STUDIA ANTHROPONYMICA SCANDINAVICA

Tidskrift för nordisk personnamnsforskning

UTGIVEN AV
EVA BRYLLA OCH KATHARINA LEIBRING

UNDER MEDVERKAN AV
EVA VILLARSEN MELDGAARD
MINNA SAARELMA
OLA STEMSHAUG

With English summaries

Årgång 29 · 2011

KUNGL.
GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
FÖR SVENSK FOLKKULTUR

Distribution
SWEDISH SCIENCE PRESS
UPPSALA

Utgiven med stöd av
Nordiska publiceringskommittén för humanistiska
och samhällsvetenskapliga tidskrifter

För bedömning av manuskript till uppsatser i Studia anthroponymica Scandinavica anlitas även vetenskapliga granskare utanför redaktionen.

Redaktionens adress:
Box 135
SE-751 04 UPPSALA
Tidskriftens webbplats: www.kgaa.nu/tidskrift.php?id=9

ISSN 0280-8633

© Respektive författare

Uppsala 2012
Textgruppen i Uppsala AB

Innehåll

Abrahamsson, *Olle*: Skall man få heta vad som helst? En namnlagsutredares dilemma 147
Kinn, *Torodd*: Førenamnsgeografi i Bergenhus-amta i 1801 63
Källström, *Magnus*: Ett namnproblem hos Åsmund Kåresson: Runföljden kanilf på den försvunna U 986 från Kungsgården, Gamla Uppsala 5
Larsson, *Patrik*: Till tolkningen av **fili** på runstenen U 674 jämte några tankar kring namn på mytologiska gestalter, fingerade och verkliga personer 21
Leibring, *Katharina*: *Karin*, *Kirstin* och *Per Månssons svära* – det tidiga 1600-talets kvinnonamn och namnfraser i Sverige 37
Masanti, *Anna*: Namnidentitet hos unga finska och sverigefinska kvinnor 123
Windt-Val, *Benedicta*: Den nordiske navnerenessansen – forutsetninger, forløp og resultater 105

Recensioner

Aldrin, *Emilia*: Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009 (2011). Rec. av Terhi Ainiala 165
Anderson, *John M.*: The grammar of names (2007). Rec. av Staffan Nyström 170
Botolv, *onomastikkens harding*. Veneskrift til Botolv Helleland på 70-årsdagen 9. juni 2010. Red. av Terje Larsen & Tom Schmidt (2010). Rec. av Eva Brylla 171
Falkengård, *Christina*: Jag heter Serudia. En bok om folk som inte heter som andra (2009). Rec. av Katharina Leibring 174
Familiennamen im Deutschen. *Erforschung und Nachschlagewerke*. 1. Halbbland. Deutsche Familiennamen im deutschen Sprachraum. Jürgen Udolph zum 65. Geburtstag zugeeignet. Hrsg. von Karlheinz Hengst & Dietlind Krüger (2009). Rec. av Lennart Ryman 175
Frändén, *Märit*: »Att blotta vem jag är». Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009 (2010). Rec. av Håkan Rydving 179
Kotilainen, *Sofia*: Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle (2008). Rec. av Ulla Swedell 185
Kristoffers namnerike. Veneskrift til Kristoffer Kruken på 60-årsdagen 18. august 2010. Red. av Margit Harsson & Botolv Helleland (2010). Rec. av Eva Brylla 188
Names in multi-lingual, *multi-cultural and multi-ethnic contact*. Proceedings of the 23rd international congress of onomastic sciences August 17–22 [2008], York University, Toronto, Canada. Ed. by Wolfgang Ahrens, Sheila Embleton & André Lapierre with the assistance of Grant Smith & Maria Figueredo (2009). Rec. av Benedicta Windt-Val 189
Namn – en spegel av samhället förr och nu. Red. Staffan Nyström (2010). Rec. av Birgit Eggert 197
Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen. Akten eines internationalen Symposiums in Uppsala 7.–9. April 2010. Hrsg.: Lennart Elmevik & Svante Strandberg (2010). Rec. av Märit Frändén 199
Språken i Sverige. Temaredaktörer: Östen Dahl & Lars-Erik Edlund [2010]. Rec. av Staffan Nyström 201
Stüber, *Karin*, *Zehnder*, *Thomas* & *Remmer, Ulla*: Indogermanische Frauennamen (2009). Rec. av Thorsten Andersson 202

Meddelande 208

Författarna i denna årgång 209

Insänd litteratur 211

Förkortningar 215

MAGNUS KÄLLSTRÖM

Ett namnproblem hos Åsmund Kåresson:

Runföljden **kan͡ilf** på den försvunna U 986 från Kungsgården, Gamla Uppsala

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 5–20.

Magnus Källström, Department for Conservation, Swedish National Heritage Board, Visby: A problematic name in a carving by Åsmund Kåresson: The runic sequence **kan͡ilf** on the lost rune stone U 986 from Kungsgården, Gamla Uppsala.

Abstract

This article deals with a personal name from a now lost rune stone at Kungsgården in Gamla Uppsala parish, Uppland (U 986). The name was read in various ways by scholars in the seventeenth and eighteenth centuries, but the present author argues in favour of the reading **kan͡ilf**, which is found in notes made by Olof Celsius in 1726. This runic sequence is probably the result of a correction of a miscarved **knilf** to **kailf**, which is best construed as the rare personal name *Gælfr*. The suggestion gains support from a similar miscarving found in a personal name on another rune stone, cut by the same carver (U 941 Uppsala). As the article shows, this stone can be pieced together from four different fragments and was erected by the same individuals as U 986.

Keywords: Gamla Uppsala, personal names, rune stones, rune carvers, Uppland, Uppsala, Åsmund Kåresson.

Det är omtvistat i vilken utsträckning det är värt att försöka tolka svårbegripliga namn i nu försvunna runinskrifter. Börje Westlund (1980 s. 137) har exempelvis formulerat en klar ståndpunkt i denna fråga: »Man skulle generellt vilja avråda från att ägna möda och utrymme åt tolkning av skrivningar, vilkas riktighet i dag ej kan kontrolleras.» Anledningen till detta mycket kategoriska ställningstagande är som säkert många vet Evert Salbergers tolkning av runföljden ack. **kuikun** på U 235 Kusta, Vallentuna sn, som ett namn *Kvig-Unn* (Salberger 1978 s. 81 ff.). Läsningen byggde på en äldre källa och runstenen antogs vara försvunnen, men som Westlund (s. 135 ff.) kunde visa fanns stenen fortfarande i behåll och var identisk med U

199 vid Vada kyrka.[1] Den runföljd som på 1600-talet hade lästs **kuikun** löd i stället **kuþmut** och återgav ack. av det vanliga namnet *Guðmundr*.

Att Westlund inte har ändrat åsikt i frågan om försvunna inskrifter framgår av hans bedömning av min tolkning av ack. **harams...rka** på Sö 68† som ett tidigare okänt mansnamn *Hrammstarki* (Källström 2004). Han konstaterar där följande: »En tolkning av ett avskriftsbelägg sådant som detta kan aldrig användas i den namnvetenskapliga diskussionen, så länge den inte har verifierats av originalet» (Westlund 2005 s. 139).

Ett närmast motsatt förhållningssätt till försvunna runinskrifter finner man hos Henrik Williams (1996) i hans behandling av inskriften på U 972† Gnista (Fyrislund) i Vaksala socken. Williams framhåller visserligen att källläget är dåligt, men menar (s. 210) att man här får »nöja sig med det som faktiskt finns belagt». Att tolkningen är »komplicerad och bemängd med frågetecken» menar Williams bara påverkar dess »styrka och inskriftens beviskraft, inte runologens skyldighet att göra sitt bästa». Han anser alltså att det är värt att även försöka tolka runinskrifter som i dag är försvunna.

Givetvis måste man alltid vara försiktig när man bara har tillgång till äldre avskrifter, men är det verkligen rimligt att som Westlund menar alltid avstå från tolkning av en dunkel runföljd bara för att stenen för närvarande är försvunnen? Som bekant kan ju källäget för en försvunnen inskrift variera avsevärt från en enstaka uppteckning till en hel serie av avbildningar utförda av olika personer vid olika tidpunkter. I sådana fall där vår kännedom om en inskrift bara bygger på en enda persons iakttagelser finns det naturligtvis goda skäl att vara skeptisk. Detta drabbar både min tolkning av Sö 68† och Williams' av U 972†, även om man i båda fallen kan hävda att stenen är avbildad av en framstående runstensundersökare, Johan Peringskiöld.[2]

Betydligt bättre förutsättningar att bedöma läsningen av en inskrift har man

[1] Kunskapen om dubbelregistreringen i Upplands runinskrifter verkar ha funnits sedan 1960-talet, och omtalas i förbigående av Thompson (1975 s. 7, 183 not 66). – Även den runsten som har upptagits som U 234 Kusta, Vallentuna sn, avser av allt att döma samma sten, vilket Michael Lerche Nielsen (2005) närmare har utrett. Slutsatsen stöds av ett par teckningar av Mårten Aschaneus (i handskriften Fb 19, KB), som först senare har uppmärksammats.

[2] Samtidigt finns det en intressant skillnad mellan just dessa två runstensavbildningar. För Sö 68† är originalteckningen från 1686 bevarad, vilket är en garant för att inga senare konjekturer har införts i samband med att teckningen omvandlades till träsnitt. Inskriften på U 972† är däremot endast känd genom det färdiga träsnittet. Detta är dessutom utfört ganska sent i Peringskiölds karriär (1709) och i ett särskilt syfte, nämligen att ingå i hans Monumenta Uplandica per Thiundiam, som publicerades året efter. Med tanke på att Olof Celsius tjugo år senare inte kunde läsa någonting alls på denna sten (se SRI 9 s. 115 f.) finns det goda skäl att misstänka att Peringskiöld har återgivit mer än vad som faktiskt fanns bevarat. Ornamentiken på träsnittet ser inte särskilt övertygande ut och avsaknaden av nominativändelserna i två av namnen (**trofast** och **usrik**) väcker misstänksamhet.

givetvis när det föreligger flera av varandra oberoende läsningar. Är dessa samstämmiga finns det ju en mycket hög sannolikhet för att runföljden är rätt läst och följaktligen värd att använda i den vetenskapliga diskussionen. Även läsningar som inte stämmer helt överens kan dock vara av intresse. I vissa fall är det just variationen mellan olika uppteckningar som kan ge ledtrådar om hur ett textparti bör ha sett ut, något som jag hoppas kunna visa genom en granskning av ett omtvistat namnbelägg från den nu försvunna runstenen U 986†.

1.

Runstenen U 986† var bevarad ännu i början av 1700-talet och stod då vid bäcken Samnan på Kungsgårdens ägor i Gamla Uppsala socken. Den hade avbildats flera gånger under 1600-talet, men bäst uppfattning om ristningens utseende får man förmodligen av det osignerade träsnittet i Bautil (B 384, se fig. 1).

I runverket har Elias Wessén (i SRI 9 s. 142) utgått från Olof Celsius läsning i Fm 60:1 (s. 61, se fig. 2) och återger och tolkar inskriften på följande sätt:

> **+ ali ᛫ auk sihualti ᛫ uk ᛫ inkifast ᛫ litu rita stin þino ᛫ abtiʀ ᛫ kan͡ilf ᛫ buanta inkifastaʀ auk faþur ala osmunrt ᛫ risti**
>
> *Ali* (*Alli*) *ok Sigvaldi ok Ingifast letu retta stæin þenna æftiʀ* **kan͡ilf**, *boanda IngifastaʀAla* (*Alla*). *Asmundr risti*.
>
> »Ale (Alle) och Sigvalde och Ingefast läto uppresa denna sten efter **kan͡ilf**, Ingefasts man och Ales (Alles) fader. Åsmund ristade.»

Celsius undersökte enligt egen utsago inskriften den 11 maj 1726 och han verkar också ha varit den siste som såg stenen i original. Trots att den enligt äldre avbildningar mätte 2,3 m i höjd och mer än 1,5 m i bredd, har den sedan dess varit spårlöst försvunnen.

Inskriftens enda egentliga svårighet[3] finns i den dödes namn, som efter Celsius har återgivits som **kan͡ilf** (jfr fig. 2). Övriga undersökare har uppfattat runföljden något annorlunda. Johannes Bureus återger namnet på sin teckning i Fa 10:2 som **kailf** (se SRI 9 s. 142, fig. 103) och samma läsning förekommer på Johan Rhezelius' teckning i Fa 10:1 (se SRI 9 s. 143, fig. 105). Rhezelius har dock efterlämnat ytterligare en teckning (i Fl 1, se SRI 9 s. 143, fig. 106) och där återges namnet som **ktilf** med en **t**-runa med dubbelsidiga bistavar (↑). Den senare läsningen sammanfaller med den som förekommer på träsnittet i

[3] Om den märkliga utformningen av den sista runan i ordet **stin**, se nedan not 12.

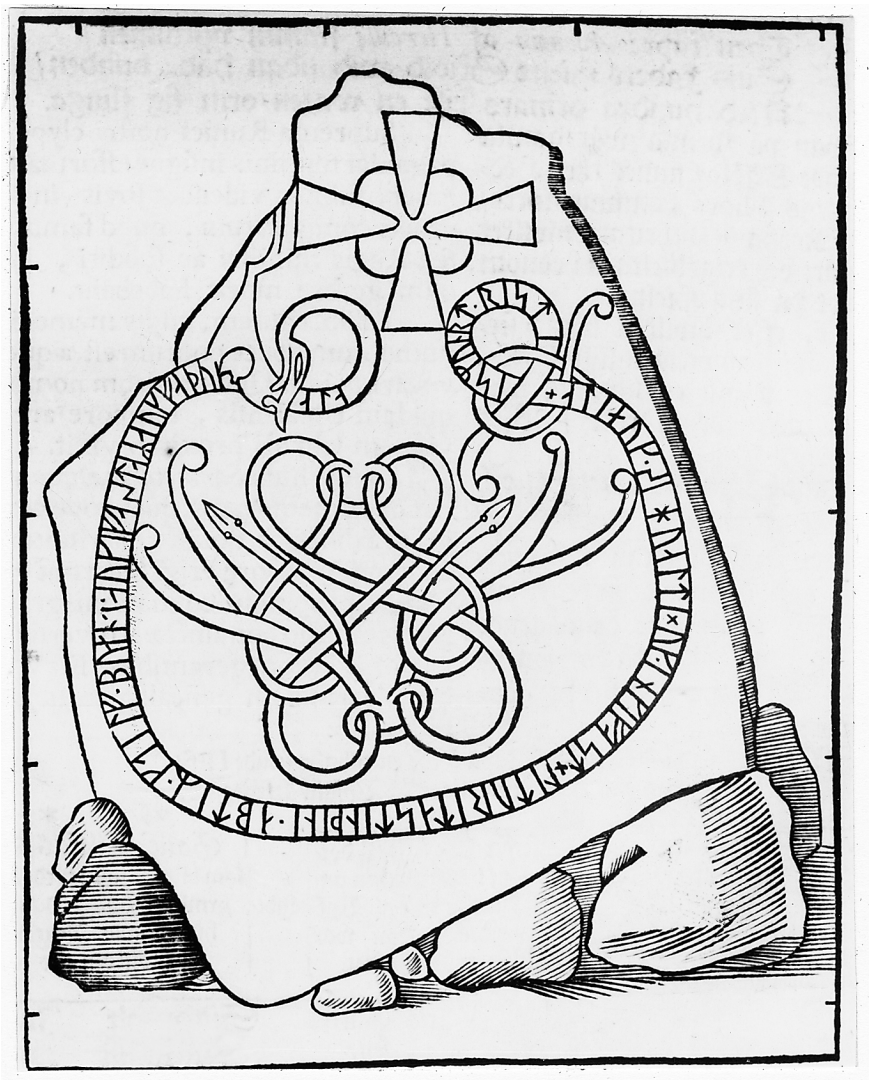

Fig. 1. Runstenen U 986 Kungsgården, Gamla Uppsala sn, enligt det osignerade träsnittet i Bautil (B 384). Foto ATA.

Bautil (B 384, se fig. 1), men här har **t**-runan endast bistav till vänster (ᛏ).

Beträffande tolkningen av namnet lämnar Wessén (i SRI 9 s. 143) följande kommentarer:

> Liljegren har utan vidare ändrat [Bautils] **kailf** till **kalf**, vilket givetvis är otillåtligt. **kan͡ilf** eller **kailf** (ack.) måste vara ett annat namn än *Kalfr*, men vilket är svårt att avgöra. Några mansnamn på *-ælfr*, isl. *-elfr* äro icke kända.

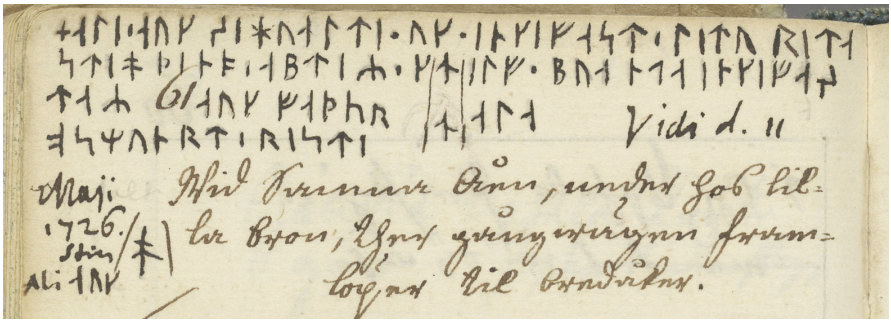

Fig. 2. Olof Celsius' uppteckning av inskriften på U 986 i Svenska runstenar (Fm 60:1, KB). Foto Esbjörn Eriksson, KB.

Som har framgått ovan lämnade Wessén också namnet otolkat i sin översättning av inskriften och så har det i regel förblivit i de andra sammanhang där inskriften har figurerat (t.ex. Thompson 1975 s. 84, Åhlén 1999 s. 138). På senare år har dock inskriften hamnat i delvis nytt ljus sedan Michael Lerche Nielsens upptäckt att den runsten som upptagits som U 981 i Upplands runinskrifter aldrig har existerat, utan att läsningen återgår på sammanblandade brottstycken av uppteckningar av två andra runstenar, nämligen U 980 och den här aktuella U 986† (se vidare Lerche Nielsen 2000, 2003). I den del av inskriften som måste ha uppteckats efter U 986† finner man bl.a. runföljden **kalf**, vilket fick Lerche Nielsen (2000 s. 155, 2003 s. 203) att föreslå att det här aktuella namnet verkligen har varit *Kalfʀ*. Ett sådant antagande kräver dock att namnet har bestått av fyra runor, vilket motsägs av att fyra av varandra oberoende undersökare här har uppteckat fem runor. Frågan är därför vilket bevisvärde den nytillkomna läsningen egentligen har. De delar av uppteckningen som måste härröra från U 986† lyder: **stain þinso abtiʀ kalf buanta osmunrti risti** (se avbildningen i Lerche Nielsen 2003 s. 201). I runföljden **þinso** ser **s**-runan ut som en liten blixt. De flesta andra undersökare har här läst **þino**, vilket säkert är den variant av det demonstrativa pronomenet som har funnits på stenen.[4] Den märkliga **s**-runan måste alltså tillkommit på grund av en felläsning. Mellan huvudstaven och bistaven i **u**-runan i **buanta** finns två prickar, vilka också måste bero på ett missförstånd, eftersom ingen annan har antytt något sådant. Slutligen bör nämnas **i**-runan efter **osmunrt** som troligen beror på att avtecknaren har misstolkat ett skiljetecken. Någon motsvarighet till denna **i**-runa finns inte hos övriga undersökare, utan samtliga har här i stäl-

[4] Det kan tilläggas att Åsmund alltid använder varianten *þenna* i sg. ack. m. och aldrig den utvidgade varianten *þennsa*.

let ett skiljetecken i form av en punkt eller kort streck. Även beträffande vissa av runformerna i avsnittet avviker den nytillkomna läsningen. Jag tror därför att vi kan lämna denna läsning åt sidan och istället koncentrera oss på de övriga avbildningar som finns av partiet.

Egentligen är det bara beträffande den andra runan som läsningarna här avviker från varandra. Bureus har en **a**-runa med bistav endast till vänster och samma läsning finns hos Rhezelius i Fa 10:1. B 384 visar i stället en **t**-runa med ensidig bistav till vänster. Denna läsning verkar rätt osannolik, eftersom Åsmund i sina signerade ristningar alltid använder en **t**-runa med dubbelsidiga bistavar (se Thompson 1975 s. 97). Celsius har gjort en särskild teckning av den aktuella runan, som visar en huvudstav med en högt ansatt **a**-bistav till vänster och en ensidig bistav till en **n**-runa i mitten (se fig. 2). Beträffande **n**-bistaven är han ensam, men denna läsning stöds av Rhezelius' **t**-runa med dubbelsidiga bistavar i Fl 1. Rhezelius' teckning är visserligen av stilen att döma en renritning, men skillnader i ornamentiken gentemot teckningen i Fa 10:1 visar att han här måste ha följt en annan förlaga.

Vad man kan konstatera genom att jämföra de olika läsningarna är att den andra runan helt säkert har haft en **a**-bistav till vänster och att denna har varit ganska högt ansatt. Det verkar också som om det har funnits en **n**-bistav till höger. Att denna bistav har förbisetts av de flesta av undersökarna kan kanske förklaras med att den har varit grundare huggen. Förekomsten av en bindruna är mycket påfallande och måste bero på någon form av fel som har korrigerats.[5] Antingen har Åsmund glömt en runa och satt in den i efterhand eller också röjer bindrunan en korrigering från **n** till **a** eller tvärt om. En förväxling av runorna **a** och **n** är som bekant inte ovanlig och som Thompson (1975 s. 101) påpekar har även Åsmund åtminstone vid ett par tillfällen gjort sig skyldig till denna typ av förväxling (**ia** för **in** *en* på U 847 och **binrn** för **biarn** *Biǫrn* på U 871). Om nu **n**-bistaven har varit grundare huggen kan detta tyda på att ristaren först ristat **knilf**, men sedan ändrat detta till **kailf**. Att **a**-bistaven placerats högre än **n**-bistaven beror kanske på att Åsmund har velat undvika att runan skulle likna ett **t** med lågt ansatta bistavar eller också har det funnits ojämnheter i stenytan som han har velat undvika.

Både läsningen **ka͡nilf** och ett eventuellt **knilf** är svåra att förena med kända namn. Antar man däremot att ristaren åsyftat ett **kailf** anmäler sig omedelbart ett tänkbart alternativ, nämligen det runsvenska mansnamnet *Gælfr*. Detta namn är visserligen endast känt från en enda runsten, Sö 88 Valby i Öja sock-

[5] De fåtaliga bindrunor som förekommer i övriga ristningar av Åsmund verkar genomgående ha sitt ursprung i felristningar som har korrigerats (se Källström 2002 s. 10).

en, där det å andra sidan förekommer två gånger: **kilf** (ack.) och **kilfs** (gen.). Båda beläggen avser samma person. Namnet har av Sophus Bugge (i Brate & Bugge 1887–91 s. 220) förklarats som »opstaaet af *Gæirulfr*, som *Þólfr* af *Þórulfr*». Denna förklaring refereras med instämmande av Erik Brate (i SRI 3 s. 64) och den anförs även av Ingwar Fredriksson (1961 s. 142 f. not 6), som också nämner fsv. *Gerlef* (dvs. runsv. *Gæirlæifr*) som en tänkbar bas för namnet (s. 143). I NRL (s. 101) återger Lena Peterson båda alternativen.

Tolkningen av namnet som ackusativ av *Gælfr* förutsätter att digrafen **ai** har använts för att återge /æ/, något som inte går att belägga i Åsmunds signerade ristningar. På den attribuerade U 357 vid Skepptuna kyrka förekommer dock skrivningen **hruþailfr** för kvinnonamnet *Hrōðælfr*, där **ai** måste återge kort /æ/. Ett geografiskt mer närliggande exempel finner man på den likaledes attribuerande runstenen U 1009 vid Yrsta i Rasbo socken. Inskriften inleds med runföljden **uaiþr...**, som säkerligen med Salberger (1978 s. 172) skall tolkas som namnet *Veðr* eller som början av det avledda *Veðraldi*.[6] Eftersom kort /e/ och /æ/ antas ha sammanfallit förlitterärt återger digrafen **ai** här snarast ett kort /æ/.

Ortografin talar alltså inte mot att den aktuella runföljden på U 986† kan ha avsett ackusativformen av namnet *Gælfr*. Man kan dock fråga sig varför Åsmund har använt denna skrivning, när han normalt tecknar /æ/ med **a** eller **i** (se Thompson 1975 s. 101). En skrivning med **ɑ**-runa hade säkert i detta fall varit mindre lämplig, eftersom namnet då skulle kunna förväxlas med *Kalfr*, men **kilf** borde inte ha mött några problem. Möjligen ligger förklaringen i att den betonade vokalen i den kontraherade formen av *Gæirulfr*/*Gæirlæifr* ännu hade behållit något av sitt diftongiska uttal och att den rätta namnformen har varit **Gæilfr*. Detta motsägs inte av formerna **kilf**, **kilfs** på Sö 88, eftersom denna inskrift genomgående har monografen **i** för /æi/ (**stin** *Stæinn*, **ristu** *ræistu*, **stin** *stæin*), vilket öppnar för att samma namnform även kan ha avsetts på denna sten.

Mitt förslag är följaktligen att U 986† sannolikt har haft namnformen **ka͡nilf** och att denna märkliga runföljd beror på att ett felristat **knilf** har rättats till **kailf**. Den senare runföljden tolkas enklast som ack. av ett mansnamn *Gælfr* (eller *Gæilfr*?), vilket har uppkommit genom en sammandragning av *Gæirulfr* eller *Gæirlæifr*. Det kan visserligen invändas att *Gælfr* måste ha varit ett mycket ovanligt namn, vilket också tycks gälla de namn som har antagits som bas för

[6] Att **uaiþr** kan återge *Veðr* finner redan Wessén (i SRI 9 s. 198) tänkbart, men i sin översättning av inskriften låter han runföljden stå kvar i fetstil (s. 197). Brate (1925 s. 37) och senare Jansson (i SRI 13 s. 37) har föreslagit att runföljden kan vara felristad för **uraiþr** *Vræiðr*, vilket är mindre tilltalande.

detta namn.[7] Det tidigare föreslagna namnet *Kalfʀ* är däremot välkänt på såväl östnordiskt som västnordiskt område (NRL sp. 145, Lind sp. 672 f.). Det förekommer också i fem uppländska runinskrifter (U 337, U 338, U 341, U 342, U 875). Antalet namnbärare är dock betydligt färre, eftersom de fyra förstnämnda beläggen anses syfta på en och samma person (se Gustavson 1976 s. 98). Det återstående belägget finns på en runsten vid Focksta i Hagby sn och utgörs av en ackusativform **kalf**. Fockstastenen har på mycket goda grunder tillskrivits Åsmund Kåresson (se Axelson 1993 s. 94 med hänvisn.), vilket understryker att man för den försvunna runföljden **ka͡nilf** måste söka en annan tolkning än just (ack.) *Kalf*.

2.

Tolkningen ovan framfördes som en del av ett föredrag vid tvådagarsseminariet Runor och namn 3 i Uppsala den 12–13 maj 2006. Förslaget mottogs väl inte med någon större entusiasm av det församlade auditoriet, vilket kanske borde vara skäl nog för att inte låta det få någon vidare spridning. Samtidigt visar just detta exempel hur man faktiskt kan arbeta med en försvunnen runföljd där endast äldre avbildningar finns att tillgå. Dessutom har det på senare tid framkommit en del ny information, som pekar på att jag nog trots allt är inne på rätt spår.

Vi måste dock lämna Gamla Uppsala och förflytta oss till staden Uppsala och området kring kvarteret Torget. Här låg under medeltiden ett franciskanerkloster, vars grundmurar till stora delar finns bevarade under mark. Delar av klosterbyggnaderna har vid olika tillfällen grävts fram och dokumenterats. Flera gånger har man också påträffat fragment av runstenar, vilka ofta har kommit till användning som byggnadsmaterial i klostret. Ett sådant fynd gjordes i december 1994, då ett större runstensfragment framkom i fyllnadsmaterial, som låg mellan Klostergatan och den nya biblioteksentrén. Delar av ristningsytan var täckt av medeltida bruk, vilket visar att stenen ursprungligen måste ha suttit inmurad i någon av klosterbyggnaderna.

Den nyfunna runstenen undersöktes av Marit Åhlén (Rapport till Riksantikvarieämbetet den 2 februari 1995), som senare också publicerade fyndet i en artikel (Åhlén 1999).[8] Hon återgav där (s. 137) inskriften på följande sätt:

[7] I runinskrifterna är namnen endast representerade med två belägg vardera. *Gæiʀulfʀ* förekommer på Ög 160 och Sö 176, medan *Gæiʀlæifʀ* finns på Nä 31 och G 203.

[8] En kortfattad presentation av fyndet baserad på Åhléns rapport publicerades också av Helmer Gustavson (1995 s. 19).

ali u ... --i auk inkifast × þạụ- -tu rita stin þin- ... ar ...

Āli/Alli ok ... ok Ingifast þaun(/*þauh*) *lētu rētta stæin þenna ...*

»Ale/Alle och ... och Ingefast de lät resa denna sten ...»

Åhlén (s. 138) noterade att de två bevarade namnen var identiska med de namn som förekom på den ovan nämnda U 986† och att runföljden **...--i** mycket väl skulle kunna utgöra slutet av namnet *Sigvaldi*. Hon fann det därför mycket sannolikt att stenen ursprungligen rests av samma personer »någonstans i Gamla Uppsala och sedan därifrån transporterats till Uppsala på 1200-talet och blivit sönderslagen och återanvänd som byggnadsmaterial i franciskanerklostret» (s. 139).

Åhlén nämner inget bestämt om stenens ristare, men framhåller (s. 139) att U 986† är signerad av Åsmund Kåresson, och finner det därför tänkbart att »en medarbetare – **hiriar** eller någon annan» kan ha svarat för den nyfunna runstenen. Per Stille (1999 s. 175 not 21) har antagit att det i stället är Åsmund själv som är mästaren, och ristningen innehåller flera drag som pekar i denna riktning. Rundjurets huvud erinrar exempelvis med sin utdragna form och klubbformade nackflik mycket om det huvud som förekommer på den av Åsmund signerade U 859 vid Måsta i Balingsta sn. Beträffande runformerna kan nämnas att **n**- och **a**-runor har ensidiga bistavar (ᚾ, ᛅ), att mellanledet i **s**-runan är vågrätt (ᛋ) samt att det är mycket sparsamt med skiljetecken, vilket är typiska drag för Åsmunds ristningskonst (se Thompson 1975 s. 96 f., 101). Till dessa hör även att konjunktionen *ok* stavas ömsom **uk** och **auk** (Thompson 1975 s. 101), att det demonstrativa pronomenet *sā* har formen *þaun* (eller *þauh*) i pl. nom. neutr. (s. 114) samt användningen av verbet *rētta* i ristarformeln (s. 88). Det kan därför knappast råda någon tvekan om att stenen skall tillskrivas denne skicklige ristare.

När runstenen vid kvarteret Torget började rengöras upptäckte man att det på vissa ställen fanns spår av ursprunglig röd bemålning, som vid analys visade sig bestå av en blandning av blymönja och järnoxidrött (Åhlén 1999 s. 136, Tronner, Nord & Gustavson 2002 s. 207). Eftersom det var möjligt att ytterligare färgrester, kanske t.o.m. med spår av bindemedlet, kunde finnas dolda under det bruk som täcker delar av ristningsytan, kunde man inte måla upp stenen utan den förblev ouppmålad i väntan på eventuella provtagningar. Därför fanns det 1999 inte något tillräckligt bra fotografi som kunde publiceras i artikeln, och det är nog ganska få som har vetat hur ristningen egentligen ser ut. Själv fick jag först se några arbetsfotografier i samband med ett besök på Runverket i Stockholm våren 2007 och jag tog då en fotostatkopia för eventu-

ella framtida behov. I samband med förberedelserna för ett föredrag om en helt annan runsten i december samma år fick jag anledning att titta närmare på denna fotostatkopia och kom då att tänka på runstensfragmentet U 941, som 1937 hade upptäckts inmurat i en av franciskanerklostrets murar. På detta fragment skulle endast finnas runorna **... fasṭ ... ạlṛ ...**, men såväl ornamentiken som fragmentets form tydde på att det hade direkt passning till nyfyndet och kompletterade delar av runtexten. Till fragmentet U 941 har man tidigare fört ett annat fragment, vilket hade påträffats 1978 inom klosterområdet. Fragmentet har inte någon direkt passning till U 941 och bär endast ett fåtal runor som hade lästs som **...nta--...** (Gustavson & Snædal Brink 1979 s. 248). Efter sammanpassningen av U 941 med nyfyndet från 1994 stod det helt klart för mig vilken del av inskriften det måste röra sig om och exakt vilken position detta fragment borde ha haft till de övriga. Sporrad av dessa upptäckter försökte jag även foga in ytterligare ett fragment, vilket hade påträffats 1972 i samma kvarter (Svärdström & Gustavson 1973 s. 198). Stenarten verkade visserligen kunna vara densamma (rödaktig granit), men eftersom inskriften här endast utgjordes av två runor (**...ih...**) var det mest en chanstagning.[9] De nya rönen presenterade jag den 5 december 2007 som ett oannonserat inslag i seminarieserien Runråd vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala.

Runstenspusslet hade lagts vid datorn med hjälp av det bildmaterial som jag råkade ha till hands och jag hade inte sett något av fragmenten i verkligheten. Naturligtvis måste idéer av denna typ också prövas i verkligheten. Först tre år senare fick jag möjlighet att göra detta. Lyckligtvis hade det vid närmare efterforskningar visat sig att alla fyra fragmenten fanns på samma plats, nämligen i Upplandsmuseets magasin i Morgongåva.[10] Jag besökte magasinet den 28 juni 2010 tillsammans med Jan Owe, Upplands-Bro, och med gemensamma krafter lyckades vi baxa samman fragmenten. Glädjande nog kunde samtliga slutsatser som jag hade dragit vid skrivbordet bekräftas (se fig. 3), och till och med det osäkra antagandet rörande fragmentet från 1972 (med runorna **...ih...**) visade sig vara riktigt. Detta betyder att vi nu känner mer av inskriften på denna runsten, och att alla fyra fragmenten kan samlas under nummer U 941. Det är dock endast det fragment som ursprungligen publicerades i Upplands runinskrifter och nyfyndet från 1994 som har direkt passning. Dessa mäter tillsammans 1,00 × 0,80 m, och den största tjockleken uppgår till 0,36 m. Fragmentet som påträf-

[9] Det har tidigare antagits att detta fragment kan ha tillhört en runsten som hittades 1971 i Franciskankyrkan (om den senare se Svärdström & Gustavson 1972 s. 270 f.).

[10] Fragmentet U 941 har inventarienummer UM39183. Det togs ut ur klostermuren 1978 och fördes sannolikt till Upplandsmuseet samma år. Fragmenten från 1972 och 1978 har inventarienummer UM26264:2 resp. UM27901, och det sist påträffade fragmentet UM26311 (från 1994).

Fig. 3. De fyra sammanhörande fragmenten av runstenen U 941 från kvarteret Torget i Uppsala. Foto Olle Norling, Upplandsmuseet 2011.

fades 1978 är däremot 0,40 m tjockt, vilket talar för att det har tillhört den nedre delen av stenen. Materialet utgörs som nämnts av rödaktig granit.

Inskriften vill jag läsa och tolka på följande sätt:

ali u...ih...alti auk inkifast + þaụ- -ịtu rita stin þin-...nta i--...fastaʀ ...
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Āli/Alli o[*k S*]*ig*[*v*]*aldi ok Ingifast þau*[*n l*]*ētu rētta stæin þenna* ..., [*bōa*]*nda I*[*ngi*]*fastaʀ* ...

»Åle/Alle och Sigvalde och Ingefast de lät resa denna sten [efter] ..., Ingefasts make ...»

En del detaljer i denna läsning kan behöva kommenteras:[11]

[11] Jag har valt att i huvudsak endast ta upp detaljer där min läsning avviker från den som har hävdats i tidigare undersökningar av fragmenten.

1 **a** har även en svagare **n**-bistav till höger. Ristaren har troligen först ristat en **n**-runa, vilken sedan har ändrats till **a**. Efter 4 **u** bör två runor saknas. 5–6 **ih** står på fragmentet som påträffades 1972. Detta har säkert haft denna placering även om det inte har direkt passning till något annat fragment. Fragmentet är 27 cm tjockt, vilket stämmer exakt med det större fragmentets tjocklek på denna sida. Ristningsytan på de båda fragmenten har dessutom samma struktur på ömse sidor om brottet. Efter 6 **h** finns plats för ytterligare en runa samt den slinglinje som här bör ha korsat runslingan. Av 7–9 **alt** står övre hälften på det fragment som ursprungligen hade beteckningen U 941, medan basen av huvudstavarna finns på det största fragmentet. 7 **a** har förlorat spetsen av bistaven. Runan 9 läser Wessén (i SRI 9 s. 43) som **r**, men denna läsning är uppenbarligen felaktig. Runan är i stället **t**. Den vänstra bistaven är visserligen svagare, men tydliga huggningsspår kan iakttas. Den högra bistaven är svagt bågböjd och det verkar osäkert om den verkligen går fram till kanten som det nu är målat på stenen. Skiljetecknet efter 21 **t** har formen av ett kors, inte ett kryss som det tidigare har återgivits som. Av runan 23 **a** finns basen av huvudstaven samt spetsen av bistaven. Den följande runan skall säkerligen med Åhlén (a.a.) läsas som resterna av ett **u**. Avståndet mellan de båda stavresterna är visserligen ganska stort (3,5 cm), men den högra har en tydlig lutning åt vänster och bör utgöra resterna av en **u**-bistav. Av runan 25 återstår endast 1,5 cm av basen av en huvudstav, vilken fortfarande är fylld med bruk. Av runan 41 finns den övre delen av en huvudstav, som är bevarad till en längd av 3,5 cm. Resten är förstört av en halvcirkelformad kantskada. I den övre kanten av denna skada och 3 cm nedanför runans topp går en 2 cm lång bistav snett nedåt vänster. Detta tyder på att runan skall läsas **a**. På den högra sidan av huvudstaven och 2 cm från toppen finns dock även anslutningen av en bistav snett nedåt höger. Detta ristningsspår är endast bevarat till en längd av 0,8 cm, men kan vara resterna av den övre bistaven i en **o**-runa med formen ᚬ. Det ser alltså ut som om ristaren även här har gjort en korrigering, men eftersom runan är så skadad lämnas den oidentifierad i translittereringen. Runföljden 42–47 finns på fragmentet som påträffades 1978. Runan 45 består av en rak huvudstav utan bistavar och bör följaktligen läsas **i**. Den följande runan står ganska tätt inpå och utgörs av en rak huvudstav som är bevarad till en höjd av 4 cm. Brottkanten skär snett över denna runa och skadorna tillåter därför att runan ursprungligen kan ha haft en **n**-bistav åt höger. Däremot finns det ingen anledning att läsa runorna 45 och 46 som resterna av ett **u**, vilket tidigare har nämnts som en möjlighet (Gustavson & Snædal Brink 1979 s. 248). 4 cm till höger om runan 46 finns av allt att döma ett spår anslutningen av en huvudstav till den nedre ramlinjen. Detta spår räknar jag som runa 47. Efter denna bör det saknas en runa innan inskriften fortsätter med 48–51 **fast**, som står på det fragment som ursprungligen hade beteckningen U 941. Av 51 **t** återstår den vänstra bistaven samt 2 cm av huvudstavens nedre del. Det senare ristningsspåret finns på det största fragmentet och följs av 52–53 **ar**. Efter 53 **r** korsas runslingan av en annan del av samma runslinga och därefter kommer brottkanten. Det går därför inte att avgöra om inskriften har haft en fortsättning, men det verkar mycket troligt.

Genom att dessa fyra fragment har visat sig tillhöra en och samma sten går det att göra en del intressanta iakttagelser. Det kan nu med säkerhet fastslås att det andra namnet verkligen har varit *Sigvaldi* som Åhlén antog, och det är då ställt utom allt tvivel att beläggen avser samma personer som låtit resa U 986† i Gamla Uppsala. Eftersom U 941 bär appositionen *bōanda Ingifastar* »Ingefasts make» vet vi nu dessutom att stenen har varit tillägnad samma person. Tyvärr saknas namnet helt på U 941, men denna ristning kan

Fig. 4. Detalj av den inledande runföljden **ali** på runstenen U 941. Notera den extra bistaven till höger i den inledande **a**-runan. Foto Olle Norling, Upplandsmuseet 2011.

ändå bidra med en viktig ledtråd till tolkningen av skrivningen **kan͡ilf**. Som den uppmärksamme läsaren kanske redan har noterat är inskriftens första runa lite speciell. Ristaren har uppenbarligen först försett runan med en **n**-bistav åt höger, men sedan korrigerat detta fel genom att hugga en djupare **a**-bistav på den vänstra sidan av huvudstaven (fig. 4). Runan har alltså fått utseendet av en bindruna **an͡** eller en **t**-runa med mycket lågt ansatta bistavar. Detta är exakt det ristningsfel som jag tidigare har hävdat att Åsmund kan ha begått på U 986† och som har resulterat i den märkliga namnformen **kan͡ilf**.[12] Den första runan på U 941 ger alltså ett gott stöd för att Åsmund avsett ett **kailf**, vilket enklast tolkas som ackusativ av det ovanliga namnet *Gælfr*.

[12] Av Celsius' anteckningar från 1726 får man intrycket av att en liknande korrigering av en felristning har förekommit i den sista runan i ordet **stin** på U 986†. Även i detta fall har Celsius gjort en särskild teckning av den aktuella runan (se fig. 2). Också utformningen av den nu tyvärr defekta runan 41 är av intresse i detta sammanhang (se kommentaren till läsningen ovan).

3.

Namnforskning i runinskrifter bjuder gärna på intrikata problem och ibland kan det vara en till synes obetydlig detalj som ger den slutgiltiga lösningen. Ett tidigare okänt runstensfragment – även om det bara innehåller några få runor – kan med tiden visa sig bidra med en viktig pusselbit i ett större sammanhang. Denna lilla undersökning har, förutom att den föreslagna tolkningen av **kanilf** på U 986† som namnet *Gælfʀ* har kunnat underbyggas ytterligare, även resulterat i två nya namnbelägg från U 941: mansnamnet *Sigvaldi* (nom. **...ih...alti**) och kvinnonamnet *Ingifast* (gen. **i--...fastaʀ**).

Beträffande U 941 bör det noteras att alla fyra fragmenten har varit inmurade i murar tillhörande franciskanerklostret. Detta talar för att stenen har slagits sönder på plats, vilket också betyder att de saknade fragmenten kan finnas kvar någonstans under mark i kvarteret Torget. Det finns alltså gott hopp om att ytterligare delar av stenen med tiden skall komma i dagen, vilket kanske också kan ge den slutgiltiga lösningen på det här diskuterade namnproblemet.

Referenser

ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Axelson, Jan, 1993: Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade inskrifter. Uppsala. (Runrön 5.)

B = Bautil, se Göransson.

Brate, Erik, 1925: Svenska runristare. Stockholm. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 33:3.)

Brate, Erik & Bugge, Sophus, 1887–91: Runverser. Undersökning af Sveriges metriska runinskrifter. Stockholm. (Antiqvarisk tidskrift för Sverige 10:1).

Fa 10:1 = Handskrift av Johan Håkansson Rhezelius (KB).

Fa 10:2 = Handskrift av Johannes Bureus (KB).

Fb 19 = Handskrift av Martin Aschaneus, Runekladd, hållen 1632, in 8° (KB).

Fl 1 = Handskrift av Johan Håkansson Rhezelius (KB).

Fm 60:1–2 = Handskrift av Olof Celsius, Svenska runstenar 1–2 (KB).

Fredriksson, Ingwar, 1961: Svenska personnamnsstudier. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinaviae Upsaliensia 2.)

Gustavson, Helmer, 1976: Runfynd 1975. I: Fv 71. S. 96–109.

1995 (publ. 1996): Verksamheten vid Runverket, Stockholm. I: Nytt om runer 10. S. 18–19.

Gustavson, Helmer & Snædal Brink, Thorgunn, 1979: Runfynd 1978. I: Fv 74. S. 228–250.

Göransson, Johan, 1750: Bautil. Det är: Alle Svea ok Götha Rikens Runstenar ... Stockholm.

KB = Kungl. biblioteket, Stockholm.

Källström, Magnus, 2002: Till tolkningen av personnamnen på Lundstenen i Valbo (Gs 12). I: SAS 20. S. 5–37.

— 2004: **haiʀa**, **hiʀa** och **haramsrka**. Tre namnbelägg, två tolkningsförslag. I: Blandade runstudier 3. (Runrön 18.) S. 19–41.

Lerche Nielsen, Michael, 2000: Rec. av Williams 1999. I: SAS 18. S. 148–155.

— 2003: Från prästgården till drottning Disas Samna. Två problematiska runstenar från Gamla Uppsala. I: Fv 98. S. 195–205.

— 2005: *Gunnmund*, **kuikin** eller *Guðmund*. Om tabte runeindskrifter og tekstfilologi. I: ANF 120. S. 23–40.

Salberger, Evert, 1978: Runsvenska namnstudier. Stockholm. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. NS 13.)

Stille, Per, 1999: Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland. En studie i attribuering. Uppsala. (Runrön 13.)

Svärdström, Elisabeth & Gustavson, Helmer, 1972: Runfynd 1971. I: Fv 67. S. 254–277.

— 1973: Runfynd 1972. I: Fv 68. S. 185–203.

Thompson, Claiborne W., 1975: Studies in Upplandic runography. Austin, Texas–London.

Tronner, Kate, Nord, Anders G. & Gustavson, Helmer, 2002: ”... stenarna dessa, röda av runor ...” – undersökning av färgrester på bemålad sten från vikingatiden. I: Om runstenar i Jönköpings län, Småländska kulturbilder 2002. (Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och Stiftelsen Jönköpings läns museum 71.) S. 197–210.

UM = Upplandsmuseet, Uppsala.

Westlund, Börje, 1980: Namntolkning i runinskrifter. I: NoB 68. S. 128–140.

— 2005: Rec. av Blandade runstudier 3 (Runrön 18). I: NoB 93. S. 139–141.

Williams, Henrik, 1996: Till tolkningen av personnamnen på Gnistastenen (U 972 †). I: Från götarna till Noreens kor. Hyllningsskrift till Lennart Elmevik på 60-årsdagen 2 februari 1996. Red. av Eva Brylla, Svante Strandberg & Mats Wahlberg. Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. B. Meddelanden 11.) S. 209–213.

Åhlén, Marit, 1995: Rapport till Riksantikvarieämbetet den 2 februari 1995.

— 1999: Ytterligare ett runstensfynd från kvarteret Torget i Uppsala. I: Runor och namn. Hyllningsskrift till Lena Peterson den 27 januari 1999. Red. av Lennart Elmevik & Svante Strandberg (huvudredaktörer) samt Eva Brylla, Mats Wahlberg & Henrik Williams. Uppsala. (Namn och samhälle 10.) S. 135–140.

Summary

MAGNUS KÄLLSTRÖM

A problematic name in a carving by Åsmund Kåresson

The runic sequence **kan͡ilf** on the lost rune stone U 986 from Kungsgården, Gamla Uppsala

The rune stone U 986 was previously erected close to the small stream Samnan at Kungsgården in Gamla Uppsala parish, but has been lost since the eighteenth century. The inscription has come down to us in several drawings made in the seventeenth and eighteenth centuries, and can be read and interpreted as follows:

+ ali ᛫ auk sihualti ᛫ uk ᛫ inkifast ᛫ litu rita stin þino ᛫ abtiʀ ᛫ kan͡ilf · buanta inkifastaʀ auk faþur ala osmunrt ᛫ risti
Āli/Alli ok Sigvaldi ok Ingifast lētu rētta stein þenna æftiʀ **kan͡ilf**, *bōanda IngifastaʀokfaðurĀla/Alla. Āsmundr rīsti.*
'Åle/Alle and Sigvalde and Ingefast had this stone set up in memory of **kan͡ilf**, Ingefast's husband and Åle's/Alle's father. Åsmund cut [it].'

There is only one difficulty in the interpretation of the inscription: the puzzling sequence of runes **kan͡ilf**, which has also been read as **kailf** and **ktilf**. In 2002 Michael Lerche Nielsen discovered an additional reading of some parts of the inscription, in which the name was rendered as **kalf**, and he suggested that the name should be construed as *Kalfʀ*. As this article argues, the sequence must have comprised five runes, not four, and a comparison of the different sources shows that **kan͡ilf** is probably the correct reading. It seems very likely that the bind-rune **an͡** is the result of correction of a miscarving. If the carver was trying to correct **knilf** to **kailf**, the runes can easily be interpreted as the accusative form of the rare personal name *Gælfʀ*, which is previously only attested in Sö 88.

The proposed interpretation is supported by a similar correction found in another carving, U 941 Uppsala. Up to now, four fragments of this stone have been discovered in the walls of the abandoned Franciscan monastery in Uppsala. The last find was made in 1994, and the inscription can be read and interpreted as follows:

ali u...ih...alti auk inkifast + þaụ- -ịtu rita stin þinạ ...nta i--...fastaʀ ...
Āli/Alli o[k S]ig[v]aldi ok Ingifast þau[n l]ētu rētta stein þenna ..., [bōa]nda I[ngi]fastaʀ ...
'Åle/Alle and Sigvalde and Ingefast they had this stone set up [in memory of] ..., Ingefast's husband ...'

The ornamentation, rune forms, orthography and wording show that U 941 was cut by the same rune carver as U 986, Åsmund Kåresson. It is also clear that the stone was erected by the same individuals as the one in Gamla Uppsala, and that it commemorates the same person, even if the name is still missing. The most interesting discovery is that the name *Āli* (or *Alli*) was initially written **nli** and then corrected to **ali**. This is exactly the same correction of a miscarving that I have suggested for the enigmatic **kan͡ilf** on U 986, which also strongly supports my interpretation of this runic sequence.

PATRIK LARSSON

Till tolkningen av **fili** på runstenen U 674 jämte några tankar kring namn på mytologiska gestalter, fingerade och verkliga personer

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 21–35.

Patrik Larsson, Dalarna University: On the interpretation of **fili** on the rune stone U 674, with some thoughts on names of mythological beings and fictitious and actual persons.

Abstract

The aim of this article is to interpret the runic sequence **fili** on the rune stone U 674, from Skadevi in Uppland. The sequence obviously refers to a personal name, and in Old West Scandinavian there is a name *Fíli*, which orthographically would fit perfectly. *Fíli*, however, is only attested as the name of a dwarf in *Vǫluspá* (i.e. a mythological name), and not as the name of an actual person. For that reason, Wessén (in *SRI* 8, pp. 163 f.) is reluctant to link the sequence **fili** to OWScand. *Fíli*. The present article discusses the relationship between mythological names, fictitious names and personal names, and between principal (given) names and bynames, and concludes that the runic sequence **fili** could, after all, very well be interpreted as a counterpart of OWScand. *Fíli*.

Keywords: mythological names, fictitious names, personal names, bynames, runic inscriptions.

1. Inledning

Vid Skadevi i Häggeby sn i Uppland står den runsten som i SRI erhållit signum U 674. Inskriften, i Elias Wesséns läsning, normalisering och översättning (SRI 8 s. 163 f.),[1] lyder:

> **+ fili x suarthaufþi x tiarfr x ufaikʀ x raiṣ**[**tu x st**]**in x eftiʀ x osurk x faþur sin + fili**, *Svarthǫfði*, *Diarfʀ*, *Ōfæigʀ ræistu stæin æftiʀ Ōsyrg*, *faður sinn*.
> »**fili**, Svarthövde, Djärv, Ofeg reste stenen efter Osörg, sin fader.»

[1] Normaliseringen av personnamnen är anpassad efter NRL. Runföljden **osurk** är otolkad i artikeln om U 674; Wessén nämner dock den här återgivna tolkningen i kommentaren (SRI 8 s. 165; se även s. 287 f. samt NRL art. *Ōsyrgʀ*). Översättningen *Osörg* är min egen.

Angående läsningen av den inledande runföljden påpekar Wessén (i a.a. s. 164) att »3 **l** är tydligt, icke **t** eller **u**» (vilket ett par äldre granskare antagit). Det kan också vara av viss betydelse att slå fast att den andra runan definitivt inte är stungen.[2]

Beträffande tolkningen konstaterar Wessén (s. 165): »Ett mansnamn **fili** är f. ö. okänt. Det förefaller närmast att vara av hypokoristisk typ: *Fili* eller *Filli*. *Fíli* (och *Heptifíli*) förekommer i Eddan bland namn på dvärgar.»

Inskriften U 674 har av ett flertal forskare attribuerats till Fot (se Axelson 1993 s. 36), en runristare som brukar lovordas för sin vårdade och konsekventa ortografi (se t.ex. Wessén i SRI 6 s. 254, Crocker 1982 s. 155 ff.). Beträffande ett svårtolkat namn i en annan ristning, U 471, som anses ha samme upphovsman (se Axelson 1993 s. 34), har Wessén (i SRI 7 s. 286) yttrat följande: »Det är att märka, att ortografin [...] är synnerligen vårdad och klar. M[a]n kan därför räkna med att namnets verkliga uttal icke ligger långt från dess beteckning i runor [...].» Detta borde då också, förutsatt att attributionen är riktig (vilket mycket talar för), gälla för **fili** i U 674. Rotvokalen bör därför i första hand vara /i(:)/, även om en del andra möjligheter inte kan uteslutas: /e(:)/, /y(:)/ (jfr dock **osurk** *Ōsyrg* (ack.)), /æ(:)/ (jfr **eftiʀ** *æftiʀ*) och /æi/ (jfr [**st**]**in** *stæin* (ack.) men **ufaikʀ** *Ōfæigʀ* och **raiṣ**[**tu**] *ræistu*).

2. Namnet fvn. *Fíli*: betydelse och namnkategori

Som framgår av avsn. 1 finns i fornvästnordiskan ett namn *Fíli* (Lind sp. 268).[3] Det bärs dock inte av några personer utan förekommer enbart som dvärgnamn i den äldre och den yngre Eddan.[4] E. H. Lind (a.st.) har därför försett det med markeringen »Myt.», dvs. ett mytologiskt namn. Det kan möjligen vara detta faktum som gjort att Wessén inte vill hålla samman **fili** i U 674 med fvn. *Fíli*, trots att det ortografiskt vore ett högst tilltalande alternativ.

Frågan är dock: vore det så otänkbart att föra ihop **fili** och *Fíli*? Svaret beror i hög grad på hur man betraktar de mytologiska namnen. Chester Nathan Gould (1929 s. 967) anser dem vara lärda 1100- och 1200-talsprodukter och

[2] Egen granskning 11 juli 2007. Den enda stingning som förekommer i inskriften (första runan i **eftiʀ** *æftiʀ*) är dessutom synnerligen tydlig i form av ett kort tvärstreck (jfr Wessén i SRI 8 s. 164: »38 **e** är tydligt stunget»).

[3] Även ett namn *Heptifíli* förekommer hos Lind (sp. 514). Det är dock osäkert huruvida det rör sig om ett tvåledat namn: det kan vara två namn, *Hepti* och *Fíli* (eller *Hepti* och *Víli*; se Edda s. 3), som av misstag förts ihop (Simek 1993 s. 82, Magnússon 1995 s. 174).

[4] Observera att jag med termen *personnamn* i denna uppsats endast avser namn på verkliga personer.

Rudolf Simek (1993 s. 67 f.) karakteriserar dvärgnamnen i Eddorna på följande sätt: »In these lists we find more than 100 names of dwarfs, nearly all of which are admittedly young and most are descriptive in some way.»[5] Se även Reichert 2002 s. 461 f., 467 ff.

Det har även gjorts försök att sätta in dessa namn i en kulturell kontext och finna en gemensam nämnare bakom dem. Gould (1929) uppfattar dvärgarna som representanter för de levande döda (fvn. *draugr* m.)[6] medan Lotte Motz (1973) vill knyta dem till olika företeelser förknippade med äldre tiders jul- och midvinterfirande. Vidare har Motz (1973–74) pekat på att vissa dvärgnamn tyder på ett samband mellan dvärgar och alver (*Álfr*, *Vindálfr* m.fl.), men samtidigt är en del dvärgnamn också namn på jättar (Jónsson 1934–35). Även frågorna om vilken funktion uppräkningen av dvärgnamn har att fylla i Vǫluspá och om det rör sig om ett inskott i dikten eller ej har diskuterats (se t.ex. Gutenbrunner 1955, Dölvers 1969, Gíslason 1984, Pálsson 1996, Hafstein 2003 och i dessa arbeten anf. litt.).

Det finns olika bud om hur namnet fvn. *Fíli* etymologiskt ska förklaras, men något allmänt accepterat förslag tycks inte gå att uppbringa. En möjlighet är att det rör sig om ett frisiskt eller lågtyskt lånord, *vîle* 'fil'. Detta ord motsvaras av fvn. *þél* f., till vilket det dock finns en endast i fornspråklig tid förekommande men svagt belagd sidoform *fél* f. med samma betydelse, varför det inte behöver vara fråga om ett lån.[7] Ett annat förslag är att *Fíli* är besläktat med verbet fvn. *fela* 'gömma, dölja' och betyder 'den som gömmer eller döljer', eller, mer specifikt, 'den som gömt eller dolt skaldemjödet', medan ett tredje förslag vill sammanhålla *Fíli* med fvn. *fíll* m. 'elefant' (Gering s. 16, Gould 1929 s. 946, Holthausen 1948 s. 61, de Vries 1962 s. 119 f., Motz 1973 s. 114, Simek 1993 s. 82, Magnússon 1995 s. 174, Dronke s. 10, 122). Jfr även binamnen fda. *Fil*, vilket föreslås vara en bildning till antingen änyda. *Fiil* f. 'fil' eller till fda. *Fiil* m. 'elefant' (DGP 2 sp. 268), och fvn. *Fílsbein* 'elefantben', som dock är osäkert och endast antas ingå i ett eller kanske två ortnamn (Lind Bin. sp. 80).

[5] Jfr dock namnen på sjökungar och jättar, vilka enligt Finnur Jónsson (1934–35 s. 297, 304) är från tiden före omkring år 800; enligt Simek (1993 s. 107) är dock jättenamnen av senare datum (900- till 1200-tal).

[6] Tron på den typ av väsen fvn. *draugr* representerar har föreslagits ha mycket gamla anor, kanske rentav samgermanska (Lacy 1979).

[7] Etymologin till fvn. *þél* f. (nisl. *þjöl* f.) är omdiskuterad och ordets förhållande till fvn. *fél* f. är oklart: det kan röra sig om två skilda former, men också en övergång /f/ > /þ/ har föreslagits, dvs. att orden har gemensamt ursprung (se t.ex. de Vries 1962 s. 608, Magnússon 1995 s. 1174 f.). Jfr även fda. *fēl*, fsv., änyda. *fǣl* m., som sedermera ersattes av *fil* f., lånat från mlty. *vîle* (Hellquist 1948 s. 209, Nielsen 1989 s. 117 f.; jfr dock Brøndum-Nielsen (1950 § 102), som överväger att den nuvarande formen kan vara en gammal sidoform, men att lån trots allt framstår som troligast).

Ett i sammanhanget intressant personnamn utgör förled i det engelska ortnamnet *Filby* (bl.a. skrivet *Philebey*, *Phileby* och *Filebey* 1086, *Filebi* 1165, *Fileby* 1219; PNN s. 7 f.). Tolkningen är inte självskriven (se t.ex. Ekwall 1960 s. 179, Sandred 1987 s. 314), men John Insley (1994 s. 121 f.) har diskuterat ett antal olika tolkningsalternativ och kommit fram till att ett binamn feng. *Fila*, eller snarare, med Insleys tolkning, **Fīla*, bildat till feng. *fīl* f. 'fil', är det troligaste. Notera att feng. **Fīla* formellt är en direkt motsvarighet till fvn. *Fíli*, då svaga maskuliner i fornengelskan har ändelsen *-a* (OEG § 40). Insley menar (1994 s. 122) att ett sådant namn kan ha syftat på en »strong or powerfully built person, cf. *fēolheard* 'hard as a file' [...]». Samma namn tycks ingå i ytterligare ett engelskt ortnamn, skrivet *Filendene* 1241 (PNN s. 8 med hänv.).

Det bör kanske också nämnas att det i en medeltida runinskrift från Maeshowe på Orkney förekommer ett binamn ristat **fila** (nom.), men då språket i inskriften är nordiskt bör det i första hand röra sig om ett feminint substantiv eller möjligen en infinitividentisk namnbildning (Barnes 1994 s. 82 ff., Jacobsson 2004 s. 95, 114). Ett namn ristat **fila** (nom.) skulle kunna ha ett samband med namnet fvn. *Fíli*, under förutsättning att det rör sig om ett annat bildningssätt.

3. Något om förhållandet mellan dvärgnamn och personnamn

En granskning av dvärgnamnen i Vǫluspá (stroferna 10–16; Edda s. 3 f.) kompletterade med Snorres version av desamma (Edda s. 15 f.) – sammanlagt kring 75 olika namn[8] – ger vid handen att en del av dem också är belagda som personnamn, antingen i fornvästnordiska litterära källor (Lind, Lind Suppl., Lind Bin.) eller i nordiska vikingatida runinskrifter (NRL), en del i båda kategorierna.[9] Följande 16 namn kan anföras: *Álfr*, *Ánn*, *Billingr*, *Brúni*, *Finnr*,

[8] Det exakta antalet är svårt att ange, då det är osäkert om en del av namnformerna hos Snorre är självständiga namn eller varianter eller förvanskningar av dem i Vǫluspá. De olika handskrifterna uppvisar dessutom variation sinsemellan, vilket ytterligare komplicerar saken (se t.ex. Hofmann i Motz 1973 s. 116 f.).

[9] Beträffande personnamnen i Linds samlingar har det framhållits att en del av dem, härrörande från sagorna, sannolikt är ohistoriska (Halvorsen 1968 sp. 199 f.; se även Kristjánsson 1988 s. 203 ff.) och därför strängt taget borde betraktas som fiktiva. E. F. Halvorsen (a.a. sp. 200) framhåller dock att »da de fleste „uhistoriske" personer i sagaene bærer vanlige navn, er det rimelig å anta at sagaskriverne stort sett gitt sine personer slike navn som de visste var el. hadde vært i bruk».

Frosti, *Frægr*, *Fundinn*, *Gandálfr*,[10] *Hornbori*, *Ingi*, *Liómi*, *Reginn*, *Þráinn*, *Váli* och *Víli*. Även om det inte rör sig om något överväldigande antal namn är de ändå tillräckligt många för att vara av intresse. Bland dessa finns också en del, en klar majoritet faktiskt, som inte stämmer med Goulds och Simeks uppfattning om att dvärgnamnen överlag är unga. Det gäller i första hand namnen *Álfr* (»Namnet är urgammalt»; Lind sp. 16), *Ánn* (»Urgammalt namn»; Lind sp. 24) och *Hornbori*. I de två förstnämnda fallen är den äldste namnbäraren farfars farfar till landnamsmän, vilket tidsmässigt innebär slutet av 700-talet. Det sistnämnda namnet är belagt på den danska Høje Tåstrupstenen (DR 250), som i DR (sp. 304) utifrån runformer och formulering dateras till tidig vikingatid, men som mycket väl kan vara ännu något äldre, från perioden c:a 650 till c:a 750 (Stoklund 1997).[11] Samtliga namn förutom *Frægr*, *Liómi* och *Reginn* är belagda från vikingatiden; 13 av de 16 dvärgnamn som har motsvarigheter bland personnamnen är alltså åtminstone vikingatida, en del sannolikt ännu äldre.

4. Mytologiska namn, fingerade namn och personnamn

Frågan om hur Linds tre kategorier mytologiska namn, fingerade namn och personnamn förhåller sig till varandra är inte helt lätt att besvara, då de fasta hållpunkterna är relativt få. Denna osäkerhet gör att funderingar kring detta ämne av nöden blir något spekulativa, men min förhoppning är att ändå kunna kasta något ljus över problemet.

I Finnur Jónssons (1907 s. 300) översikt över fornvästnordiska personbinamn utgör »Mytologiske tilnavne» en egen liten kategori, och att binamn kan övergå till att bli huvudnamn är ett välbekant faktum (se t.ex. Rygh 1908 s. 113 ff., Ekbo 1947 s. 282 f.), varom mer nedan. Jónsson (1934–35 s. 304) har även påpekat att vissa namn på jättar och jättinnor också förekommer som personnamn (angående jättinnenamnen, se även Motz 1981) och detsamma gäller för dvärgnamnen (se avsn. 3). Beträffande denna överlappning mellan

[10] Eller möjligen *Gand-Álfr* (se Lind sp. 298).

[11] Namnet är antagligen ännu äldre, då det bland annat antas ingå i det svenska ortnamnet *Hormesta*, de norska *Homborstad* och *Hommerstad* samt det danska *Horbelev* (se LB s. 111, Lundahl 1927 s. 60, NSL s. 221, Søndergaard 1972 s. 79, 151, LUP art. **Hurnabura*). Jöran Sahlgren (1935 s. 54) menar till och med att det i äldre tid varit tämligen frekvent: »Som mansnamn har Hornbori under sta-namnens tid varit synnerligen populärt. [---] Det förekommer dock ännu på en dansk runsten från 800-talets början [dvs. Høje Tåstrupstenen].» Se även Widmark 1961.

kategorierna mytologiska namn och personnamn skriver Motz (1981 s. 498): »That a mythical being shares his name with a man or a woman is not unusual in our texts […].» Henrik Williams (1998 s. 607) betonar runmaterialets betydelse för att bedöma ett namns status: »A comparison with runic records is a superior means of telling whether a name is truly "fictional" or not.» Williams (a.a. s. 606 f.) poängterar att en del namn som i de litterära källorna är helt okända eller endast betygade som namn på fingerade personer finns belagda som personnamn i runinskrifter. Exempel på namn som i övrigt endast är kända som fingerade, hämtade ur NRL, är: *Auða*, *Fiǫlmōð*(*r*), *Gillingʀ*, *Gylfiʀ*, *Gæiʀalfʀ*, *Hāulfʀ/Hǭlfʀ*, *Hialli*, *Myndill*, *Ormika*, *Sǣulfʀ*, *Þialfarr* och *Varinn*. Beträffande mytologiska namn kan följande exempel nämnas: *Bæinviðr*, *Fāinn*(?), *Fiǫlvarr*, *Fūlniʀ*(?), *Gylliʀ*, *Hornburi*, *Næfʀ*, *Rōta*(?), *Tvæggi* och *Ænnibrantr*. Det är också intressant att se hur pass många namn som i fornvästnordiskan förekommer som binamn, medan det som huvudnamn endast figurerar som fingerat eller mytologiskt namn (Lind Bin.; Lind, Lind Suppl.). Följande 44 namn är fingerade:[12]

Amma	*Drumbr*	*Herkia*	*Rauðfeldr*	*Sylgia*
Barn	*Dúkr*	*Humli*	*Raumr*	*Tiggi*
Barri	*Giallandi*	*Hǫðr*	*Sióni*	*Trani*
Beli	*Gnýr*	*Iárnhauss*	*Skekkill*	*Trandill*
Bialki	*Gramr*	*Iárnskiǫldr*	*Skrǫggr*	*Úlfhamr*
Bikki	*Gustr*	*Ísungr*	*Snákr*	*Þrymr*
Bósi	*Haklangr*	*Kárhǫfði*	*Snerill*	*Þvari*
Brúðr	*Hákr*	*Kisi*	*Sniðill*	*Ǫndurr*
Drífa	*Háleygr*	*Palti*	*Sviði*	

Följande 34 namn är mytologiska:

Eldr	*Geysa*	*Hrúga*	*Skalli*	*Svarri*
Faðir	*Glumra*	*Hrungnir*	*Skálmǫld*	*Sýr*
Fála	*Gǫndlir*	*Hvalr*	*Skinnhúfa*	*Tanngnióstr*
Gamla	*Harðgreipi*	*Kleggi*	*Skrámr*	*Vingnir*
Gapi	*Hávi*	*Leggialdi*	*Skratti*	*Ysia*
Gefn	*Hít*	*Nefia*	*Skrukka*	*Ægir*
Geit	*Hreimr*	*Selr*	*Sleggia*	

Att de fingerade och mytologiska namnen bara skulle kunna överlappa vad gäller binamnen och inte huvudnamnen verkar föga troligt, med tanke på att binamn och huvudnamn är kategorier som går i varandra: det ena kan övergå

[12] Bland dessa ingår några som av Lind kategoriseras som »diktade», men då det knappast är befogat att hålla isär dessa och de fingerade har de här slagits ihop.

till det andra och tvärtom, men framför allt, som påpekades ovan, kan binamn gå över till att bli huvudnamn. En granskning av hur många av binamnen hos Lind (Lind Bin.) som också förekommer som huvudnamn (Lind, Lind Suppl.) ger ett mycket starkt stöd för en sådan uppfattning, då de är drygt 200 till antalet (se Bilaga 1). Det står med andra ord fullständigt klart att en del av de namn som hos Lind fått beteckningarna »fingerade» eller »mytologiska» också gjort tjänst som personnamn, vilket leder till ett antal frågor: hur »fingerade» är egentligen de fingerade namnen, och hur har de mytologiska namnen kommit till? Kan en större del av dem än vad källorna tycks ge vid handen ha förekommit också som personnamn?

Tyvärr är det betydligt enklare att formulera frågorna än att ge svaren, eftersom de senare på grund av våra källors beskaffenhet är svåra att komma åt. E. F. Halvorsens tanke kring namnen i sagorna är dock värd att lyftas fram, dvs. att sagaskrivarna i regel givit de personer som kan antas vara ohistoriska namn som antingen var eller hade varit i bruk (se avsn. 3 not 9), ett antagande som i vis mån tycks bekräftas av runinskrifternas vittnesbörd (se ovan). Att många av namnen på sjökungar, jättar, dvärgar osv. uppkommit genom nybildning är helt klart, men att en del av dem kan ha hämtats ur ett förråd av mer eller mindre bortglömda eller i varje fall mindre vanliga personnamn är en möjlighet som synes väl värd att överväga. Att det inte varit några vattentäta skott mellan de olika namnkategorierna mytologiska namn, fingerade namn och personnamn är uppenbart, vilket naturligtvis beror på att dessa kategorier är efterhandskonstruktioner och inte några naturligt framvuxna och separata storheter. Genom att ändå lägga viss vikt vid att ett namn hör till den ena eller den andra kategorin kan man göra sig själv en otjänst och omedvetet utesluta att exempelvis ett mytologiskt namn också kan vara, eller åtminstone kan ha varit, ett personnamn. Redan Magnus Lundgren (1880 s. 43 f.) var inne på liknande tankegångar:

> I några ortnamn [...] ingår ett H o r n b o r i , till hvilket en motsvarighet kan uppvisas bland de i Vǫluspá uppräknade dvärgnamnen. Det är dock här knappast nödigt att tänka på uppkallande af en dvärg; detta ord kan väl oberoende af alt mytiskt bruk ha blifvit personnamn. — Detsamma torde gälla om några andra namn, hvilka och återfinnas bland dvärgnamnen i Vǫluspá, såsom **fili** [...], **funtin** [...], **uitr** [...] m. fl.

Utan runtexternas vittnesbörd är det ju exempelvis inte alldeles självklart att vi kommit på tanken att jättenamnet fvn. *Beinviðr*, bildat till fvn. *beinviðr* m. 'benved', dvärgnamnet fvn. *Fáinn*, bildat till adj. fvn. *fáinn* 'bemålad; brokig' eller Odensnamnet fvn. *Tveggi* 'den dubble', en bildning till fvn. *tveggja* (gen. av *tveir* 'två') också varit namn på personer. Genom en uppländsk och ett

par danska inskrifter vet vi emellertid att så varit fallet (se NRL art. *Bæinviðr*, *Fāinn* resp. *Tvæggi*).[13] Vore det då så främmande att identifiera det uppländska **fili** med ett namn som i nordiska språk endast påträffats som mytologiskt namn? Enligt min mening är svaret nej, särskilt som det i detta fall kanske går att påvisa att en motsvarighet till det aktuella namnet funnits i England under åtminstone sen vikingatid och tidig medeltid.

5. Andra möjliga tolkningar av runföljden **fili**

Det måste naturligtvis övervägas om det kan finnas andra möjligheter att tolka runföljden **fili** än att sammanställa den med dvärgnamnet fvn. *Fíli*. Kandidaterna är dock fåtaliga, men åtminstone två kan nämnas.

Det första vore att **fili** återger namnet fsv. *Fælle*, som har antagits kunna vara en kortform till fsv. *Fælagh*, *Fælaghi* (LB sp. 60, SMP sp. 138); namnet förekommer dock inte i de vikingatida runinskrifterna (NRL). En sådan tolkning stöter på ortografiska hinder, eftersom man i första hand vill räkna med att rotvokalen är /i(:)/; hade den varit /æ(:)/ hade man väntat sig en stungen **i**-runa, **e** (jfr **eftiʀ** *æftiʀ* i samma inskrift), särskilt som /æ(:)/ och det avslutande /i/-et annars skulle ha betecknats på samma sätt. Det sistnämnda förefaller inte särskilt troligt, speciellt inte om det är Fot som ristat U 674 (vilket är mycket sannolikt); han är ju känd för att ha en »synnerligen vårdad och klar» ortografi vilket bör betyda att »namnets verkliga uttal icke ligger långt från dess beteckning i runor» (se avsn. 1).

En annan möjlighet som antyds i litteraturen är att det i några sydsvenska och danska ortnamn, *Felestad*, *Filsted* och *Fjelsted*, skulle kunna ingå ett personnamn av intresse vid en tolkning av **fili** (Falkman 1877 s. 122 f., Ejder i SU 9 sp. 341). Det antagna namnet har rentav föreslagits kunna vara identiskt med dvärgnamnet fvn. *Fíli* (Nygård 1897–99 s. 103 med not 4), men samtliga dessa förslag måste avvisas, då en tolkning av förlederna i de aktuella ortnamnen som appellativa substantiv i stället för namn förefaller betydligt sannolikare (Kousgård Sørensen 1958 s. 54 ff.).[14]

[13] I artikeln om Egtvedstenen (DR 37) bedöms tolkningen *Fāinn* vara osäker (DR sp. 62 med anm. 1), men i kapitlet Ord- og navneforråd (sp. 647) tycks det endast vara frågan om huruvida det rör sig om ett bi- eller huvudnamn som är oklar.

[14] I *Felestad* och *Filsted* antas ett fda. **fili*, en kollektivbildning till stammen **fel-* i nda. *fjæl* 'mindre stykke fladt udsavet træ; bræt' (jfr. nsv. *fjöl*, fvn. *fjǫl*) ingå, medan förleden i *Fjelsted* ses som en direkt motsvarighet till nda. *fjæl*.

6. Utvärdering och sammanfattande diskussion

Utgångspunkten för denna uppsats är den otolkade runföljden **fili** i en uppländsk inskrift, U 674. Denna skulle ortografiskt gå utmärkt att sammanhålla med det fornvästnordiska namnet *Fíli*, en sammanställning jag inte är först med, utan som redan gjorts av Magnus Lundgren (1880 s. 43 f.). Kruxet är dock att det senare inte är belagt som personnamn utan som namn på en dvärg, dvs. ett s.k. mytologiskt namn, vilket föranleder t.ex. Wessén att inte vilja sammanställa **fili** och fvn. *Fíli*. De mytologiska namnen har nämligen antagits vara förhållandevis sena skapelser, myntade först under medeltiden. En granskning av dvärgnamnen i Vǫluspá och hos Snorre visar dock att av c:a 75 namn är 16 belagda också som personnamn (c:a 20 %), och av dessa är en klar majoritet (13) vikingatida eller kanske ännu äldre. Detta tycks tyda på att åtminstone en del av de mytologiska namnen kan ha kommit till genom att man vid namnskapandet grep tillbaka på en uppsättning av namn som redan vid den tiden ansågs föråldrade eller på något sätt olämpliga som personnamn, och samma förhållande kan rimligen ha gällt också för de fingerade namnen. Jag menar på intet sätt att en sådan förklaring gäller för de mytologiska och fingerade namnen generellt, men uppenbarligen förekommer en hel del överlappning mellan dessa olika kategorier, varför det är en möjlighet som ändå är värd att överväga. Genom runmaterialet får vi ju också bekräftelse på att en del namn som i de västnordiska källorna endast är kända som mytologiska eller fingerade namn trots allt också förekommit som personnamn. Sannolikt är det till viss del slumpen som avgjort vilka av de mytologiska och fingerade namnen som också råkat bli belagda som personnamn, varför vi säkerligen kan räkna med ett visst mörkertal.

Det är i ljuset av dessa omständigheter som jag, i anslutning till Lundgren, menar att det ter sig fullt möjligt att sammanföra runföljden **fili** och namnet fvn. *Fíli*, även om tolkningen av det senare är något osäker. Det vore dock frestande att sammanhålla det med det av John Insley ur ortnamnet *Filby* extraherade feng. **Fīla*, en bildning till feng. *fīl* f. 'fil', som ur formell synpunkt är en direkt motsvarighet till fvn. *Fíli*. Insley menar att namnet bör ha givits till en stark eller kraftigt byggd person, en namngivningsgrund som ter sig högst påtaglig och naturlig och därför också bär sannolikhetens prägel. Semantiskt kan det jämföras med namn som *Þrōtti*, en avledning till fvn. *þróttr* m. 'kraft, styrka', belagt i fyra eller fem vikingatida runinskrifter (NRL art. *Þrōtti*), *Starki*, best. form av adj. fvn. *sterkr* 'stark, kraftig' (Sm 60; NRL art. *Starki*), som dock även kan tolkas som *Ōstarki*, dvs. den bestämda formen av adj. fvn. *ústerkr* 'svag, kraftlös' (NRL art. *Ōstarki* med litt.). Vidare kan namnet fvn. *Magni* nämnas (Lind sp. 754), vilket även förekommer som binamn, en bildning till fvn. *magn* n. 'kraft, styrka,

makt', liksom det mot *Starki* svarande *Sterki* samt *Sterkr* (Lind Bin. sp. 251, 359 f.).

En möjlighet till bör dock här framhållas. En tolkning av fvn. *Fíli* behöver inte ta fasta på att namnet syftar på någon specifik egenskap, som Insley menar. Hans uppfattning är knappast tvingande, utan namnet i fråga kan lika gärna jämföras med de många namn som utgår från ett konkret föremål, utan att det med bestämdhet kan fastställas exakt vad namnet syftar på. I NRL finns åtminstone ett trettiotal sådana namn, exempelvis *Bruddr*, till fvn. *broddr* m. 'brodd, pik', *Haki*, till fvn. **haki* m. 'hake, krok', *Hæin*, till fvn. *hein* f. 'brynsten', *Skakli*, avledning till fvn. *skǫkull* m. 'skakel', *Þexla*, till fvn. *þexla* f. 'tväryxa' och *Qngli*, en sidoform till fvn. *ǫngull* m. 'angel, fiskekrok'. Bland de fornvästnordiska binamnen finner vi en stor mängd sådana namn; jag har funnit åtminstone 150 stycken i Lind Bin., och bland dessa är några särskilt intressanta vid en jämförelse med fvn. *Fíli*, då de är bildade till ord för olika redskap: *Drátthamarr*, *Hnióðhamarr* och *Ióhamarr*, till fvn. *hamarr* m. 'hammare', *Kegða*, till nyn. *kjegda* f. 'högaffel', *Skinnknífr* och *Tréknífa*, till fvn. *knífr* m. 'kniv', *Spætr*, till fvn. *spætr* m. 'spett', *Tiúga*, till fvn. *tjúga* f. 'tjuga, högaffel' och möjligen *Spaði*, till fvn. *spaði* m. 'spade '. Därför kan man mycket väl också tänka sig en tolkning av fvn. *Fíli* som ett namn bildat till ett ord för ett konkret föremål, utan att det nödvändigtvis måste ange någon specifik egenskap. Den bakomliggande orsaken till varför någon begåvats med ett visst (bi)namn kommer vi ju i de flesta fall inte åt, utan kan bara göra mer eller mindre sannolika antaganden om. Och oavsett varför dessa namn givits, dvs. hur föremålet och personen associerats med varandra, kan det konstateras att det är en rikligt företrädd namnkategori som därför mycket väl skulle kunna vara aktuell även beträffande fvn. *Fíli*.

Huruvida det fvn. *Fíli* av sin samtid uppfattats som ett mytologiskt namn eller inte är naturligtvis omöjligt att veta, men det kan konstateras att namn som syftar på olika mytologiska väsen ingalunda är frånvarande i den vikingatida namnfloran. Från NRL kan exempel som *Dīs*, av (fvn.) *dís* f. 'dis, kvinnlig gudom' (se även Andersson 1993 s. 45 f.), *Dværgʀ*, av (fvn.) *dvergr* m. 'dvärg' och *Dværg-Kætill*, dvs. namnet *Kætill* med binamnsprefixet (fvn.) *dvergr* m. 'dvärg', nämnas. Dessutom har vi de i avsn. 3 nämnda exemplen på namn som förekommer som både dvärgnamn och personnamn, varav nio är belagda i runinskrifterna (NRL: *Ānn* (?), *Billingʀ*, *Brūni*, *Finnr*/*Fiðr*, *Frosti*, *Fundinn*, *Hornburi*, *Ingi* och *Vāli*; möjligen också fvn. *Víli*, se NRL art. *Vil*(*l*)*i* (?)).

Det kan vidare konstateras att inget av de andra tolkningsalternativen som skulle kunna komma i fråga beträffande runföljden **fili**, dvs. en motsvarighet till fsv. *Fælle* respektive ett samband med förlederna i ortnamnen *Felestad*, *Filsted* och *Fjelsted* (se avsn. 5), ter sig som särskilt tilltalande. Det första är ortografiskt sett om inte omöjligt så högst betänkligt, medan det andra framstår

som helt osannolikt, varför den tolkning som går ut på att sammanställa runföljden **fili** och namnet fvn. *Fíli* (se avsn. 2 och 4 samt ovan) bör äga företräde.

Bilaga 1

Fornvästnordiska binamn (Lind Bin.) som också förekommer som huvudnamn (Lind, Lind Suppl.) (214 st.)

Agnarr	*Dali*	*Gilli*	*Iǫkull*	*Lútandi*
Álfr	*Dálkr*	*Glámr*	*Kálfr*	*Magni*
Alli	*Danr*	*Gnúpa*	*Kampi*	*Máni*
Ari	*Darri*	*Goti*	*Kári*	*Már*
Austmaðr	*Dís*	*Grani*	*Karl*	*Másí*
Baggi	*Dísa*	*Greipr*	*Karlsefni*	*Naddr*
Balti	*Drengr*	*Grettir*	*Kárr*	*Píll*
Bangsi	*Dýri*	*Gríss*	*Káti*	*Ráðugr*
Bassi	*Eldiárn*	*Grundi*	*Katla*	*Ragi*
Baugr	*Engill*	*Gulli*	*Kaupmaðr*	*Rauðr*
Biálfi	*Faxi*	*Hafr*	*Kerling*	*Refr*
Biartr	*Finni*	*Haki*	*Kimbi*	*Riúpa*
Bióla	*Fleinn*	*Hallr*	*Klaufi*	*Sámr*
Biórr	*Flóki*	*Háls*	*Kleppr*	*Sauðr*
Birna	*Flosi*	*Hani*	*Kneif*	*Serkr*
Blígr	*Fólkungr*	*Haukr*	*Knútr*	*Sindri*
Boddi	*Forni*	*Heggr*	*Knǫttr*	*Skagi*
Bófi	*Frakki*	*Helgi*	*Kofri*	*Skapti*
Bolli	*Fríða*	*Helmingr*	*Kolla*	*Skarði*
Bóndi	*Fróði*	*Helsingr*	*Kollr*	*Skarfr*
Brandr	*Frændi*	*Hesthofði*	*Kolskeggr*	*Skári*
Brasi	*Fugl*	*Hiálmr*	*Kórekr*	*Skati*
Brattr	*Fundinn*	*Hialti*	*Kraki*	*Skefill*
Breiðr	*Galti*	*Hnefi*	*Krákr*	*Skeggi*
Broddr	*Gamli*	*Hólmr*	*Krókr*	*Skiálgr*
Brúni	*Garði*	*Holti*	*Krumr*	*Skiǫldr*
Brúsi	*Garpr*	*Hrafn*	*Kvígr*	*Skógi*
Búi	*Gási*	*Hringr*	*Kvistr*	*Skógr*
Bukkr	*Gaukr*	*Hrútr*	*Kyrningr*	*Skolli*
Bursti	*Gauss*	*Hvatr*	*Lambi*	*Skopti*
Buti	*Gauti*	*Hvelpr*	*Langr*	*Skorri*
Butr	*Gautr*	*Hǫrðr*	*Leggr*	*Skúli*
Býleistr	*Geirr*	*Iarl*	*Leifr*	*Skúma*
Bøggvir	*Gellir*	*Illugi*	*Leikr*	*Skúta*
Bǫrkr	*Gestr*	*Iúti*	*Logi*	*Skǫrungr*

Slóði	*Stígandi*	*Svalr*	*Tindr*	*Valr*
Sniallr	*Strangi*	*Svanr*	*Tiǫrvi*	*Vífill*
Snækollr	*Stúfr*	*Svartr*	*Tóki*	*Vígfúss*
Sokki	*Sturla*	*Sveinn*	*Torfi*	*Þiálfi*
Solli	*Styrr*	*Sveinungr*	*Tryggvi*	*Þiðrandi*
Sóti	*Súgandi*	*Sørkvir*	*Úlfr*	*Qngull*
Stáli	*Surtr*	*Tanni*	*Uxi*	*Qrn*
Starri	*Sváli*	*Tannr*	*Váli*	

Källor, litteratur och förkortningar

Andersson, Thorsten, 1993: Sakrala personnamn – eller profana? Klassifikations- och gränsdragningsproblem i det gamla nordiska personnamnsförrådet. I: Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16–19 augusti 1991. Red. av Lena Peterson. Uppsala. (NORNA-rapporter 51.) S. 39–60.

Axelson, Jan, 1993: Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade inskrifter. Uppsala. (Runrön 5.)

Barnes, Michael P., 1994: The runic inscriptions of Maeshowe, Orkney. Uppsala. (Runrön 8.)

Brøndum-Nielsen, Johannes, 1950: Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling 1. Indledning, Tekstkildernes Lydbetegnelse, Vokalisme. 2. ændrede Udg. København.

Crocker, Kyle Robert, 1982: 'Fotr risti': a runographer's style in the context of eleventh-century Upplandic memorial art. Ann Arbor, Michigan. (University Microfilms International.)

Dronke = The poetic Edda 2: Mythological poems. Ed. with translation, introduction and commentary by Ursula Dronke. 1997. Oxford.

Dölvers, Horst, 1969: Text, Gliederung und Deutung der Vǫluspá. I: Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur 98. S. 241–264.

Edda = Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern. Hrsg. von Gustav Neckel. 1. Text. 5. verbesserte Aufl. von Hans Kuhn. 1983. Heidelberg. (Germanische Bibliothek. Vierte Reihe. Texte.)

Ekbo, Sven, 1947: Nordiska personbinamn under vikinga- och medeltid. I: Personnamn. Utg. av Assar Janzén. Stockholm–Oslo–København. (NK 7.) S. 269–284.

Ekwall, Eilert, 1960: The concise Oxford dictionary of English place-names. 4th ed. Oxford.

Falkman, Axel, 1877: Ortnamnen i Skåne. Etymologiskt försök. Lund.

Gering = Kommentar zu den Liedern der Edda von Hugo Gering. Nach dem Tode des Verfassers hrsg. von B. Sijmons. Erste Hälfte: Götterlieder. 1927. Halle (Saale). (Germanistische Handbibliothek 7: 3:1.)

Gíslason, Tryggvi, 1984: »hverr skyldi dverga dróttir skepia». I: Festskrift til Ludvig Holm-Olsen på hans 70-årsdag den 9. juni 1984. Øvre Ervik. S. 84–88.

Gould, Chester Nathan, 1929: Dwarf-names. A study in Old Icelandic religion. I: Publications of the Modern Language Association of America 44. S. 939–967.

Gutenbrunner, Siegfried, 1955: Eddastudien 1. Über die Zwerge in der Völospa Str. 9–13. I: ANF 70. S. 61–75.

Hafstein, Valdimar Tr., 2003: Groaning dwarfs at granite doors. Fieldwork in Völuspá. I: ANF 118. S. 29–45.

Halvorsen, E. F., 1968: Personnavn. Island og Norge. I: KL 13. Sp. 199–206.

Hellquist, Elof, 1948: Svensk etymologisk ordbok. 3 uppl. Lund.

Holthausen, Ferdinand, 1948: Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch des Altwestnordischen, Altnorwegisch-isländischen einschließlich der Lehn- und Fremdwörter sowie der Eigennamen. Göttingen.

Insley, John, 1994: Scandinavian personal names in Norfolk. A survey based on medieval records and place-names. Uppsala. (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 62.)

Jacobsson, Stefan, 2004: Runnordiska *Sturla*-namn. Mansnamn på *-a* i vikinga- och medeltidens nordiska runinskrifter. CD-uppsats i svenska språket/nordiska språk, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. (Duplikat.)

Jónsson, Finnur, 1907: Tilnavne i den islandske Oldlitteratur. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 2. Række 22. S. 161–381.

— 1934–35: Þulur. Søkonge- og jættenavneremserne. I: APhS 9. S. 289–308.

Kousgård Sørensen, John, 1958: Danske bebyggelsesnavne på -sted. København. (Navnestudier udg. af Stednavneudvalget 1.)

Kristjánsson, Jónas, 1988: Eddas and sagas. Iceland's medieval literature. Translated by Peter Foote. Reykjavík.

Lacy, Alan F., 1979: What kind of demon did gothic *skohsl* imply? I: APhS 32. S. 114–120.

Lundahl, Ivar, 1927: Falbygdens by- och gårdnamn. Göteborg. (Göteborgs högskolas årsskrift 33. 1927: 2.)

Lundgren, Magnus Fredrik, 1880: Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn. Upsala. (Upsala universitets årsskrift 1880. Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper 4.)

M = Hellbom, Algot, 1979: Medelpads runstenar. Sundsvall.

Magnússon, Ásgeir Blöndal, 1995: Íslensk orðsifjabók. 3. prentun með leiðréttingum. Reykjavík.

Motz, Lotte, 1973: New thoughts on dwarf-names in Old Icelandic. I: Frühmittelalterliche Studien 7. S. 100–117.

— 1973–74: On elves and dwarfs. I: Arv 29/30. S. 93–127.

— 1981: Giantesses and their names. I: Frühmittelalterliche Studien 15. S. 495–511.

Nielsen, Niels Åge, 1989: Dansk etymologisk ordbog. Ordenes historie. 4. udg. 4. opl. København. (Gyldendals røde ordbøger.)

NSL = Norsk stadnamnleksikon. Red. av Jørn Sandnes & Ola Stemshaug. 4. utg. 1997. Oslo.

Nygård, Sigurd, 1897–99: Danske personnavne og stednavne. En sproglig-historisk undersøgelse. I: Historisk Tidsskrift 7. Række 1. S. 82–109.

OEG = An Old English grammar by Randolph Quirk & C. L. Wrenn. 2nd ed. 1957. London. (Methuen's Old English library.)

Pálsson, Heimir, 1996: Til varnar dvergatali. I: Skírnir 170. S. 32–58.

PNN = The place-names of Norfolk by Karl Inge Sandred in collaboration with Barbara Cornford, B. Lindström and P. Rutledge incorporating the material collected by O. K. Schram. 2. The hundreds of East and West Flegg, Happing and Tunstead. 1996. Nottingham. (The survey of British place-names 72.)

Reichert, Hermann, 2002: Mythische Namen. I: Reallexikon der germanischen Altertumskunde. Von Johannes Hoops. 2., völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Aufl. Hrsg. von Heinrich Beck & al. 20. Berlin–New York. S. 461–472.

Rygh, K., 1908: Lidt om personlige tilnavne i Norge og paa Island i fortiden. I: Sproglige og historiske afhandlinger viede Sophus Bugges minde. Kristiania. S. 112–121.

Sahlgren, Jöran, 1935: Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning 10. Strömkarlen spelar. I: NoB 23. S. 42–55.

Sandred, Karl Inge, 1987: The vikings in Norfolk. Some observations on the place-names in *-by*. I: Proceedings of the tenth Viking congress, Larkollen, Norway, 1985. Ed. by James E. Knirk. Oslo. (Universitetets oldsaksamlings skrifter. Ny rekke 9.) S. 309–324.

Simek, Rudolf, 1993: Dictionary of northern mythology. Translated by Angela Hall. Cambridge.
Stoklund, Marie, 1997: Runefundene fra yngre jernalder–tidlig vikingetid og den danske runetradition før Jelling. Eller: Myten om svenskevældet. I: Beretning fra sekstende tværfaglige vikingesymposium. Red. af Hans Bekker-Nielsen & Hans Frede Nielsen. Moesgård. S. 25–36.
SU = Svensk uppslagsbok. 2 omarbetade och utvidgade uppl. 1–32. 1947–55. Malmö.
Søndergaard, Bent, 1972: Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv). København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 10.)
Widmark, Gusten, 1961: Hornborgasjön. I: NoB 49. S. 159–171.
Williams, Henrik, 1998: Runic inscriptions as sources of personal names. I: Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung. Abhandlungen des Vierten Internationalen Symposiums über Runen und Runeninschriften in Göttingen vom 4.–9. August 1995. In Zusammenarbeit mit Sean Nowak hrsg. von Klaus Düwel. Berlin–New York. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 15.) S. 601–610.
Vries, Jan de, 1962: Altnordisches etymologisches wörterbuch. 2. verbesserte aufl. Leiden.

Summary

PATRIK LARSSON

On the interpretation of **fili** on the rune stone U 674, with some thoughts on names of mythological beings and fictitious and actual persons

At Skadevi in Uppland there is a rune stone, U 674, with an inscription which, according to Elias Wessén (in *SRI* 8, pp. 163 f.), is to be read, normalised and translated as follows:

> **+ fili x suarthaufþi x tiarfr x ufaikʀ x raiṣ[tu x st]in x eftiʀ x osurk x faþur sin +**
> **fili**, *Svarthǫfði*, *Diarfʀ*, *Õfæigʀ ræistu stein æftiʀ Õsyrg*, *faður sinn*.
> »**fili**, Svarthövde, Djärv, Ofeg reste stenen efter Osörg, sin fader.»

The reading of the first sequence of runes, **fili**, is absolutely certain. It obviously refers to a personal name, but which one remains uncertain, and Wessén leaves the sequence uninterpreted. He does, however, mention that in Old West Scandinavian there is a name *Fíli*, which is only attested as the name of a dwarf in *Vǫluspá* (i.e. a mythological name), and not as the name of an actual person. Though a connection between **fili** and OWScand. *Fíli* would fit perfectly from an orthographic point of view, it must be this fact that prevents Wessén from making such a link.

The question this article addresses is whether the connection mentioned is in fact inconceivable, or should be regarded as a possible interpretation. My answer would be cautious support for the latter, as there is evidence of names used only for mythological or fictitious figures in Old West Scandinavian having been borne by actual people, as attested by Viking Age runic inscriptions (which provide some ten examples of each category). Another interesting fact is that there are numerous instances of Old West Scandinavian bynames which, as a principal (or given) name, only occur as mythological or fictitious names (34 and 44 examples, respectively). Since it is a known fact that principal names can become bynames and vice versa,

this suggests that the distinction between the categories of mythological, fictitious and personal names is probably not as clear as the sources would seem to indicate. That these categories of names could only overlap in the case of bynames is unlikely, especially given that there are more than 200 examples of Old West Scandinavian bynames that are also attested as principal names. Further support for linking the runic sequence **fili** to OWScand. *Fíli* is the existence of at least a dozen names that are attested both as names of dwarves in *Vǫluspá* and as the names of actual people from the Viking Age or even earlier.

In view of these circumstances, I consider it plausible to in fact link the sequence **fili** on U 674 to the Old West Scandinavian name *Fíli*, and would claim that the former could very well be interpreted as a counterpart of the latter.

KATHARINA LEIBRING

Karin, *Kirstin* och *Per Månssons svära* – det tidiga 1600-talets kvinnonamn och namnfraser i Sverige

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 37–62.

Katharina Leibring, Department of Onomastics, Institute for Language and Folklore, Uppsala: *Karin*, *Kirstin* and *Per Månssons svära* ('Per Månsson's mother-in-law') – early seventeenth-century women's names in Sweden.

Abstract

In this article, women's names from the first half of the seventeenth century are presented and discussed on the basis of entries in parish registers from before 1660. The first part of the article is a mainly quantitative study of the stock of baptismal names in three parishes in Östergötland and Västergötland. Regional differences and diachronic changes are observed, and the most frequent names are identified. The second part deals with name phrases in registers of deaths from the same parishes. An important question here is how and why women are identified either by their own name, by a byname if they had one, or by reference to other individuals, usually men. The relationship between named and unnamed women is also discussed.

Keywords: personal names, women's names, Early Modern Sweden, anthroponomasticon, name phrases, bynames, name usage.

1. Inledning

Kvinnonamnsskicket i 1600-talets Sverige är ett fortfarande ganska outforskat område. Vi har många utsagor och känner till en del om vilka namn som användes, men det har hittills varit svårt att få en överblick över de använda namnbestånden i olika delar av landet. Detta hänger förstås samman med att kvinnors namn i äldre tid nedtecknats och bevarats i mindre utsträckning än mäns. Kvinnor, utom änkor, var omyndiga eller hade målsman (Perlestam 1997 s. 132f.) och kunde därför inte delta i det offentliga livet på lika villkor som männen. Det finns dock gott om vittnesbörd i domböcker på hur kvinnor stäms, stämmer, ingår avtal osv. (Andersson 1998). I de namnkällor som består av skattetekniska dokument som mantalslängder och jordeböcker utgör kvinnonamnen ändå en minoritet under tidigmodern tid. Dessa källor har utnyttjats i namnstudier av bl.a. Ingwar Fredriksson 1974 och Bengt Audén

1980. De visar att vi har lätt tillgängliga uppgifter om bara en begränsad mängd namngivna kvinnor från 1500-och 1600-talen, och att deras namnförråd tycks ha varit litet.[1]

En viktig fråga som inställer sig är om det verkligen var så få olika namn som användes som dessa källor visar. Ser man till Fredrikssons (1974) stora genomgång av 1570-talets förnamnsbestånd hämtade ur kamerala dokument har han (s. 12) noterat ca 63 000 namngivna män mot endast 1 343 kvinnor. Efter lemmatisering och sammanförande av olika namnformer redovisar han (s. 156) ca 580 olika mansnamn och 69 olika kvinnonamn (s. 165). Audén (1980 s. 103) säger utifrån sitt bottniska material att det förefaller »som om färre namn stod till förfogande». Han antar att detta beror på att de kvinnliga helgonen (namnlåtarna) var färre än de manliga. Även om också danska forskare (Meldgaard 1990, Holmberg 1999) har påpekat att det användes färre kvinnonamn än mansnamn under 1600-talet, framstår det som uppseendeväckande att antalet använda kvinnonamn i Sverige skulle vara åtta gånger färre än mansnamnen som Fredrikssons undersökning visar. I och för sig kan Fredrikssons lemmatiseringar ibland ifrågasättas – är han mer villig att föra samman olika kvinnonamnsformer än former av mansnamn på grund av det begränsade antalet belägg för de olika kvinnonamnen? Mig veterligt har ingen undersökt detta, och jag avser att återkomma till frågan i en senare studie. Fredriksson påpekar också (a.st.) att kvinnorna i hans material troligen kommer från en högre och mer begränsad social kategori än männen, vilket kan ha påverkat namnförrådets storlek.

Fredrikssons och Audéns material gäller dopnamn givna under 1500-talets första hälft – från 1600-talet har vi inga geografiskt lika omfattande undersökningar i Sverige, åtminstone inte beträffande kvinnonamnen. Tidigare regionala och lokala undersökningar (Brattö 1992 från Bohuslän, Hallen 2007 från Medelpad, Utterström 1995 från Stockholm) visar att namnbeståndet i landssocknarna kunde vara synnerligen begränsat, medan det i städerna var rikare. Utterström (a.a.) är dock generösare med att hänföra olika skrivformer till separata namn än exempelvis Fredriksson, vilket gör att det är omöjligt att jämföra deras resultat. Hon skiljer bl.a. på namnformer som *Catrina* och *Catharina* (Utterström 1995 s. 132), medan Fredriksson (1974 s. 168) sammanför *Kari*, *Karin* och *Katarina*.

Också från Danmark och Norge finns samma fenomen med färre kvinnonamn än mansnamn från 1600- och 1700-talen beskrivet (Meldgaard 1990, Holmberg 1999, Johannessen 2004, Kruken i NPL) Vi känner också många

[1] Kristina Neumüller studerar i ett pågående projekt personnamnen i de geometriska jordeböckerna från 1640-talet och har visat intressanta drag i personnamnsskicket i övre Norrland.

inte senare använda kvinnonamn från medeltiden (SMP och SMPs), och det vore givande att närmare utröna under vilken tidsperiod de försvunnit. Från Frankrike har Wilson (1998 kap. 9) sammanställt undersökningar som visar att där redan under 1500-talet användes ett mycket begränsat förråd av förnamn och att denna insnävning skett under medeltiden.

För större undersökningar i Sverige har det hittills varit tidsödande och tungarbetat att söka sig igenom olika 1600-talskällor efter kvinnonamn för ett kanske magert resultat. Genom Riksarkivets omfattande skanning av kyrkoarkivalier och den generösa tillgången till dem på Internet är förutsättningarna nu ändrade. Varje personnamnsforskare (liksom alla släktforskare) har från sin egen dator möjlighet att söka i Sveriges alla bevarade kyrkböcker och mantalslängder och genom excerpering upprätta egna databaser. Inte minst det förenklade sättet att kunna skaffa sig en överblick över var i landet tidiga kyrkböcker är bevarade, och därigenom tidigt namnmaterial, öppnar för helt nya kunskaper. Man bör dock komma ihåg att 1600-talets handskrifter inte sällan är svårlästa – det är fortfarande den enskilde forskarens uthållighet och kunskaper i handskriftsläsning som avgör resultaten. I den här uppsatsen vill jag bland annat framhäva vad kyrkböcker kan ge personnamnsforskaren.

2. Syfte

Det övergripande syftet med projektet Kvinnors namn i 1600-talets Sverige är att vinna ny kunskap om kvinnors namnbestånd och namnskick i olika delar av Sverige genom studier av 1600-talets kyrkliga och kamerala handlingar. Jag är intresserad av att utröna om den namnkoncentration som är så påtaglig under 1700-talet är lika allmän redan under 1600-talet. Jag vill också se om det finns regionala skillnader i namngivningen, och om den lutherska kyrkans ibland omtalade nivellerande inverkan på namngivningen (Jarrick & Söderberg 1994 s. 116) redan börjat. Kan några namnmoden urskiljas – kommer några nya namn in i förrådet? Vilka namn och namntyper försvinner? Bevaras de nordiska namnen? Blir bunden uppkallelse vanligare? Vidare vill jag studera de namnfraser som förekommer i död- och begravningsböckerna och utifrån dem bl.a. se vad som kan utläsas om synen på kvinnor i det patriarkala lutherska samhället.[2] Längre fram har jag för avsikt att studera namnen i vissa städer och i flera landssocknar i andra delar av Sverige.

[2] 1600-talet brukar av historiker ses som det strängaste århundradet ur moralisk och lutheransk synvinkel med både den mosaiska lagen och den hierarkiska hustavlan som viktiga rättesnören (Johansson 1997 s. 45ff.).

Det är ett överväldigande rikt material som finns att tillgå, och det finns ingen möjlighet att i en enda uppsats diskutera alla intressanta frågeställningar. I denna uppsats kommer jag därför att begränsa mig till att undersöka tre socknar med mycket tidiga kyrkböcker för att ge en bild av kvinnors namnskick i götalandskapen utanför städerna under 1600-talets första hälft. Jag undersöker om några nya namn tillkommer och om några namntyper tycks bli mer ovanliga under 1600-talet. Som alltid när man studerar namnförråd i Skandinavien är frågan om vad som händer med de gamla nordiska namnen intressant. Också frågan om olika lokala onomastikon berörs, liksom hur kvinnors namnfraser är uppbyggda i kyrkböckerna.

I de här tidiga kyrkböckerna förekommer att människor omtalas med binamn av något slag. Dessa undersöks också och ett försök till en social stratifiering görs utifrån förekomst av binamn. Från binamn till namnfras (Wahlberg 1999) är inte steget långt, och jag ägnar viss uppmärksamhet åt vilka element som används för att identifiera såväl namngivna som namnlösa kvinnor i dödböckerna. Ett socioonomastiskt perspektiv anläggs generellt.

Uppsatsen inleds (avsnitt 3) med en kort exposé över kyrkobokföringen före 1686 och med en metod- och materialpresentation. I avsnitt 4 redovisas de statistiska resultaten, och det centrala namnförrådet presenteras och diskuteras. Regionala skillnader och diakrona förändringar visas och några enskilda namn behandlas. Från de enskilda namnen flyttas fokus i avsnitt 5 till dödböckernas namnfraser (om namnfraser se Wahlberg 1999, Ryman 2008). Hur omtalas gifta kvinnor respektive ogifta och änkor i olika socknar? Framgår kvinnornas sociala status av hur de omtalas? Vilken typ av binamn förekommer? Uppsatsen avslutas med en kort diskussion om namnförråd och namnbruk.

3. Material och metod

Först i 1686 års kyrkolag stadgades explicit att prästen var skyldig att föra bok över sin församling. Han skulle anteckna dop, vigslar och begravningar och de berördas namn, samt även redovisa församlingsbornas katekeskunskaper (Lext 1984 s. 85–87). Detta var i linje med den allt starkare centralmaktens behov av kontroll och reglering (Stadin 2004 s. 15 ff.). Förordningen tycks ha realiserats ganska snabbt över landet, vilket delvis kan ha berott på att många präster på eget eller biskopens initiativ redan tidigare förde församlingsböcker, något som diskuterades också i tidigare kyrkoförordningar (Lext a.a. pas-

sim). Av Gösta Lexts (a.a. passim) detaljstudier av vissa stift framgår att de äldsta bevarade kyrkböckerna är från 1610-talet, och att det redan på 1620-talet fördes församlingsböcker i många församlingar. Särskilt biskopen i Västerås, Johannes Rudbeckius, och hans kollega i Linköping, Johannes Botvidi, var tidiga ivrare för kyrkobokföring (Sandberg 1948 s. 91ff.) och från deras stift finns många bevarade böcker. Men också i församlingar i andra stift, som Lyrestad i Skara, fördes kyrkböcker ända från 1620-talet.

För den större undersökningen har jag hittills excerperat kyrkböcker från sju socknar i sex olika landskap.[3] Jag har försökt få en spridning över landet, men materialet är skiftande i omfång och kvalitet, vilket omöjliggjort en jämn geografisk fördelning. Gemensamt för de sju socknarna är att kyrkböckerna här började föras före år 1688. Startåren skiftar mellan 1616 och 1670. Verkligt tidiga är böckerna från Skedevi (1616) och Kuddby (1639) i Östergötland samt Lyrestad (1625) i Västergötland, där vi alltså har folkbokföring påbörjad redan under Vasatiden. Jag har excerperat kvinnonamnen från både födelse- och dödböcker och i vissa fall även vigselböcker. Namnmaterialet har jag för tiden efter 1640 indelat kronologiskt i tjugoårsperioder för att kunna påvisa eventuella förändringar över tid. Perioderna omfattar 1640–59 (period 1), 1660–79 (period 2) och 1680–99 (period 3). För material från de fåtaliga kyrkböckerna som startar åren före 1640 använder jag termen period 0, vilket för Lyrestad omfattar åren 1626–39 och för Skedevi 1616–39.

I den föreliggande uppsatsen studerar jag namn och namnfraser endast från de äldsta perioderna (0 och 1, före 1660), vilket innebär att jag bara undersöker socknarna Lyrestad vid Vänern i nordöstra Västergötland (vid nuvarande Göta kanals utlopp i Vänern) samt Kuddby och Skedevi i Östergötland. Kuddby ligger vid östra kusten, norr om Slätbaken, och Skedevi ligger i norra delen av landskapet vid sjön Tisnaren och gränsen mot Södermanland i den östgötska bergslagen. Socknarna har ganska olikartad geografisk struktur. Jag har excerperat namn på födda flickor och döda kvinnor ur födelseböcker respektive dödböcker under period 0 (före 1640) i Lyrestad och Skedevi och under period 1 (1640–59) förutom dessa också i Kuddby.

Från dödböckerna har jag, utöver namn på vuxna kvinnor, noterat de namnfraser som förekommer, eftersom många kvinnor noteras utan namns nämnande. Genom excerperingen av vuxna kvinnors namn i de äldsta dödböckerna erhåller man dessutom kännedom om ett äldre namnskick än det som födelseböckerna ger. Jag redovisar de vanligaste namnen i respektive sock-

[3] Arboga (Västmanland), Indal (Medelpad), Järvsö (Hälsingland), Kuddby (Östergötland), Leksand (Dalarna), Lyrestad (Västergötland), Skedevi (Östergötland) och Torsås (Småland).

en under varje tidsperiod och jämför dem över tid för att få en diakronisk infallsvinkel på materialet. För att studera namnbeståndet över ett större område jämför jag de olika socknarna med varandra och sammanställer materialet till en enhet.

Frågor om materialets tillförlitlighet och fullständighet inställer sig, inte minst om hur väl kyrkböckerna egentligen avspeglar det reella namnskicket. Det hade naturligtvis varit önskvärt att kunna jämföra hur enskilda namnbärare betecknas i olika källor, inte minst för att se vilka variantformer som användes. Det är dock tidskrävande och mer slumpartat att göra den typen av undersökningar särskilt beträffande kvinnors namn, eftersom kvinnorna bara sporadiskt framträder i kamerala dokument. I vissa fall har jag funnit variantformer mellan födelsebok, vigselbok och dödbok, och det är något som jag avser att återkomma till i senare arbeten. Om tidens höga barnadödlighet gör födelseböckerna mindre pålitliga som namnbruksbas är också en fråga som behöver diskuteras.

3.1. Lemmatisering

Liksom under medeltiden kan dopnamnen på 1600-talet uppträda i olika skriftformer. Dessa har jag sammanfört till lexikala namn genom lemmatisering och normalisering till vad jag vill likna vid Alhaugs arki-nivå (1992 s. 117 ff., se även Leibring 2006 s. 27 f.). Det innebär att jag sammanför former där ett eller flera mindre betydelsefulla grafem skiljer, och där formerna tycks växla osystematiskt, ibland på samma bärare. Den vanligaste skriftformen i materialet används oftast som normalform. För läsbarhetens skull har jag dock i vissa fall valt att använda en till dagens svenska normaliserad skrivform, t.ex. *Brita*, även om formen *Brijta* är vanligare än *Brita*. Namnformer där det lokala uttalet ibland avspeglas förs till ett mer skriftspråkligt lemma, t.ex. förs *Ingiäl* till *Ingegerd* även om *Ingiäl* är vanligare. Några andra exempel: *Chirstin*, *Kierstin* och *Kirstin* sammanförs till den vanligaste formen *Kirstin*, *Elin* och *Ilin* till *Elin*, *Ingred* och *Ingrid* till *Ingrid*, *Sicilla* och *Cicilia* till *Sicilla*.

Vissa namn har föranlett svårare överväganden: hur göra med formerna *Elisabet*, *Elsebij* och *Lisabet*? Eftersom namnformerna någon gång växlar mellan olika belägg på samma person, har jag sammanfört dem under *Elisabet*. Problematisk var namnformen *Mariad/Mariod* som endast förekommer i Kuddby under period 1 och som försvinner i nästa period. Skulle det sammanföras med det nya *Maria* eller skulle det ses som en skrivform av *Marit*, ett namn som inte finns i Kuddby? Eftersom formen *Mariad/Mariod* närmast försvin-

ner efter 1651, då *Maria* blir ett av de vanligaste namnen i Kuddby, har jag valt att sammanföra det med *Maria* i redovisningen. Jag har däremot valt att skilja på formerna *Marie* och *Maria* eftersom dessa förekommer parallellt i Kuddbys kyrkböcker från 1650-talet, och då namnformen *Maria* inte alls tycks finnas före 1651 i någon av de tre undersökta socknarna. I mitt material finns *Marie* däremot med enstaka belägg i Skedevi på 1610-talet. Se vidare Ola Stemshaugs artikel (2010) om namnet *Marias* olika former i främst Norge. I diskussionen nedan återkommer jag med resonemang kring ytterligare namn. Jag har varit generösare än Fredriksson med att hänföra olika namnformer till olika lexikala namn, men inte lika generös som Utterström (se avsn. 1).

4. Kvantitativ analys av förnamnsbeståndet i dopböckerna

4.1. Förnamn i dopböckerna i Lyrestad och Skedevi före 1640 (period 0)

Från period 0 finns kyrkböcker från Lyrestad och Skedevi, alltså från en socken i Västergötland och en i Östergötland. Från Lyrestad finns namn antecknade i dopboken från 1626, men i åtminstone 37 notiser fram till ca 1640 är flickebarnet namnlöst – endast datum, faderns namn, kön och hembyn nämns. Därtill kommer 13 notiser då inte ens barnets kön är angivet. Det är alltså bara för ungefär hälften av de födda flickorna som namnet är noterat. I Skedevi däremot är barnets namn noterat i ca 80 % av dopnotiserna från 1616 och framåt. Antalet namnbärare skiljer sig därför rejält mellan socknarna: 238 flickor i Skedevi mot bara 46 i Lyrestad.

Totalt 29 olika kvinnonamn är noterade i dopböckerna, varav 26 finns i Skedevi och 16 i Lyrestad. I tabell 1 redovisas namnen med antal belägg och vanliga skrivvarianter.

I Lyrestad finns tre namn som inte finns i Skedevi, och på motsvarande vis är 14 namn i Skedevi obelagda i Lyrestad. De 13 namn som är gemensamma för båda socknarna är i lemmatiserad form: *Anna*, *Brita*, *Elin*, *Elisabet*, *Ingegerd*, *Ingeborg*, *Ingrid*, *Karin*, *Kirstin*, *Malin*, *Marit*, *Ragnil* och *Sigrid*. De vanligaste namnen i Skedevi är *Anna* med 51 bärare, *Karin* 36, *Kirstin* 21 och *Brita* 20. Det lilla antalet bärare i Lyrestad ger låga siffror, men *Karin*, *Kirstin* och *Marit* har sex belägg vardera och *Gunilla* fem.

Endast i Lyrestad finns namnen *Gunilla* (med fem bärare), *Margitta* och

Tabell 1. Kvinnonamn i dopböcker före 1640 i Lyrestad och Skedevi.

Namn	Totalt antal	Antal Lyrestad	Antal Skedevi
Anna	54	3	51
Karin	42	6	36
Kirstin	27	6	21
Brita/Brijta	23	3	20
Marit	17	6	11
Ingegerd/Ingiäl	15	3	12
Ingeborg	14	1	13
Elin/Ilin	13	2	11
Ingrid/Ingred	12	2	10
Elisabet/Elsebij/Lisabet	8	1	7
Ragnil/Ragnel	6	1	5
Sicilla/Cicilia	6	–	6
Emborg	6	–	6
Gertrud	5	–	5
Gunilla	5	5	–
Marg(ar)eta	5	–	5
Malin	4	2	2
Sigrid	4	3	1
Lucia/Lusse	3	–	3
Marie	3	–	3
Mär(e)ta	2	–	2
Ramborg	2	–	2
Sara	2	–	2
Botill	1	–	1
Judit	1	–	1
Katarina	1	–	1
Margitta	1	1	–
Torunda	1	1	–
Valborg	1	–	1
TOTALT	284	46	238

Torunda med en namnbärare vardera. I Skedevi finns *Sicilla* och *Emborg* med sex bärare, *Gertrud* och *Margareta* med fem vardera, *Lucia* och *Marie* (tre belägg), *Märeta*, *Ramborg*, *Sara* (två vardera) samt *Botill*, *Katarina*, *Judit*, *Sigrid* och *Valborg* med en bärare var. Det är alltså ganska många namn som enbart förekommer i Skedevi; att så få barn är namngivna i Lyrestad är naturligtvis en orsak till detta, men Skedevi tycks ha haft ett ganska brett namnförråd under hela första hälften av 1600-talet, vilket visas under genomgången av period 1.

Av de 29 namnen är tio nordiska med *Ingegerd* och *Ingeborg* som de mest frekventa (15 resp. 14 bärare totalt). Nordiska namn med fler än enstaka belägg är *Gunilla* i Lyrestad, *Emborg* och *Ramborg* i Skedevi samt *Ingrid*, *Ragnil*

och *Sigrid* i båda socknarna. Namnen *Emborg* och *Torunda* tycks vara mer lokala – inget av dem finns hos Fredriksson 1974. SMP (sp. 676) för skrivningen »Emburgis» o. 1346 till *Ingeborg*, men jag har valt att lemmatisera *Emborg* som ett eget namn, eftersom både det och *Ingeborg* förekommer i dopböcker från samma år. Prästen bör därför ha uppfattat namnen som två olika. I SMPs finns enstaka belägg på namnet *Thorund* och i NRL (s. 236) finns namnet med ett tiotal belägg från runstenar i Mellansverige. Formen *Torunda* har jag dock inte återfunnit vare sig från runtid eller medeltid. Fler nordiska kvinnonamn har alltså överlevt medeltiden i de här landssocknarna än i Stockholm, där Utterström (1995 s. 58–60) för 1600-talet endast uppger *Ingeborg*, *Ingrid*, *Sigrid* och *Gunilla*.

Bland de övriga namnen är *Brita, Elin, Karin*, *Kirstin*, *Marit*, *Margitta* och *Märeta* för tiden väletablerade svenska eller nordiskt anpassade former av helgonnamn (*Birgitta*, *Helena*, *Katarina*, *Kristina* respektive tre former av *Margareta*) (Brylla 2004). *Cecilia*, som oftast skrivs i formen *Sicilla*, har samma bakgrund. *Anna* och *Elisabet* är nytestamentliga namn. *Elisabet* finns också med de lokala formerna *Lisabet* och *Elsbij*. Namnet *Malin* är en nordisk form av det bibliska *Magdalena*. Ett mer ovanligt helgonnamn är *Lucia*, medan *Judit* och *Sara* är de enda namnen hämtade från Gamla Testamentet. Namn med tysk härkomst är *Gertrud* och *Valborg*.

Intressanta är de tre tidiga beläggen på skrivningen *Marie* i Skedevi 1616 till 1617, en socken där formen *Maria* inte återfinns förrän 1656. Fäderna till de döpta flickorna 1616–17 skrivs som vanliga sockenbor: *Per i Syla*, *Anders* och *Lasse*, vilket inte tyder på att de hört hemma i någon högreståndsmiljö. Enligt såväl Otterbjörk (1979 s. 177) som Brylla (2004 s. 154) är det tidigaste belägget på *Marie* i Sverige först från 1695, vilket alltså är en alldeles för sen tidsangivelse. I Kuddby begravs bland annat Marie, »en gammal gumma ifrån Hwittingstorpet» 1654. Notiserna tyder på att namnet i den formen varit i bruk under hela 1600-talet i Östergötland och kanske ännu tidigare. För detta talar också att det hos Fredriksson (1974 s. 48), under *Maria*, finns ett belägg från Östergötland 1582 på skrivningen *Marye*.

Flera av de här mycket frekventa namnen användes också inom det dåtida svenska kungahuset. Gustav Vasas döttrar (födda på 1530- och 1540-talen med Margareta Leijonhufvud) hette som bekant *Katarina*, *Cecilia*, *Anna*, *Elisabet* och *Sofia* (Larsson 2006 s. 458 f.). Hans sonhustrur bar namnen *Karin*, *Gunilla*, *Katarina*, *Maria* och *Kristina*. Flera av flickorna i nästa generation gavs också något av Vasadöttrarnas namn. Man kan notera att ingen av dem fick något av de i övrigt vanliga namnen *Elin/Helena* eller *Brita* – låg dessa namn för nära den katolska namngivningen? – och inte heller något nordiskt

namn.[4] Hur mycket de kungliga namnen kan ha påverkat namngivningen hos befolkningen är okänt, men man kan åtminstone notera en överensstämmelse mellan folket och överheten i namngivningen.

4.2. Förnamn i dopböckerna i Kuddby, Lyrestad och Skedevi 1640–59 (period 1)

Under period 1 är 37 olika namn (enligt min lemmatisering) registrerade i de tre socknarna. Antal namnbärare är 244 i Kuddby, 199 i Lyrestad och 282 i Skedevi. I Kuddby finns 17 olika namn, i Lyrestad 20 och i Skedevi hela 29 olika namn. Där finns också det enda parnamnet: *Agneta Katharina* ges 1648 till en liten flicka med släktnamnet *Ugla*.

Namn med fler än två belägg redovisas i frekvensordning med antal och platssiffra i respektive socken i tabell 2. Ett – i kolumnen Platssiffra anger att namnet är obelagt i den socknens dopbok under den aktuella tidsperioden. Alla namn, med uppgift om förekomst, redovisas i bilaga 1.

Tabell 2. Namn med mer än två belägg i dopböckerna under period 1 i frekvensordning. Platssiffra för varje socken anges.

Total placering	Namn	Antal	Plats i Kuddby	Plats i Lyrestad	Plats i Skedevi
1	Kirstin	119	1	1	4
2	Karin	106	3	2	2
3	Anna	93	2	11	1
4	Brita	66	6	6	3
5	Ingrid	55	5	4	5
6	Elin	53	8	3	7
7	Ingeborg	43	8	8	6
8	Maria	37	4	14	17
9	Marit	24	–	4	10
10	Ingegerd	22	12	8	8
11	Elisabet	18	10	17	10
12	Gunilla	13	–	7	–
13	Sicilla	12	13	17	8
14	Sigrid	11	13	8	–
15	Marg(ar)eta	8	11	13	–
16	Gertrud	7	–	–	12
17	Malin	6	–	14	14
18	Torund(a)	4	–	12	–
19	Botil(l)	3	–	–	15

[4] Dock hette Erik XIV:s dotter med Karin Månsdotter *Sigrid*.

Av de 37 olika namnen finns endast 11 namn i alla tre socknar: *Kirstin, Anna*, *Karin, Maria, Ingrid, Brita, Elin*, *Ingeborg, Elisabet, Ingegerd, Sicilla*. Tre av namnen är av nordiskt ursprung (*Ingeborg*, *Ingegerd* och *Ingrid*). I två av tre socknar finns namnen (i frekvensordning) *Marit, Sigrid, Marg*(*ar*)*eta, Malin*, *Katarina* och *Ragnill*. *Katarina* finns endast i de båda östgötasocknarna – i övrigt är de här namnen spridda mellan socknarna. Man kan notera att namnet *Marit* helt saknas i det östliga Kuddby där dock *Margareta* förekommer.

Platssiffrorna skiljer sig ganska mycket mellan socknarna: *Maria*, tillsammans med formerna *Mariad/Mariod* är på plats fyra i kustsocknen Kuddby med 34 belägg. I Lyrestad, vid Vänern, och i Skedevi nära Östergötlands bergslag, finns bara två respektive en bärare av namnet *Maria* vilket gör att namnet där kommer på 14:e respektive 17:e plats. Namnet tycks alltså under den här tidsperioden inte ha fått så stor popularitet så långt in i Götaland eller på landsbygden som det får senare under århundradet. Det förekommer med elva belägg hos Fredriksson (1974 s. 169) och har där en klart östlig utbredning, något som tycks accentueras i mitt material.

Vi kan också notera att de lokala helgonnamnen *Elin* (från Skövde) och *Brita* (från Vadstena) tycks vara något populärare i sina hemlandskap Västergötland respektive Östergötland. *Elin* har plats tre i Lyrestad men bara sju och åtta i östgötasocknarna. *Brita*, däremot, är uppe på plats tre i Skedevi och plats sex i Kuddby (liksom i Lyrestad). Uppkallelseseden kan säkert spela in i hur mycket dessa allmänt populära namn används, men det är frestande att dra slutsatser utifrån helgonens bakgrund, då skillnaderna är så pass tydliga.

Ett toppnamn i Östergötland är *Anna* med en första och en andra plats i socknarna. I Lyrestad återfinns det först på elfte plats. Hade Jungfru Marias mor, den heliga Anna, en starkare ställning i östra Sverige? Man kan jämföra med sockennamnet Sankt Anna i Östergötlands skärgård.

Trots den relativa närheten mellan de tre socknarna finns det i varje socken flera namn som inte återfinns i de andra två. I Kuddby gäller det *Dordi*, *Elsa* och *Svenborg* som är belagda en gång vardera. Namnformen *Marit*, vanlig i de andra socknarna, förekommer inte alls i Kuddby. Denna, som ju är en kortform av *Margareta*, betraktar jag som ett eget namn. *Maria* med sidoformer är däremot ett tämligen vanligt namn i Kuddby långt tidigare än det når Skedevi och Lyrestad. Troligt är att Kuddbys kustläge, med goda möjligheter till yttre impulser, har haft betydelse för namnets introduktion. Liknande exempel är kända från andra håll i landet.

Endast i Lyrestad finns det nordiska namnet *Gunilla* med hela 13 belägg. Det förekom också i andra delar av landet under 1500-talet, dock ej i Östergötland (Fredriksson 1974 s. 167). Vi tycks alltså ha ett tidigt bortfall av detta

nordiska namn där. I övrigt finns endast i Lyrestad *Torund*(*a*) med fyra namnbärare; namnet finns ju där också under period 0 (se ovan). *Margitta* har två belägg (finns också i period 0) och *Estrid* ett.

Skedevi har störst namnbestånd och flest egna namn. Det mest frekventa är *Gertrud* med sju bärare. Namnet är kanske en reminiscens av närheten till bergslagsbygder med tyskt inflytande. Här finns också *Botill* med tre belägg, *Abeluna*, *Marie*, *Ramborg* och *Sara* med två vardera, samt *Agneta*, *Bengta*, *Emborg*, *Eva*, *Gurun*, *Märeta* och *Ramfred* med ett var.

Bland namn belagda i endast en socken finns fler nordiska namn än bland de namn som finns i flera socknar, men också några kristna namn: *Abeluna*, en svensk form av *Apollonia*, *Sara* och *Eva*, ett namn som ju blir populärt först sent i Sverige (det finns ej hos Fredriksson). Den lilla Eva som döps i Skedevi 1645 beskrivs som »itt främmande kärlabyggares barn ifrå båuwall» – faderns namn är inte uppgivet.

4.3. Jämförelser mellan period 0 och period 1

Vid en jämförelse av namnfrekvenserna i Skedevi under period 0 och period 1 finner vi stora överensstämmelser. Namnen i de båda tio-i-topp-listorna är desamma med bara små platsförändringar. *Ingrid* har gått upp från nionde till femte plats och *Marit* har gått ner från sjunde till delad tionde plats. I övrigt är toppnamnen de samma: *Anna*, *Karin*, *Brita* och *Kirstin*. De små förändringarna syns längre ner i listan: *Abeluna*, *Agneta*, *Bengta*, *Eva*, *Gurun*, *Maria* och *Ramfred* är nya namn med ett eller två belägg vardera. Försvunna är *Judit*, *Lucia*, *Sigrid* och *Valborg*, där *Lucia* hade tre belägg i första perioden och de andra ett vardera. Uppkallelsesystemet, eller återanvändning av namn, förekommer, även om det att döma av de släktträd som går att upprätta med hjälp av vigselbok och dödbok inte tycks ha varit lika strikt som det som beskrivs av andra forskare (se t.ex. Hallen 2007). Inte sällan är det moderns namn som ges till äldsta dottern, och döda syskon återuppkallas.

Att jämföra namnbestånden i Lyrestad är vanskligare, eftersom namnbärarna är så få i period 0. Även här kan vi konstatera att toppnamnen är sig tämligen lika. *Kirstin* och *Karin* är vanligast i båda perioderna. *Elin* går upp till tredje plats, medan *Marit* och *Gunilla* håller sina positioner.

En jämförelse av det totala namnbeståndet i socknarna visar att där är avsevärda likheter mellan period 0 och period 1, åtminstone för toppnamnen. *Kirstin*, *Karin*, *Anna* och *Brita* är de fyra vanligaste i båda perioderna. Därunder följer *Marit*, *Ingegerd*, *Ingeborg*, *Elin*, *Ingrid* och *Elisabet* om än i lite varierande ordning. Bland de mindre frekventa namnen är skillnaderna i namn-

bestånden större. Totalt har tre namn från period 0 försvunnit (*Judit*, *Lucia* och *Valborg*), medan tolv namn tillkommit i period 1. Av dessa är dock fem namn från Kuddby, varifrån vi ju inte har något material före 1640, så de namnen kan ha varit i bruk även tidigare. De nya namnen är: *Abeluna*, *Agneta*, *Bengta*, *Dordi*, *Elsa*, *Estrid*, *Eva*, *Gurun*, *Maria*, *Ramfred* och *Svenborg*. Av de nya namnen har nio blott en bärare; *Abeluna* har två, och *Maria* hela 37 belägg, varav 34 i Kuddby. Vi kan konstatera att *Maria* verkligen slagit igenom där, och det är också det enda nya namnet på den gemensamma tio-i-topplistan.

Västgötasocknen Lyrestad uppvisar vissa olikheter gentemot östgötasocknarna under period 1. Bland toppnamnen är *Elin* relativt sett vanligare i Lyrestad medan *Anna* är ovanligare. Det är etta och tvåa i Kuddby och Skedevi men bara elva i Lyrestad. De gamla inhemska namnen *Gunilla* och *Torunda* sticker också ut i Lyrestad, där ett annorstädes populärt bibliskt namn, *Elisabet*, nästan helt saknas. Om de här skillnaderna i namnbestånd är generella för hela landskapet återstår att undersöka, men frågan om regionala namnbestånd förtjänar att utredas ytterligare.

4.4. Mycket vanliga namn

Hur frekventa var de vanligaste namnen under tidigmodern tid? Detta är en fråga som ofta ställts av nordiska personnamnsforskare (Fredriksson 1974, Holmberg 1999, Johannessen 2004, Leibring 2006), och som oftast besvaras med ett »mycket frekventa», särskilt då kvinnonamnen. Redan Fredriksson (1974 s. 165) visar att de tio vanligaste kvinnonamnen i hans material bärs av ca 76 % – detta alltså i belägg på vuxna kvinnor från 1570-talet. Holmberg (1999 s. 221) uppger från Odense stad att cirka två tredjedelar av kvinnorna i domböckerna från tidigt 1600-tal har ett tio-i-toppnamn. Det här är ändå lägre siffror än vad som visats i 1700-talsundersökningar där ofta över 90 % av namnbärarna har ett av de tio vanligaste namnen. I de av mig undersökta socknarna varierar talen mellan 83 % i Lyrestad och 93 % i Kuddby under period 1.[5] Skedevi har 84 %.

Det är värt att komma ihåg att vi vid jämförelser mellan namn ur dopböcker och namn ur andra källor, t.ex. domböcker och mantalslängder som behandlar vuxna personer, måste ta hänsyn till den höga barnadödligheten. Seden att

[5] Materialet är för litet från Lyrestad för period 0 för att det ska ge något rättvisande statistiskt utslag. Från Skedevi kan noteras att tio-i-topp-namnen där utgör ca 81 %, en något lägre siffra än för perioden därefter.

uppkalla ett nytt syskon efter ett dött tycks ha förekommit också på 1600-talet, att döma av dopboksnotiserna, där, som redan antytts, flera syskon döps till identiska namn. Vi kan därför möjligen anta att andelen av de mest populära namnen är ännu högre i dopböckerna än bland de kvinnor som uppnådde vuxen ålder. Studier av namnen i vigsel- och dödböcker kunde eventuellt ge svar på den frågan.

5. Namn och namnfraser i dödboken

För att få ytterligare indikationer på diakrona förändringar i namnbeståndet och om vilka namn som verkligen varit använda på bygden kan man jämföra de döpta barnens namn med vuxna kvinnors namn i dödböckerna. På så vis kommer vi åt en äldre generations namnskick. Mödrarnas namn är endast undantagsvis angivna i dopböckerna så här tidigt, och då gäller det så gott som alltid ogifta mödrar, varför dopböckerna inte är någon bra källa att hämta vuxna kvinnors namn ifrån. Inga faddrar är heller namngivna i någon av de här använda dopböckerna.

Finns det några metodiska problem med att använda kvinnors namn i dödböcker för att få en bild av namnbeståndet? Om alla kvinnor hade varit namngivna där, hade dödböckerna naturligtvis varit en god källa, men eftersom en viss del av kvinnorna i de flesta dödböckerna är registrerade utan namn (se nedan) blir materialet mindre heltäckande och resultaten osäkrare. Jag har undersökt namnen i dödböckerna för både period 0 och period 1 i Lyrestad och Skedevi samt för period 1 i Kuddby. Kyrkböckerna från Lyrestad fördes av samma präst, kyrkoherden Johannes Benedicti Rudberus, i nästan 50 år, från 1626 till 1675, då han avled under en dopförrättning (Warholm 1872–74 s. 251). Man ser en tendens till att de namnlösa kvinnorna blir fler i kyrkböckerna efter 1665, och den tendensen fortsätter även efter hans död. Fram till 1660 är dock runt 90 % av de vuxna döda kvinnorna namngivna, och i sin krafts dagar var han mycket noggrann i sin församlingsbokföring. Då hans far var kyrkoherde i församlingen före honom, från 1596 till 1624, torde Johannes ha haft en god lokal personkännedom. Att han hade en viss namnmedvetenhet och efterfrågade de dödas namn visar en notis i dödboken från 24/2 1651: »Ett gam*m*alt Tiggiehion quinfolk, blef förd in hoos lars håkonson i Roglanda, och blef, strax död hon inkom, ingen wiste hwar hon war til hemwist eller kommen ifrån, eller hen*n*es namn.» I några andra notiser uppger han också tiggerskors namn, liksom varifrån de kom. De äldsta mantalsläng-

derna från socknen (1642–52) är nedtecknade av honom,[6] och till skillnad mot i många andra socknar, där bara brukaren namnges, uppges här namn även på hustrur, äldre barn och legohjon. Namnskicket i socknen kan därför studeras i flera dokument, om än av samme skrivare.

5.1. Förnamn

Under period 0 är ca 88 % av de döda vuxna kvinnorna namngivna (40 av 47) i Lyrestad (tabell 3).

Tabell 3. Namngivna och namnlösa kvinnor i dödböckerna i Lyrestad 1625–59.

Period	Totalt antal	Namngivna	% namngivna	Namnlösa
O: 1625–39	47	40	85 %	7
1: 1640–59	80	74	92,5 %	6
Totalt	127	114	90 %	13

Tabell 4. Kvinnonamn i Lyrestads dödböcker.

Namn	Totalt antal	Period 0	Period 1
Elin	20	5	15
Karin	16	3	13
Kirstin	15	8	7
Marit	15	8	7
Ingrid	11	3	8
Ingeborg	9	5	4
Ingegerd	7	3	4
Sigrid	5	–	5
Britta	4	–	4
Ragnilla	3	1	2
Gunnilla	2	2	–
Malin	2	1	1
Anna	1	–	1
Gunnun	1	–	1
Sicilla	1	–	1
Torunda	1	1	–
Wänella	1	–	1
Totalt	114	40	74

Deras namn (se tabell 4), totalt 11 olika, återfinns alla i dopboken för samma period. Saknas i dödboken jämfört med i dopboken gör namnen *Anna*, *Brita*, *Elisabet*, *Maria* och *Sigrid*, av vilka *Anna* och *Brita* har flera bärare i dopbo-

[6] Församlingsprästerna skötte mantalslängderna fram till 1652 då uppgiften övertogs av särskilt utsedda mantalskommissarier (Stadin 2004 s. 187).

ken. Under period 1 (1640–59) bär hela 92 % av de namngivna döda kvinnorna i Lyrestad ett av de tio vanligaste namnen, namn som alla finns i dopboken. Två namn i dödboken, *Gunnun* och *Wänella*, finns inte i dopboken.

I Kuddby, med knappt 75 % namngivna vuxna kvinnor i dödboken från period 1, bärs något av de tio vanligaste namnen av ca 80 %, alltså en lägre andel än i dopboken (tabell 5).

Tabell 5. Namngivna och namnlösa kvinnor i dödböckerna i Kuddby 1640–59.

Period	Totalt antal	Namngivna	% namngivna	Namnlösa
1: 1640–59	155	114	73,5 %	41

Tabell 6. Kvinnonamn i Kuddbys dödböcker 1640–59.

Namn	Antal
Karin	15
Anna	13
Ingrid	12
Brita	10
Maria	10
Elin	9
Kirstin	7
Marie	7
Ingeborg	6
Botil	3
Cecilia	2
Gunnel	2
Ingegerd	2
Marg(ar)eta	2

Namn	Antal
Ramborg	2
Sara	2
Catharina	1
Elisabet	1
Elsa	1
Enfreta (?)	1
Gertrud	1
Guril	1
Kaisa	1
Maisa	1
Malin	1
Ruth	1
TOTALT	114

Vi har också hela 26 olika namn (se tabell 6) mot 18 i dopboken. De som inte finns där är: *Marie*, *Botill, Gunnel*, *Ramborg*, *Sara*, *Enfreta*, *Gertrud*, *Guril*, *Kaisa*, *Maisa*, *Malin* och *Ruth*. Det rör sig alltså om såväl nordiska namn som bibliska och tyska namn och dessutom ett par smekformer (*Kaisa* och *Maisa*). Namnbärarna till de två sista namnen beskrivs som »halte Kaisa i göpersta» och »Båcka Maisa på skogen» – namnfraser och namnformer som väl antyder dessa kvinnors låga sociala status (Ryman 2010). Av de tio beläggen på *Maria* skrivs hela 8 *Mariodh*. Namnformen *Marie*, som senare försvinner i kyrkboken, väcker återigen frågan om den bara är att se som en skrivvariant till det senare så vanliga *Maria* eller om den ska ses som ett eget namn. Att döma av skillnaden i storlek på namnförråd i dopbok (18) respektive dödbok (26)

har vi möjligen här ett exempel på att namnförrådet i socknen minskar. Om så är fallet under resten av 1600-talet, återstår att undersöka.

I Skedevi är relativt sett fler kvinnor namnlösa: 38 av 73 i period 0 och i period 1 52 av 126 (tabell 7). Namngivna är alltså bara 48 % resp. 59 %.

Tabell 7. Namngivna och namnlösa kvinnor i dödböckerna i Skedevi 1616–59.

Period	Totalt antal	Namngivna	% namngivna	Namnlösa
0: 1616–39	73	35	48 %	38
1: 1640–59	126	74	59 %	52
Totalt	199	109	55 %	90

Samtliga 17 namn i dödboken (tabell 8) från period 0 utom två (*Abeluna* och *Marina*) återfinns i dopboken som ju totalt har 26 olika namn. Noteras kan att namnet *Kirstin* ligger långt ner i frekvens i dödboken jämfört med i födelseboken.

Tabell 8. Kvinnonamn i dödböckerna i Skedevi 1616–59.

Namn	Totalt	Period 0	Period 1
Karin	17	6	11
Brita	13	3	10
Anna	12	4	8
Ingrid	11	2	9
Ingeborg	8	2	6
Elin	6	3	3
Inge(ge)rd	6	2	4
Kirstin	6	2	4
Gertrud	5	3	2
Marit	5	1	4
Lucia	3	1	2
Ragnil	3	1	2
Abeluna	2	1	1
Elisabet	2	1	1
Malin	2	1	1
Sigrid	2	–	2
Sissila	2	1	1
Benkta	1	–	1
Margareta	1	–	1
Marina	1	1	–
Ramborg	1	–	1
TOTALT	109	35	74

De flesta namnen i dödboken finns i dopboken också under period 1. I socknens dopbok finns 29 namn medan dödboken rymmer 20 olika (se tabell 8).

De tio vanligaste namnen bärs av ca 82 % av de namngivna kvinnorna – en siffra som stämmer bra med den för dopboken (84 %). Namnen *Lucia* och *Sigrid* finns inte i dopboken. I övrigt stämmer topplistorna ganska väl överens. Namn i dopboken men inte i dödboken är: *Botil*, *Marie*, *Agneta*, *Katharina*, *Emborg*, *Eva*, *Gurun*, *Maria*, *Märeta* och *Ramfred*. Det är alltså såväl traditionella nordiska namn som senare inkomna namn som används i dopboken.

Sammanfattande kan om namnbeståndet i de olika källorna sägas att det finns vissa diakrona skillnader mellan namnen i dopböckerna och de i dödböckerna. Mest iögonenfallande är förstås namnet *Marias* ökande användning i Kuddby. Det ser också ut som om *Kirstin* vinner terräng hos de unga – det är relativt sett vanligare i dopböckerna än i dödböckerna. Har drottning Kristina, som ju blev regerande drottning 1644, och vars namn därmed sannolikt blev än mer officiellt känt, tjänat som namninspiratör?

5.2. Namnfraser i dödböckerna

Hur kvinnor omtalas i de tidiga dödböckerna varierar mer än i böcker tillkomna efter kyrkolagens införande 1686. De senare är mer schematiserade till formen eftersom anvisningar skickades ut från domkapitlen för hur personer skulle antecknas, inklusive att varje persons namn skulle uppges (Lext 1984). Det kan därför vara intressant att undersöka hur skrivarna (prästerna) i de mer oreglerade dödböckerna förfarit och vilka uppgifter de sett som relevanta för att kunna identifiera de döda. Namnfraserna kan även ge indikationer på den enskilda kvinnans ställning i socknen.

De två äldsta dödböckerna i mitt material, från Lyrestad och Skedevi under period 0, skiljer sig en del från varandra och även från hur senare dödböcker är upprättade. Till dels är det kanske beroende på den enskilde prästens/skrivarens vanor. Slående är att kvinnans namn inte alltid är antecknat utan att hennes relation till någon man (make, far, son, svärson) har bedömts som mer identifierande och relevant än hennes namn. Ibland står hon antecknad till och med utan vare sig manlig relation eller namn, till exempel som »en gammal husqwinna i Rud».

En övergripande iakttagelse i de två äldsta böckerna är också att vissa kvinnor står noterade med namn och utan relation till någon man. Vilka är de? Finns några gemensamma faktorer för dem? Hur identifieras de? Vuxna män benämns så gott som alltid med dopnamn (ibland också med patronymikon) och hemby samt en eventuell titel som bonde, dräng, knekt eller husman, medan det är en större variation för kvinnorna.

Från Lyrestad finns 47 avlidna vuxna kvinnor under åren 1626 till 1639.

Det gör ett snitt på drygt tre kvinnor per år. 40 av de 47 avlidna har sitt namn utskrivet i dödboken, vilket är en hög siffra. De namnlösa betecknas oftast som »piga», dvs. ogift kvinna (SAOB P 803, bet. 1). Nio kvinnor under period 0 står utan bestämning till någon man – de beskrivs som tiggerskor eller huskvinnor. Tre kvinnor (namnlösa) står som döttrar till namngivna kvinnor, medan 36 omnämns i relation till någon man. För 20 av dessa gäller det maken, tre står som efterleverskor (änkor), fyra som dotter, tre som syster, två som moder, två som svärmor och en som hustrus syster. Det är alltså viss variation till vem en kvinna relateras i de här notiserna. En gemensam faktor för dem som noterats utan bestämning till någon man, oavsett om deras namn anges eller inte, är att de har låg status och i flera fall står utanför lokalsamhället som tiggerskor.

Materialet från Skedevi omfattar 73 kvinnor mellan åren 1616 och 1639, vilket liksom i Lyrestad ger ett genomsnitt på drygt tre döda vuxna kvinnor per år. Utifrån dödssiffrorna kan man frestas att dra slutsatsen att befolkningen är ungefär lika stor i de bägge socknarna, men utifrån födelseböckerna ser man att i Skedevi föds något fler barn. Skillnaderna är dock inte så stora och jag dristar mig att antaga att prästen borde ha haft lika god kännedom om sin flock i båda socknarna. Det är därför intressant att notera att prästerna i Skedevi (där finns två stilar med byte 1633[7]) har anlagt en annan strategi, då det gäller att redovisa de döda. Hela 38 stycken, alltså drygt hälften, av de döda kvinnorna är noterade utan namn. Av dessa står två i relation till en annan kvinna och 13 står utan någon relation, medan 23 relateras till någon man. Bland de namn- och relationslösa finns såväl en »löskekona» som gamla pigor och gamla hustrur. En skillnad gentemot Lyrestad är att inga tiggerskor finns noterade. Hos de namnlösa som står i relation till en man finns varierande funktioner: moder är något vanligare än hustru (sju resp. sex belägg), följt av legopiga (fyra), dotter (tre), syster (två) och svärmor (en).

Liksom i Lyrestad är en majoritet av de namnlösa kvinnorna i Skedevi identifierade utifrån någon manlig individ. Beträffande de namngivna kvinnorna skiljer sig dock praxis mellan socknarna. 75 % av kvinnorna i Lyrestad (de flesta namngivna) omnämns i relation till en man, medan i Skedevi är hela 80 % av de namngivna kvinnorna noterade utan manlig relation – 28 av 35. Endast sju namngivna kvinnor relateras till någon man, i regel maken. Bland de s.a.s. relationslösa kvinnorna med namn är 23 betecknade som »hustru» i någon

[7] Det är troligen komministern Nicolaus Mörck som då börjar föra anteckningar (Westerlund & Setterdahl 1919 s. 749). Kyrkoherden är densamme, Benedictus Johannes Saebyensis, mellan 1617 och 1652 (a.a. s. 742).

by, på samma sätt som männen noteras med namn (+ patronymikon i många fall) och hemby. Patronymikon används dock endast en gång för någon kvinna. Av de resterande fem kvinnorna skrivs fyra med binamn/binamnselement: *gamble Brita på körkebacken*, *Långekarin i hageby*, *Brännevinskarin* och *jämpte Chirstin på kyrkebacken*, ett skrivsätt som minner om medeltida domböcker.[8] Den femte kvinnan skrivs som *Marina på körkebacken*, *död i barnfengst*. Att tre kvinnor står som boende på kyrkbacken torde bero på att det var där som socknens fattigstuga eller »käringstuga» ofta var placerad under 1600-talet (Blom 1997 s. 232–235).

Det är alltså vanligast i Skedevi att prästerna anger den döda med titel, namn och hemort enbart (28 st.). Därefter kommer alternativet att utelämna namnet och istället identifiera kvinnan utifrån en manlig person (23). Det tredje vanligaste sättet är att notera kvinnan såväl utan namn som utan persontillhörighet (13). För dessa namn- och relationslösa förekommer dock ibland uppgift om hemort eller platsen, där den döda hittats. Dessutom finns sju fall, där kvinnan omtalas med både namn och relation.

Jämfört med Johannes Rudberus i Lyrestad samvetsgranna namnuppgivande är Skedeviprästernas system svårare att genomskåda. Varför så många kvinnor är namnlösa i Skedevi är inte lätt att begripa, särskilt eftersom de namnlösa kan vara rätt detaljerat beskrivna med fraser som: *En gammal hustru i Perstorp*, *Anderses moder* (död i maj 1628) eller *Nilses Syster i Quarntorp*, *som drunknade* (juli 1622). De allra flesta vuxna män är namngivna i samma dödbok men ytterst få barn. Kvinnorna intar ett slags mellanposition – somliga namnges men andra inte. Kriterierna ogift eller gift kvinna tycks spela en viss roll för om namnet uppges eller inte, men är inte lika tydligt beträffande om identifikation görs i relation till någon man eller inte.

Min inledande fråga om det finns några gemensamma drag för de kvinnor som omnämns utan manlig relation kan inte säkert besvaras utifrån det här redovisade materialet. Två ganska tydliga grupper kan ändock urskiljas, dock inte överallt. Den ena gruppen omfattar kvinnor i samhällets utkant som ofta skrivs så i alla socknarna, säkert för att hon var ensam i världen. Den andra gruppen gäller etablerade hustrur, särskilt i Skedevi, där inte makens namn anges i dödsnotisen. Det framstår som mindre sannolikt att alla dessa kvinnor skulle vara änkor (orden »änka» eller »efterleverska» förekommer inte i denna dödbok) och frågan om varför mannens namn utelämnas inställer sig.

Jag vill peka på att den allmänna situationen i Sverige under stormaktstiden kan ha haft betydelse för namnbruket. Landet var i krig långt oftare än det var

[8] Dessutom är en »gammal hustru» med namnet *lilleanna* registrerad i Skedevi.

fred (Perlestam 1997 s. 138) vilket bland annat ledde till en brist på män. Många män tillbringade långa tider borta från hemmet, och det kunde medföra att gifta kvinnor i lokalsamhället ibland fick inta en mer utåtriktad position. De fick svara för gård och familj både reellt och kanske även formellt (Perlestam a.a.). Kvinnorna, och deras namn, kan därigenom ha blivit mer kända och etablerade i socknen. Vi kan också konstatera att det finns fall då döda kvinnor beskrivs i relation till andra kvinnor. Den döda står då alltid i en underordnad ställning som dotter eller piga. Troligt är att fadern eller husbonden då antingen är död eller utskriven i krig. En ytterligare förklaring till den stora variationen kan vara att de enskilda prästernas läggning och intressen för sin församling har fått råda när det gäller hur sockenborna skulle omtalas i de här kyrkböckerna. Det fanns som sagt knappast några officiella föreskrifter om dem. I framtiden hoppas jag kunna undersöka fler socknar under en längre period för att om möjligt få fram klarare strukturer.

5.2.1. Binamn/binamnselement i namnfraserna

Binamn och binamnselement förekommer i vissa namnfraser på ett sätt som torde ligga ganska nära muntligt omtal av de aktuella personerna. Som Blom (1997) visar från Stockholm och Norrköping levde bruket av binamn kvar under 1600-talet, inte minst på kvinnor i de lägre samhällsskikten. I mitt material har jag uteslutit namn innehållande binamnselement som tycks vara enbart härkomstbetecknande i namnfraserna, exempelvis *Ingel i Gertrum*. Från Lyrestad finns ett exempel på att en kvinna omnämns med binamn: *Barka Ingrid i hult* 1632. Från Skedevi finns före 1640 sex stycken: *Tors Elin kallad*, *gamble Brita på körkebacken*, *Långekarin i hageby*, *Lilleanna*, *Brännevinskarin* och *jämpte Chirstin på kyrkebacken*. Efter 1640 finns inga namnexempel av denna typ i Skedevi. Från Kuddby, 1640–59, beskrivs åtta kvinnor med binamn eller binamnselement i dödboken. Dessa är: *Blinda Brita*, *Hansa Karin*, *halte Kaisa i Göpersta*, *Karijn Kroke*, *Båcka Maisa på Skogen*, *Lille Marie i hospitalsstufwan*, *Long Anna*, *Skatzna Anna*.

Binamnen i mitt material är, som framgår, oftast tillagda personer som bär något av de mest frekventa dopnamnen. Behovet av ytterligare särskiljande led i namnfrasen har väl av omgivningen upplevts som störst för bärare av sådana namn. Kvinnorna tycks inte ha tillhört någon av de högre sociala grupperna vilket bl.a. framgår av att tre skrivs som boende i den lokala fattigstugan. De omtalas dessutom så gott som alltid utan manlig agent i dödboken.

6. Sammanfattande diskussion

Kvinnors namn och hur kvinnor omnämns i kyrkböcker från tiden före 1660 i några Götalandssocknar står i fokus för den här uppsatsen. Jag har velat undersöka dels namnbestånden och hur de utvecklas, dels hur kvinnor omtalas i kyrkböckerna.

Det finns ett litet centralt förråd av mycket frekventa namn men under detta centrala bestånd varierar namnen mellan socknarna. Också det totala namnförrådet är begränsat. Ur födelseböckerna har jag kunnat belägga totalt 39 olika namn. I dödböckerna finns därutöver fem namn. De vanligaste namnen är svenska (eller nordiska) former av tidigt inlånade kristna namn: *Kirstin*, *Karin*, *Anna*, *Brita*, *Elin*, *Marit*, *Margareta*. Bland de 16 kvarlevande inhemska nordiska namnen har särskilt tre namn på *Ing*(*e*)-, *Ingeborg*, *Ingegerd* och *Ingrid*, fortsatt kontinuitet och hög frekvens i alla socknar.

De nordiska namnen tycks stå starkare i Västergötland, där bl.a. *Gunilla* och *Torunda* har flera bärare medan de inte är belagda i östgötasocknarna. Också *Estrid* och *Sigrid* är populärare i Lyrestad. I övrigt utgörs namnbeståndet mest av helgonnamn och tyska profana lånenamn, namn som väl kommit in redan under medeltiden. Ett par regionala skillnader är att namnet *Anna* tycks vara populärare i Östergötland, medan *Elin* är vanligare i Västergötland. I Skedevi är namnen *Emborg* och *Gertrud* populära; de är inte belagda i de andra socknarna. Den så ofta omtalade minskningen av namnförrådet jämfört med det rika namnbestånd som finns belagt från medeltiden tycks redan vara i full gång, om än i varierande omfattning i olika områden. Några större skillnader mellan namnen i dop- resp. dödböcker kan inte utläsas, vilket väl kan tolkas som att uppkallelsetraditionen är stark. Troliga nymodigheter är dels de under 1600-talet populära gammaltestamentliga namnen som *Eva*, *Sara* och *Judit*, som förekommer, om än med få belägg. Det enda helt nya namn som kommer in på topplistan är *Maria*, vilket i kustsocknen Kuddby är det fjärde vanligaste under period 1. Det har dock endast få belägg i Lyrestad och Skedevi. Den här fördelningen illustrerar fint hur namnet *Maria* vinner inträde i Sverige allt eftersom.

De tidiga kyrkböckerna visar att kvinnor omnämns på ett flertal sätt. Kvinnornas namn har inte alltid ansetts nödvändiga som identifikator – de är t.ex. generellt utelämnade i födelseböckerna. I dödböckerna är bland annat inte så få kvinnor med låg social status och också åldriga kvinnor namnlösa. Binamn och binamnselement används inte sällan för att identifiera kvinnor med låg status. Många kvinnor, men långt ifrån alla, har beskrivits i relation till någon man, ofta make, men även till son eller svärson. Intressanta är de fall då gifta

kvinnor omtalats utan att deras man omnämns och utan att de explicit står som änkor. En förklaring kan vara skrivtradition hos den enskilde prästen, men bruket kan också sammankopplas med det faktum att Sverige var i krig och att många män befann sig borta från hembyn under långa perioder. Vid sådana tillfällen sköttes gården ofta av husmodern som därigenom säkert skaffade sig en ställning som egen individ, vilket kan ha avspeglats i kyrkböckernas namnbruk. Mera forskning kring namnbruk och namnfraser krävs dock, innan vi kan ge säkrare besked om vad som ligger bakom de varierande sätten att identifiera kvinnor i officiella källor.

Det tidigmoderna Sverige som det speglas i 1600-talets namnskick i kyrkböckerna blickar både framåt och bakåt. Bruket av de medeltida binamnen som hjälp för identifiering finns kvar, samtidigt som det byråkratiserade Sverige med kyrklig och statlig kontroll över sina medborgares liv och namn i officiella källor så sakteliga växer fram. Namn och namnfraser ger små ögonblicksbilder ur våra föregångares liv.

Bilaga 1

Samtliga namn i födelseböckerna under period 1

Plac	Namnform	Antal	Kuddby	Lyrestad	Skedevi
1	Kirstin	119	46	41	32
2	Karin	106	38	28	40
3	Anna	93	39	5	49
4	Brita	66	15	14	37
5	Ingrid	55	18	16	21
6	Elin	53	14	22	17
7	Ingeborg	43	14	9	20
8	Maria/Mariad/Mariod	37	34	2	1
9	Marit	24	–	16	8
10	Ingegerd	22	4	9	9
11	Elisabet	18	9	1	8
12	Gunilla	13	–	13	–
13	Sicilla	12	2	1	9
14	Sigrid	11	2	9	–
15	Marg(ar)eta	8	5	3	–
16	Gertrud	7	–	–	7
17	Malin	6	–	2	4
18	Torund(a)	4	–	4	–
19	Botil(l)	3	–	–	3
20	Abeluna	2	–	–	2
20	Catarina	2	1	–	1
20	Margitta	2	–	2	–
20	Marie	2	–	–	2

20	Ragnill(a)	2	–	1	1
20	Ramborg	2	–	–	2
20	Sara	2	–	–	2
27	Agneta	1	–	–	1
27	Bengta	1	–	–	1
27	Dordi	1	1	–	–
27	Elsa	1	1	–	–
27	Emborg	1	–	–	1
27	Estrid	1	–	1	–
27	Eva	1	–	–	1
27	Gurun	1	–	–	1
27	Märeta	1	–	–	1
27	Ramfred	1	–	–	1
27	Svenborg	1	1	–	–
	TOTALT	725	244	199	282

Källor och litteratur

Alhaug, Gulbrand, 1992: Lemmatisering av namnevariantar – ein nivåmodell basert på norskt materiale. I: SAS 10. S. 115–50.

Andersson, Gudrun, 1998: Tingets kvinnor och män. Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal. Uppsala. (Studia historica Upsaliensia 187.)

Audén, Bengt, 1980: Bottniska personnamn. Frekvenser i skattelängder från mitten av 1500-talet. Umeå. (Skytteanska samfundets handlingar 22.)

Blom, Conny, 1997: Torsk-Margareta, Stumpefots-Karin och Tjocke-Sara. Om kvinnorna på samhällets botten. I: Jämmerdal och fröjdesal (se detta). S. 225–66.

Brattö, Olof, 1992: Personnamn i Bohuslän I. 1300–1700. Göteborg.

Brylla, Eva, 2004: Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 88.)

Fredriksson, Ingwar, 1974: Svenskt dopnamnsskick vid 1500-talets slut. Lund. (AS 7.)

Hallen, Cynthia, 2007: The »Malachi» given name pattern in a Swedish village, 1500–1800. I: Names 55:4. S. 397–406.

Holmberg, Bente, 1999: Kvinders navne i 1600-tallets Danmark. I: Den nordiska namnforskningen. I går, i dag, i morgon. Handlingar från NORNA:s 25:e symposium i Uppsala 7–9 februari 1997. Red. Mats Wahlberg. Uppsala. (NORNA-rapporter 67.) S. 217–27.

Jarrick, Arne & Söderberg, Johan, 1994: Namnskick och individualisering i Stockholm under 1700-talet. I: Människovärdet och makten. Om civiliseringsprocessen i Stockholm 1600–1850. Stockholm. S. 113–37.

Johannessen, Ole-Jørgen, 2004: Anne og Maren, Ingeborg og Berit. Bergenske kvinnenavn på 1600-tallet i et sammenliknende perspektiv. I: Nordica Bergensia 30. S. 155–73.

Johansson, Kenneth, 1997: Mannen och kvinnan, lusten och äktenskapet. Några tidstypiska tankegångar kring gåtfulla ting. I: Jämmerdal och fröjdesal (se detta). S. 27–70.

Jämmerdal och fröjdesal. Kvinnor i Stormaktstidens Sverige. Red. Eva Österberg. 1997. Stockholm.

Kruken, Kristoffer, 1990: Personnamn i Trøndelag og Jemtland i første halvdelen av 1600-tallet. I: Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv). Årsmelding 1989. S. 101–19.

Kyrkböcker (dop- och begravningsböcker) från socknarna Kuddby (1639–59), Lyrestad (1625–59) och Skedevi (1616–59). Tillgängliga via www.svar.ra.se

Larsson, Lars-Olof, 2006: Arvet efter Gustav Vasa. En berättelse om fyra kungar och ett rike. Stockholm.
Leibring, Katharina, 2006: Förnamnsskicket i Norra Råda och Gustaf Adolf 1730–1837. I: SAS 24. S. 23–52.
Lext, Gösta, 1984: Studier i svensk kyrkobokföring 1600–1946. Göteborg. (Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 54.)
Meldgaard, Eva Villarsen, 1990: Studier i københavnske fornavne 1650–1950. København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 4.)
Otterbjörk, Roland, 1979: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. 3 uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 29.)
Perlestam, Magnus, 1997: »Ogifta Kristin brukar – har intet folck sig till hielp». Änkor, hustru och pigor som gårdsförvaltare, I: Jämmerdal och fröjdesal (se detta). S. 127–146.
Ryman, Lennart, 2008: Svenska namnfraser i äldre tid – presentation av ett forskningsprojekt. I: SAS 26. S. 111–114.
— 2010: *Maisa* på samhällets botten. I: OUÅ. S. 61–66.
Sandberg, Arnold, 1948: Linköpings stifts kyrkoarkivalier till och med år 1800. Linköping.
Stadin, Kekke, 2004: Stånd och genus i stormaktstidens Sverige. Lund.
Stemshaug, Ola, 2010: *Mari* og *Maja* i Noreg. I: SAS 28. s. 87–105.
Utterström, Gudrun, 1995: Dopnamn i Stockholm 1621–1810. Uppsala. (Nomina Germanica 19.)
Wahlberg, Mats, 1999: Uppsalaborgare på 1600-talet. I: Runor och namn. Hyllningsskrift till Lena Peterson den 27 januari 1999. Red. av Lennart Elmevik, Svante Strandberg & al. Uppsala. (Namn och samhälle 10.) S. 105–16.
Warholm, Johan, 1872–74 [1984]: Skara stifts herdaminne. Sednare delen. [Faksimil av 1871 års upplaga.] [Ed].
Westerlund, Johan Alfred & Setterdahl, Johan Axel, 1919: Linköpings stifts herdaminne 3. Linköping.
Wilson, Stephen, 1998: The means of naming. A social and cultural history of personal naming in western Europe. London.

Summary

KATHARINA LEIBRING

Karin, *Kirstin* and *Per Månssons svära* ('Per Månsson's mother-in-law') – early seventeenth-century women's names in Sweden

We currently lack an overall picture of women's names in seventeenth-century Sweden, particularly as regards regional stocks of such names and the question of which names survived the Middle Ages. Up to now, the main sources relied on have been fiscal documents with a predominance of men's names, which has made a study of female names more difficult. Recently, all of Sweden's parish registers from before 1895 have been made available online as scanned documents (www.svar.ra.se). With their broad coverage of the population far back into the seventeenth century, these registers are an invaluable source for personal-name scholars. In-depth studies of names in seventeenth-century parish records can give us a deeper understanding of a country on the threshold between medieval times and modernity. This article discusses the names found in early registers (*c.* 1620–60, i.e. from the period before of-

ficial parish-based population registration began) in three parishes in the provinces of Östergötland and Västergötland: Kuddby, Lyrestad and Skedevi.

The first part of the article is an analysis of the stock of baptismal names. Here, it is shown that a trend that becomes very evident in the eighteenth century, gradually restricting such names to those introduced in the Middle Ages, is already in full swing, but also that some names of Scandinavian origin, such as *Ingeborg*, *Ingegerd* and *Ingrid*, are still frequent. The commonest names are *Karin*, *Kirstin*, *Anna*, *Brita*, *Ingrid* and *Elin*. In each parish there are also a few names that do not occur in the others, including several Scandinavian ones. In the coastal parish of Kuddby, the name *Maria* becomes common during the period, whereas there are only a few records of it in the inland parishes. It seems clear that regional name stocks did exist, but to gain a clearer picture of them further contrastive studies over larger areas are needed.

In the second part, names and name phrases from registers of deaths and burials in the same parishes are examined. Considerable variation is found in the way women are referred to in the different parishes. In Lyrestad, names are recorded for most women, and the majority are referred to in relation to a man (husband, father or son-in-law). In Skedevi, on the other hand, many of the named women are entered in the registers with no reference to a male relative, often being described simply as *hustru* 'married woman, wife'. It cannot in my view be taken for granted that these women were widows, given Sweden's situation during the Age of Greatness, when many men spent long periods abroad. At such times, the women had to assume responsibility for the family farm, both practically and, to some extent, formally as well, which may have given them a stronger position in their local communities. In Skedevi several women are also recorded without a name. As a rule, unnamed women are identified by reference to a man (or, in a few cases, to a woman who is their social superior), in so far as they are not on the margins of society. The use of a byname as an identifier survives to some extent in the early registers of deaths, particularly for women lacking high social status and with common names like *Anna* and *Karin*. The stocks of names recorded in registers of baptisms and deaths largely agree, although there is something of a tendency to find fewer names in the baptismal registers.

TORODD KINN

Førenamnsgeografi i Bergenhus-amta i 1801

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 63–104.

Torodd Kinn, University of Bergen: Given-name geography of the Bergenhus counties in 1801.

Abstract
This article presents the results of two related studies of the geographical patterns of men's and women's given names. The studies were based on the 1801 census of the Norwegian counties of Nordre Bergenhus amt and Søndre Bergenhus amt, including the city of Bergen. (These counties correspond to present-day Sogn og Fjordane fylke and Hordaland fylke, respectively.) First, hierarchical clustering was employed to organise small geographical areas into larger groupings that were similar with respect to the use of given names. This procedure revealed clear geographical patterns, and seven large regions were identified. A follow-up study identified a number of characteristic names for each of these regions, providing distinct regional name profiles.

Keywords: personal names, given names, geography, Norway, hierarchical clustering, regions.

1. Innleiing

Ein skal ikkje arbeide lenge med historiske norske persondata før ein legg merke til at det er store skilnader i kva menneska heitte til førenamn i ulike område. Namn som var nytta i alle område, kunne vere meir nytta nokre stader enn andre. I folketeljinga av 1801 var *Ola* (oftast skrive *Ole*) nytta overalt i amta Nordre og Søndre Bergenhus. Men medan 19,1 % av mennene og gutane i Jostedalen i Sogn (43 personar) hadde namnet *Ola*, var det tilsvarande talet 3,7 % i Bergens rode 12 (9 personar). Somme namn var vanlege i enkelte område og mangla heilt i andre, og slike variasjonar kunne vere svært lokale: Det var 12 personar i Helgheim sokn i Jølster som bar namnet *Samuel* (2,4 %), men ingen i grannesokna Ålhus i same prestegjeldet.

Det finst ein del forsking på geografiske mønster i namnebruken i Noreg i eldre tid; eg kan nemne som døme Pettersen (1981), Alhaug (1985), Johannessen (1985), Kruken (1990), Nedrelid (1996), og det finst fleire. NPL har ei mengd opplysningar om geografisk utbreiing av namn i eldre tid. Det er fun-

ne skilnader mellom ulike delar av landet, mellom by og bygd og mellom kyst og innland. Til dømes hadde byane meir variasjon i namnebruken enn bygdene, og innlandet hadde meir av tradisjonelle nordiske namn enn kysten. Schmidt (1992b) peiker på særleg sterke innslag av kristne namn i Nordfjord.

Slike geografiske skilnader gjer det naturleg å spørje om det er mogleg å utvikle ein onomastisk geografi. Innanfor dialektologien har ein delt landet inn i målføreregionar på basis av ulike språklege variablar. Eg ønskjer her å undersøkje om det finst grunnlag for å hevde at det finst regionar i namnebruken òg. Eg taler då ikkje om dialektal variasjon i namneformene (som t.d. *Arne* vs. *Ådne*), men om varierande frekvens for namna (t.d. at *Arne/Ådne* var meir brukt i somme område enn i andre).

Dialektologiske og onomastiske variablar er av ulik karakter. Variablane i dialektologien har oftast vore kategoriske; anten er det (i eit idealisert bilete) tale om eit drag som anten finst eller ikkje finst i dialekten (t.d. «tjukk l» eller ikkje), eller så er det tale om eit sett av moglege verdiar for variabelen (t.d. suffikset i bestemt inkjekjønn fleirtal: *-a* eller *-i* eller *-o* eller ...). Slike variablar er godt eigna for utarbeiding av isoglossar på kartet: På den eine sida av isoglossen har ein t.d. «tjukk l», på hi sida ikkje. Variablane i onomastikken er derimot ofte kontinuerlege; ein samanliknar t.d. to område ved å rekne ut frekvensen til namn som andel av folketalet. Slike variablar er mindre eigna som grunnlag for isoglossar. Det trengst difor andre metodar i namnegeografien enn dei ein bruker i dialektologien. Eg skal her prøve ut hierarkisk klyngjedanning.

For å begynne med eit overkommeleg materiale vel eg å sjå på to av dei norske amta i 1801: Nordre og Søndre Bergenhus, altså dei noverande fylka Sogn og Fjordane og Hordaland. Søndre Bergenhus omfatta Bergen, som på den tida var den største byen i Noreg. Eg har brukt den digitale versjonen av folketeljinga av 1801 og registrert og lemmatisert alle førenamn for begge kjønn i dei einskilde kyrkjesoknene på bygdene og i rodene i byen. På grunnlag av dei 100 mest frekvente namna for kvart kjønn har eg så utført hierarkisk klyngjedanning på dei geografiske grunnområda (sokner og roder). Enkelt sagt går denne metoden ut på å gruppere saman, steg for steg, dei grunnområda som liknar mest på kvarandre i namnebruk. (Metoden er forklart meir detaljert i avsnitt 2.3.) Spørsmålet er då om dei grupperingane som klyngjedanninga fører til, får fram geografiske mønster i namnebruken: Er klyngjene geografiske regionar?

Eg arbeider ut frå den (ikkje særleg dristige) hypotesen at det einskilde grunnområdet normalt vil ha ein namnebruk som liknar meir på bruken i dei

geografisk næraste områda enn den ein finn i fjernare område. Ein noko meir dristig hypotese er at namnebruken gjev grunnlag for inndeling i store namneregionar. Med termen *namneregion* forstår eg ei geografisk samanhengande gruppering av grunnområde som i namnebruken har meir til felles med kvarandre enn med grunnområda i andre regionar. Dersom den siste hypotesen er feil, vil klyngjedanninga setje saman grupperingar der grunnområda har namnemessige likskapar, men ikkje dannar geografisk velforma regionar ut over det ein kan vente ved tilfeldig gruppering.

Klyngjedanninga er hierarkisk. Det vil seie at små klyngjer er del av større klyngjer som kan vere del av endå større klyngjer att. Dei minste klyngjene er oppbygde av to grunnområde, medan dei største deler Bergenhus-amta i to. Område som klyngjedanninga opprettar, vil difor ha ulike storleikar. Artikkelformatet gjev dessverre ikkje rom for å gå inn på alt i detalj. Fokuset nedanfor ligg difor på dei store regionane.

Hypotesane byggjer på observasjonane ovanfor om geografisk variasjon og på kunnskap om oppkallingsskikkar (jf. drøftinga) og demografiske mønster: Oppkalling fører til at somme namn får auka frekvens i avgrensa område, og låg grad av mobilitet fører til lokale konsentrasjonar av einskildnamn. Ein modifiserande hypotese er at sosial og kulturell nærleik vil kunne vere ein faktor som går på tvers av geografisk avstand. Det er t.d. tenkjeleg at område som har hatt mykje kontakt i form av handel eller anna, vil kunne likne på kvarandre sjølv om avstanden er stor.

Meir spesifikt kan ein spørje om Nordre og Søndre Bergenhus: Framtrer Bergen by som ein namneregion overfor bygdene? Finn vi namneregionar som svarer til store administrative einingar som futedømma? Gjer skilnader mellom innland og kyst seg gjeldande? Finn vi nord–sør-skilnader? Finn vi regionsgrenser som liknar på viktige dialektgrenser, t.d. grensa mellom nordvestlandsk og sørvestlandsk gjennom Nordre Bergenhus? Som vi skal sjå, er svaret ja på alle desse spørsmåla.

Klyngjedanninga gjev ikkje informasjon om kva namn som er typiske for dei ulike regionane. Difor gjer eg separate undersøkingar for å finne ut det, basert på frekvensane til namna i kvar region i samanlikning med dei områda som ligg utanfor regionen. Liknande undersøkingar har t.d. Alhaug (1985) og Kruken (1990) gjort. Det er eit mål å finne tendensar i kva typar av namn som karakteriserer regionane: Er det nordiske namn, tyske namn, bibelske namn eller andre? Vi skal sjå at dei ulike regionane har nokså ulike profilar.

Det er kjent at bruken av to eller fleire førenamn synte geografiske og sosiale skilnader. Fleirnamnsskikken fekk først fotfeste i embets- og borgarstanden

og tidlegare langs kysten enn i innlandet (jf. Aarset 1982, Nedrelid 1996, Alhaug 2004). Pinnerød (2006 s. 30–31) viser at skikken var i kraftig vekst i lågare sosiokulturelle sjikt i Nordland mot slutten av 1700-talet. Det ville ha vore interessant å sjå nærare på dette for dei regionane eg identifiserer, men ettersom namna på personar med fleire namn er registrerte kvar for seg i materialet mitt (jf. avsnitt 2.2), må eg la det liggje her.

Artikkelen er i all hovudsak metodeutprøvande og beskrivande. Eg identifiserer namneregionar og regionstypiske namn. Eit neste steg vil sjølvsagt kunne vere å prøve å forklare funna. Her har eg beskjedne ambisjonar, men eg vil likevel nemne nokre moment mot slutten. Hypotesane ovanfor antyder jo òg allereie noko om kva faktorar eg reknar som sannsynlege forklaringselement. Men kunnskapen vår om samfunnstilhøva før 1801 er mangelfull på ein del område, og samanhengane mellom samfunn og namnebruk er ikkje kjende i detalj, så forklaringsforsøka må verte nokså tentative. Sett frå ein annan synsvinkel burde systematiske analysar av namnebruk kunne gje data som historisk forsking på andre felt (t.d. flytting og næringsvegar) kan dra nytte av.

Avsnitt 2 presenterer materialet og metodane, og avsnitt 3 inneheld resultatet av klyngjedanninga, altså namneregionane. I avsnitt 4 ser vi på kva namn som var typiske for dei ulike regionane. Avsnitt 5 inneheld drøfting og konkluderer artikkelen.

2. Materiale og metodar

Materialet er frå den norske delen av folketeljinga av 1801. Det femner om alle registrerte personar av begge kjønn i amta Nordre og Søndre Bergenhus. Tabell 1 syner talet på menn og kvinner i dei to amta.

Heile den norske delen av folketeljinga er digitalisert og ligg med eit fleksibelt søkjegrensesnitt på nettsidene til Digitalarkivet (www.digitalarkivet.no). Eg har samla inn materialet ved å søkje der. Alle førenamn på personar av begge kjønn er registrerte og lemmatiserte. I den hierarkiske klyngjedanninga nyttar eg materialet for dei 100 mest frekvente namna for kvart kjønn (dvs. 200 namnelemma), medan eg i undersøkinga av karakteristiske namn har teke med materialet for alle namn med minst 5 berarar i dei to amta (525 namnelemma).

I avsnitt 2.1 gjev eg eit oversyn over dei geografiske grunnområda (sokner og roder). Avsnitt 2.2 handlar om registrering og lemmatisering av namna.

Tabell 1. Folketal i Bergenhus-amta i 1801.

Amt	Menn	Kvinner	Begge kjønna
Nordre Bergenhus	25 169	27 432	52 601
Søndre Bergenhus	37 489	41 279	78 768
Begge amta	62 658	68 711	131 369

Avsnitt 2.3 forklarer metoden hierarkisk klyngjedanning, som eg bruker for å identifisere namneregionar. I avsnitt 2.4 gjer eg greie for korleis eg har funne fram til namn som karakteriserer dei ulike namneregionane.

2.1. Geografisk oversyn

Kartet i figur 1 syner den kyrkjelege inndelinga av Nordre og Søndre Bergenhus amt i 1801. Kartet har òg med grenser mellom futedømme. Futedømmeområda var nokså stabile: Nordfjord, Sunnfjord, Ytre Sogn og Indre Sogn i Nordre Bergenhus, Nordhordland, Sunnhordland, Voss og Hardanger i Søndre Bergenhus. Men i periodar var nokre av dei slått saman, i det søre amtet dels på ulike måtar. Futedømmegrensene på kartet skal forståast som maksimalt differensierande for ein lengre periode, og ikkje spesifikt for 1801.

Nordre Bergenhus amt hadde 20 prestegjeld med til saman 72 sokner. Utanom Bergens-distriktet hadde Søndre Bergenhus 20 prestegjeld med 71 sokner. I tillegg kom Røldal sokn; Røldal var del av amtet, men høyrde til Suldal prestegjeld, som elles låg i Stavanger amt.[1] Sjølve Bergen by var inndelt i 24 roder. I grove trekk kan ein seie at Nykirken prestegjeld tilsvarte rode 1–9, Domkirkens bysogn rode 10–18 og Korskirkens bysogn rode 19–24.[2] Utover dette hadde ein Sandviken (nord for byen) med to roder, og områda Bergenhus festning, Lungegården, Møhlenpris, Årstad og Askøy. Sandviken utgjorde Korskirkens landsogn og låg i Bergens landdistrikt. Lungegården og Møhlenpris låg òg i landdistriktet og tilhøyrde Domkirkens landsogn. Årstad sorterte under St. Jørgens Hospital, som elles var eit institusjonsprestegjeld; dit høyrde òg Bergenhus festning. Med unnatak av festninga ser det ut til at institusjona-

[1] Nokre mindre avvik mellom prestegjelds- og amtsgrenser er ikkje tekne omsyn til (jf. opplysingar på digitalarkivet.no/norkart/). Det er tale om (1) ein del av Finnås prestegjeld som høyrde til Stavanger amt, (2) to delar av Skjold prestegjeld (som elles låg i Stavanger amt) som høyrde til Søndre Bergenhus amt. Finnås-området er teke med her, Skjold-området ikkje.

[2] I nokre tilfelle gjekk prestegjeldsgrensene langs andre linjer enn rodegrensene. Det kan nemnast at rode 17 dels låg til Korskirken, dels til Domkirken; samstundes var dette den roda der sjølve domkyrkjebygningen låg.

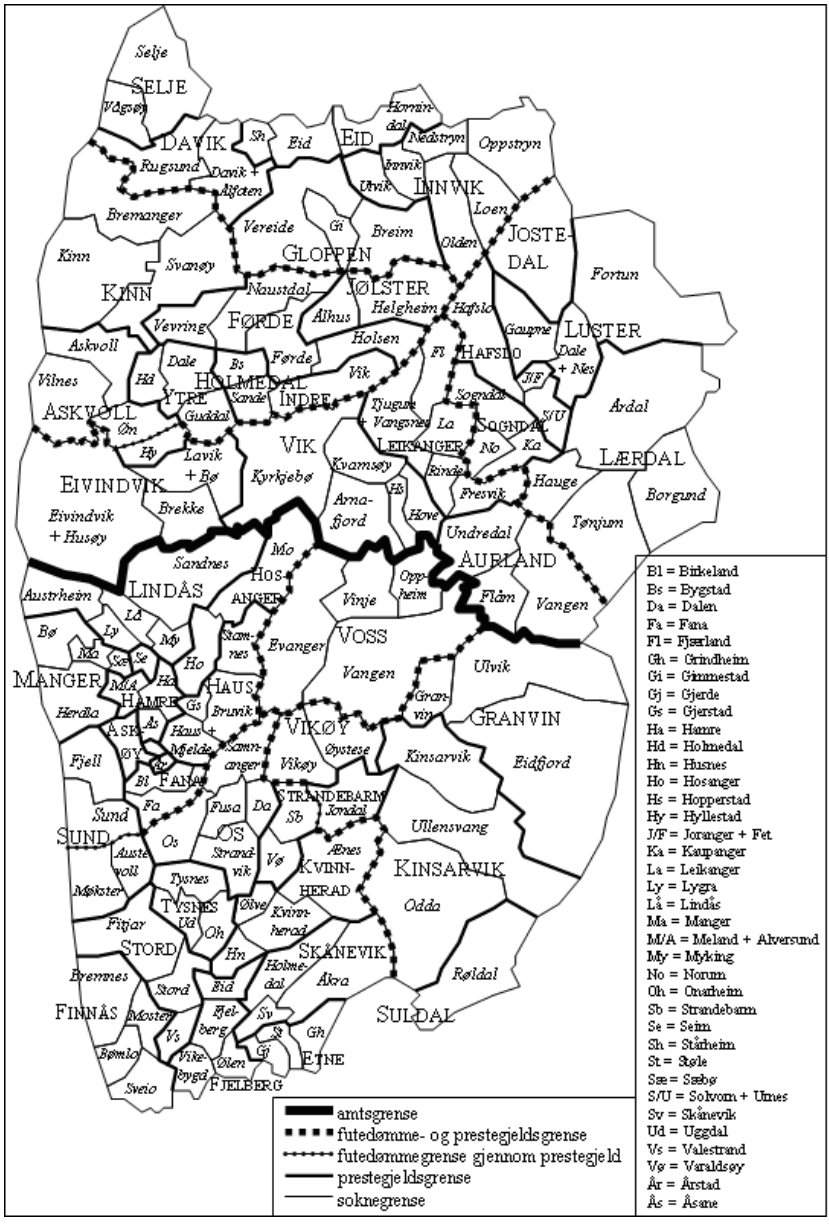

Figur 1. Nordre og Søndre Bergenhus i 1801. Om futedømmeinndelinga, sjå brødteksten. I Nordre Bergenhus ligg i vest, frå nord til sør, Nordfjord, Sunnfjord og Ytre Sogn, og aust for Ytre Sogn ligg Indre Sogn. I Søndre Bergenhus er dei vestlege kystområda delte mellom Nordhordland og Sunnhordland, og lenger aust ligg Voss i nord og Hardanger i sør. Bergen er det umerkte området aust for Askøy.

ne under St. Jørgen ikkje var eigne teljingskrinsar. Askøy var eige prestegjeld, men iallfall i det digitale registeret er det kategorisert saman med Bergen.

Folketalet i desse soknene, rodene og andre teljingskrinsane varierte sterkt, frå 4 100 personar i Vangen sokn i Voss prestegjeld til 47 personar ved Bergenhus festning. Det seier seg sjølv at 47 personar – fordelte på to kjønn – er eit for lite materiale å byggje ein analyse på. Dei områda som har aller lågast folketal, har eg valt å slå saman med tilgrensande område innanfor same prestegjeld. Kor stort folketal som trengst for at samanlikning skal vere meiningfylt, er vanskeleg å avgjere; eg har, basert på skjønn, landa på ei nedre grense for kvart kjønn på 160 personar. Eg har ønskt å halde Røldal sokn og Jostedal prestegjeld, med høvesvis 392 og 444 busette, for seg sjølve, fordi dei elles måtte slåast saman med andre prestegjeld. På den andre sida har eg valt å slå saman Domkirkens landsogn (Lungegården og Møhlenpris, med til saman 257 personar) med Årstad sokn. Denne samanslåinga verkar rettare enn å slå landsokna saman med ei byrode.

2.2. Registrering og lemmatisering av namn

Materialet er altså innsamla med søk på Digitalarkivet. Eg brukte søkjesida for det einskilde prestegjeldet (og for Bergen). Der avgrensa eg først søket til eitt grunnområde (ei sokn eller rode), deretter til menn eller kvinner. Så bad eg om vising av førenamn som byrjar på ein gjeven bokstav. Talet på namneberarar vart så registrert for kvart namn i kvart grunnområde. Figur 2 syner resultatet av søk etter mannsnamn på *A* i Gjerde sokn i Etne prestegjeld. 11 av dei 209 gutane og mennene i sokna bar ifølgje digitalversjonen av teljinga eit namn på *A* eller *Aa*.

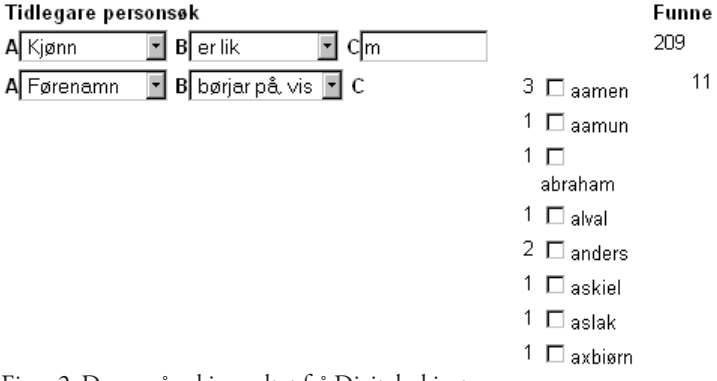

Figur 2. Døme på søkjeresultat frå Digitalarkivet.

Digitalarkivet sitt tal på personar er ikkje identisk med talet på førenamn som eg registrerer, av to grunnar. For det første er nokre personar førte med fleire førenamn, og namna i dobbel- og trippelnamn (osv.) er her registrerte kvar for seg. For det andre er nokre personar registrerte med feil kjønn. Tala på berarar av kvart namn er korrigerte, men eg har ikkje korrigert det totale talet på menn eller kvinner som følgje av dette. Avvika er såpass små at det neppe har gjeve vesentleg utslag på resultatet.

I samanheng med registreringa føretok eg òg ei lemmatisering av materialet. Namna i figur 2 vart registrerte slik: *Amund*: 4; *Abraham*: 1; *Alvald*: 1; *Anders*: 2; *Askjell*: 1; *Aslak*: 1; *Asbjørn*: 1. Resultatet av registrering og lemmatisering er absolutte frekvensar: tal på berarar for kvart namnelemma i kvart grunnområde. Sidan områda hadde sterkt vekslande folketal, har eg rekna ut relative frekvensar: kvart namnelemma sin promille av talet på busette av det aktuelle kjønnet. Dei relative frekvensane lèt seg samanlikne mellom grunnområda temmeleg uavhengig av folketal, og det er difor dei som er nytta i klyngjedanninga nedanfor.

Lemmatisering er som kjent ei vanskeleg oppgåve utan allment aksepterte operasjonelle kriterium, jf. t.d. Alhaug (1992), Pettersen (1981 s. 3–9). Det kan ofte vere uklart kva som er variantar av eitt namn, og kva som er to ulike namn. I sorteringa enda eg opp med 279 ulike mannsnamn og 246 ulike kvinnenamn med minst fem berarar i dei to amta, sjå tillegg 1. Eg har resonnert slik:

(a) Tvillause feil i digitalversjonen er korrigerte. Ettersom eg ikkje har hatt tilgang til originalane, har eg ikkje kunna gjere mange rettingar. Éin feiltype som eg har retta, kan nemnast som døme: For Lindås prestegjeld er «F» i fleire tilfelle feiltolka som «T». Her finn ein kvinnenamn med former som «Temja», «Temje» og «Tæmje» og mannsnamn med former som «Tuse» og «Tuser». Namna *Femja* og *Fuse* er nytta i dette og tilgrensande område, medan «Temja» og «Tuse» elles er heilt ukjende. Eg har klassifisert desse formene under *Femja* og *Fuse*.

(b) Manns- og kvinnenamn må alltid haldast frå kvarandre, sjølv om dei er heilt eller tilnærma like. *Abel* og *Engel* er nytta på begge kjønna i materialet her.

(c) Felles etymologi taler for å slå variantar saman, ulik etymologi taler for å halde variantar frå kvarandre. Men det er ikkje alltid enkelt å avgjere om former har felles eller ulik etymologi. Til dømes er det knapt mogleg å avgjere ved former som *Amund*, *Ommund* og *Aamund* kor grensa går mellom namn med dei historiske føreledda *Á-* og *Ag-*/*Qg-* (jf. NPL s. 24, 225, 314). Eg har slått dei tre saman i *Amund*.

(d) Ulike kvinnelege suffiks bør gje opphav til ulik klassifisering av namna. Eg har rekna *Olina* og *Olea* som ulike namn, trass i at dei er avleidde av den same basen. Skilnaden mellom sterke og svake former har eg brukt som kriterium for å skilje ved einledda namn (*Tor* vs. *Tore*, *Liv* vs. *Liva*), men ikkje ved toledda namn (*Ragnild* er med under *Ragnilda*).

(e) Di meir ulike to former er, di betre grunn er det til å ikkje slå dei saman. Når «T» for «F» er korrigert, finst *Femja* i formene *Femie*, *Femja*, *Femje*, *Femme* og *Fæmje*. Desse formene har eg sett det som uproblematisk å slå saman. *Femja* kjem av *Eufemia* (NPL s. 84). Det gjer òg *Effi* (i formene *Effi* og *Effie*) (NPL s. 67), men *Femja* og *Effi* er så ulike former at eg meiner det ville vere urimeleg å slå dei saman.

(f) Di vanskelegare det er å gjere eit velmotivert skilje mellom (to sett av) etymologisk skylde former, di betre grunn er det til å slå (alle) formene saman. Eg har under tvil skilt mellom *Kjell* og *Kjetel*, som har felles etymologi. Formene på kvar side av todelinga er svært like seg imellom, og det er ingen problematiske grensetilfelle. Talet på stavingar samvarierer med nærvær av *t*/*d*. Derimot har eg slått saman alle variantar av *Botilda*, trass i at skilnadene mellom ytterpunkta (*Bothilda* og *Bol*) er større enn dei mellom *Kjell* og *Kjetel*. Grunnen er at det er svært vanskeleg å finne ei naturleg skiljelinje fordi det er fleire variablar som ymsar nokså uavhengig av kvarandre: stavingstal (3, 2, 1), fleire moglege vokalar i alle stavingane, ulik konsonantisme på fleire punkt. Ei deling ville ha vore mogleg, men temmeleg arbitrær.

(g) Dersom ein veit at to former vart brukte om einannan, taler det for å slå dei saman. På dette grunnlaget har eg slått saman *Berte* og *Birte*, sjølv om det er tenkjeleg at det er to etymologiar involverte (NPL: 46, 48).

(h) Dialektvariantar bør slåast saman. Til dømes er *Arne* og *Aadne* rekna som eitt namn. Dersom dialektal variasjon skulle gje grunnlag for å skilje mellom namn, ville det forskyve informasjonen i materialet vekk frå namnetradisjon i retning av allmenn språkhistorie og dialektologi.

2.3. Hierarkisk klyngjedanning

I dette avsnittet gjer eg greie for korleis eg har gått fram for å identifisere namneregionane i Bergenhus-amta i 1801: utvalet av namn, standardisering av frekvensane og sjølve den hierarkiske klyngjedanninga. Dei einskilde utrekningane i klyngjedanninga er enkle, men talet på utrekningar er formidabelt; med gruppering av 160 element ut frå 200 variablar dreier det seg om millionvis av operasjonar som statistikkprogrammet utfører. Noka detaljert forklaring kan eg ikkje gje meg i kast med her, men må vise til den statistiske faglit-

teraturen. Eg vil likevel prøve å forklare metoden på ein slik måte at lesaren kan danne seg ei intuitiv forståing av han.

2.3.1. Variablane: 100 mannsnamn og 100 kvinnenamn

Eit problem for generaliseringar om regional namnebruk er at kvart einskilt namn har sitt spesifikke utbreiingsmønster. To grunnområde kan ha nokså lik frekvens for somme namn, men ein vil ikkje finne slikt samanfall for alle namn. Det er difor lite fruktbart å freiste å identifisere namneregionar ut frå utbreiinga til nokre få einskildnamn. I staden må ein samanlikne dei geografiske grunneiningane med omsyn til mange namn på éin gong.

Eg valde etter ein del prøving og feiling å bruke dei 100 mest frekvente namna for kvart kjønn. Dei 200 namna er lista opp i tillegg 1. Talet er sjølvsagt heller arbitrært. Men ved å bruke like mange namn for kvart kjønn unngjekk eg utilsikta ulikevekting av kjønna. Eg vurderte det dessutan slik at det var motivert å avgrense undersøkinga til rimeleg frekvente namn: Ved lågfrekvente namn er dei fleste områda like på den måten at namnet har ein absolutt og relativ frekvens på 0. Men fråvær av eit sjeldant namn er ikkje nokon viktig likskap, så ei altfor stor mengd lågfrekvente namn vil kunne redusere vektleggingа av meir sentrale likskapar. Ein annan grunn er at lågfrekvente namn vil tendere til å gjere folkerike område tilsynelatande like, fordi sannsynet for at eit sjeldant namn dukkar opp, veks med folketalet.

2.3.2. Standardisering (*verditransformasjon*)

Det lemmatiserte materialet vart lagt inn i statistikkprogrammet SPSS i form av relative frekvensar (jf. ovanfor) for kvart namnelemma i kvart grunnområde. Sjølv om eg i klyngjedanninga berre nytta dei 100 pluss 100 mest frekvente namna, var det store skilnader i frekvens – for mannsnamna varierte dei absolutte frekvensane mellom 7 473 personar med namnet *Ola* og 100 med namnet *Aksel*, og for kvinnenamna endå meir, frå 9 279 med namnet *Anna* til 48 med namnet *Mildri*. Dei relative frekvensane varierte sjølvsagt tilsvarande, og om eg hadde gjort klyngjedanninga med utgangspunkt i dei, ville dei mest frekvente namna ha fått svært mykje større effekt på resultatet enn dei minst frekvente i analysen. Difor valde eg å bruke såkalla verditransformasjon eller standardisering. Eg nytta den utrekninga som er kalla maksimalverdi på 1 (*maximum magnitude of 1*). Den høgste verdien for ein variabel (her: den relative frekvensen eit namn) vert rekna om til 1, medan alle lågare verdiar vert rekna om til tal frå 0 og opp mot 1. Utrekninga er enkel: Kvar relativ frekvens

for eit namn vert delt på den høgste relative frekvensen for namnet. På denne måten vert altså alle verdiane liggjande i spennet frå 0 til 1, slik at alle namna får tilnærma lik vekt.

2.3.3. Hierarkisk klyngjedanning: *Ward-metoden*

Eg utførte så hierarkisk klyngjedanning (*hierarchical clustering*). Ei god innføring i klyngjeanalyse finst i Tan, Steinbach & Kumar (2006, kap. 8). Det finst fleire nettsider med brukbare framstillingar, t.d. Electronic statistics textbook (www.statsoft.com/textbook/stathome.html). Enkelt sagt er dette eit sett av metodar for klassifikasjon. Dei finn fram til grupper av objekt som er slik at objekta i ei gruppe liknar meir på kvarandre enn på objekt utanfor gruppa. I statistisk terminologi taler ein om *klyngjer* av *element*. Slike metodar er mykje nytta på felt med store datamengder, som ein reiskap for å finne mønster som ikkje er openberre.

I den aktuelle undersøkinga er det tale om å gruppere stegvis saman 160 geografiske område (element) som liknar meir eller mindre på kvarandre med omsyn til kva førenamn innbyggjarane ber. Områda vert samanlikna med omsyn til 200 ulike namn (variablar). Dei to elementa som liknar aller mest på kvarandre, vert grupperte saman først. Så vert den nydanna klyngja og åleinestående element samanlikna, og på seinare steg vil det òg dreie seg om par av klyngjer. Vidare grupperer ein saman, steg for steg, det paret av klyngjer (eller av ei klyngje og eit element) som står kvarandre nærast. Til sist er alle elementa del av éi stor klyngje. Kvar klyngjedanning byggjer vidare på den føregåande og kan ikkje løyse opp klyngjer som alt er danna.

Det finst mange variantar av hierarkisk klyngjedanning. Ettersom eg ikkje kjenner til at nokon har brukt klyngjedanning på liknande materiale før, har eg ikkje hatt noko teoretisk motivert utgangspunkt for å velje metodevariant. Eg har måtta prøve meg fram og velje den som fungerer best. I arbeidet har eg prøvd ut ei rekkje variantar og til slutt valt éin: Ward-metoden. Eg kom til at denne metoden gav dei mest forståelege resultata. For ei nærare utgreiing om metoden viser eg til Ward (1963); jf. òg Everitt, Landau & Leese (2001), Tan, Steinbach & Kumar (2006) og Aldenderfer & Blashfield (1990). I Ward-metoden er målet på kvart steg i klyngjedanninga å finne den grupperinga som kamuflerer minst variasjon. Det vil seie at klyngjene internt skal vere mest mogleg einskaplege, slik at grupperinga fører til minst mogleg informasjonstap.

2.3.4. Ein illustrasjon av metoden

Eit enkelt døme kan gje ei kjensle av korleis dette fungerer. Vi grupperer dei fem soknene i Os prestegjeld med omsyn til fem frekvente mannsnamn. Tabell 2 syner relative frekvensar i promille og standardiserte verdiar.[3]

Det er Strandvik og Fusa som liknar mest på kvarandre, og difor vert dei grupperte saman først. Deretter vert Dalen gruppert saman med dei to. Så liknar Os og Samnanger mest på kvarandre og vert grupperte saman, før dei to klyngjene vert grupperte saman til éi til sist. Dette er synt i trediagrammet i figur 3.[4]

Skalaen 0–25 øvst i figuren seier ikkje noko i absolutte tal, men venstre–høgre-djupna i forgreiningane gjev eit omtrentleg proporsjonalt bilete av kor stor del av variasjonen som vert «kamuflert» i kvar klyngjedanning. Tala under «Num» er berre nummera på elementa (dvs. soknene) i den aktuelle undersøkinga, jf. rekkjefølgja i tabell 2.

Tabell 2. Illustrasjon: materiale for fem grunnområde og fem mannsnamn.

		Os sokn	Strandvik	Dalen	Fusa	Samnanger
Anders	**rf**	52,31	77,29	68,55	75,84	86,12
	Max1	0,62	0,90	0,80	0,88	1,00
Johannes	**rf**	60,00	50,72	56,45	58,99	98,09
	Max1	0,61	0,52	0,58	0,60	1,00
Lars	**rf**	93,85	48,31	16,13	47,75	66,99
	Max1	1,00	0,51	0,17	0,51	0,71
Nils	**rf**	80,00	45,89	32,26	84,27	93,30
	Max1	0,86	0,49	0,35	0,90	1,00
Ola	**rf**	153,85	132,85	100,81	120,79	114,83
	Max1	1,00	0,86	0,66	0,79	0,75

rf = relativ frekvens i promille; Max1 = relativ frekvens transformert til maksimalverdi på 1

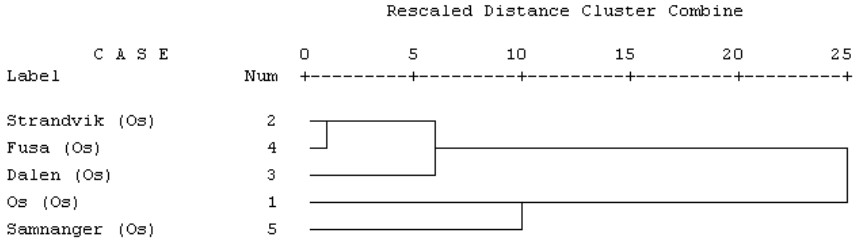

Figur 3. Illustrasjon: trediagram for klyngjedanning med materialet i tabell 2.

[3] Dei standardiserte verdiane er ikkje dei same her som i den fullstendige undersøkinga, ettersom det var område utanfor Os prestegjeld som hadde høgre frekvensar for dei aktuelle namna enn desse soknene og dermed fekk verdien 1.

[4] Desse soknene vert grupperte saman i den fullstendige undersøkinga òg (jf. figur 20 i tillegg 2), dvs. at Os prestegjeld framtrer som ein liten region, men rekkjefølgja er ikkje den same når 200 namn og resten av Bergenhus-amta er med.

2.4. Definisjon av omgrepet «karakteristisk namn»

I oppfølgingsundersøkinga i avsnitt 4 finn eg namn som karakteriserer dei namneregionane eg identifiserer i avsnitt 3. Alle dei 525 namnelemmaa er med her (jf. tillegg 1). Liknande undersøkingar finst i Alhaug (1985) og Kruken (1990), jf. òg Meldgaard (1982) med omgrepet «egnsnavn». Alhaug (s. 43) nyttar termen *markørnamn* om namn som er brukte berre i eitt av to samanlikna område, eller som er minst fire gonger så mykje brukte i det eine området som i hitt. Kruken (s. 113) tek særleg føre seg namn som er tre gonger så mykje brukte i eitt område som i det det vert samanlikna med, og har ei nedre grense på tre berarar i det aktuelle området. Eg skal på same måte som Kruken bruke to kriterium som eit namn må innfri for at det skal kunne seiast å karakterisere ein region.

(a) Hovudkriteriet er at namnet er meir frekvent enn venta i regionen ut frå kor vanleg det er i Bergenhus-amta som heilskap. Her opererer eg med eit krav om at det skal ha ein observert (absolutt) frekvens i den aktuelle regionen som er minst tre gonger så høg som den venta frekvensen, basert på frekvensen i dei to amta under eitt.[5] Både Alhaug og Kruken opererer med utrekningar som fører til divisjon med 0 når eit namn er unikt for ein region, og då får ein ikkje noko mål for kor typisk namnet er. Når eg i staden bruker tilhøvet mellom observert og venta frekvens, oppstår ikkje det problemet. Det har vore ein føresetnad for dei figurane som eg bruker i avsnitt 4.

(b) Dessutan må namnet ha ein viss frekvens i regionen, isolert sett. Eg opererer med to nivå. Ut frå ein streng definisjon må eit karakteristisk namn ha ein frekvens på over 5 ‰. Men i nokre område er det få eller ingen namn som tilfredsstiller dette kravet saman med kravet i (a). Eit svakare krav i (b) er difor at namnet må ha minst fem berarar i den aktuelle regionen.

3. Resultatet av klyngjedanning: namneregionar

Resultatet av klyngjedanninga var overraskande klart. Ein kraftig styvd versjon av det fullstendige trediagrammet går fram av figur 4. Dei vekkredigerte greinene kan ein sjå i figur 20–26 i tillegg 2, der det går fram mange detaljar som eg ikkje kan kommentere einskildvis her.

[5] Venta frekvens for eit førenamn *F* i ein region *R* er frekvensen til *F* i amta samla, multiplisert med frekvensen for alle førenamn for det aktuelle kjønnet i *R*, dividert på frekvensen til alle førenamn for det aktuelle kjønnet i amta.

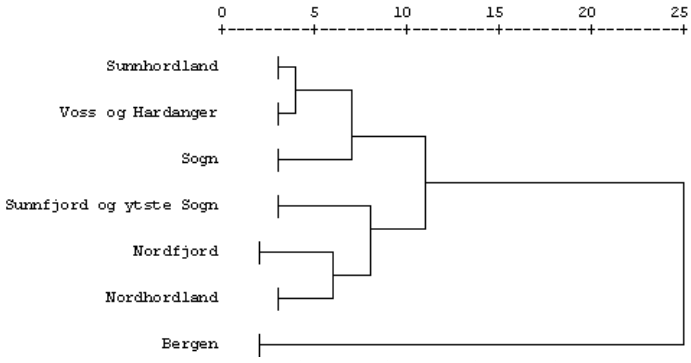

Figur 4. Sju namneregionar (stadiet etter den sjuande siste klyngjedanninga). Vekkredigerte delar går fram av figur 20–26.

Ettersom det var 160 geografiske grunnområde, trongst det 159 klyngjedanningar for å samle Bergenhus-amta i eitt område. Av desse 159 var det heile 148 som danna område som kan seiast å vere geografisk samanhengande, medan berre 11 ikkje gjorde det.[6] Hypotesen om at namnebruken gjev grunnlag for å tale om namneregionar, er altså stadfesta langt ut over det ein kunne vente.

Gjev så resultata noko grunnlag for å seie kor mange bergenhusiske namneregionar ein hadde? I litteraturen om klyngjedanning finst det ulike meir eller mindre objektive kriterium for kor mange klyngjer ein «bør» konkludere med at analysen gjev grunnlag for å rekne med (jf. t.d. Aldenderfer & Blashfield 1990 s. 53–58). Figur 4 syner eit trediagram der berre dei sju siste klyngjedanningane går fram. Om vi går «baklengs» i trediagrammet, ser vi at skiljet mellom Bergen by og resten av Bergenhus-amta utgjer meir enn halve djupna i treet (jf. skalaen øvst). Desse to klyngjene er dei klart best definerte i heile klyngjedanninga og tilfredsstiller kriteria frå litteraturen.

Går vi vidare i forgreiningane, finst det ikkje noko opplagt stopp-punkt etter etablerte kriterium. Men det at (dei aller fleste) klyngjene utgjer geografiske område, tilseier i seg sjølv at analysen har identifisert klyngjer som i nokon forstand er «verkelege». Det er ikkje med det sagt at alle detaljar i analysen er «sanne»; alle avgjerder om materialavgrensing, lemmatisering og val av analysemetode har hatt konsekvensar for resultatet.

[6] Med «geografisk samanhengjande» meiner eg for det første at landdistrikta dannar eitt område på kartet. I somme tilfelle heng dei då saman gjennom ikkje busette trakter, men det er ikkje tale om lange avstandar. Det er vanskeleg å lage noko operasjonelt kriterium for kor sterk samanheng i busetnaden ein eventuelt skulle ha kravt, så det har eg valt å ikkje gjere. For det andre er «geografisk samanhengande» ikkje strengt tolka når det gjeld Bergen; her reknar eg alle roder i Bergen by og Sandviken for å henge saman. Avstandane er så små at noko anna ville vere nokså meiningslaust.

Det er difor ein nokså høg grad av arbitraritet når eg identifiserer sju regionar, og ikkje færre eller fleire. Ein fordel med å velje denne inndelinga er at områda er nokså einsarta med omsyn til mengda av intern variasjon, jf. at greinene endar om lag like langt til venstre (Nordfjord og Bergen med noko mindre variasjon enn hine områda). Figur 5 viser eit kart med dei sju regionane.

Namneregionane har slik avgrensing: Nordfjord svarer til futedømmet Nordfjord med tillegg av Bremanger sokn. Sunnfjord med ytste Sogn svarer til futedømmet Sunnfjord med frådrag av Bremanger sogn og med tillegg av soknene Eivindvik, Husøy, Hyllestad, Bø og Lavik. Sogn (elles) svarer til futedømma Ytre og Indre Sogn med unnatak av dei soknene som går saman med Sunnfjord. Saman er desse tre regionane heilt samanfallande med Nordre Bergenhus, og dei resterande fire tilsvarer dermed Søndre Bergenhus. Nordhordland svarer til futedømmet Nordhordland med tillegg av Austevoll sokn. Sandvikens rode 2 høyrer hit, men ikkje Sandvikens rode 1 eller sjølve Bergen by. Sunnhordland svarer til futedømmet Sunnhordland med frådrag av Austevoll sokn og med tillegg av Jondal sokn. Voss og Hardanger svarer til futedømma Voss og Hardanger med frådrag av Jondal sokn. Bergen er sjølve Bergen by med tillegg av Sandvikens rode 1 (men ikkje Sandvikens rode 2, Årstad med Domkirkens landsogn eller Askøy).

Grensa mellom regionane Nordfjord og Sunnfjord med ytste Sogn i nord og regionane Sogn (elles) og Nordhordland i sør liknar mykje på den viktige dialektgrensa mellom nordvestlandske og sørvestlandske målføre, men samanfallet er ikkje fullstendig. Avviket gjeld soknene Brekke og Kyrkjebø, som i dialektgeografien høyrer saman med Fjordane, men her går saman med Sogne-områda innanfor. Som det går fram av figur 4, er skiljet mellom ytre og indre strok likevel meir framtredande her enn skiljet mellom nord og sør.

Figur 4 viser at Sunnhordland dannar ein større region saman med Voss og Hardanger, og Sogn går saman med dei i ein stor sørleg-indre region. På den andre sida går Nordfjord saman med Nordhordland i ei usamanhengande klyngje, før Sunnfjord og ytste Sogn sluttar seg til dei slik at ein får ein samanhengande nordleg-ytre region. Nordfjord pluss Nordhordland er den klaraste ikkje-samanhengande konstellasjonen i heile klyngjedanninga. Nærare undersøkingar (som eg ikkje skal referere i detalj her) tyder på at dei to områda liknar på kvarandre og skil seg frå Sunnfjord dels ved høgre frekvens av nordiske namn, dels ved lågare frekvens av tyske namn. Som vi skal sjå nedanfor, er Sunnfjord den minst nordiskprega regionen utanom Bergen by.

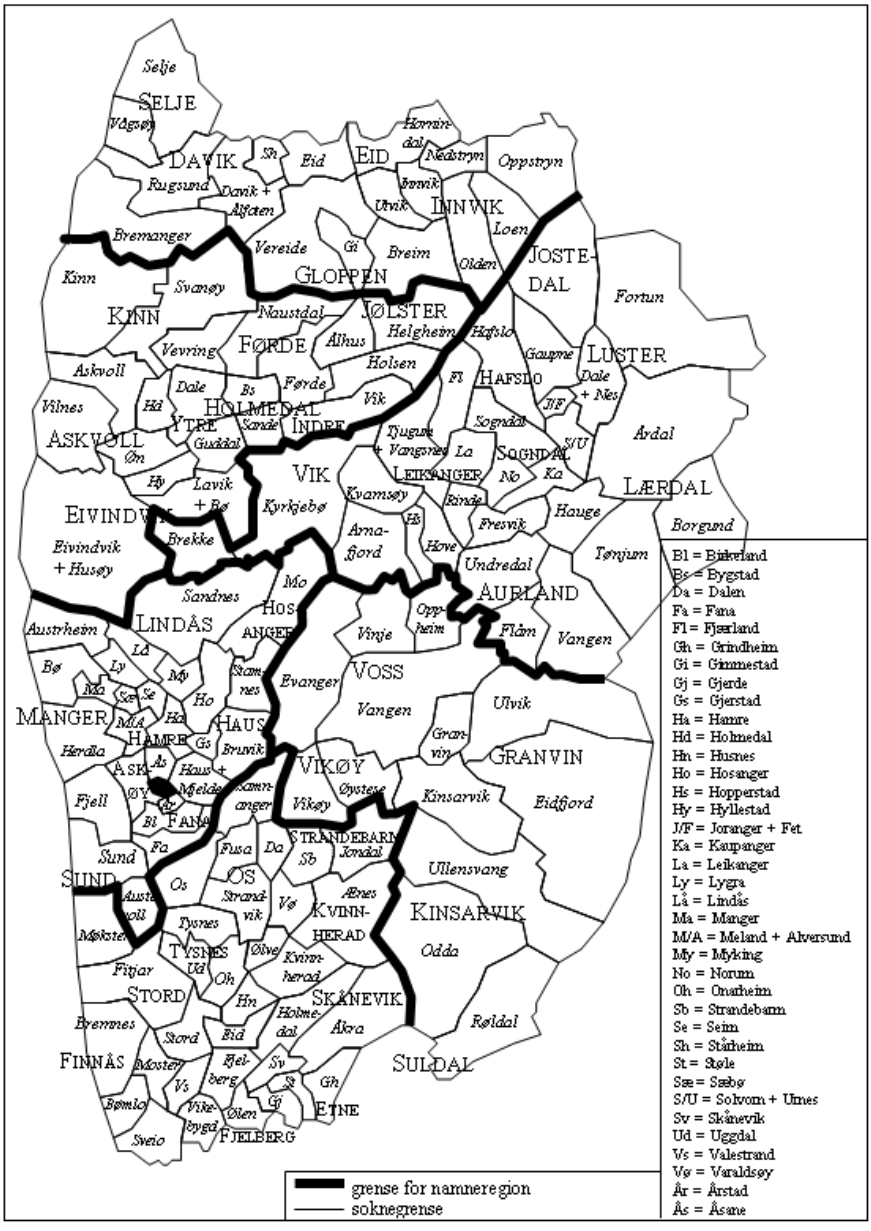

Figur 5. Kart over dei sju namneregionane. Langs kysten, nordanfrå: Nordfjord, Sunnfjord (og ytste Sogn), Nordhordland – med Bergen som ein svart enklave – og Sunnhordland. I innlandet, nordanfrå: Sogn og Voss og Hardanger.

4. Resultat: karakteristiske namn i regionane

I dette avsnittet ser eg nærare på kva enkeltnamn som er karakteristiske for dei ulike regionane. Eg illustrerer med figurar (figur 6–19) som tek utgangspunkt i dei to kriteria frå avsnitt 2.4. I desse figurane viser x-aksen (den vassrette aksen) kor mange gonger høgre enn venta den observerte frekvensen til eit namn i den aktuelle regionen er. Y-aksen viser frekvensen til namna (talet på berarar) i den aktuelle regionen. I figurane er grensa som følgjer av den strenge definisjonen, illustrert med ei stipla linje. Namn over linja har ein relativ frekvens på minst 5 ‰ i det aktuelle området, medan namn under linja har lågare frekvens, men minst fem berarar. Når det gjeld opphavet til namna, har eg i all hovudsak brukt NPL; nedanfor refererer eg dit berre i spesielle tilfelle.

4.1. Nordfjord: *Rasmus* og *Agneta*

Dei karakteriske namna i Nordfjord er av svært blanda opphav, jf. figur 6 og 7. Vi finn dei nordiske kvinnenamna *Magnilda*, *Tora*, *Gunni* (< *Guðný*) og *Seborg* (< *Sig-* eller *Sæbjǫrg*), og mannsnamna *Bersvein* (< *Berg-*), *Gardbrand*, *Harald*, *Reiar* (< *Hreiðarr*), *Reiel* (< *Hreiðulfr*), *Salve* (alle med låg frekvens). Mannsnamnet *Tue* er eit nordisk namn lånt frå dansk. Frå slavisk via dansk har ein *Valdemar*, med kortforma *Vald*. Så er det ei rekkje bibelske namn: *Ester*, *Eva*, *Abel*, *Absalon*, *Enok*, *Jeremias*, *Josef* og *Noe* (< *Nōah*). I tillegg kjem namn som direkte eller indirekte har bakgrunn i helgenar: *Agneta*, *Klara*, *Effi* (kortform av *Eufemia*), *Rasmus*, *Jetmund*, *Anton* (el. *Antons*), *Augustinus*. (Namna *Rasmus* og *Jetmund* er handsama grundig i høvesvis Schmidt (1992a) og Schmidt (1992b).) Vi merkar oss òg moverte kvinnenamn med bibelsk base: *Andrea*, *Andrina* og *Abelina* (jf. at *Abel* er med på mannssida). Kvinnenamnet *Olane* kan tolkast som ei movering frå *Ola*, men det kan òg hevdast at det er ei samansetjing av *Ola* og *Ane* (variant av *Anna*). Til sist må *Sylvi* nemnast: Eg har forsøkt å skilje mellom former med opphav i hv. *Sylvia* og *Sǫlveig*, men eg er ikkje sikker på om det har vore heilt vellykka. Det er difor mogleg at (nokre tilfelle av) *Sylvi* her skal forståast som *Solveig*. Jf. NPL (s. 264–65 og 273).

4.2. Sunnfjord og ytste Sogn: *Mats* og *Orlaug*

Denne regionen har eit sterkare særpreg enn Nordfjord, men har òg eit svært blanda inventar av karakteristiske namn, jf. figur 8 og 9. Nordiske kvinne-

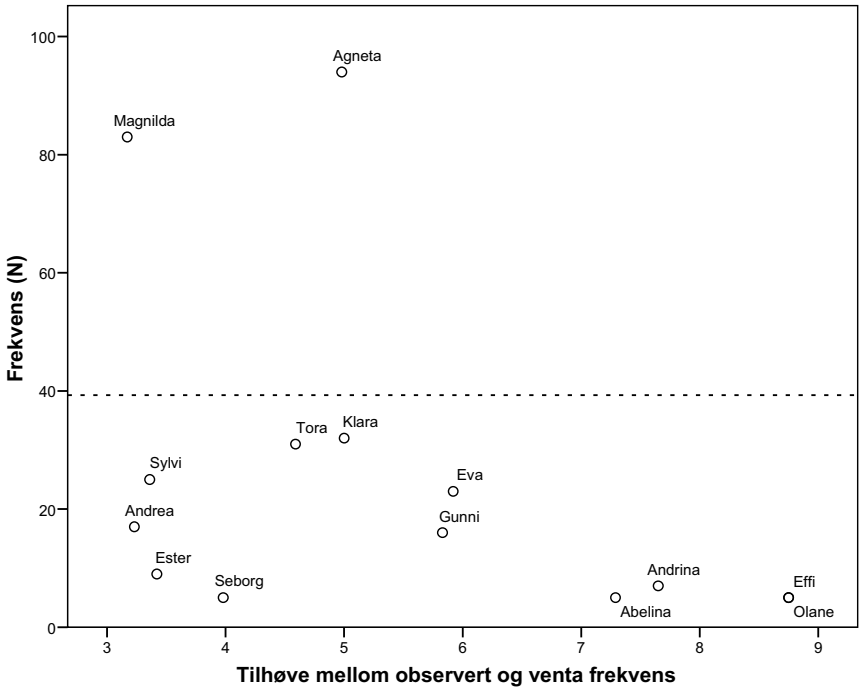

Figur 6. Karakteristiske kvinnenamn for Nordfjord. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 39 og 40 berarar. Namna *Effi* og *Olane* har identiske verdiar.

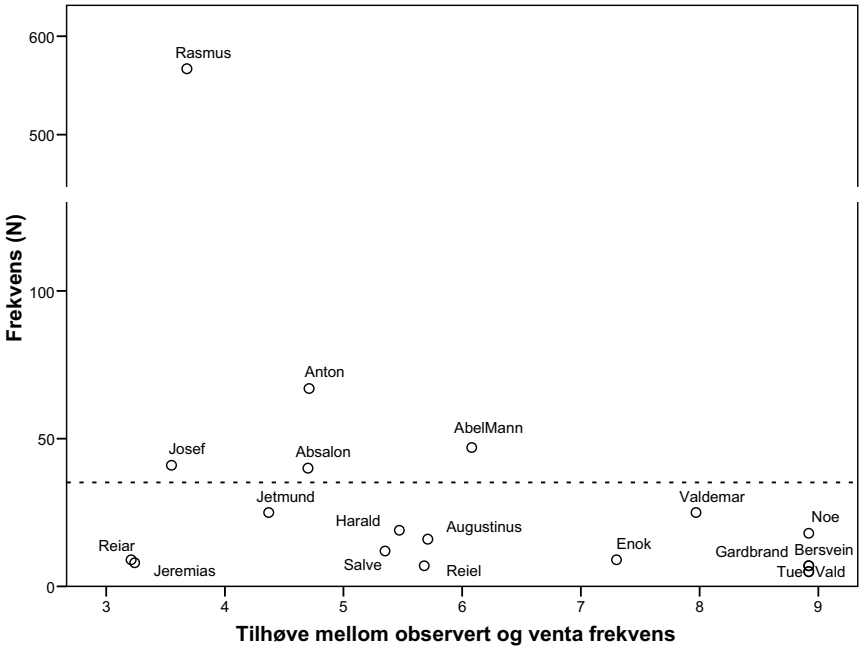

Figur 7. Karakteristiske mannsnamn for Nordfjord. Den vertikale aksen er avskoren og har ulike skalaer oppe og nede, fordi frekvensen til *Rasmus* elles ville ha ført til sterkare fortetting i den nedre delen av figuren. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 35 og 36 berarar. Namna *Bersvein* og *Gardbrand* har identiske verdiar; dei har litt høgre frekvens enn *Tue* og *Vald*, som òg har identiske verdiar.

namn er *Orlaug* (< *Arn-*), *Gjøa* (< *Gyða*, truleg vanleg uttalt *Jø* i denne regionen), *Halldis*, *Hallfrid* og *Salmøy*; nordiske mannsnamn er *Rognald* (< *Rǫgnvaldr*), *Ingvald*, *Mår* (< *mǫrðr* 'mår') og *Bruse* (< *brúsi* 'bukk'). Mannsnamnet *Truls* og kvinnenamnet *Helle* er nordiske, men lånte inn frå dansk (sjølv om det er mogleg at *Helle* er ei fordansking av norsk *Helge* (< *Helga*) som ikkje byggjer på noko talt skilje mellom *Helle* og *Helge*/*Helga*). Bibelske namn som gjer seg gjeldande, er *Rakel*, *Mats* (< *Mattias*/*Matteus*, truleg uttalt *Mass*), *Kornelius*, *Ananias*, *Jeremias* og *Moses*. Andre kristne namn er *Pernille* (dansk form), *Helena*, *Søren*, *Bendiks*, *Valentin* og *Krispinus*. Vi finn ei rekkje mannsnamn med tysk-frisisk-nederlandsk som opphav eller veg inn i norsk: *Berent*, *Bertel*, *Karsten*, *Hartvig* og *Markvard*. *Alis* er eit gammalt kvinnenamn med tysk bakgrunn (jf. *Adelheid*), *Jannika* eit yngre. *Ide* og *Kassi* er truleg òg tyske namn. Mannsnamnet *Villats* har vi frå gammalengelsk gjennom dansk. *Trone* er eit namn utan avklart opphav. Det er flust av moverte kvinnenamn i regionen: *Olina* og *Olava*, *Massi*, *Danela*, *Steffina* og *Nikolaia*. I tillegg kjem *Talina*, avleidd av kvinnenamnet *Tala*. *Nilska* (*Nilske*) er ei kortform av *Kornilska* (*-e*), ei tysk movering frå *Kornelius* (men kanskje òg med innverknad frå *Nils*?). Andre kortnamn i regionen er *Trine* (i hovudsak av *Katrine*) og *Nille* (*Nelle*, *Nele*) Det siste kjem nok i hovudsak av *Pernille*, men det må sjåast i samanheng òg med regionskarakteristiske namn som *Søgnilde*, *Jørnille* og *Tornilde* (*Tornille*, *Tornele*) og meir allment vanlege namn som *Ragnilde*, *Magnilde* osv. Særleg *Tornilde* syner at ein har hatt eit produktivt (kvasi-)suffiks *-nilde*/*-nille*/*-nelle*/*-nele* (jf. NPL s. 288) som er danna med komplekst utgangspunkt.

Som ein ser, er gruppa av karakteristiske namn svært blanda, men det nordiske innslaget utgjer ein mindre del her enn i nokon annan region med unnatak av Bergen.

4.3. Sogn: *Hermund* og *Unni*

Denne regionen har i hovudsak nordiske namn som karakteristiske: åtte kvinnenamn (medrekna *Mildri*, som er eit svært gammalt lån frå engelsk) og heile 16 mannsnamn. Ei opplisting ville mest gjenta figur 10 og 11, så vi skal heller sjå på resten av namna. *Melkior* er eit bibelsk namn, medan *Lukris* (< latinsk *Lucrētia*), *Sylfest* og *Lasse* er andre kristne namn. *Lasse* har nok oppstått som ei kjæleform av *Lars* eller eldre variantar av *Laurentius*, men er klart eit eige namn her. *Gjesa* skal vere ei tysk kortform av namn som *Gjertrud*, og *Ølegård* (*Ølle-*) og *Tøger* er tyske namn som har komme inn gjennom dansk. *Frikk* er ei norsk kortform av det tyske *Friderik*. Eit nordisk namn som her finst i dansk

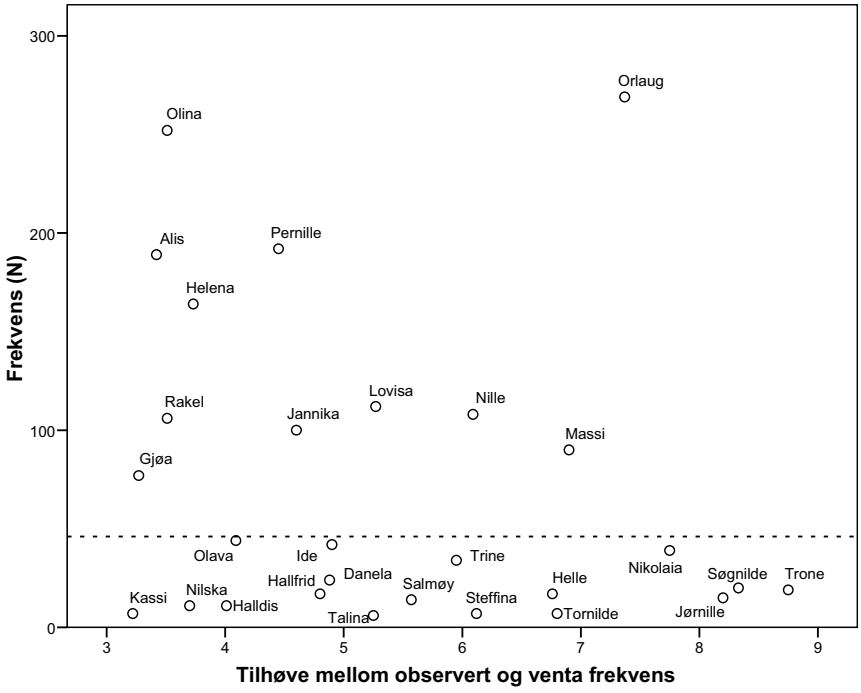

Figur 8. Karakteristiske kvinnenamn for Sunnfjord og ytste Sogn. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 46 og 47 berarar.

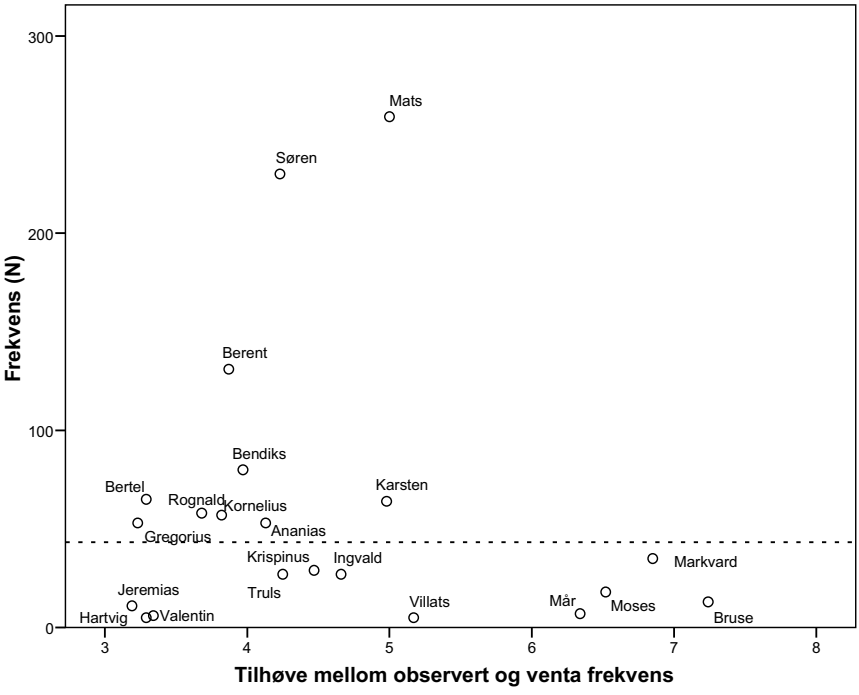

Figur 9. Karakteristiske mannsnamn for Sunnfjord og ytste Sogn. Den stipla linja går ved 5 ‰ mellom 43 og 44 berarar.

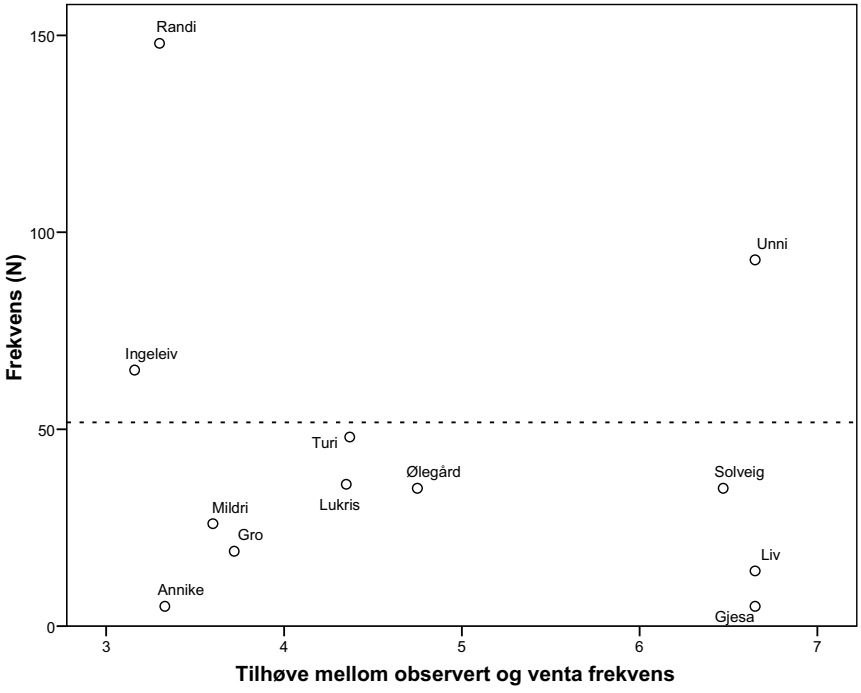

Figur 10. Karakteristiske kvinnenamn for Sogn. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 51 og 52 berarar.

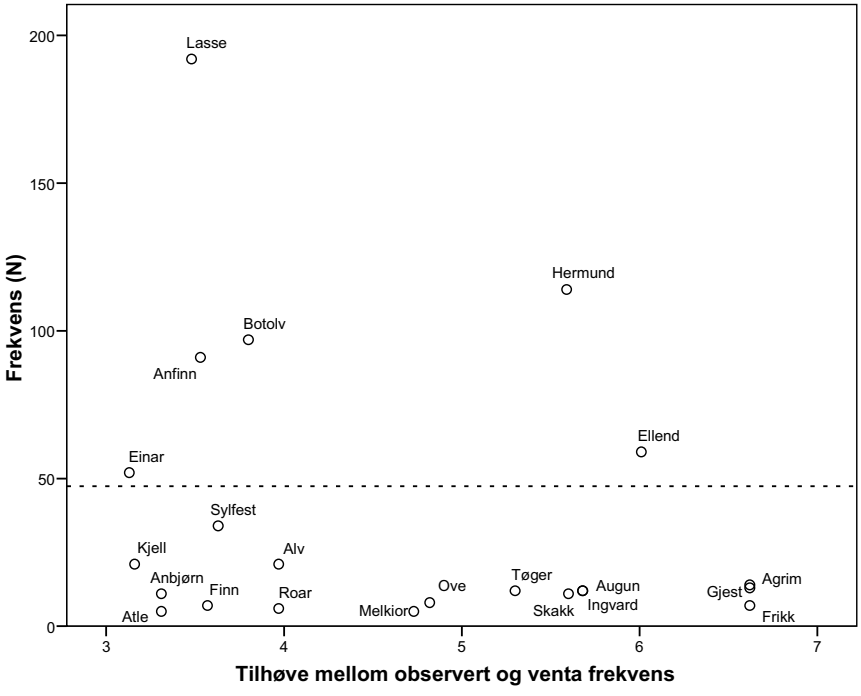

Figur 11. Karakteristiske mannsnamn for Sogn. Den stipla linja går ved 5 ‰ mellom 47 og 48 berarar. Namna *Augun* og *Ingvard* har identiske verdiar.

form, er *Ove*. Nedrelid (1985) er elles ei grundig undersøking av namna i Indre Sogn i 1801, og Ugulen (2004) ser på Sogn i tida 1560–1626.

4.4. Nordhordland: *Magne* og *Olea*

Sett litt på spissen kan ein seie at Nordhordland er særprega av mangelen på særpreg, jf. figur 12 og 13. Det gjeld særleg kvinnenamna. Ingen kvinnenamn med frekvens på over 5 ‰ er karakteristiske for dette området. *Olea* er ei *Ola*-movering, og *Femja* kjem av *Eufemia*. Dei tre andre kvinnenamna i figuren har mindre klare opphav. *Malla* er ei kjæleform med bakgrunn hovudsakleg i *Magnilda* og *Magdalena*. *Jana* kan vere ei norsk samantrekking av *Johanna* eller ei movering av det tysk-frisisk-nederlandske *Johannes*-namnet *Jan*. Om *Masselle* seier NPL (s. 199) at det kan komme av *Marselie*; det er gjerne rett, men ein kunne òg tenkje seg at det var ei movering av *Mats* (*Mass*), jf. *Massi*, særleg lenger nord.

Hos mennene er det noko meir særpreg; her finn vi dei nordiske *Magne*, *Askjell*, *Gudmund*, *Besse* (< *bersi* 'bjørn') og *Fuse* (av ei kortform til namn på *-fúss* 'ivrig') Namnet *Asser* er mest truleg det nordiske *Qzurr* eller moglegvis det gammaltestamentlege *Asjer*. *Fabian* har latinsk opphav, *Sander* er ei kortform av *Aleksander*, medan *Baste* temmeleg sikkert er ei kortform av *Sebastian*.

4.5. Sunnhordland: *Sæbjørn* og *Valgjerd*

Sunnhordland er, som Nordhordland, lite særprega i namnebruken, i alle høve når det gjeld meir frekvente namn; sjå figur 14 og 15. Korkje mellom kvinne- eller mannsnamna er det nokon med frekvens på over 5 ‰ som er karakteristiske for området. Nordiske kvinnenamn under streken er *Valgjerd* og *Toron* (< *-unnr*), og *Ildri* må vel nesten reknast til den gruppa, sjølv om det truleg vart lånt inn frå fransk eller engelsk i norrøn tid (NPL s. 72, under *Eldrid*). Nesten like frekvent som *Valgjerd* er *Valborg*, som if. NPL (s. 296) er eit tysk lån. Opphavleg tysk og lånt via dansk er *Riborg*. I denne regionen er det berre eitt movert namn som utmerkjer seg, nemleg *Larina*, avleidd av *Lars* o.l. Meir eksotiske er det tyske *Rosmunda* og det franske *Blanseflor*. Namnet *Idna* er eg usikker på opphavet til; det står ikke i NPL. Det liknar på *Erna* og *Edna*, men om det kjem av nokon av dei, må seiast å vere svært usikkert. Det er heile 14 klart nordiske mannsnamn i figur 15. Eg listar dei ikkje opp, men ser heller på dei andre. Av liknande slag som *Ildri* er

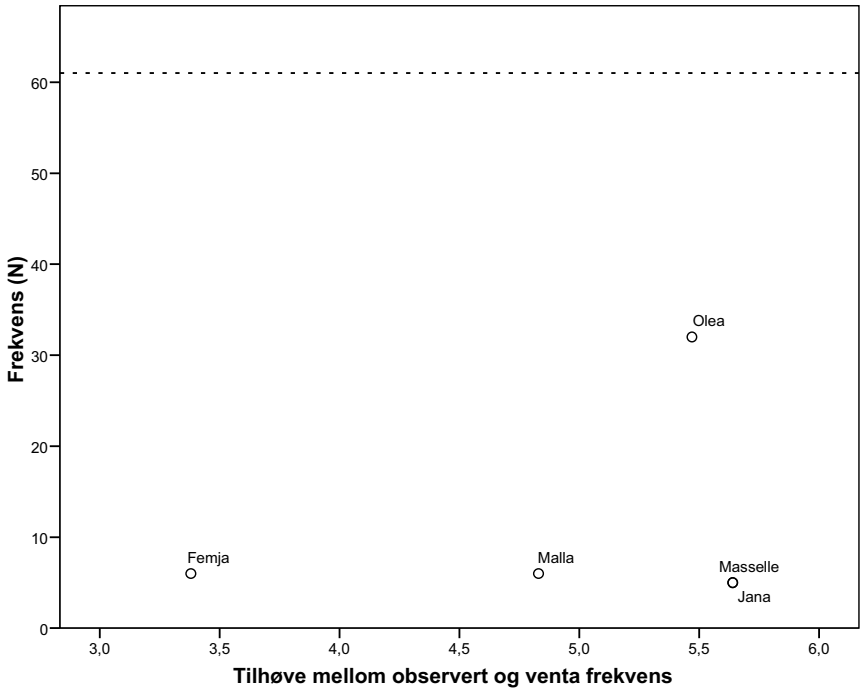

Figur 12. Karakteristiske kvinnenamn for Nordhordland. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens ved 61 berarar. Namna *Jana* og *Masselle* har identiske verdiar.

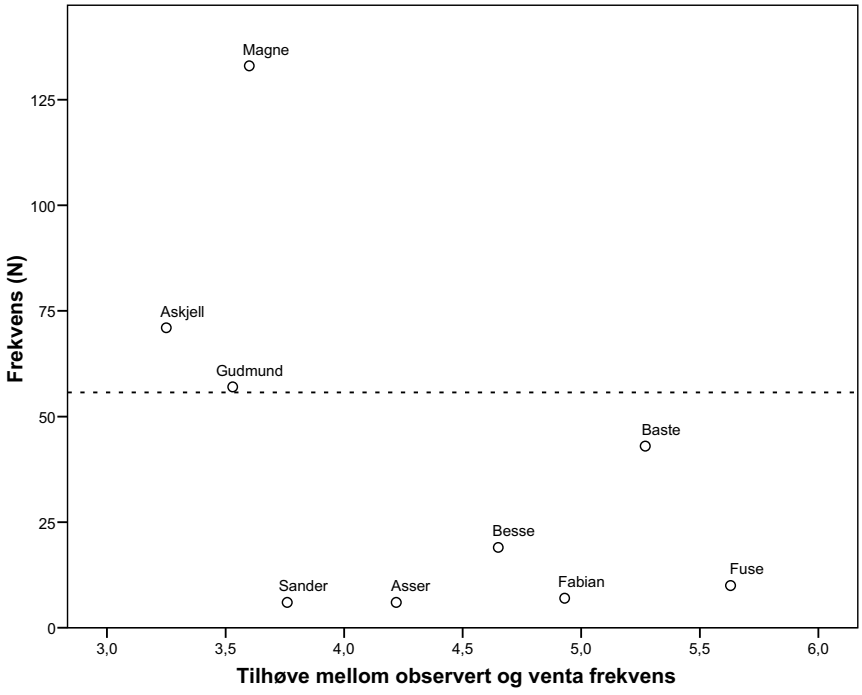

Figur 13. Karakteristiske mannsnamn for Nordhordland. Den stipla linja går ved 5 ‰ mellom 55 og 56 berarar.

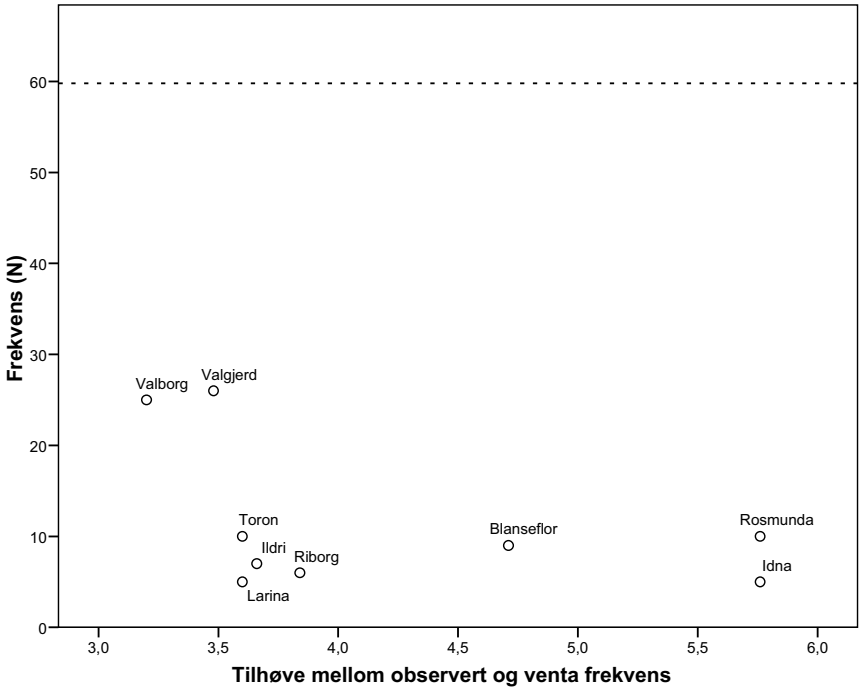

Figur 14. Karakteristiske kvinnenamn for Sunnhordland. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 59 og 60 berarar.

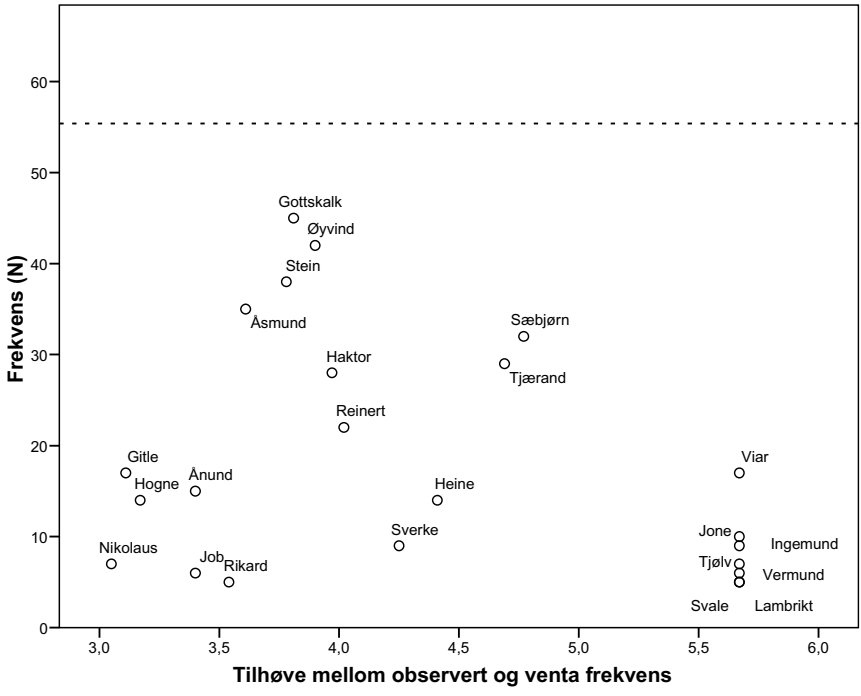

Figur 15. Karakteristiske mannsnamn for Sunnhordland. Den stipla linja går ved 5 ‰ mellom 55 og 56 berarar. Namna *Lambrikt* og *Svale* har identiske verdiar.

Tjærand (*Kjærand*), eit lån frå gammalhøgtysk (kanskje via engelsk) alt i norrøn tid (NPL s. 130, under *Hjar*(*r*)*and*). Av kristne namn finn vi det bibelske *Job*, *Jone* (truleg avleidd av *Jon* < *Johannes*) og helgennamnet *Nikolaus*. Til sist er det ei heil lita gruppe av tyske mannsnamn: *Gottskalk*, *Reinert*, *Heine* (kortform av *Heinrich*), *Lambrikt* og *Rikard*. Bruken av det siste kan vel òg ha britisk påverknad.

4.6. Voss og Hardanger: *Brynjel* og *Torbjørg*

Dette området har mange karakteristiske namn for begge kjønn, jf. figur 16 og 17. Av dei med frekvens på over 5 ‰ er alle mannsnamna nordiske, og det same gjeld åtte av dei ti kvinnenamna. Unnataka er *Marita* (< gresk/latin *Margarīta*) og helgennamnet *Brytteva* (< gammalengelsk *Brihtgifu*). Under streken er òg nesten alle kvinnenamna nordiske; *Begga* er ei kortform av *Bergljot* og ev. andre namn på *Berg-*, og *Andri* kjem truleg av *Arnfriðr*. *Sigtrud* er opphavleg tysk eller engelsk, men så gammalt at det nesten kan reknast som nordisk. Då står vi på kvinnesida att med berre *Dønnet*, eit namn som truleg kjem av italiensk *Dionetta* (NPL s. 64) og i denne regionen helst hadde forma *Dønnåt*. Går vi til mannsnamna, er det òg overveldande nordisk under 5 ‰-streken, med berre *Brikt* (gammalt tysk lån), *Tobias* (bibelsk) og *Holger* (nordisk, men i dansk (eller svensk) form) som unnatak.

4.7. Bergen: *Johan* og *Kristina*

Ikkje overraskande er byen det området som har flest karakteristiske namn, sjå figur 18 og 19. Det er så mange at tilsvarande figurar som for dei andre områda vert altfor tette under 5 ‰-linja. Eg presenterer difor berre figurar for namn med over 5 ‰, medan namn med lågare frekvens vert lista opp. Av namna i figur 18 finn vi att fleire mellom dei mest frekvente kvinnenamna i Bergen allereie på 1600-talet, jf. Johannessen (2004 s. 161).

Over 5 ‰ er det ikkje mykje nordisk å spore – berre (delvis) *Gurina* (*Guri* < *Guðfriðr* + det lånte *-ina*) og *Olai* (*Ola* i latinsk genitivform). Dei lånte namna i figurane er av ymist opphav, men det tyske innslaget er sterkt, slik ein kunne vente i ein by med lang tilknyting til hansaen. Mellom kvinnenamna kan vi merke oss diminutivane *Gjeske* og *Petrikje* og dei moverte *Henrikka* og *Friderikka*, og mellom mannsnamna finn vi tilsvarande *Henrik* og *Friderik*, i tillegg til *Diderik* og fleire andre frå dei tysk-frisisk-nederlandske områda.

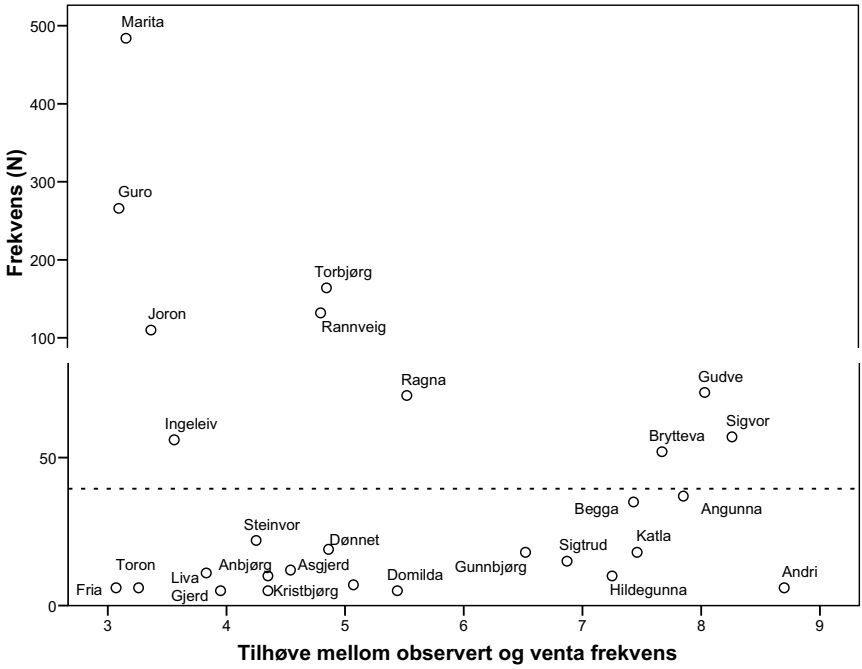

Figur 16. Karakteristiske kvinnenamn for Voss og Hardanger. Merk at den vertikale aksen er avskoren og har ulike skalaer oppe og nede, fordi det elles ville ha vorte endå sterkare fortetting i den nedre delen av figuren. Den stipla linja går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 39 og 40 berarar.

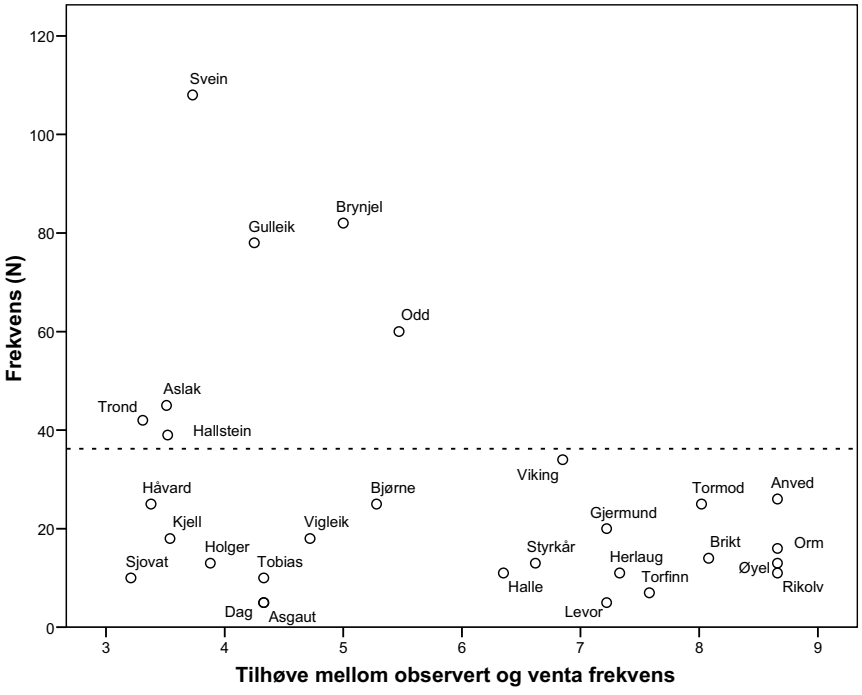

Figur 17. Karakteristiske mannsnamn for Voss og Hardanger. Den stipla linja går ved 5 ‰ mellom 36 og 37 berarar. Namna *Dag* og *Asgaut* har identiske verdiar.

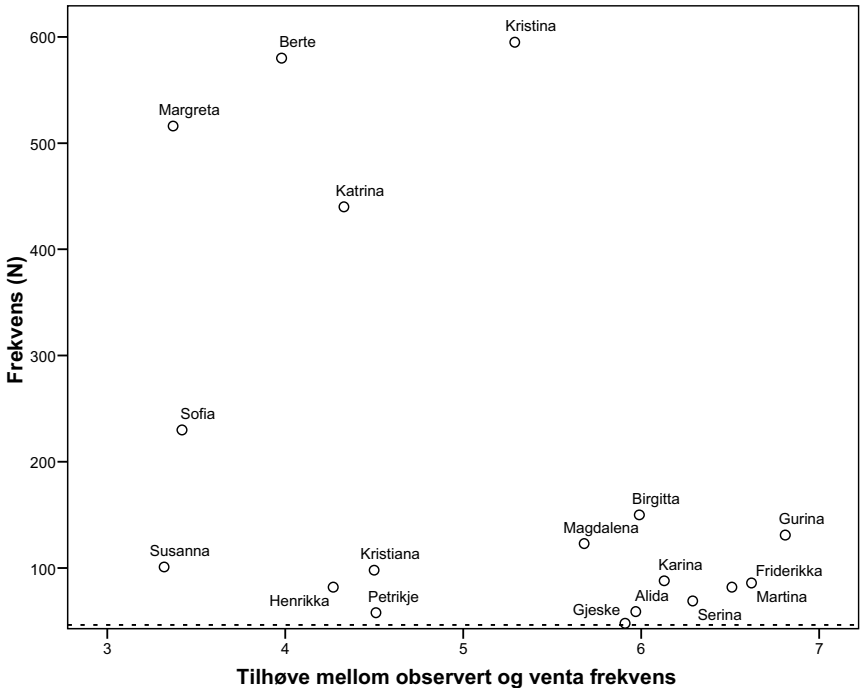

Figur 18. Karakteristiske kvinnenamn for Bergen, over 5 ‰. Den stipla linja heilt nede går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 46 og 47 berarar.

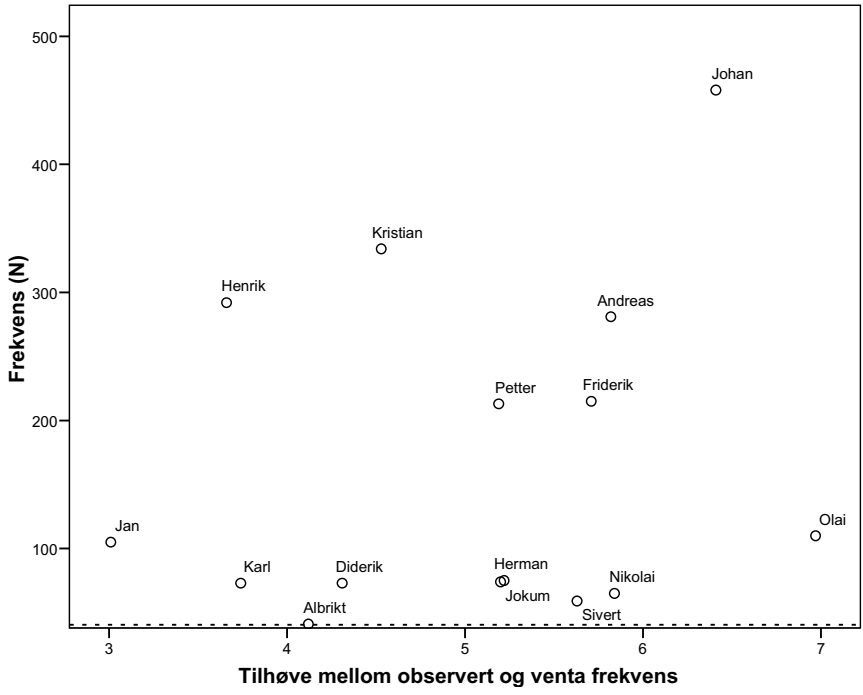

Figur 19. Karakteristiske mannsnamn for Bergen, over 5 ‰. Den stipla linja heilt nede går ved 5 ‰ relativ frekvens mellom 40 og 41 berarar.

Under 5 ‰ er det 54 kvinnenamn med minst 5 berarar: *Abel*, *Albertina*, *Amalia*, *Antonette*, *Aselina*, *Augusta*, *Beata*, *Benedikta*, *Bente*, *Berentina*, *Bertina*, *Boletta*, *Diderikka*, *Divert*, *Ekte*, *Eleonora*, *Emerentse*, *Emike*, *Engel*, *Ester*, *Georgina*, *Gjerkje*, *Gjertina*, *Hanna*, *Harmike*, *Hedevig*, *Helkje*, *Jakobia*, *Jakobina*, *Jensina*, *Jokumina*, *Juditta*, *Juliana*, *Karlotta*, *Karolina*, *Klarkje*, *Kornelia*, *Laurentse*, *Lydia*, *Marianna*, *Mektilda*, *Nikolina*, *Olkje*, *Paulina*, *Petronella*, *Randina*, *Rebekka*, *Regina*, *Severina*, *Torina*, *Ulrikka*, *Venke*, *Vibeke*, *Vilhelmina*.

Det er 38 mannsnamn under 5 ‰ med minst 5 berarar: *Adam*, *Adolf*, *Arent*, *August*, *Bastian*, *Benjamin*, *Bernhard*, *Dankert*, *Detlev*, *Edvard*, *Eilert*, *Emanuel*, *Erenst*, *Ferdinand*, *Filip*, *Frans*, *Gerhard*, *Georg*, *Gottfrid*, *Gottlib*, *Gustav*, *Hjeronimus*, *Kaspar*, *Konrad*, *Kort*, *Laurents*, *Lennert*, *Ludolf*, *Lyder*, *Olaus*, *Paulus*, *Robert*, *Rolv*, *Rudolf*, *Severin*, *Tobias*, *Tønnes*, *Vollert*.

Som det går fram av desse listene, er det her òg svært mykje tysk og nesten ikkje noko nordisk. Vi kan merke oss *Boletta* (avleidd av *Bol* < *Bothild*) og *Torina* (movering av *Tor* eller utviding av *Tora* o.l., jf. *Gurina* av *Guri* og *Guro*). Noko overraskande dukkar det nordiske *Rolv* opp på mannssida, og vi finn latiniseringa *Olaus* (latinsk nominativ, jf. *Olai* (genitiv) med høgre frekvens).

4.8. Oppsummering om karakteristiske namn

Det er altså Bergen som skil seg klarast ut som namneregion, med ei mengd karakteristiske namn. Byen har svært lite nordiske namn, men mange namn med tysk-frisisk-nederlandsk opphav og mange moverte kvinnenamn. Johannessen (1985 s. 81–83) syner at det var mykje større spreiing på ulike namn i Bergen enn i det nærliggjande Os prestegjeld i 1801, og dette er nok kjenneteiknande for byane i samanlikning med bygdene. Av bygderegionane er det Sunnfjord og ytste Sogn som liknar mest på Bergen, med lite nordisk og markerte innslag av tyske og moverte namn. Noko mindre særpreg enn Sunnfjord har Nordfjord, men dette er likevel ein region med nokså mange karakteristiske namn. Begge regionane i Fjordane har eit sterkt innslag av bibelske og andre kristne namn. I ein heilt annan klasse står regionen Voss og Hardanger, som òg har mange karakteristiske namn, men her er det dei nordiske namna som dominerer klart. Sogn har mykje til felles med Voss og Hardanger, jamvel om særpreget ikkje er fullt så sterkt. Færrast karakteristiske namn finn vi i regionane Sunnhordland og Nordhordland. Sunnhordland er dominert av nordiske namn og knyter seg i så måte til Hardanger, medan Nordhordland er meir

blanda og såleis syner vel så mykje affinitet nordover til Fjordane som til Søndre Bergenhus elles.

5. Drøfting og avslutning

Som nemnt i innleiinga kan ikkje denne artikkelen gjere krav på å forklare funna i nokon større mon. Men eg vil likevel seie noko om kva slag faktorar eg meiner kan liggje til grunn for slike geografiske mønster som dei som er påviste her.

Ein viktig faktor er oppkalling, jf. t.d. Nedrelid (2005), Randsborg (1990), Aune (1981). Barna vart kalla opp etter slektningar i ei nokså fastlagd rekkjefølgje. Over mange generasjonar fører slike konvensjonar til at nokre få namn får svært høg frekvens i eit område, medan andre vert sjeldnare. Denne skikken var fullt levande i Noreg ved inngangen til det 19. hundreåret, men var nok somme stader i ferd med å verte mindre dominerande. Vi veit ikkje så mykje om regionale skilnader på dette feltet, men det er nok slik at oppkalling var særleg viktig når jord gjekk frå far til son, og dei viktigaste jordbruksbygdene ligg som kjent i indre strok. Såleis er det som venta når dei tradisjonelle nordiske namna er meir dominerande i Voss og Hardanger og Sogn enn i dei ytre regionane. Nedrelid (1996) syner liknande skilnader mellom kyst og innland på Agder.

Men sjølv om svakare krav til oppkalling kanskje kan vere éin faktor bak den lågare frekvensen til nordiske namn i ytre strok, kan ikkje dei mange karakteristiske namna i Nordfjord og (særleg) Sunnfjord ha fått så høg frekvens utan at oppkallingsskikken likevel var fullt levande. Eg har ikkje noka forklaring på at bibelske og andre kristne namn gjer seg så sterkt gjeldande i Fjordane-regionane, men det er noko som Schmidt (1992b) òg drøftar. At kristne namn kom i bruk, er ikkje underleg; det er uttrykk for foreldra sin kristne identitet, eit ønske om å gje barnet eit godt namn osv. Det som er mindre forklarleg, er den høge frekvensen i visse område. Namnet *Synneva* er vanleg i heile Nordre og Søndre Bergenhus, medan det var nesten ukjent i amtet Hedemarken aust i landet. Dette kan forklarast med at St. Sunniva i katolsk tid var vernehelgen for Bjørgvin bispedømme (Bergens stift); bispesetet låg først i Selje i Nordfjord. Den høge frekvensen til *Absalon* i Nordfjord heng nok saman med at det var eit prestenamn i området og truleg vart utbreidd både ved oppkalling i familien og for å ære presten. Namnet *Jetmund* var helgennamn, og i Vanylven på Sunnmøre, like nord for Selje, var det i mellomal-

deren ei kyrkje vigd til St. Jetmund (Schmidt a.a. s. 40). Slike forklaringar kan likevel neppe gjere seg gjeldande for alle dei kristne namna.

Mange av dei karakteristiske namna for Bergen har opphav i tysk, frisisk eller nederlandsk. Det er knapt nokon tvil om at dette har samanheng med den intensive handelskontakten mellom Bergen og hanseatane og med innvandring til Bergen frå dei aktuelle områda. Elles finn vi òg mange andre namn, særleg moverte kvinnenamn, som dels kan tolkast som innvandrarnamn, dels som motenamn (jf. Alhaug 2008). Som den største byen i landet hadde Bergen sjølvsagt ei førande rolle som motedannar og moteformidlar.

Som det går fram av figur 26, har Bergens-klyngja to delklyngjer som vert synlege i trediagrammet. Rodene som inngår i delklyngjene, er geografisk spreidde i byen, men dei kan nok ha sosiale fellesdrag. Nedrelid (1998:2 s. 1–7) har rodevis statistikk over kor mange av innbyggjarane i Bergen som var registrerte med ikkje-patronymisk slektsnamn i 1801. Eg har brukt talmaterialet hennar og rekna ut kor stor del av dei som var busette i klyngjene, som hadde slikt etternamn.[7] Det var 36,3 % i den store klyngja (øvst i figuren) og 51,8 % i den vesle (nedst). Det er ingen tvil om at denne skilnaden er statistisk signifikant. Den vesle klyngja har nok eit sterkare innslag av borgarskap enn den store:

> I byane er dei ikkje-patronyme slektsnamni meir utbreidde i borgarskapet enn mellom arbeidsfolk [...]. Ein person frå embetsstand eller borgarskap vil mest sannsynleg bera eit slikt namn [...]. Ein arbeidsmann og familien hans vil derimot mest sannsynleg bruka primærpatronym. (Nedrelid 1998: 1 s. 299.)

Kanskje er det òg eit sterkare innslag av personar med tysk eller annan utanlandsk bakgrunn i den rodeklyngja som har meir bruk av slektsnamn. Klyngjedanninga har nok her identifisert rodegrupper som skil seg frå kvarandre sosialt, men eg kan ikkje gå djupare inn i spørsmålet her.

Av bygderegionane er det Sunnfjord og ytste Sogn som liknar mest på Bergen, med relativt mykje tyske namn og moverte kvinnenamn, og lite nordiske namn. Når eit såpass fjerntliggjande område liknar meir på byen enn område som ligg imellom, tyder det på meir intensiv kontakt mellom Sunnfjord og byen, anten det no gjeld handel eller flytting. Nærare undersøkingar (som eg ikkje rapporterer fullt ut her) syner at det er dei vestlegaste soknene frå Eivindvik og Husøy i sør til Bremanger i nord som liknar mest på Bergen av alle områda i Bergenhus-amta, om ein ser vekk frå Sandviken og Askøy like ved byen. I Søndre Bergenhus er det òg dei ytste kystsoknene som er mest

[7] Bergenhus festning er ikkje med i tala for rode 24 her, slik området er i undersøkingane ovanfor.

Bergens-like. Det er då nærliggjande å tenkje seg at fisket, og særleg sildefisket, har spelt ei rolle, både med handel mellom lokale fiskarar og Bergens-borgarar og med direkte bergensk deltaking i fiskeria. (Jf. òg Alhaug 1985 s. 56; Nedrelid 1996.) Det er kjent at det var gode vårsildperiodar på Vestlandet frå før 1518 til rundt 1572 og frå ca. 1650 heilt fram til 1780-talet (Nedkvitne 1988 s. 472–475). På 1800-talet var det Sunnfjord og særleg Kinn som hadde det aller rikaste sildefisket; «Far til Kinn og bli rik!» vart ein seiemåte på Vestlandet (Førsund 2004). Eg har ikkje klart å finne ut av om Sunnfjord hadde ei tilsvarande stilling i hundreåra før 1801. Samanhengen mellom fiske og namn fortener ei grundigare undersøking enn artikkelen her gjev rom for.

I det heile er det svært mange spørsmål som lyt verte ståande opne. Men undersøkingane her har lyfta fram kunnskapar som ikkje har vore systematiserte før, og som kanskje kan gje kveik til andre onomastiske studiar. Funna burde òg kunne ha interesse for historisk demografi og økonomi, i den grad dei kan nyttast som kjelder til flytting eller handel o.l. Ikkje minst er påvisinga av namneregionar ny, og eg har synt at hierarkisk klyngjedanning er ein metode som kan gje ny forståing i den historiske førenamnsgranskinga.

Litteratur

Aldenderfer, Mark S. & Blashfield, Roger K., 1990: Cluster Analysis. Newbury Park–London–New Delhi.

Alhaug, Gulbrand, 1985: Noen skilnader i namnemønsteret mellom Nord-Noreg og Indre Austlandet. I: Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick (sjå dette). S. 42–56.

— 1992: Lemmatisering av namnevariantar – ein nivåmodell basert på norsk materiale. I: SAS 10. S. 115–150.

— 2004: Hanne Elise Caroline – om framveksten av fleirnamnsskikken i Noreg på 1700-talet. I: NN 20/21. S. 63–94.

— 2008: Namnemotar i Noreg frå 1700-talet til i dag. I: Språknytt 2. S. 10–13.

Aune, Hallgerd, 1981: Attkallingstradisjonar og namneval i Skaun. I: Norske personnamnstudiar. Red. av Ola Stemshaug. Oslo. S. 62–80.

Digitalarkivet = www.digitalarkivet.no

Electronic statistics textbook (www.statsoft.com/textbook/stathome.html).

Everitt, Brian S., Landau, Sabine & Leese, Morven, 2001: Cluster Analysis. 4. utg. London.

Førsund, Finn Borgen, 2004: Far til Kinn og bli rik. Vintersildefisket ved Kinn på 1800-talet. I: Jul i Sunnfjord 2004. S. 8–11.

Johannessen, Ole-Jørgen, 1985: Personnavnbruk i Bergen, Christiania, Hobøl og Os prestegjeld i 1801. En studie i regional og sosial navnevariasjon. I: Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick (sjå dette). S. 57–85.

— 2004: Anne og Maren, Ingeborg og Berit. Bergenske kvinnenavn på 1600-tallet i et sammenliknende perspektiv. I: Nordica Bergensia 30. S. 155–173.

Kruken, Kristoffer, 1990: Personnamn i Trøndelag og Jemtland i første halvdelen av 1600-talet. I: Institutt for namnegransking. Årsmelding 1989. Oslo. S. 101–119.

Meldgaard, Eva Villarsen, 1982: Dansk fornavneskik i 1600-tallet. I: SNF 63. S. 186–210.

Nedkvitne, Arnved, 1988: «Mens Bønderne seilte og Jægterne for». Nordnorsk og vestnorsk kystøkonomi 1500–1730. Oslo.

Nedrelid, Gudlaug, 1985: Ola på Ola, og endå ein Ola. Personnamn i Indre Sogn i folketeljingi av 1801. Hovudoppgåve i nordisk. Nordisk institutt, Univ. i Bergen. Bergen.

— 1996: Lokale variasjonar i namneskikken på Agder i 1801. I: Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red. av Kristoffer Kruken. Uppsala. (NORNA-rapporter 60.) S. 311–328.

— 1998: «Ender og daa ein Aslaksen eller Bragestad». Etternamnsskikken på Sør- og Vestlandet. Studiar i folketeljingsmaterialet frå 1801. 1–2. Kristiansand. (Høgskolen i Agder. Forskningsserien 10–11.)

— 2005: Endring i oppkallingsskikken i eit vestnorsk bygdesamfunn. I: Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003. Red. av Staffan Nyström. Uppsala. (NORNA-rapporter 80.) S. 217–245.

Pettersen, Egil, 1981: Personnavn i Vest-Norge 1450–1550. Oslo.

Pinnerød, Ida, 2006: Framveksten av flernavnsskikken i Nordland på 1700-tallet i lys av et sosialt perspektiv. I: Nytt om namn 44. S. 27–32.

Randsborg, Hege Brit, 1990: Navneoppkalling – myte eller virkelighet? I: NN 7. S. 93–102.

Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983. Red. av Sigurd Fries & Roland Otterbjörk. Uppsala. (NORNA-rapporter 29.)

Schmidt, Tom, 1992a: *Rasmus* i Norge – et typisk nordfjordnavn? I: Avdeling for namnegransking. Årsmelding 1991. Oslo. S. 90–122.

— 1992b: *Jetmund*. I: SAS 10. S. 25–42.

Tan, Pang-Nin, Steinbach, Michael & Kumar, Vipin, 2006: Introduction to Data mining. Boston.

Ugulen, Jo Rune, 2004: Personnamn i Sogn i tida 1560–1626. I: Nordica Bergensia 30. S. 129–154.

Ward, Joe H. Jr, 1963: Hierarchical grouping to optimize an objective function. I: Journal of the American Statistical Association 58. S. 236–244.

www.digitalarkivet.no

www.digitalarkivet.no/norkart

Aarset, Terje, 1982: Dobbelnamn. I: Norsk personnamnleksikon. Red. av Ola Stemshaug. 1. utg. Oslo. S. 88–92.

Tillegg 1. Liste over namnelemma med minst fem berarar

Mannsnamn

Alle namna var med i undersøkinga i avsnitt 4. Tala i parentes rangerer dei 100 mest frekvente og syner samstundes kva for namn som var med i undersøkinga i avsnitt 3.

Abel, Abraham (61), Absalon, Adam, Adolf, Agrim, Aksel (100), Albrikt, Aleksander, Alv, Amund (26), Ananias, Anbjørn, Anders (3), Andor, Andreas (34), Anfinn (63), Anton (82), Anved, Arent, Arne (20), Arnold, Asbjørn (83), Asgaut, Askjell (84), Aslak (91), Asser, Atle, Augun, August, Augustinus, Baltser, Baste, Bastian, Bendiks (75), Benjamin, Bent, Berent (48), Berge (55), Bernhard, Bersvein, Bertel (77), Besse, Bjørn, Bjørne, Botolv (65), Brikt, Bruse, Brynjel (78), Bård (69), Dag, Daniel (50), Dankert, David (66), Desiderius, Detlev, Diderik (81), Ditmar, Dominikus, Edvard, Eilert, Eilev (76), Einar (93), Elias (49), Ellend, Elling (23), Emanuel, Endre (29), Engel (78), Enok, Erenst, Erik (13), Fabian, Ferdinand, Filip, Finn, Frans, Friderik (44), Frikk, Fuse, Gabriel, Gardbrand, Gaute, Georg, Gerhard, Gitle, Gjeble, Gjermund, Gjert (59), Gjest, Gottfrid, Gottlib, Gottskalk, Gregorius (88), Gudmund, Gulbrand, Gulleik (70), Gunnar (34), Gustav, Guttorm (84), Haktor, Haldor (61), Halle, Hallstein, Halvor (28), Hans (6), Harald, Hartvig, Heine, Helge (43), Hemming, Henning, Henrik (18), Herlaug, Herleiv, Herman (91), Hermund (80), Hjeronimus, Hogne, Holger, Håken, Håvard, Ingebrikt (25), Ingemor, Ingemund, Ingvald, Ingvard, Isak (63), Ivar (15), Jakob (12), Jan (46), Jens (16), Jeremias, Jesper, Jetmund, Job, Johan (21), Johannes (5), Jokum (93), Jon (9), Jonas (96), Jone, Josef (99), Jørgen (22), Karl (72), Karsten, Kaspar, Kjell, Kjetel, Klaus (70), Klements, Knut (8), Kolbein (67), Konrad, Kornelius (96), Kort, Krispinus, Kristen (24), Kristian (19), Kristoffer (27), Kåre, Lambrikt, Lars (2), Lasse (38), Laurents, Lennert, Levor, Ludolf, Ludvig (96), Lyder, Magne (56), Markus, Markvard, Martin (37), Mats (33), Mattias (39), Melkior, Mikkel (17), Mons (10), Moses, Mår, Narve, Natanael, Nikolai, Nikolaus, Nils (4), Noe, Odd, Ola (1), Olai (86), Olaus, Orm, Otte (89), Ove, Palme, Paulus, Peder (7), Petter (42), Pål (40), Rasmus (11), Reiar, Reiel, Reinert, Reinhold, Rikard, Rikolv, Roar, Robert, Rognald (90), Roland, Rolv, Rudolf, Sakarias, Salomon (73), Salve, Samson (52), Samuel (73), Sander, Severin, Simon (41), Sivert, Sjovat, Sjurd (14), Skakk, Steffen (44), Stein, Steinar, Styrk, Styrkår, Svale, Svein (47), Sverke, Sylfest, Sæbjørn, Sæfinn, Søren (31), Tjærand, Tjølv, Tobias, Tollak, Tomas (29), Tor (57), Torald, Torbjørn (32), Tore (86), Torfinn, Torgeir (58), Torgjels (60), Torkjell (52), Torleiv (51), Tormod, Torstein (36), Trond (93), Truls, Tue, Tøger, Tønnes, Ulrik, Urbanus, Vald, Valdemar, Valentin, Vermund, Verner, Viar, Vigleik, Viking, Vilken, Villats, Villum (68), Vinsents, Vollert, Ølver, Ørjan, Østein (54), Øyel, Øyvind, Ånund, Åsmund.

Kvinnenamn

Alle namna var med i undersøkinga i avsnitt 4. Tala i parentes rangerer dei 100 mest frekvente og syner samstundes kva for namn som var med i undersøkinga i avsnitt 3.

Abel, Abelina, Abelone (65), Abigael, Agata (21), Agneta (61), Albertina, Alida (6), Alis (33), Amalia, Anbjørg, Andrea, Andri, Andrina, Angjerd, Angunna, Anna (1), Annike, Antonette, Aselina, Asgjerd, Astrid (97), Augusta, Barbra (29), Beata, Begga, Benedikta, Bente, Berenti-

na, Berte (17), Bertina, Birgitta (57), Blanseflor, Boletta, Borgilda, Borni (58), Botilda (46), Brita (2), Brynilda (89), Brytteva (93), Danela, Diderikka, Divert, Domilda, Dordi (42), Dorte (25), Drude, Dønnet, Edel, Edvardina, Effi, Ekte, Eleonora, Eli (15), Elina (81), Elisa, Elisabet (14), Elsa (45), Elsebe (74), Emerentse, Emike, Engel (80), Ester, Eva, Femja, Fransiska, Fria, Friderikka (76), Georgina, Gerhardina, Gitlaug (78), Gjerd, Gjerkje, Gjertina, Gjertrud (9), Gjesa, Gjeske (90), Gjøa (54), Greta, Gro, Gudve (83), Gullborg, Gunnbjørg, Gunni, Gunnilda (31), Gunnvor (4), Guri (18), Gurina (65), Guro (24), Gyri (44), Hallbjørg, Halldis, Hallfrid, Hanna, Harmike, Hedevig, Helena (34), Helga (30), Helkje, Helle, Helvig, Henninga, Henrikka (65), Herborg (37), Hildeborg, Hildegunna, Ide (85), Idna, Ildri, Inga (49), Ingeborg (5), Ingeleiv (68), Ingeri (40), Ingjer (27), Jakobia, Jakobina, Jana, Jannika (55), Jensina, Johanna (11), Jokumina, Joron (43), Juditta, Juliana, Justina, Jørnille, Kanutta, Kari (3), Karina (71), Karlotta, Karolina, Kassi, Katla, Katrina (23), Klara (95), Klarkje, Kornelia, Kornilska, Kristbjørg, Kristense (79), Kristi (8), Kristiana (62), Kristina (20), Larina, Larsina, Lassina, Laurentse, Liv, Liva, Lovisa (56), Lukris (96), Lussi (60), Lydia, Magdalena (63), Magdeli (26), Magnilda (51), Malena (19), Malla, Margreta (16), Maria (6), Marianna, Marita (13), Marta (4), Martina (72), Masselle, Massi (69), Mattea, Mektilda, Mette (36), Mildri (100), Modester, Nikolaia, Nikolina, Nille (64), Nilska, Olane, Olava (74), Olea, Oliana, Olina (28), Olkje, Olsina, Orlaug (38), Paulina, Pernille (35), Petrikje (73), Petronella, Ragna (70), Ragnilda (12), Rakel (47), Randi (39), Randina, Rannveig (48), Rebekka (90), Regina, Riborg, Rosmunda, Salmøy, Sara (50), Seborg, Serina (82), Severina, Sigrid (10), Sigtrud, Sigvor (90), Silla, Sirianna, Sissela (22), Sissi, Sofia (32), Solveig, Steffina, Steinvor, Stina, Stinkje, Susanna (53), Svanilda, Sygni (59), Sylvi (88), Synneva (7), Søgnilde, Tala, Talina, Tora (93), Torbjørg (41), Torilda, Torina, Tornilde, Toron, Trine (98), Trone, Turi (86), Ulrikka, Unna, Unni (76), Valborg, Valgjerd, Vendel, Venke, Vibeke, Vilhelmina, Vilmeke, Ølegård (99), Åsa (52), Åsilda, Åsta.

Tillegg 2. Klyngjedanningsresultatet i detalj

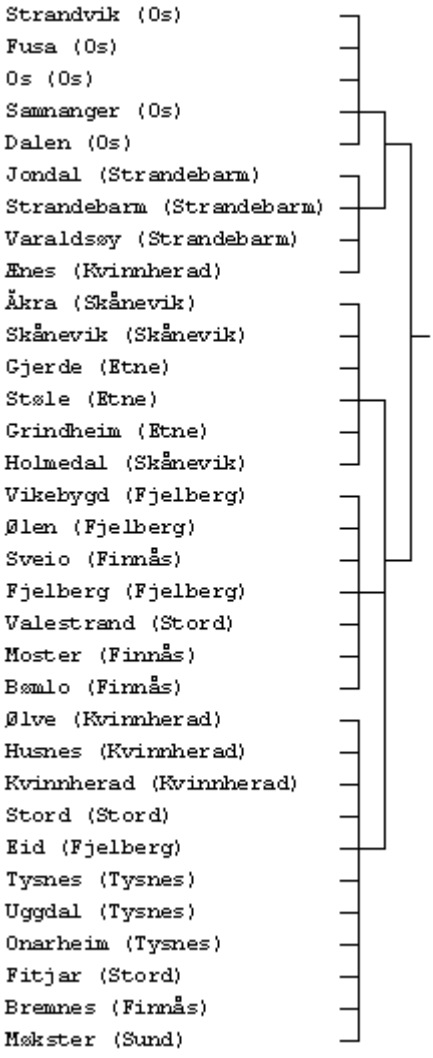

Figur 20. Klyngjedanning i regionen Sunnhordland (vekkredigert frå figur 4).

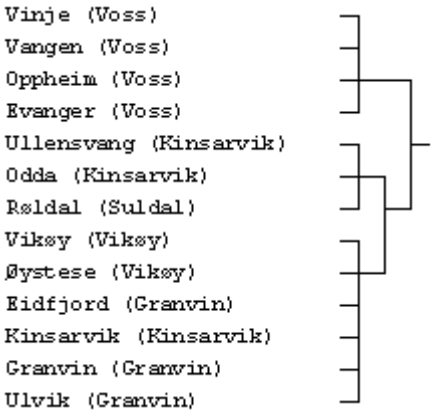

Figur 21. Klyngjedanning i regionen Voss og Hardanger (vekkredigert frå figur 4).

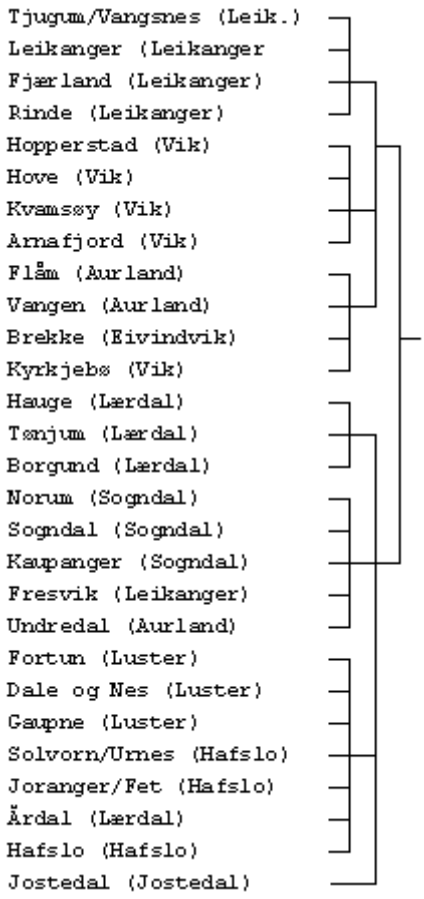

Figur 22. Klyngjedanning i regionen Sogn (vekkredigert frå figur 4).

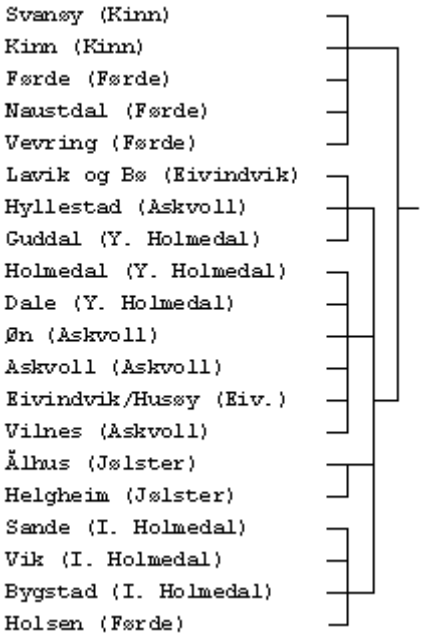

Figur 23. Klyngjedanning i regionen Sunnfjord og ytste Sogn (vekkredigert frå figur 4).

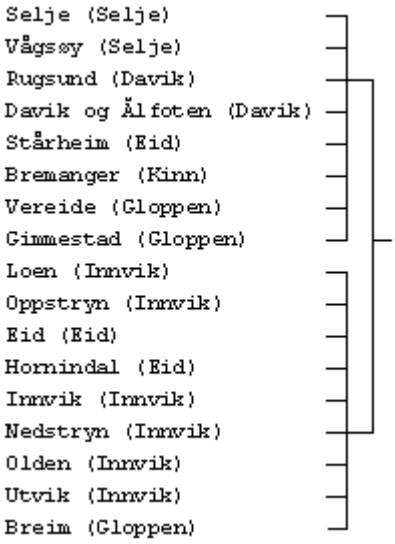

Figur 24. Klyngjedanning i regionen Nordfjord (vekkredigert frå figur 4).

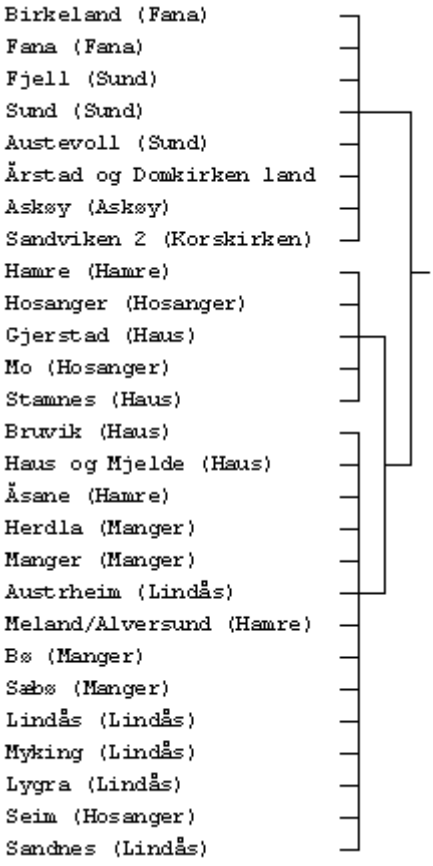

Figur 25. Klyngjedanning i regionen Nordhordland (vekkredigert frå figur 4).

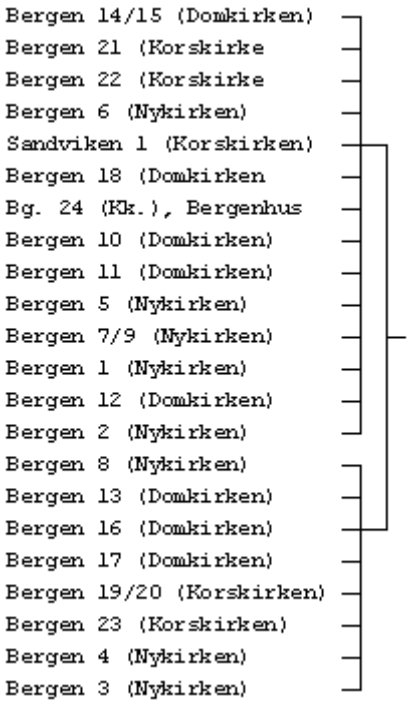

Figur 26. Klyngjedanning i regionen Bergen (vekkredigert frå figur 4).

Summary

TORODD KINN

Given-name geography of the Bergenhus counties in 1801

Historically, there has been considerable geographical variation in the use of given names in Norway. The author recorded and lemmatised all the given names recorded in the digital version of the 1801 census for the counties of Nordre Bergenhus amt (now Sogn og Fjordane fylke) and Søndre Bergenhus amt (now Hordaland fylke), the latter including the then largest city in Norway, Bergen. The population numbered in all 131,369 individuals. The geographical units used to record the names were primarily the (smaller) rural parishes (*sokn*) and the urban administrative units (*rode*) of Bergen, in all 160 basic areas. After lemmatisation, there were 279 different men's names and 246 different women's names with at least five bearers. Based on the 100 most frequent names for each sex, hierarchical clustering (Ward's

method, with standardisation to a maximum of 1) was performed on the geographical units. The result was a structure that is geographically almost perfectly organised, demonstrating with all possible clarity a regionalised distribution of names. The seven largest regions were then studied with respect to characteristic names (defined in terms of observed frequency and the relation between observed and expected frequency), providing distinct name profiles for each of them.

BENEDICTA WINDT-VAL

Den nordiske navnerenessansen – forutsetninger, forløp og resultater

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 105–122.

Benedicta Windt-Val, University of Oslo: The Nordic Name Renaissance – background, course and results.

Abstract
This article is a slightly revised version of an examination lecture given at the University of Oslo in February 2010. The intention is to present an overall picture of the factual and intellectual history leading up to the Nordic Name Renaissance, both in general and in each of the Nordic countries, and then to describe the course of this new fashion which made the old Nordic names so popular again. Though the intellectual foundation is to be found in Romanticism, which spread from Germany at the end of the eighteenth century, it is interesting to see how that school of thought fitted in with an existing need to strengthen and confirm national identity in each of the Nordic countries. The author reviews a discussion about the limitations of the concept of the Nordic Name Renaissance, and in conclusion tries to sum up some of the most important results of this fashion in name giving.

Keywords: Nordic Name Renaissance, personal names, first names, literary names, nation building.

1. Innledning

I denne artikkelen, som er en lett omarbeidet versjon av en prøveforelesning avholdt ved Universitetet i Oslo i februar 2010, vil jeg gi en oversikt over en spennende og interessant periode i navnehistorikken i Norden. Perioden kjennetegnes av en fornyet interesse for å ta i bruk gamle nordiske navn, og har derfor fått betegnelsen «den nordiske navnerenessansen». Eva Meldgaard (1997:102) hevder at dette er det første eksempel på en moderne navnemote i Norden, fordi dette er første gang navngiverne sto helt fritt til å gi barna sine et navn de ikke hadde noen personlig tilknytning til gjennom familie- eller slektsbånd, eller gjennom sosial eller kulturell tilknytning. Tidligere hadde foreldrene måttet forholde seg til strenge oppkallingsskikker, men nå kunne de velge navn rett og slett fordi de likte dem og fant dem estetisk tiltalende, eller fordi de anså dem for å være uttrykk for en ideologi som de stilte seg bak.

Det geografiske området vi skal bevege oss i er Norge, Sverige, Danmark, Island, Færøyene og den svensktalende delen av Finland. Av språklige hensyn vil jeg holde den finsktalende delen av Finland utenfor, selv om de gamle, nasjonale navnene kom til heder og verdighet også der. Et finsk slagord gikk ut på at man skulle «såväl til sinnet, språket som namnet vara finsk» (Blomqvist 2005:46). Tidsrammene for den nordiske navnerenessanse er gjenstand for debatt, så foreløpig vil jeg nøye meg med å plassere den på 1800-tallet. Avgrensningen av innholdet i navnerenessansen er heller ikke helt klar. Dette har blant annet sammenheng med at den arter seg litt forskjellig fra land til land, og at navneforskerne har valgt ulike kriterier i sine definisjoner av den.

I det følgende vil jeg etablere de idéhistoriske forutsetningene for navnerenessansen og presisere de spesifikke trekkene som kjennetegner denne navnemoten. Jeg vil bruke tid på å avgrense innholdet i begrepet, både i relasjon til terminologi og til andre av de strømninger som gjorde seg gjeldende i samme periode. Jeg vil presentere de nasjonale forutsetningene for navnerenessansen, og det forløp den fikk i hvert enkelt land, men med størst vekt på de begivenhetene som utgjorde det sentrale grunnlaget for den her i Norge. Til sist skal jeg komme inn på hvilke resultater navnerenessansen førte til, både nasjonalt og generelt.

2. Forutsetninger og kjennetegn

Romantikken var den sterkeste strømningen i europeisk åndsliv og litteratur mellom 1800 og 1830, og virkningene av den strakte seg enda mye lenger frem i tid. Den brøt igjennom for full styrke i Tyskland og England i 1790-årene, og kom til Norden rundt 1800. Jeg skal komme tilbake til den virkningen den fikk i det enkelte land, men et generelt utslag av romantikken er fremveksten av en ny forståelse av og interesse for nasjonalstatenes historie og deres folkediktning og middelalderdiktning.

Det var den norsk-tyske filosofen Heinrich Steffens som introduserte disse nye tankene under en rekke forelesninger i København i 1802. Blant tilhørerne var Adam Oehlenschläger, som begeistret gikk rett hjem og skrev Guldhornene, diktet som er blitt kalt «Programmet for romantikken i Norden». Året etter kom Hakon Jarls Død, der Oehlenschläger for alvor introduserte den nordiske oldtid, en uuttømmelig kilde som han fortsatte å øse av frem til sin død i 1850 (se Meldgaard 1997:101).

I kjølvannet av romantikken fulgte nasjonalromantikken med et tyngde-

punkt rundt midten av 1800-tallet. Den bygger i stor grad på de samme elementene som den egentlige romantikken, men med en særskilt vekt på «folkesjelen». Gjenopplivingen av oldtidens historie og mytologi, heltedåder og tragedier ble godt mottatt ute i samfunnet, og etter hvert begynte foreldre å kalle opp barna sine etter personer fra den nordiske oldtid. Denne reaksjonen er en av de viktigste forutsetningene for den nordiske navnerenessansen (se bl.a. Akselberg 2005, Kruken 1993 og Nedrelid 1993).

En annen viktig forutsetning er at romantikken og nasjonalromantikken blomstret innenfor et tidsrom der nasjonsbygging og etablering av en selvstendig, nasjonal identitet utgjorde en viktig mental prosess i alle de nordiske landene. Det var særlig historie, språk og litteratur man ønsket å benytte som viktige byggeklosser i dette arbeidet. Som Gudlaug Nedrelid (1993:183 f.) har påvist, var navnebruk og navnevalg en vesentlig del av denne prosessen, og talsmennene for nasjonsbyggingen agiterte sterkt for at folk skulle gå til den nasjonale navneskatten når de skulle gi barna sine navn. Dette var helt nye tanker på den tiden.

Helt siden reformasjonen hadde bruken av nordiske navn gått jevnt tilbake i hele Norden. Bibelske navn, kirkelige navn, tyske navn og latinske former av nordiske og utenlandske navn hadde i stor grad tatt over. Gustav Indrebø (2001:375) mener at dette i Norge skjedde fordi så mange utlendinger flyttet til byene, og fordi embetsstanden ble så unorsk. Det var de innflyttede byborgerne og de unorske embetsmennene som hadde rikdommen og makten, og derfor ble folk betatt av de fremmede navnene de hadde med seg.

Til en viss grad kan det også se ut til at kirken agiterte mot de gamle personnavnene. Fra 1700-tallet har man belegg for at prester formante sine menigheter om å legge vekk «de hedenske og af vilde dyr tagne Nafne» som for eksempel *Bjørn*, *Torbjørn* og *Ulv*, og i stedet oppfordret allmuen til å ta i bruk «Christelige og sømmelige Navne» (Schmidt 2002:110).

Mange av de nordiske navnene som nå ble hentet frem på 1800-tallet, hadde vært ute av bruk i flere hundre år. Noen av dem hadde faktisk aldri vært i bruk som personnavn – de hadde utelukkende eksistert i litteraturen. Dette faktum er en tredje og meget vesentlig forutsetning for den nordiske navnerenessansen, selve bakgrunnen for at den har fått betegnelsen «renessanse» – en gjenfødelse av noe som har vært dødt og borte i lengre tid.

Men samtidig er det et faktum at det også var en god del nordiske navn som hadde vært i kontinuerlig bruk helt fra tidlig middelalder. Nå gikk mange av disse sterkt frem i popularitet, parallelt med at de «glemte» navnene ble hentet frem. Men kan man hevde at også denne gruppen hørte med til navnerenessansen? Hvordan skal den avgrenses, og hvilke kriterier må være på plass

for at et navn kan sies å høre med til den nordiske navnerenessansen? Og hvilke navn fortjener med rette å kalles «nordiske»?

3. Definisjoner og avgrensninger

Det norske navneforrådet i dag består av to hovedgrupper, nordiske navn og innlånte navn, og det er ikke helt uproblematisk å avgjøre hvordan man skal avgrense de opprinnelige nordiske navnene fra navn som er innlånt fra andre kulturer.

Gunnstein Akselberg (2005:101) skriver:

> Tanken bak termen *nordiske namn* er at dette er namn som har bakgrunnen sin i dei nordiske språka, det vil seia at dei har oppstått innom det nordiske språkvaldet, og at dei såleis skil seg frå dei framande eller innlånte namna som er komne inn i dei nordiske språka utanfrå. Til dømes er namn som *Knut*, norr. *Knútr*, og *Ivar*, norr. *Ívarr*, i denne samanhengen nordiske namn, medan *Pål*, norr. *Páll*, til lat. *Paulus*, og *Jon*, til hebr. *Jōchanan*, gr. *Iōánnēs*, er innlånte eller framande namn.

Gulbrand Alhaug (2004:57) har gitt de nordiske navnene betegnelsen «nordiske arvenavn» og definerer termen slik: «Eit namn som kan føras tilbake til urnordisk form, og som har vori i bruk i norrøn tid.» I tillegg lar han også denne termen omfatte nyere navn som er laget av nordiske navneledd. Eksempler på slike navn er *Arnfred*, *Dagmund*, *Dagveig* og *Norvald*.

Det finnes imidlertid en gruppe navn som ofte blir oppfattet som nordiske, men som faller utenfor de definisjonene jeg her har sitert. Denne gruppen består av de tidlig innlånte kristne og bibelske navnene som relativt fort utviklet egne former i de landene de kom til. *Johannes* ble for eksempel til *Johan* og *Jon* i Norge. I tillegg kommer den tyske og danske formen *Hans*, den danske formen *Jens* og den tyske/nederlandske formen *Jan*, som alle ble tatt i bruk i Norge på et noe senere tidspunkt. I Norden ble *Laurentius* til *Lavrans*, som igjen utviklet seg til *Lars*, mens *Nikolaus* ble til *Nils*. *Katarina* ble til *Kari* i Norge, *Karin* i Sverige og *Karen* i Danmark, og *Margareta* utviklet former som *Marit* og *Marte*. I dag oppfattes alle disse navnene stort sett som tvers igjennom norske. Et eksempel på dette er at *Kari* inngår i navneparet *Ola* og *Kari Nordmann*, som brukes som en betegnelse på det typisk norske. De fleste foreldre som velger navn som *Kari*, *Johan* eller *Lars* til barna sine, vil antagelig være av den oppfatning at de gir barna helnorske navn. Dette er et viktig aspekt når man skal vurdere innholdet i den nordiske navnerenessansen. Man må hele tiden ha for øye at den viktigste forutsetningen her er de forestillinger

som råder i navnebrukernes bevissthet, ikke de kunnskapene navneforskerne sitter inne med.

Denne navnetypen, innlånte navn som har fått nasjonale former, er blitt betegnet på mange forskjellige måter innenfor navnegranskingen. Arvid Bræck (1981:85) bruker betegnelsene «reint kyrkjelege namn» om de opprinnelige formene og «forandra kyrkjelege namn» om de nye formene som oppsto på hjemlig grunn i de landene navnene ble innlånt til. Terje Aarset (1982:66) omtaler navnegruppen som «norske former» av bibelske og kirkelige navn. Akselberg (2005:100) lanserer begrepet «tradisjonsnavn» og definerer det som «navn som har vore i bruk over eit lengre tidsrom innom eit språksamfunn eller innom eit geografisk område, slik at dei er blitt ein viktig del av eit lokalt navnekorpus». Både de navnene som har vært brukt i Norden i uminnelige tider – det Alhaug kalte «nordiske arvenamn» – og en stor del av de innlånte navnene, fungerer i dag som tradisjonsnavn. Alhaug (2004:57) trekker et skille mellom det han kaller «Innlånte namn justert på nordisk grunn» (forkortet til «justerte namn») og «Innlånte namn som ikkje er justert på nordisk grunn». I hans terminologi (a.st.) vil den overordnede termen «nordiske navn» omfatte både opprinnelig nordiske navn og innlånte navn som er justert på nordisk grunn. Eva Brylla (2008:27) mener at «justerte navn» ikke klinger godt på svensk, og foreslår i stedet betegnelsen «anpassade namn». Med inspirasjon fra dette forslaget har jeg valgt å bruke termen «tilpassede navn», som jeg finner dekkende for den prosessen som har funnet sted.

Hvilken rolle har så disse navnene innenfor den nordiske navnerenessanse? For å besvare dette spørsmålet, må man først komme frem til en god og dekkende avgrensning av innholdet i denne navnemoten.

Den svenske navneforskeren Linnea Gustafsson (2002:116 f.) er, så vidt jeg har kunnet bringe på det rene, den første som har formulert en eksakt definisjon av hvilke navn som egentlig bør inngå i den nordiske navnerenessansen. Definisjonen omfatter fire punkter:

1) Namn som har funnits under fornnordisk tid, dvs. innan kristendomen kom till Norden.
2) Namn som senare har utvecklats ur ett nordiskt ordförråd, alltså nybildningar.
3) Namn på gudar, kungar, hjältar o.s.v. från den nordiska forntiden.
4) Namn i nationalromantisk, eller göticistisk, litteratur där både författaren och läsaren ansåg, eller trodde, att de namn som användes var fornnordiska.

I kjølvannet av den nordiske navnerenessanse fulgte en bølge av utveksling av navn mellom de nordiske nabolandene. Dette gjaldt ikke bare nordiske navn, men også det jeg betegner som «tilpassede navn». Roland Otterbjörk

(1979:41 f.) kaller dette «namnskandinavism» og vurderer det som en undergruppe av den nordiske navnerenessansen. Gustafsson (2002:117 f.) inntar det samme standpunktet.

For den danske navneforskeren Birgit Eggert (2008:115 f.) er det et avgjørende kriterium at man kan sannsynliggjøre at navnebrukerne på 1800-tallet virkelig oppfattet de «gjenfødte» navnene som nordiske. Det er ikke nok at forskerne visste at de var nordiske – de må ha vært omtalt på en måte og i en kilde som vanlige mennesker har hatt tilgang til. Derfor avgrenser hun navnene i navnerenessansen til den gruppen som er formidlet gjennom litteraturen. Ut over dette er hun i det store og hele enig med Gustafsson når hun utformer sin egen definisjon av hva navnerenessansen skal innbefatte:

> 1. Nordiske navne der har været fraværende eller sjældne i en periode frem til 1800, og som blev kendt gennem 1800-tallets litteratur. Navnene i denne litteratur kunne være:
> i. Navne som fandtes i vikingetiden og før, dvs. inden kristendommen kom til Norden.
> ii. Navne på guder, konger, helte osv. fra den nordiske oldtiden.
> iii. Navne som både forfatteren og læseren troede var nordiske.
> 2. Nydannelser med baggrunn i navne kendt fra punkt 1, det kunne fx være moveringer.

Når Eggert i punkt 1 snakker om litteratur, mener hun romantikkens litteratur om den nordiske oldtid – romanser, dikt, skuespill og avisartikler. I underpunktet 1:iii peker hun på at både forfatter og leser måtte formode at navnene i litteraturen var nordiske, men etter min mening må det være tilstrekkelig at leseren i egenskap av navnebruker oppfattet navnene som nordiske, og ga dem videre til sine barn i den tro.

Eggert (a.st.) mener også at hvis det skal være snakk om en renessanse, må de aktuelle navnene ha vært ute av bruk – eller i det minste ha vært sjeldne – en stund før 1800. Hun tar ikke stilling til hvorvidt de tilpassede navnene kan regnes med til navnerenessansen.

Kristoffer Kruken (1993:22) skriver at renessansen i navneteknisk forstand hadde tre nivåer: «namn heilt utan tradisjon i samtid og nær fortid kom inn (t.d. *Sverre*), tradisjonelle namn fekk historiserande form, (t.d. *Sigurd* for *Sjurd*), og lokale namn kom i nasjonalt omløp (t.d. *Ragnvald*).»

Drivkraften bak det hele var den nasjonalhistoriske idéen, og så fremt den lå til grunn for foreldrenes navnevalg, mener Kruken (a.st.) at det dreier seg om en «renessanse». Men han peker også på at «sidan motivet for namnevala sjeldan kan dokumenterast i ettertid, vil renessansen alltid bli ståande med diffuse yttergrenser». Heller ikke Kruken tar eksplisitt stilling til om de tilpassede navnene skal regnes med til navnerenessansen.

Med bakgrunn i et materiale fra folketellingen av 1865 påviser Ole-Jørgen Johannessen (2005:13) at en del av de nordiske navnene faktisk sto sterkt på dette tidspunktet. Men dette var for det meste navn som ikke hadde litterære forbilder, og som ganske sikkert hadde vært i kontinuerlig bruk helt fra gammelt av. Johannessen mener at navn som har vært i kontinuerlig bruk over hele landet, ikke kan regnes med i navnerenessansen. Dette er et standpunkt jeg er helt enig i. Man må skjelne mellom påvirkning fra romantikken og nasjonalromantikken, som førte til at nordiske navn generelt fikk en sterk fremgang, og den trenden som kalles navnerenessansen, som først og fremst gjelder bortglemte eller litterære navn som blir hentet frem etter lang tids fravær fra folks bevissthet. Spørsmålet blir da hvordan man skal forholde seg til navn som har hatt en avgrenset, regional utbredelse, og som nå kommer i bruk over hele landet som en følge av den nye navnemoten. Johannessen (a.st.) velger å holde også denne gruppen utenfor navnerenessansen, men jeg finner det riktigst å inkludere den. Årsaken til at disse navnene nå får en klar fremgang, er etter mitt skjønn å finne nettopp i den fornyede interessen for nordiske navn og romantikken som kjennetegner navnerenessansen. Man må heller ikke glemme at disse navnene faktisk fremsto som nye og ukjente i de regionene der de ikke hadde vært i bruk tidligere.

Med utgangspunkt i de ovennevnte avgrensningene av begrepet «nordiske navn», og i drøftelsene rundt definisjonene av navnerenessansen, vil jeg trekke opp følgende rammer for å avgrense og presisere hvilke navn som i følge min oppfatning inngår i renessansen:

- Navn som har sin bakgrunn i de nordiske språkene, som kan føres tilbake til urnordisk form, og som har vært i bruk i norrøn tid.
- Nyere navn som er laget av nordiske navneledd, med de gamle nordiske navnene og navnelagingsmønstrene som forbilde.
- Navn på guder, konger, helter og andre skikkelser fra den norrøne tiden, gjerne formidlet gjennom litteraturen.
- Nordiske navn som har vært i kontinuerlig bruk i avgrensede regioner av landet, men som nå får en sterk fremgang og blir utbredt over hele landet.
- Innlånte navn som gjennom århundrers bruk er tilpasset de enkelte lands språk og navnemønstre. Dette gjelder altså navn som i og for seg ikke er av nordisk opprinnelse, men som navngiveren oppfatter som nordiske, og velger i den tro at de er nordiske.

Den eneste avgrensningen som nå gjenstår, er å plassere navnerenessansen i tid. Men denne navnemoten utvikler seg i ulikt tempo og kulminerer til ulike tider i de nordiske landene. Jeg har derfor valgt å plassere den nærmere tidsangivelsen under gjennomgangen av forløpet i de enkelte landene. Der vil jeg også nevne nasjonale forutsetninger som ikke har hatt generell gyldighet for utviklingen, samt de resultater som kan utledes på nasjonalt nivå.

4. De enkelte landene – forutsetninger, forløp og resultater

4.1. Sverige

Roland Otterbjörk (1964:39) er, så vidt jeg har bragt på det rene, den som 1964 formulerte betegnelsen «den nordiska namnrenässansen». Den første bølgen av interesse for det han betegner som hjemlige navn, plasserer han allerede på 1700-tallet, i forbindelse med førromantikken og gøtisismen, men dette ser ut til å ha vært et fenomen som utelukkende berørte de øverste sosiale lagene av samfunnet. Otterbjörk (1979:38 f.) mener at disse endringene i navneskikken ikke slo igjennom i de brede lag av folket før i 1860-årene.

Etter at Sverige mistet Finland i krigen mot Russland 1808–09, oppsto det et behov for å gjenopprette den nasjonale selvfølelsen og identiteten. Gudrun Utterström (1996:123) kaller den gøtiske strømningen i Sverige etter 1809 for «nederlagets patriotism», med en annen drivkraft enn stormaktstidens. Den passet godt sammen med romantikken, som vakte interessen for det folkelige og enkle, og for den gamle navneskikken.

Götiska förbundet ble etablert i 1811 for å gjenskape «de Gamle Göters frihets-anda, mannamod och redliga sinne» (Blomqvist 2005:41). Det var et patriotisk selskap der medlemmene tok navn etter skikkelser fra norrøn mytologi og gamle islandske sagnhelter (Brylla 2005:29). Disse navnene ble etter hvert tatt i bruk som virkelige døpenavn, for eksempel *Thor*, *Oden*, *Frej*, *Balder*, *Freja*, *Frigga*, *Siv* og *Nanna*. Runeforskeren Johan Gustaf Liljegren, som var medlem av selskapet, utga i 1831 Förklaring af svenska namn, brukliga i äldre och nyare tider, et navneleksikon med en systematisk beskrivelse av de nordiske navnene.

Den nye navnegøtisismen var i utgangspunktet klart litterært inspirert. Dette kan illustreres med det svenske navnet *Svea*, som først ble brukt som poetisk navn på landet, *Svearike*, etter Esaias Tegnérs dikt Svea fra 1811 (utgitt 1817). Men senere ble det også tatt i bruk som fornavn, og det utgjør et godt eksempel på et litterært navn som er gått over i allmenn bruk.

Otterbjörk (1979:39 ff.) beskriver hvordan den nye navnemoten oppsto i de øvre sosiale lag av folket og spredte seg derfra til de bredere lag i 1860-årene. Troskapen mot de gamle oppkallingsskikkene forsvant litt etter litt, og dette ga rom for en raskere utbredelse av den nye navneskikken.

Gustafsson (2002:96 ff.) og Brylla (2005) påviser at navnerenessansen fikk stor innflytelse på utvalget av navn i almanakken, som har utgjort en viktig inspirasjonskilde for svenske foreldre når de velger navn til barna sine. Mot slut-

ten av 1800-tallet besto utvalget for det meste av innlånte, kristne navn, men i 1901 ble det foretatt en revisjon som medførte at hele 177 nye navn ble innført. Flertallet av disse var av svensk eller nordisk opprinnelse. Også navn som var innført gjennom skandinavismen var med, for eksempel *Dagmar* og *Sören*. Almanakken befestet en navnebruk som allerede var etablert, og tiårene etter 1900 viser en økt bruk av nordiske navn.

Arbeidet for å bevare den tradisjonelle svenske navneskatten fortsatte gjennom det meste av 1900-tallet, ikke minst takket være Roland Otterbjörk. Gjennom navneleksikonet Svenska förnamn (1. oppl. 1964), og ved en ny revisjon av navneutvalget i almanakken i 1986, fortsatte han å fremheve de gamle, nordiske navnene som et middel til å markere nasjonal egenart. Men den nye navnelisten førte ikke til noe nytt oppsving for de nordiske navnene. Tiden var åpenbart ikke inne til en fornyet renessanse. (Brylla a.a.)

4.2. Danmark

Danmark er det eneste av de nordiske landene som ikke kan regne nasjonsbygging eller etablering av nasjonal identitet blant de viktigste forutsetningene for den nordiske navnerenessansen. Nasjonalfølelsen var sterk i den sydlige delen av Jylland etter tapet av Sønderjylland til Tyskland i 1865, men Eva Meldgaard (1985:89 ff.) har påvist at dette ikke påvirket navnevalgene i større grad. I Danmark ble den nye navnemoten først og fremst utløst av romantikken og den danske gullalderdiktningen.

Navnerenessansen begynte i København rundt 1820 og fortsatte gjennom det meste av 1800-tallet. Meldgaard (a.a. s. 93) er den første i Danmark som bruker betegnelsen «den nordiske navnerenæssance». Birgit Eggert (2008: 115) definerer den nye navnemoten som «navne på nordiske helte og heltinder som optræder i litteraturen», og for Danmarks vedkommende kan dette sies å være en dekkende avgrensning. Men også her omfatter navnerenessansen navn som ikke er av nordisk opprinnelse, fordi litteraturen skapte et inntrykk av at de tilhørte gruppen av gamle, norrøne navn (Meldgaard 1997:103).

De danske folkehøyskolene dyrket den nordiske oldtiden og gjorde sitt til å bære navnerenessansen frem og spre den videre til bondestanden. Den første skolen ble opprettet i Sønderjylland i 1844. Historikeren Oluf Nielsens (1883) oversikt over Olddanske Personnavne bidro også til å gi folk kjennskap til den nasjonale navneskatten.

Basert på en undersøkelse med utgangspunkt i to folketellinger, en i 1801 og en i 1845, konkluderer også Eggert (2008:136 f.) med at navnerenessansen gjør seg gjeldende i Danmark fra ca. 1820. Men hun hevder at det ikke

er alle navn fra romantikkens litteratur om Nordens fortid som får en renessanse. Og mange av de mest populære nordiske navnene var allerede i bruk før den nye moten gjorde seg gjeldende, om enn i begrenset grad og innenfor avgrensede regioner. Nå fikk de en oppblomstring, men som tidligere påvist, er det ikke alle navneforskere som regner denne oppblomstringen med til renessansen.

4.3. Island

En viktig forutsetning for navnerenessansen på Island er kampen for å komme ut av unionen med Danmark og gjenvinne landets selvstendighet. Ifølge Guðrún Kvaran (1996:366) fikk den nasjonalistiske bevegelsen betydelig innflytelse på navngivningen. Også her gikk man til historiske skrifter, til middelalderlitteraturen og til den hedenske mytologien for å hente frem nasjonale navn. Målet var både å gjøre navnebruken mer nasjonal og å øke navnebestanden.

Også her fikk de gamle navnene stor fremgang. Et godt eksempel er navnet *Ingólfur*, som hadde vært fullstendig ute av bruk til tross for den nære tilknytningen til Islands historie. Kvaran (a.st.) skriver at selv om den første landnámsmann ifølge Are frode og alle senere kilder het *Ingólfur*, finnes det ingen *Ingólfur* i folketellingen av 1703, bare én i 1801, og igjen bare én, 24 år gammel, i 1845. Derimot het 166 menn *Ingólfur* i 1910. Kvinnenavnet *Hrefna* illustrerer hvordan navn fra litteraturen ble hentet inn i reell navnebruk. Den mest kjente Hrefna er Kjartan Ólafssons hustru i Laxdøla saga. Ingen *Hrefna* er kjent på Island midt på 1800-tallet, men i 1910 er de 58, og rundt 1990 er de ca. 700 (Kvaran 1996 a.st.).

Innvirkningen fra navnerenessansen fortsatte fremover mot 1900-tallet, samtidig som foreldre sakte, men sikkert slapp taket i den gamle skikken med å oppkalle besteforeldre og oldeforeldre, og valgte nye navn fremfor de tradisjonsnavnene som hadde fulgt slekten gjennom generasjoner. Det er viktig her å være oppmerksom på at tradisjonsnavnene i dette tilfellet var innlånte navn, mens de nye navnene var norrøne navn (Kvaran 1996 a.st.).

I motsetning til det som er tilfelle ellers i Norden, står de nordiske navnene sterkt på Island ennå i vår tid. I 2007 finner vi fem nordiske navn blant de 10 mest brukte kvinnenavnene, og tilsvarende gjelder for mannsnavnene. I tillegg kommer *Jón* og *Magnus*, som mange navnebrukere nok vil regne med blant de nordiske navnene (opplyst i e-post fra Kvaran 29. 01. 2010).

4.4. Svenskfinland

Da Finland ble skilt fra Sverige i 1809, påvirket dette selvfølgelig også den kulturelle kontakten mellom de to landene. Som Blomqvist (2005:41) skriver kjenner idéer og navn ingen politiske grenser, og de nye idéene innen tysk litteratur, historie og filosofi kom via Sverige til Åbo. Der fikk gøtisismen sitt motstykke i den såkalte Åboromantikken. Med nyromantikken slo interessen for den finske kulturen ut i full blomst, og fra ca. 1850 skjøt den nordiske navnerenessansen fart i Svenskfinland (a.a. s. 43).

Språkstrid mellom den finske majoriteten og den svenske minoriteten førte til identitetsproblemer hos den svenske minoriteten – de var ikke finner, og de var per definisjon heller ikke svensker lenger etter 1809. Nå søkte de en ny identitet, og resultatet var at begrepet «finlandssvensker» oppsto på 1890-tallet (Blomqvist 2005:44).

Et første høydepunkt for navnerenessansen i Svenskfinland inntraff fra 1890 til 1920. Finlandssvenskene profilerte seg i stor grad med de nordiske navnene som var moderne i Sverige. Navn er jo identitetsskapende symboler. De nordiske navnene var integrert fra før av, og hadde til en viss grad overlevd som en del av den svenske kulturarven i Finlands svenskbygder, slik at det var lett å gjenopplive dem (a.st.).

Senere kom også revideringen av navneregisteret i Helsingfors Universitets almanakk for 1908 til å spille en viss rolle. Den fant sted etter svensk forbilde og inneholdt rundt 30 nordiske navn. En ny revidering av almanakken i 1929 førte til at ytterligere et 70-talls nordiske navn ble tatt med. Navnene ble raskt populære, sannsynligvis i forbindelse med tilsvarende trender i Sverige (a.a. s. 44 f.).

Enligt Blomqvist (a.a. s. 46) skyllet en senere nordisk navnebølge over Svenskfinland i årtiene før og etter annen verdenskrig. Men i dag ser fremtiden for bruken av etymologisk eller formelt sett nordiske fornavn slett ikke like lys ut i Svenskfinland som for hundre år siden (a.st.).

4.5. Færøyene

Folketellingen 1801 gir den første samlede oversikt over den færøyske befolkning, og dermed også over den totale navnebestanden. Nordiske navn utgjorde da kun 6,8 % av navneforrådet. Resten var innlånte navn med kristne som hovedgruppe, og deretter tyske og keltiske navn (Johansen 2005:53).

De romantiske strømningene med interesse for gamle og nasjonale verdier begynte så smått å gjøre seg gjeldende på Færøyene i første halvdel av 1800-

tallet (a.a. s. 54). Fra 1832 begynte det å komme bøker med færøysk tekst, deriblant Færingesaga, som skildrer begivenhetene på Færøyene på 900- og 1000-tallet (a.a. s. 54 ff.).

Til tross for at alle sagaens personnavn, med unntak av to, er av nordisk opprinnelse, hadde denne typen navn ingen nevneverdig fremgang på noe tidspunkt gjennom 1800-tallet. Først etter 1900 kan man spore en viss fremgang, og ifølge Johansen skyldes den først og fremst den nasjonale bevegelse, Føringafelag ('færingenes forening') som ble stiftet 1889 til fremme av kulturell og nasjonal bevissthet (a.a. s. 56). I den tiden Føringafelag eksisterte, var interessen for ekte færøyske navn tiltagende. Mange begynte å gi barna sine navn av nordisk opprinnelse, navn som *Trygvi*, *Steingrímur*, *Ingrið*, *Solveig*, *Ásleyg*, *Bergtóra*, *Elinborg*, *Sverri*, *Sjúrður* og *Bergljót*. Foreningen ble nedlagt i 1901, men hadde da fått til utgivelsen av den første regelmessige avisen på færøysk, Føringatíðindi (a.a. s. 56).

Avisens hovedlinje var nasjonal, både språklig og kulturelt, og redaktøren kom med en sterk oppfordring til sine landsmenn om å ta opp igjen de gamle navnene. Og forandringen kom. Johansen skriver at man søkte etter hjemlige navn i de kilder som fantes på dette tidspunktet. Særdeles stor verdi hadde navneregisteret i Færøsk Anthologi fra 1891 og Færøske folkesagn og æventyr fra tiden rundt 1900 (a.a. s. 58).

Johansen fortsetter: «I årene 1905–08 udkom det færøsksprogede kvindetidsskrift *Oyggjarnar* (Øyene) med 47 numre.» I første nummer fra 18.04.1905 står en notis om at årsaken til de stygge personnavnene på Færøyene hovedsakelig er å finne i Bibelen og almanakken. Deretter følger en liste over 44 navn til «forældre, som vil sine børn det bedste» (a.a. s. 58). Av navnene på listen er godt og vel 70 % av nordisk opprinnelse. Denne agitasjonen har bidratt til at interessen for hjemlige navn av nordisk opprinnelse har vokst gjennom det siste hundreåret (Johansen 2005:59).

4.6. Norge

Det norske samfunnet var svært mottagelig for de nasjonale strømningene i romantikken. Løsrivelsen fra Danmark og grunnloven fra 1814 gjorde at nordmenn følte seg virkelig «norske» for første gang på flere hundre år. Man ønsket å etablere en ny norsk identitet og nasjonalfølelse, ikke minst som en protest mot det påtvungne fellesskapet med Sverige. Denne perioden, som vedvarte langt inn i 1900-tallet, blir ofte kalt «nasjonsbyggingen».

Terje Aarset (1982:66 f.) er den første i Norge som bruker betegnelsen

«den nordiske navnerenessansen». Han (1985:109) skriver at «omslaget skjedde til ulik tid og med ulik styrke, avhengig av kor sterkt dei nordiske namna stod frå før», og mener at den nye navneskikken kom først i byene, ca. 1840. På det tidspunktet var det kommet mange nordiske navn i bruk, men de hadde få navnebærere. Den gruppen som ga barna sine nordiske navn, hørte hjemme i høyere sosiale lag, og i «familiar som var nasjonalt oppglødde (for målsak, venstresak, folkehøgskuleideane)» (Aarset 1982:67). Men det store gjennombruddet kom først mot slutten av århundret.

Kristoffer Kruken (1993) mener at den nye navneskikken først slo igjennom sammen med nasjonalromantikken rundt 1850, og at interessen for de nye navnene fremfor alt hører hjemme i denne perioden. En kunne derfor vente at navnerenessansen vokste frem samtidig med det nasjonale gjennombruddet i 1840-årene. Men i den nevnte undersøkelsen av navn i folketellingen 1865 konkluderer Ole-Jørgen Johannessen (2005:23):

> [...] de nordiske kvinne- og mannsnavnene som gruppe betraktet følger den trenden som viser tilbakegang gjennom hele første halvdel av 1800-tallet.
>
> De nye navnene som kommer inn i korpus, er relativt få; noen av dem kan være kommet via skjønnlitteraturen, men det er ikke mange; de fleste er trolig navn som har hatt en sammenhengende tradisjon fra middelalderen. Hvorfor de er kommet i bruk på nytt, er det vanskelig å si noe om.
>
> Å snakke om en nordisk navnerenessanse i landssammenheng før 1865, er vanskelig.

Nasjonalromantikken som vokste frem rundt midten av 1800-tallet, medførte også en sterk agitasjon for å hente frem igjen de gamle, nordiske navnene. P.A. Munch (1849) oppfordret folk til å «holde vore nationale Navne i Agt og Ære». Ivar Aasen laget et Register over norske Folkenavne, med én liste over «Norske Navne» og én over «Navne af fremmed Oprindelse», så folk kunne se hva som var særnorske navn. En utvidet versjon av dette registeret utkom i 1878 med tittelen Norsk Navnebog, den første av sitt slag her i landet. Jacob Aalls oversettelse av Snorres kongesagaer (1838–39) ble en viktig inspirasjonskilde, og det samme gjelder sagalitteraturen og eddadiktningen. I 1850-årene kom arbeidet for folkeopplysning for alvor i gang, og i 1864 får vi den første folkehøyskolen, Sagatun ved Hamar (Aarset 1982:66).

Ibsen og Bjørnson var foregangsmenn når det gjaldt å innføre den nye navneskikken. I Bjørnsons bondefortellinger og Ibsens nasjonale dramaer er nordiske navn regelen snarere enn unntaket. Bjørnsons bondefortellinger løftet frem navn som *Øyvind*, *Arne*, *Ingrid*, *Synnøve* og *Torbjørn*. Ibsen skrev nasjonale dramaer med nordiske navn på personene: *Solveig* og *Åse*, *Einar*, *Kåre* og *Sigurd*. Og

i fedrelandssangen Ja, vi elsker (1859) kommer de historiske navnene på rekke og rad: *Harald* og *Håkon*, *Øyvind* og *Sverre* (Aarset 1982:67).

Dette opplysningsarbeidet, i tillegg til den generelle interessen for å fornorske samfunnet, gjorde at det etter hvert utviklet seg en nordisk navneskikk som var betydelig preget av våre egne, nasjonale røtter, og med en sterk økning i tilfanget av nordiske navn. En rekke navn kom til heder og ære igjen etter å ha vært gjemt og glemt i flere hundre år. Som et eksempel på navnerenessansen i praksis kan det nevnes at mor til Halldis Moren Vesaas, Gudrid Breie, var døpt *Guri*. Men sønnen Olav forteller om mormoren at hun gikk over til å skrive seg *Gudrid* høsten 1899, etter at hun begynte på Notodden friseminar der skolestyreren var «ihuga norskdomsmann». «Det låg ein meir nasjonal dåm over Gudrid-namnet, tykte ho» (Vesaas 2007:37).

Det er rimelig å tro at navnerenessansen, i likhet med de fleste andre navnemoter, i første omgang særlig manifesterte seg blant den utdannede og lesende middelklassebefolkningen i byene (se bl.a. Aarset 1982: 66). Men selv om disse foregangsmennene tok i bruk mange av de gamle, nordiske navnene til barna sine, valgte de ofte det de selv anså som en litt «forfinet» form (*Haakon* i stedet for *Hågen*, *Olav* i stedet for *Ola*, *Sigurd* i stedet for *Sjur* etc.).

Den spesielle situasjonen i Norge, der nasjonsbygging og fornorsking var uttalte mål gjennom hele 1800-tallet, gjorde at nordmenn kanskje i større grad enn i nabolandene var oppmerksomme på navnenes opprinnelse. Men Kruken (1993:23) peker på at når utviklingen er kommet så langt at navnerenessansen blir statistisk målbar, har den også slått over i en fase der mange allerede har fått navnene fordi de var moderne og moteriktige, og ikke fordi navngiverne brant for den nasjonalbyggende ideologien. Så kan man spørre seg om det er riktig å knytte denne navnebruken sammen med nasjonalromantikk og identitetsskapende nasjonsbygging. Men uansett var jo det nettopp dette menn som Munch og Aasen ønsket å oppnå – at nasjonaliteten og norskheten skulle bli så fast forankret i folk at det ble helt naturlig å velge nordiske navn til barna, selv om de ikke var seg bevisst hvorfor de gjorde det.

Løsrivelsen fra Sverige i 1905 ga den nordiske navnerenessansen fornyet intensitet. Alhaug (2004:128, 134 og 207) viser at de nordiske navnene har spilt en helt sentral rolle i Norge på 1900-tallet, med en andel på nærmere 60 % av det totale navnematerialet for mannsnavnene. Tallet omfatter bare det han kaller nordiske arvenavn, altså ikke navn som er «justert på nordisk grunn». Nordiske mannsnavn var mer populære enn nordiske kvinnenavn. Dette kan ses i lys av et annet fenomen, nemlig at moten for kvinnenavn endrer seg raskere enn for mannsnavn (Alhaug 2004:135). Det er først i de siste tiårene av

det tyvende århundre at innlånte navn igjen i stor grad har fortrengt de nordiske navnene (SSB).

5. Resultater

Vi har allerede sett på det mest åpenbare resultatet av den nye navnemoten. Gjenopplivingen av den nasjonale navneskatten i de nordiske landene bidro til fremveksten av nasjonal selvfølelse og identitet hos innbyggerne i de enkelte landene. Men den nordiske navnerenessansen har satt spor etter seg også på andre måter.

Mentalhistorisk og navnehistorisk utgjør den et symbolsk bindeledd mellom de ulike landenes oldtidshistorie og det som på 1800-tallet utgjorde deres «nåtid». I en periode der det var viktig for enkeltindividene å gi uttrykk for sin nasjonale tilhørighet og identitet, var navnevalgene det viktigste og mest markante uttrykksmiddelet man hadde til rådighet, og det var et uttrykksmiddel som var tilgjengelig for alle.

Rent faglig sett illustrerer navnerenessansen den tette forbindelsen mellom navn og mentalitetshistorie, og mellom navn og ideologiske strømninger i tiden. Gjennom navngivning og navnevalg kan man gi uttrykk for sin støtte til en ideologi, eller sin motstand mot den. Slik beviser navnerenessansen at navn ikke bare er innholdsløse merkelapper som henges på enkeltindivider i identifiserende øyemed, men tvert i mot et viktig uttrykk for identitet, ikke bare for det enkelte individ, men også nasjonalt.

Navnerenessansen belyser samspillet mellom litteratur og reell navnebruk. Her ser man i praksis hvordan navn hentes fra litteraturen – i dette tilfellet fra oldtids- og sagalitteraturen – og bringes inn i det reelle navneforrådet. Når navnene har etablert seg i faktisk bruk, henter forfatterne dem tilbake til litteraturen igjen. Dette skjer spesielt når en forfatter skal etablere persongalleriet i en realistisk roman fra en bestemt tidsepoke.

Sett i et større perspektiv vil jeg hevde at en stor del av de gamle, nordiske navnene ville ha gått tapt dersom denne renessansen ikke hadde funnet sted. Navneforskerne ville selvfølgelig hatt oversikt over dem, men de ville ikke lenger ha vært en aktiv del av det mentale navneforrådet hos de brede lag av folket. Ganske visst levner dagens navnemote ikke noe stort rom for nordiske navn, men en god del av navnene er fremdeles i regelmessig bruk, og takket være navnerenessansen kan de raskt hentes frem dersom trenden skulle snu igjen.

Litteratur

Akselberg, Gunnstein, 2005: Den nordiske navnerenessansen – renessansenamn versus andre tradisjonsnamn. Om tilhøvet mellom eit onomastisk normidealnivå og eit namnebruksnivå. I: Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen (se dette). S. 99–122.

Alhaug, Gulbrand, 2004: Fornamn i Noreg frå 1900–1975 – med vekt på endringar i namnemønsteret. Oslo. (Tromsø-studier i språkvitenskap 23.)

Blomqvist, Marianne, 2005: Den nordiska förnamnsrenässansen i Svenskfinland. I: Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen (se dette). S. 41–51.

Brylla, Eva, 2005: Almanackans namn och den nordiska namnrenässansen. I: Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen (se dette). S. 29–39.

— 2008: *Mattias*, *Matteus* och *Mats*. Några namn med varianter. I: Namn från land och stad. Hyllningsskrift till Mats Wahlberg 25 maj 2008. Red. av Eva Brylla & Svante Strandberg. Uppsala. (Namn och samhälle 21.) S. 25–30.

Bræck, Arvid, 1981: Personnamn i Hadsel i Vesterålen. I: Norske personnamnstudiar. Red. av Ola Stemshaug. Oslo. S. 81–123.

Eggert, Birgit, 2008: Nordisk navnerenæssance i Danmark. I: Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun. Nordiska namn – Namn i Norden. Tradisjon och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. av Guðrún Kvaran et al. Uppsala. (NORNA-rapporter 84.) S. 113–139.

Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red. av Kristoffer Kruken. Uppsala. (NORNA-rapporter 60.)

Gustafsson, Linnea, 2002: Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890. Umeå. (Anthroponymica Suecana 12.)

Indrebø, Gustav, 2001: Norsk målsoga. 2. utg. Bergen.

Johannessen, Ole-Jørgen, 2005: Nordisk navnerenessanse i Norge før 1865? I: Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen (se dette). S. 9–28.

Johansen, Anfinnur, 2005: Den genfundne navneskat. I: Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen (se dette). S. 53–62.

Kruken, Kristoffer, 1993: Spirene til den nordiske namnerenessansen. I: Nytt om namn. Meldingsblad for norsk namnelag 17. S. 21–23.

Kvaran, Guðrún, 1996: Islandske personnavnemønstre gennem tiderne. I: Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994 (se dette). S. 359–371.

— E-post 29.01.2010.

Liljegren, Joh. Gust., 1831: Förklaring af svenska namn, brukliga i äldre och nyare tider. Stockholm.

Meldgaard, Eva Villarsen, 1985: Regionale og sociale aspekter på dansk fornavneskik i København over for Sydvestjylland omkring år 1900. I: Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick (se dette). S. 88–95.

— 1997: Fornavnemoder i Danmark 1820–2020. I: SAS 15. S. 101–112.

Munch, P. A., 1849: Nogle Ord til Overveielse om vore brugelige Personsnavne, og om at holde vore nationale Navne i Agt og Ære. I: Norsk Folke-Kalender 9. S. 80–89.

Nedrelid, Gudlaug, 1993: Namnegransking i Noreg – vitskap eller nasjonsbygging? I: Vitenskapsteori og lingvistikk. 11 vitenskapsteoretiske innlegg til dr. art.-graden. Red. av Nils Gilje & Oddvar Storebø. Bergen. S. 160–194.

Nielsen, Oluf, 1883: Olddanske Personnavne. Kjøbenhavn. (Universitets-jubilæets danske samfund 15.)

Otterbjörk, Roland, 1964: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. Stockholm. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 29.)

— 1979: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. 3 uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 29.)

Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen. Rapport frå NORNAs 34. symposium, Dømmesmoen 10.–12. september 2004. Red. av Gudlaug Nedrelid & Tom Schmidt. Kristiansand. (Høgskolen i Agder. Skriftserien 116.)

Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj. Red. av Sigurd Fries & †Roland Otterbjörk. 1985. Uppsala. (NORNA-rapporter 29.)

Schmidt, Tom, 2002: Fornavn i Norge gjennom 1000 år. I: Å kallast med sitt rette namn. Person- og stadnamn i lokalhistoria. Red. av Knut Sprauten. Oslo. S. 88–114.

SSB = Statistisk sentralbyrå. Navnestatistikk (www.ssb.no/navn).

Utterström, Gudrun, 1996: Svensk personnamnsforskning i idéhistoriskt sammanhang. I: Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994 (se dette). S. 121–131.

Vesaas, Olav, 2007: Å vera i livet. Ei bok om Halldis Moren Vesaas. Oslo.

Aarset, Terje, 1982: Frå den nordiske namnerenessansen til i dag. I: Norsk personnamnleksikon. Red. av Ola Stemshaug. [1. utg.] Oslo. S. 66–88.

— 1985: Den nordiske namnerenessansen i bygd og by på Sunnmøra 1860–99. I: Regional och social variation (se dette). S. 109–116.

Aasen, Ivar, 1878: Norsk navnebog eller Samling af mandsnavne og kvindenavne. Kristiania.

Summary

BENEDICTA WINDT-VAL

The Nordic Name Renaissance – background, course and results

This article is a summing up of the Nordic Name Renaissance, the factual and intellectual history preceding it, and the course it took in each of the Nordic countries. It is also a discussion of its time span, as well as an attempt to establish the extent of this particular mode of name giving and the general characteristics of names that can be placed within it. This discussion is based on existing research from all the Nordic countries.

The intellectual foundation for this remarkable change in name giving is to be found in Romanticism, which spread from Germany at the end of the eighteenth century, and it is interesting to see how that school of thought fitted in with an existing need to strengthen and confirm national identity in each of the Nordic countries. Throughout the nineteenth century, all the Nordic countries, with the exception of Denmark, were struggling to confirm their national self-image, and the revived use of old Nordic names proved to be a marked way of expressing national pride.

There has been some disagreement regarding the general characteristics of names belonging to the Nordic Name Renaissance. A large number of names were found in literature and were put to use by parents looking for names with a symbolic value to confirm their national belonging – or simply to follow the new trend that had become so very popular. Many names, however, had been used consistently from the Middle Ages onwards, and the question is whether they should also be placed within the Nordic Name Renaissance. Another issue is a group of names that were originally imported – biblical, Latin and Greek names – and later developed specific Nordic forms, such as *Katarina*, which in Norway became *Kari*, in Sweden *Karin* and in Denmark *Karen.* The author argues in favour of keeping these names within the

Name Renaissance, on the basis that ordinary people tend to interpret them as traditional local names.

In conclusion, the author attempts to sum up some of the key results of this fashion in name giving, the most important being the fact that, without the Nordic Name Renaissance, many traditional Nordic names would have been lost to ordinary people today. They would, of course, have been known to scholars studying names and naming, but they would no longer have been an active part of the mental stock from which parents choose names for their children.

ANNA MASANTI

Namnidentitet hos unga finska och sverigefinska kvinnor

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 123–145.

Anna Masanti, Research Institute for the Languages of Finland, Helsinki:
The name identity of young Finnish and Sweden-Finnish women.

Abstract

This article presents the results of a survey examining the meanings which individuals attach to their first names, with the aim of determining the factors that build a person's name identity. The data consist of interviews with young Finnish-speaking women from Finland and Sweden. The survey sets out to demonstrate that names are not meaningless to their owners and may have a strong effect on and significance for individual identity.

Keywords: name identity, identity, personal names, folk linguistics, socio-onomastics.

1. Inledning

Den här studien handlar om sambandet mellan personnamn och identitet, och syftet är att ta reda på vilka faktorer som skapar människans namnidentitet. Jag undersöker namnets betydelse för individens identitet för att ta reda på hur medvetna människor är om sambandet mellan namn och identitet. Studien är en utredning om namnbärares uppfattningar om och upplevelser av sina tilltalsnamn, och den vill visa hur namnbärare ser sina namn som en del av sig själva.

Undersökningen handlar framför allt om tilltalsnamn och deras betydelse för individens namnidentitet, men även individens hela namnfras, det vill säga efternamn och förnamn, kommer att diskuteras. Det torde vara ganska uppenbart att människor har många tankar om sina och andras namn och jag tror att ett namn sällan är meningslöst för sin bärare. Människor har oftast något slags inställning till sina namn eftersom namn och känslor hänger samman (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 16). Det finns mycket forskning kring identitet men sambandet mellan namn och identitet är än så länge ganska outforskat. Dock är man inom namnforskningen medveten om att namnet är betydelsefullt för individens identitet (Aldrin 2010).

Studien är baserad på intervjuer med 13 finska kvinnor som alla är bekanta till mig. Bland namnen finns sådana som är vanliga finska namn och sådana som är ovanliga, antingen lite mer speciella eller utländska. Med finska namn, avser jag namn som förekommer i det finska namnbeståndet och som inordnar sig i det finska språket. Ovanliga namn kan inordna sig lika bra i finska språket som vanliga namn, men skillnaden är att de sällan förekommer i en viss generation eller i alla generationer. Jag presenterar här informanternas namn och namnens etymologi. *Aino* är ett finskt namn som kommer från Finlands nationalepos Kalevala. *Anna-Riitta* innehåller namnet *Riitta*, som är en finsk version av namnet *Brita* och som härstammar från namnet *Birgitta* (Brylla 2004 s. 187). Dubbelnamn var populära i Finland på 1940- och 1980-talen, då informanten Anna-Riitta föddes. *Balbina* är ett latinskt namn med färre än 10 bärare i Finland (Vrk). *Emmi* är en förkortning eller en smekform av namnet *Emilia* (Kiviniemi 2006 s. 198). Namnet *Iiramaria* innehåller förleden *Iira*, som kan vara en finsk version av namnet *Ira*, en kortform av *Irene*. Namnet är inte vanligt i Finland. *Inka* är förkortning av namnen *Ingrid* och *Inkeri*. Namnet kan också vara en variant av namnet *Inga* (Saarikalle & Suomalainen 2007 s. 151.) *Jenni* baserar sig på namnet *Johanna* (Saarikalle & Suomalainen 2007). *Mirjami* är en finsk version av *Miriam* (Saarikalle & Suomalainen 2007 s. 277). *Nada* är ett arabiskt namn, som betyder 'morgondagg'. Enligt Eeva Riihonen (1992 s. 202) är namnet *Päivi* en variant av det finska namnet *Päivikki*. *Sini* bygger sannolikt på finskans *sininen*, som betyder 'blå' (Riihonen 1992 s. 219). *Sirja* kommer från ett estniskt namn *Sirje* (a.a. s. 219). *Tessa* är en smekform av namnet *Teresa* (a.a. s. 230).

Jag har valt att intervjua bara kvinnor för att undvika könets påverkan på forskningens resultat, eftersom materialet i undersökningen är litet. Informanterna är födda mellan åren 1983 och 1986, och de är antingen studenter eller redan ute i arbetslivet. Kvinnorna är bördiga från olika städer i södra och östra Finland men nuförtiden bosatta i Helsingfors. Två av informanterna intervjuades redan hösten 2007, och de övriga intervjuades hösten 2009 och vintern 2010. Informanterna berättade om hur de uppfattar sina egna namn utgående från vissa teman. Exempel på dessa teman är namnets betydelse- och ljudinnehåll, inställning till namnet inom olika tidsperioder, namnbyte, namnets nationalitet, binamnsbildning, namnet som markör för kön, släkt och ålder, samband mellan namn och klass samt hela namnets, det vill säga både förnamnets och efternamnets, betydelse för informanten.

Vid sidan av de finska kvinnorna intervjuade jag också sex sverigefinska informanter. Syftet är här att utreda hur individens namnidentitet påverkas av hur namnets ursprungsspråk och dess nationalitet synliggörs i namnet.

Dessa informanter är 19–25-åringar och bor alla i Stockholm. De heter *Emma*, *Ida*, *Johanna*, *Liina*, *Mari* och *Marika* och intervjuades i Stockholm hösten 2009.

2. Teoretiska utgångspunkter

Studien koncentrerar sig på attityder kring namn och namnbruk och tillhör därför folklingvistiken som är en del av sociolingvistiken. Folklingvistiken undersöker vanliga språkbrukares observationer och tankar om språket. Lekmän är ofta medvetna om språket och diskuterar det gärna, även om de inte känner till terminologin inom forskningen. Lekmäns sätt att diskutera språkliga frågor är därför annorlunda än språkvetarnas men ändå viktiga; språkbrukares tankar avslöjar till exempel språkliga stereotyper (Vaattovaara 2009 s. 30, Palander 2001 s. 151, Niedzielski & Preston 2000 s. 3–5, 14). Terhi Ainiala (2011 s. 193) har bildat begreppet *folkonomastik*, där man alltså bedriver folklingvistisk namnforskning: man iakttar observationer och tankar om namn och bruk hos lekmän. Min undersökning kan hänföras hit.

Man uttrycker sin identitet symboliskt och den skapas i kollektivet på många olika sätt, till exempel genom språket (Saastamoinen 2006 s. 173, Woodward 2000 s. 7, 155). Identiteten är människans uppfattning om sig själv, men också andras tankar om individen inverkar (Hagström 2006 s. 152). Sociolingvistisk identitetsforskning koncentrerar sig på hur individer formar uppfattningar om sig själva eller andra. Förutom språket finns andra sammanhängande faktorer som bevisar identitet. Språket spelar en viktig roll när identiteter tolkas och bevisas (Omoniyi & White 2006 s. 1–2). Individens identitet består av olika delområden som kan förknippas till exempel med livsstil och religion (Fadjukoff 2007 s. 58). Namn kan också utgöra ett sådant delområde.

Människor kan skapa en identitet genom namn och särskilt just genom tilltalsnamnet, eftersom det används i människans vardag. Tilltalsnamnet hänger mer samman med individens personliga identitet än efternamnet, som anknyter människan till familj och släkt. Oftast är det just tilltalsnamnet som skiljer individen från andra (Alford 1988 s. 141). Ett namn kan visa hurdan individen är eller inte är. Namn kan vara markörer för namnbärarens kön samt etniska och sociala bakgrund. Tilltalsnamnet kan även påverka personlighetsutvecklingen (Aldrin 2010, Ainiala et al. 2008 s. 19, Hagström 2006 s. 152, 170). Enligt Charlotte Hagström (2006) är namn en stor del av identiteten.

Namnet har dessutom olika betydelser för dess bärare och bärarens omgivning. Emilia Aldrin (2011, 2010) har forskat i sambandet mellan föräldrarnas identitet och barnets namn och kan visa att tilltalsnamnet innehåller tecken på namnbärarens bakgrund och föräldrarnas värderingar. Hon anser att föräldrar skapar både sin egen och sitt barns identitet genom valet av namn. Tilltalsnamnet påverkar förutom namnbärarens uppfattningar om sig själv också omgivningens attityd till namnbäraren. Detta kan ses som ett tecken på att namnet verkligen hänger samman med namnbärarens identitet. Vera Lif (2004 s. 28) anser att namn som man själv har valt kan beskriva namnbärares identitet. Flera forskare drar fram namnets betydelse för individens sociala identitet i boken Personnamn och social identitet (1996).

Begreppet *namnidentitet* avser i denna studie det område i individens identitet som avslöjar hennes eller hans inställning till sitt eget namn, dvs. hur individen upplever namnet som en del av sig själv. Namnidentiteten består av olika delområden. Enligt Aldrin (2010) är dessa bland annat namnets betydelse i arbetslivet, namnets anknytning till personens självbild, en känsla av att vara speciell och namnets tillhörighet till familjen och släkten.

Namnidentiteten förändras under olika livsfaser och situationer – den är flexibel och blir aldrig färdig (Omoniyi & White 2006 s. 1). Individens egna uppfattningar, den respons som andra ger och ens egen livserfarenhet påverkar namnidentiteten.

3. Faktorer som formar individens namnidentitet

Här presenterar jag de olika faktorer som framkommer i informanternas svar, och som anses bilda deras namnidentiteter. Jag undersöker också faktorernas betydelse för namnidentiteterna och sammanställer likheter och skillnader mellan informanterna.

3.1. Namnets betydelse och form

Informanterna är väl medvetna om bakgrunden till sina namn och känner till orsakerna till föräldrarnas val av namn till dem. Att känna till historien bakom sitt eget namn är ett sätt att skapa sin namnidentitet och vara medveten om sin bakgrund.

När informanterna talar om sitt namns betydelse- och ljudinnehåll, nämner de oftast de ljud och lexikaliska betydelser som namnet innehåller. Kvinnorna

associerar också till sådana ord eller namn som ligger fonetiskt nära deras namn. Namnets betydelse kan tolkas också på ett annat sätt: informanterna har olika associationer som inte har någonting att göra med namnets form utan mer anknyts till de situationer där namnet har använts. Ändå tycker några av informanterna att de här associationerna handlar om just namnets betydelse och form. Till exempel tycker Mirjami att hennes namn är lyriskt, eftersom det påminner henne om en dikt med likalydande namn. Hon kallas också *Mirre* och denna smekform tilltalar henne, eftersom hon kopplar den till katter som hon tycker är pigga. I finskan kan man talspråkligt kalla katter *Kissimirri*, och tydligen tänker Mirjami på detta ord när hon associerar sitt smeknamn med katter.

Namnens uttal påminner informanterna om olika egenskaper. Kvinnorna talar om namnens ljud och bokstäver. När de talar om ljud, avser de hur namnet låter och med bokstäver menar de hur namnet ser ut. Samma bokstäver ses annorlunda i olika namn. Till exempel anses *r* göra namnet seriöst, hårt eller skarpt beroende på dess position i namnet. Inka ser sitt namn som abrupt (fi. *töksähtävä*) på grund av bokstaven *k*, men å andra sidan tycker hon att det är glatt, eftersom det börjar med samma bokstav som adjektivet *iloinen* som betyder 'glad' på finska. Namnmodet påverkar människors uppfattningar om namn, och modet påverkar också tankar om olika ljud. Därför är det uppenbart att ljud som ingår i namn värderats på olika sätt genom tiderna (Hedquist 1984 s. 130, Kiviniemi 1982 s. 169). De flesta av informanterna ser sina tilltalsnamn enbart som namn utan lexikalisk betydelse, även om det finns en sådan. Det är bara Nada som säger att namnets betydelse är viktig för henne. Namnet betyder 'morgondagg' på arabiska, som är hennes pappas modersmål. Om namnen har bibliska betydelser är de inte särskilt relevanta, även om vissa av informanterna kan uppskatta dess religiösa innehåll. Anna-Riitta vet att hennes föräldrar inte valde hennes namn på grund av att det är kristet, men hon antar att de såg det som något positivt. Inte heller hon själv har något emot det. Iiramaria ser däremot efterleden i sitt namn som ett vanligt och internationellt namn som numera inte påminner människor om dess religiösa förebild.

Informanterna verkar inte tycka att namnets betydelse- eller ljudinnehåll på något sätt definierar dem. Mer betydelsefullt är vilka associationer man knyter till namnet, eftersom dessa associationer är förknippade med namnbäraren. Enligt Eero Kiviniemi (1982 s. 13) är sådana associationer egentligen uppfattningar om namnbäraren och inte bara om namnen.

3.2. Inställningen till namnet under olika tidsperioder

Alla utom tre informanter säger att deras attityd till tilltalsnamnet har förändrats över tid. Kvinnorna är nu unga vuxna och inställningen till namnet verkar vara ganska positiv. Det är bara Päivi som i vissa situationer, oftast utomlands där namnet kan orsaka förvirring med sin finska form, har negativa tankar om sitt namn. Balbina och Nada har haft svårigheter med sina utländska namn i Finland. Attityden till namnet kan variera både över tid och i olika situationer. Även om individen är nöjd med sitt namn i allmänhet, kan namnet i vissa situationer väcka annorlunda känslor.

Informanterna säger att deras tilltalsnamn är en del av dem själva, men det har inte alltid varit så för alla. De har varit missnöjda med sina namn under barndoms- och ungdomsåren. Anledningar till detta är oftast namnets ringa frekvens och praktiska problem med namnets bruk. Omgivningen och andras respons har påverkat informanternas tankar om deras namn. Negativa kommentarer har påverkat deras inställning till det egna namnet.

För vissa informanter har belåtenheten med namnet varit bunden till deras upplevelser av sig själva. När de upplevt att de accepterat sig själva, har de också tyckt om sina namn. Nada berättar att den respons hon fick på sitt namn som barn upplevdes negativt, eftersom hennes självkänsla i allmänhet var svag vid den tiden. Claudio Longobardi (2006) har forskat kring de uppfattningar som barn mellan sex och åtta år har om sina namn. Enligt hans forskning ser barn sina tilltalsnamn som en viktig del av sig själva. Barn tänker att en älskad människa har ett bra och vackert namn, medan en oälskad person bär ett fult namn. När barn önskar att få byta till sina vänners vackrare namn, önskar de egentligen att få vara som dessa med vackra namn.

Namnidentiteten varierar och det är naturligt att det finns tillfällen, när människor är missnöjda med sina namn, eftersom uppfattningarna om den egna identiteten också varierar. Andras åsikter är särskilt viktiga för individen under ungdomsåren och då kan namnet också kännas fel eller obekvämt (Kiviniemi 1982 s. 18, Erikson 1968 s. 128). Informanterna i min undersökning har varit mest kritiska mot sina namn som barn och ungdomar, men sedan har attityden förändrats. Deras namnidentiteter verkar ha haft tre olika perioder: barndom, ungdom och tidig vuxen ålder. Det är möjligt att deras upplevelser och känslor rörande sina namn kommer att förändras i framtiden.

3.3. Namnbyte

Här presenteras först kvinnornas tankar om byten av förnamn och efternamn.

3.3.1. Förnamn

Nästan alla av informanterna har någon gång i livet drömt om att ha något annat namn än det egna. Namnbytestankar har varit aktuella, när kvinnorna har varit missnöjda med sina tilltalsnamn. Även om de alltid har tyckt om sina namn, kan de ha önskat sig något annat. Detta kan bero på att namn lika väl som till exempel kläder, tavlor och möbler kan ha ett estetiskt värde. Några av informanterna berättar att de brukar läsa födelseannonser i tidningen och samla på vackra namn. Följaktligen kan man drömma om namn på samma sätt som man drömmer om konsumtionsvaror. Att tänka på att kunna heta något annat än vad man redan heter kan också vara en låtsaslek. När barn leker roll-lekar, har också rollfiguren ett annat namn, och i denna roll kan barnet låtsas vara någon annan än sig själv. Även Emmi, som alltid har tyckt om sitt namn, drömde om ett annorlunda namn som barn.

Numera skulle endast Päivi kunna tänka sig att byta sitt tilltalsnamn, trots att inte heller hon skulle byta namn totalt: hon har tänkt sig att hon av praktiska skäl kan börja använda sitt andra förnamn. Informanterna säger att det nästan känns olustigt att tänka på ett namnbyte. Kvinnorna berättar att de nu är så vana vid sina tilltalsnamn att tanken på ett liv med ett nytt namn upplevs som otänkbart. Päivi och Anna-Riitta har provat på andra namn, men de tyckte att det var svårt, eftersom de redan hade vant sig vid sina ursprungliga tilltalsnamn. Ifall informanterna tvingades byta sina tilltalsnamn, skulle de välja sina andra förnamn, som också Päivi och Anna-Riitta gjorde vid sina namnbytesprov. De menar att de vid ett eventuellt namnbyte skulle ha liknande kriterier som föräldrarna hade vid namnvalet eller att namnet skulle vara likt det nuvarande namnet. Ett alternativ skulle också vara att be föräldrarna hjälpa till med namnvalet. Balbina och Päivi säger att ett namnbyte skulle kännas respektlöst mot föräldrarna, eftersom dessa har valt det enligt dem det vackraste namnet.

Informanterna anser att ett namnbyte skulle betyda förändringar i namnbärarens liv. Förändringar i livet kan i själva verket få individen att byta namn i olika kulturer (Alvarsson 1998 s. 121, Halén 1998 s. 287, Alford 1988 s. 86). Vera Lif (2004 s. 28) anser att tilltalsnamnet inte har något samband med den individuella identiteten, eftersom namnbärare inte väljer sina egna namn. Däremot menar hon att individen genom att byta namn uttrycker sin identitet. Namnbytet berättar ju om namnbärarens egna val.

3.3.2. Efternamn

Att kvinnorna inte vill byta ett namn som de upplever som sitt eget, kan tolkas som en identitetsfråga. Även om de inte har valt sina namn, identifierar de sig mycket tydligt med tilltalsnamnen.

Att byta efternamn är däremot inte en lika stor fråga som att byta tilltalsnamn. Ett fåtal av de 13 informanterna skulle kunna tänka sig att byta ut sina nuvarande efternamn. Anna-Riitta har redan tagit sin makes namn, medan Emmi bestämde sig för att inte byta namn när hon gifte sig. De andra är inte gifta. Jenni har alltid tänkt sig att hon ska byta namn, när hon gifter sig, och Iiramaria, Mirjami och Sirja skulle åtminstone kunna tänka sig att byta efternamn. Inka anser att identiteten speglas mer i efternamnet än i tilltalsnamnet och tycker därför att det är viktigt att behålla efternamnet.

Enligt Richard D. Alford (1988 s. 157) bidrar efternamnsbyte till skapandet av en ny identitet. Namnbytet hjälper kvinnan att tillägna sig de förändringar som äktenskapet innebär. Kvinnans tilltalsnamn förändras inte, vilket uttrycker den individuella identitetens kontinuitet, medan ett nytt efternamn kan representera den nya offentliga identiteten.

Aino, Emmi, Inka, Päivi och Tessa vill definitivt behålla sina efternamn, och Emmi och Inka ser detta som en fråga om jämställdhet. Mirjami anser, samtidigt som hon själv skulle kunna tänka sig att byta till något lämpligt namn i samband med giftermål, att ett namnbyte betyder att man bevarar de patriarkaliska strukturerna. Nada säger att hon inte har något behov av att byta efternamn. De som inte vill byta efternamn är nöjda med sina namn och förstår inte varför de skulle byta ut dem. Iiramaria menar att makens attityd till namnbytet också är en viktig aspekt: om maken hävdar att kvinnan automatiskt ska byta namn, är namnbytet inte något positivt, eftersom kvinnan måste få välja sitt efternamn.

Det finns också estetiska aspekter på ett efternamnsbyte. Till exempel säger Inka och Päivi att om de av någon avledning skulle byta sina namn, borde det nya namnet vara bättre än det nuvarande. Tessa skulle aldrig vilja byta till ett namn som slutar på *-nen* (t.ex. *Virtanen*), som är Finlands vanligaste ändelse i efternamn. Iiramaria, Inka och Mirjami anser att det mest jämställda namnet skulle vara ett namn som det äkta paret bestämmer tillsammans och som inte tidigare existerar i deras släkter. Nuförtiden väljer äkta par i Finland mer sällan ett gemensamt efternamn än tidigare, och vart fjärde par behåller sina egna efternamn. Fortfarande är det mycket få män som tar makans namn, även om antalet har ökat (Vrk, Statistik).

3.4. Namn som könsmarkör

Tilltalsnamn kan ses som en tidig faktor i barns socialisation (Kotilainen 2008 s. 82–83), och enligt alla informanter reflekterar deras tilltalsnamn könet. Så är det vanligtvis i Finland. En informant säger till exempel att namnet speglar hennes kön för att det är »flickaktigt» utan att definiera vad »flickaktigt» betyder. Aino anser att hennes namn är ett typiskt kvinnonamn, eftersom det väcker associationer till den feminina Aino i Finlands nationalepos Kalevala. Aino tycker dock inte att namnet är lika feminint som *Anna* och *Maria*. I allmänhet verkar informanterna se vissa namn som mer feminina än andra. Tessa tycker att *Diana* är mer kvinnligt än hennes eget namn. Inka ser inte sitt namn som »jättefeminint», och Sini tycker inte att hennes namn är lika sött som till exempel *Bertta Elisabeth*. Iiramaria uppfattar sitt namn som ett kvinnonamn, eftersom det innehåller namnet *Maria*, medan hon ser *Iira* som könsneutralt. Anna-Riitta, Inka och Sirja anser sina namn vara kvinnliga, eftersom de slutar på *-a*. I många europeiska språk slutar kvinnonamn just på *-a* och eftersom många namn som man använder i Finland är lånade från andra språk är *a*-namnen också i Finland oftast kvinnonamn (Kiviniemi 2006 s. 115–116).

Informanterna verkar tycka att det finns namn som lättare väcker associationer till kvinnlighet än andra. Sådana associationer behöver inte nödvändigtvis anknyta till namnets uttal utan snarare till namnets frekvens. Avgörande kan också vara om individen känner någon som bär namnet eller inte. Det är självklart för kvinnorna att deras namn avslöjar könet, och därför har de inte varit tvungna att reflektera över detta. Nu är könets närvaro i namnet en självklarhet.

3.5. Släkten finns i namnet

Flera av informanterna finner att deras förnamn bär spår av deras familjer och släkt. Namnen har valts ur släktens namnbestånd eller så har föräldrarna valt ett namn som passar ihop med de andra familjemedlemmarnas namn. Namnen tycks passa in i släkten på grund av uttalet eller någon annan likhet, även om detta också ses som en slump. Informanterna kan uppleva att namnet kan associeras med familjen, eftersom föräldrarna har valt det. Att uppkalla barn efter en släkting tillhör de vanligaste namnvalskriterierna (Ainiala et al. 2008 s. 19, Kiviniemi 2006 s. 131). Det är också möjligt att föräldrarna bestämmer sig för ett namn av någon annan anledning men ändå säger att barnet fått sitt namn efter någon släkting (Lieberson 2000 s. 26). Till exempel tyckte Mirja-

mis mamma att det var viktigt att dotterns namn existerade i släkten, fastän det inte var den yttersta anledningen till namnvalet.

Anna-Riitta vet att alla hennes förnamn kommer från släkten och det är betydelsefullt för henne. Hon tycker att man genom att ge släktingars namn till sina barn visar respekt för tidigare generationer. Anna-Riitta tycker däremot inte att barnet borde bli som namnets tidigare bärare.

Det är bara Aino, Balbina, Päivi och Sini som inte tycker att deras namn speglar deras familj eller släkt. I de fall där informanterna inte har fått sina tilltalsnamn efter någon släkting är det vanligt att andranamnet hämtas från släkten. Några av informanterna anser detta samband vara mycket viktigt.

3.6. Namnets frekvens

Alla informanter talar om sina tilltalsnamns vanlighet eller ovanlighet. Oftast börjar samtalet om frekvensen med att informanterna berättar att de känner många med likalydande namn eller att de är ensamma i bekantskapskretsen om att bära ett visst namn. Namnets vanlighet eller ovanlighet är en betydelsefull del av informanternas uppfattning om det egna namnet. Om informanten inte känner någon med likalydande namn, tycker hon att just hon representerar sitt namn, och då bär namnet associationer som bara anknyter till henne. Enligt Emilia Aldrin (2010) ger föräldrar ovanliga namn till sina barn, eftersom de hoppas att barnen ska kunna känna sig speciella och unika. Mina informanter bekräftar detta: ett speciellt namn gör att de känner sig speciella, men å andra sidan kan ett vanligt namn också spegla deras personlighet.

Informanterna kan tycka att deras namn är ovanliga, även om de enligt statistiken inte är det. Till exempel finner Aino och Mirjami att deras namn är ovanliga, eftersom de inte känner någon jämnårig med likalydande namn. Sammanlagt fick dock ca 200 barn namnen *Aino* och *Mirjami* under de år som dessa två informanter föddes (Vrk). Anna-Riittas namn är ovanligt i hennes generation, eftersom bara sju barn fick detta namn år 1984, när hon föddes. Med hänsyn till hela århundradet är namnet dock inte så ovanligt (Vrk). Eero Kiviniemi (2006 s. 367) ser ett namn som speciellt, när färre än 100 barn har fått det under 1900-talet. I så fall kan endast *Balbina, Nada* och *Iiramaria* anses som speciella namn. Färre än 90 kvinnor har fått namnet *Nada*, och det finns bara några kvinnor med namnen *Balbina* och *Iiramaria* i hela landet (Vrk).

Åsikterna om namnets vanlighet eller ovanlighet har förändrats under informanternas levnad. De var inte lika nöjda med sitt namns ringa frekvens under barndomen som de kan vara nu. Mirjami säger att hon inte ville ha den

uppmärksamhet som hennes namn väckte. Balbina tycker fortfarande att det är otrevligt med alla frågor om hennes tilltalsnamn. Inka, Mirjami och Tessa berättar däremot att de numera är nöjda med sina lite ovanliga namn.

Namnet *Sini* var som populärast på 1980-talet (Vrk), men informanten Sini upplevde sig unik genom sitt namn, eftersom hon i sin tidiga barndom inte kände till någon annan med likalydande namn. Senare förändrades känslan av unikhet, eftersom hon delade sitt tilltalsnamn med flera skolkamrater. Jenni bär ett av de mest populära namnen från sitt födelseår, vilket aldrig har stört henne. Hon har tyckt att hennes namn speglar hennes vanlighet och hon har aldrig önskat sig något mer speciellt namn.

Ett ovanligt namn kan ha orsakat missnöje, om det har föranlett praktiska svårigheter. Individen kan också ha upplevt sig vara ensam om sitt namn. Senare kan det ha hänt att ett ovanligt tilltalsnamn fått bäraren att tycka ännu mera om sitt namn. Sirja och Tessa upplever att de har varit tvungna att försvara sina namn i situationer där namnen har missförståtts eller där någon har sagt något negativt om dem. Att försvara sitt namn har också inneburit att försvara sig själv, vilket kan ha förstärkt namnets betydelse för identiteten. När informanten har accepterat sitt namn, som hon har upplevt som ovanligt, har hon börjat känna stolthet över sitt namn och allt som namnet representerar för henne. Ett ovanligt namn ses som en fördel, eftersom folk minns ett sådant namn bättre än ett vanligt.

3.7. Namn och olika åldersgrupper

Ålder torde spela en stor roll för uppfattningar om namn. Olika generationer bär olika namn på grund av rotation av populära namn. Namns popularitet går i hundraårscykler. De namn som är populära nu återkommer om ca hundra år. Det finns dock namn som har kortare omlopp (Van Luik 2009 s. 13, Kiviniemi 2006 s. 179). Föräldrar vill inte ge sina barn namn som är populära i deras generation, eftersom namn så starkt anknyter till vissa personer (Ainiala et al. 2008 s. 240).

Informanternas åsikt om att deras tilltalsnamn speglar deras ålder hänger ihop med deras uppfattningar om namnet som vanligt eller ovanligt bland jämnåriga. Om namnet verkligen är vanligt eller inte spelar ingen roll, utan det är informantens upplevelse av namnet som är viktigare och som kan påverka namnidentiteten. Päivi har alltid upplevt sitt namn som ovanligt bland jämnåriga, något som utomstående har bekräftat. Det har stört henne att det ofta är äldre kvinnor än hon själv som bär namnet, vilket i sin tur har minskat hennes positiva attityd till namnet.

Namnets ovanlighet bland jämnåriga liksom dess ovanlighet i namnkollektivet i hela landet hänger samman, och det går inte alltid att skilja dem från varandra. Balbina och Iiramaria är unika namnbärare inte bara i sin åldersgrupp utan nästan i hela Finland. Om namnet är så ovanligt att namnbäraren inte känner till andra med likalydande namn, tycker informanterna att det är svårt att föreställa sig någon äldre människa med namnet. Så upplever Balbina, Nada och Tessa det. Tessa tycker att hennes namn bara representerar henne själv och att namnbäraren inte kan vara i någon annan ålder än hennes.

Anna-Riitta, Inka, Jenni, Sini och Sirja anser att deras namn väl speglar deras åldersgrupper. Jenni och Sini ser sina namn som vanliga bland jämnåriga, eftersom namnen var populära på 1980-talet. Sirja tycker att hennes namn och ålder passar bra ihop, eftersom namnet var som populärast på 1980-talet, även om hon annars ser namnet som lite ovanligt. Anna-Riitta har träffat både kvinnor med likalydande namn i medelåldern och sådana i sin egen ålder och tycker därför att namnet speglar båda grupperna bra.

Om namnet anses vara gammalt eller gammalmodigt, tycker några av informanterna att det passar bra för en ung människa, medan andra tycker att det inte alls är lämpligt. Enligt Mirjamis och Sirjas åsikt är deras gammaldags namn passande för unga kvinnor. Aino och Päivi anser inte att deras namn speglar deras egen ålder och säger att sådana ålderdomliga namn passar bättre för någon annan åldersklass.

3.8. Går det att tolka namnbärares klasstillhörighet utifrån namnet?

Det har iakttagits att social tillhörighet påverkar föräldrarnas namnval (t.ex. Aldrin 2008), och således kan samband mellan tilltalsnamn och identitet ha signifikans för individens namnidentitet. Bara några av informanterna i denna studie anser att tilltalsnamnet representerar deras klass. Flera informanter har svårt att definiera vilken klass de tillhör och ämnet anses svårt. Enligt Tarja Tolonen (2008 s. 8) har diskussioner om socialgrupper undvikits inom samhällsforskningen i Finland, och man har velat komma loss från begreppet också i andra länder i Europa. Å andra sidan påvisar Jani Erola (2010 s. 39) att finländare oberoende av ålder lätt kan placera in sig i olika socialgrupper.

Fem av informanterna ser ett samband mellan sitt tilltalsnamn och sin socialgrupp. Mirjami säger att hon hör till den välbärgade medelklassen och menar att namnets lite snobbaktiga ton understryker detta. Iiramaria tror att föräldrarnas höga utbildningsnivå hör ihop med hennes tilltalsnamn men kan inte utveckla detta noggrannare. Hon verkar anse att föräldrarnas akademiska utbildning representerar den socialgrupp familjen tillhör. Sini tycker att hen-

nes namn är populärt hos medelklassen och menar att namnet speglar hennes bakgrund. Aino säger att hennes namn kan visa på värderingar hos den arbetande medelklassen. Sirja kan inte säga vilken socialgrupp hon representerar eller hur namnet skulle kunna spegla social status men vill ändå se ett samband mellan namn och social klass. Jenni anser att man brukar favorisera andra namn i hennes socialgrupp och ser därför inte något samband mellan namnet och hennes sociala tillhörighet.

Även om informanterna inte tycker att deras tilltalsnamn representerar deras sociala tillhörighet, anser många forskare att det går att dra slutsatser om namngivarens utbildningsnivå och position i samhället genom namnen. Steven D. Levitt och Stephen J. Dubner (2005 s. 186, 189, 193–194) anser att föräldrars utbildnings- och inkomstnivå hänger samman med de namn de ger sina barn. Föräldrar från samma socialgrupp gör liknande namnval.

3.9. Namnet uttrycker namngivarens värderingar och förväntningar

Informanterna anser att namnet speglar föräldrarnas värderingar och förväntningar på barnet. När det gäller kvinnornas egna tilltalsnamn, säger de att namnen reflekterar föräldrarnas värderingar men ingen nämner något om att namnet skulle avslöja föräldrarnas förhoppningar om barnets framtid.

Enligt Aldrin (2011, 2010, 2009) uttrycker föräldrar sin identitet genom namnvalet, och med vissa namnval skapar föräldrar sitt barns identitet. Många av informanterna anser att deras tilltalsnamn representerar föräldrarnas värderingar. Mirjami säger att det i hennes namn märks att fadern värderar det finska språket och den finska kulturen högt. Sini tycker att hennes namn avslöjar föräldrarnas modernitet och Inka menar att föräldrarnas uppskattning av egenskaper som individualitet och unikhet märks i tilltalsnamnet.

Andra värderingar som informanterna nämner är tradition, familj eller släkt, frekvens och individualitet. Dessutom kan namnets etniska drag vara betydelsefulla. Om man väljer ett gammalt finskt namn, vill man betona traditionen, medan anknytning till släkt och familj förekommer när föräldrarna uppkallar barnet efter en släkting. Föräldrarnas etniska bakgrund går att utläsa i Balbinas och Nadas tilltalsnamn, något som åtminstone för Balbinas föräldrar har varit viktigt att visa genom namnet. Enligt några av informanterna har deras föräldrar velat understryka barnets unikhet genom namnet, medan det för andra har varit viktigt att namnet inte skulle väcka associationer om strävan efter högre social status.

De betydelser som informanterna antar att föräldrarna har knutit till tilltalsnamnen är inte nödvändigtvis desamma som de själva förknippar med sina

namn. Informanterna kan ha andra värderingar än sina föräldrar, och därför kan namnet betyda något annat för dem. Att mammans etniska bakgrund går att tolka i Balbinas namn har ingen betydelse för henne som namnbärare. Å andra sidan verkar informanterna ofta tolka namnens betydelse på liknande sätt som föräldrarna.

Informanterna förmodar att föräldrarna genom namnvalet vill visa sin religiositet, sin sociala position, barnets individualitet. Även traditionen är av betydelse. Det kan också ingå förhoppningar om barnets egenskaper i namnet. Vissa informanter anser dock att det finns namn, till exempel *Anna* och *Maria*, som inte berättar någonting alls om namnbäraren.

3.10. Binamn

Smeknamn/smekformer uppfattas som inofficiella binamn (Ainiala et al. 2008 s. 174). Få av studiens informanter har något smeknamn eller någon smekform som har använts mer än sporadiskt. Det är bara Iiramaria och Mirjami som tilltalas med smekformer som har bildats till deras tilltalsnamn. Smekformerna *Iiru* och *Mirre* har använts i nästan alla situationer sedan de var barn. Varken vänner eller familjemedlemmar använder deras officiella tilltalsnamn, som är ganska långa jämfört med smekformerna. Enligt kvinnorna har namnens längd varit orsaken till binamnen. När Iiramaria och Mirjami talar om tilltalsnamnens betydelse för dem själva, diskuterar de också sina inofficiella binamn. Särskilt Mirjami upplever att *Mirre* är en del av henne själv. Mirjami säger att hennes bägge tilltalsnamn representerar olika sidor i hennes karaktär. Som *Mirjami* är hon känslig och konstnärlig, och *Mirre* representerar hennes rappa och pigga sida.

De andra informanterna har olika binamn som vänner, familj och lärare har använt tidigare eller som fortfarande är i bruk. Det som är gemensamt för de här namnen är att deras användning är situationsbunden och slumpmässig.

Av alla informanter är det bara Inka som uppger att hon aldrig har haft något binamn, och med Anna-Riitta diskuterades inte sådana namn överhuvudtaget. Informanterna kan ha fått olika binamn i sådana situationer där det har varit möjligt att sammanblanda dem med människor med likalydande namn. Oftast har informanterna fått binamn av familj och vänner, som har velat visa sitt tycke för namnbäraren. Sådana namn har skapats från tilltalsnamnet eller anknutit till någon egenskap hos individen.

Alla binamn har inte varit omtyckta och då har informanterna protesterat. Därför har ingen av dem varit tvungen att bära något otrevligt namn länge. Den här typen av namn har använts enbart av vissa människor i vissa specifika

situationer, och andra människor i deras bekantskapkrets har inte ens känt till dessa namn.

Med undantag av Iiramaria och Mirjami verkar binamnen inte vara viktiga faktorer i informanternas namnidentiteter. Orsaken torde vara att binamnsbruket varit så begränsat och att informanterna inte varit positiva till dessa namn och därför inte upplevt dem som viktiga.

3.11. Hela namnet

Den här undersökningen handlar framför allt om tilltalsnamn men också om hela namnfrasens betydelse för namnbäraren. Här kallas den helhet som består av tilltalsnamnet och efternamnet individens *hela namn*. Informanterna förhåller sig starkare till sina tilltals- och efternamn än till sina andra förnamn, vilket också framkommer i diskussionerna under intervjuerna.

I allmänhet är kvinnorna nöjda med sina namnhelheter. En del av informanterna upplever att enbart tilltalsnamnet representerar dem, och några anser att hela namnet speglar bäraren väl. Aino identifierar sig lika starkt med sitt hela namn som med sitt tilltalsnamn. Även om informanten inte är nöjd med vare sig tilltals- eller efternamn, kan hon tycka om helheten eller åtminstone uppleva den som neutral. Päivi, som inte är nöjd med sitt tilltalsnamn, anser att hela namnet är neutralt, och hon tycker inte att det väcker lika starka känslor som tilltalsnamnet.

Namnen anses passa bra ihop på grund av tre olika skäl. Informanterna kan ha vant sig vid helheten eller uppfattat att de olika namndelarna formats till en balanserad helhet. Det kan också hända att tilltalsnamnet och efternamnet har någonting gemensamt och därför passar ihop. Namnhelheten upplevs också spegla namnbärarens bakgrund. Balbina anser att tilltalsnamnet och efternamnet tillsammans berättar om hennes ursprung. Däremot tycker Jenni, som har ett av de mest vanliga efternamnen i Finland, att man inte kan dra några slutsatser om henne genom namnet, eftersom det är så vanligt.

Förutom Inka verkar alla informanter uppleva att namnidentiteten hänger samman med just tilltalsnamnet. Emellertid spelar efternamnet också en viss roll, och för vissa är helheten med både tilltalsnamnet och efternamnet viktig. Informanterna har inte lika starka tankar kring sina efternamn som de har kring tilltalsnamnen. Detta kan tolkas som att det är just tilltalsnamnen som är essentiella i individens namnidentitet.

3.12. Namns nationalitet

Personnamn kan ofta säga något om namnbärarens språkliga bakgrund. Det är ofta tilltalsnamnet och efternamnet tillsammans som avslöjar namnbärarens språkliga bakgrund eller modersmål. Dock är det inte alltid så, eftersom många namn har blivit internationella, när de har lånats in från sitt ursprungliga språk till andra. Till exempel är de bibliska namnen *Elisabeth* och *Maria* mycket vanliga i många språk. Det är då ofta uttalet av namnen som avslöjar namnbärarens modersmål eller den språkliga miljö hon eller han lever i (Blomqvist 1993 s. 210). I denna studie avser tilltalsnamnets nationalitet hur man uppfattar att ett visst namn hänger samman med ett visst språk. Namnet ska dessutom vara vanligt i det land där språket i fråga används som ett officiellt språk bland majoriteten av befolkningen. Jag kommer att presentera både de finska och de sverigefinska informanternas svar på frågan om namnens nationalitet.

3.12.1. De finska informanterna

Informanterna kan ha associationer till främmande ursprung i fråga om sina namn men ändå uppfatta sina namn som finska. Många tycker att deras namn fungerar bra internationellt, även om de upplever namnet som finskt. Aino och Päivi är de enda som ser sina namn som helt finska. Alla informanter berättar inte varför de tycker att namnen speglar deras nationalitet. De som framför sådana argument menar att namnets begränsade användning internationellt liksom de finska dragen i stavning och uttal är betydelsefulla faktorer.

Balbina är den enda som inte alls tycker att tilltalsnamnet speglar hennes nationalitet. Hon känner sig starkt finsk men ser inte sitt namn som finskt. Nada säger att hennes namn numera kan representera den nya finskheten lika bra som något annat namn. Detta ger en antydan om att begreppet finskhet håller på att förändras. Bortsett från Balbina och Nada upplever samtliga finska informanter att deras tilltalsnamn visar att de är finska medborgare.

Sambandet mellan namn och nationalitet verkar inte vara särskilt avgörande för informanterna. Aino säger att hon uppskattar sitt traditionsrika namn. Päivi anser att hennes tilltalsnamn, som är starkt bundet till nationaliteten, är en belastning för henne. Hon tycker inte att namnet speglar hennes karaktär, eftersom hon inte identifierar sig särskilt starkt med finskhet. För henne verkar det vara viktigare med namnets lämplighet i internationella situationer än namnets anknytning till den egna nationella bakgrunden.

3.12.2. De sverigefinska informanterna

När sambandet mellan namn och nationalitet diskuteras med sverigefinnarna, beaktas också informanternas efternamn. De etniska tecken som ingår i efternamn kan vara betydelsefulla i vardagen utanför Finland. Informanterna heter *Emma*, *Ida*, *Johanna*, *Liina*, *Mari* och *Marika.* De är alla födda i Sverige och de har alla, frånsett Johanna, alltid bott i Sverige. Johanna bodde i Lahtis under några år efter gymnasiet. Samtliga talar både finska och svenska flytande.

För några av de sverigefinska informanternas föräldrar har det varit viktigt att barnets namn fungerar väl både i det finska och det svenska språket. Åtminstone Emmas, Liinas, Johannas och Maris föräldrar har haft sådana intentioner. Kvinnorna anknyter inte nödvändigtvis namnen till något särskilt språk, eftersom de menar att namnen är internationella, och då avslöjar namnet inte deras etniska bakgrund i Sverige. Enligt informanterna kommer den finskspråkiga bakgrunden upp i helhetsbilden av tilltalsnamnet och efternamnet.

Norska forskare har visat att människor från nordiska länder som är bosatta i Norge ofta ger internationella namn till sina barn. Sådana namn som till exempel *Emma*, *Anna* och *Maria* är vanliga och lämpliga förutom i Norden också i en stor del av världen (Alhaug & Saarelma 2009 s. 96, 107, Reisæter 2007 s. 285).

Tjugofemåriga Liina, som har finsk mamma och svensk pappa, döptes till *Lina* med svensk stavning men ändrade stavningen senare till *Liina*. Hon ser sitt namn som en symbol för finskhet och tycker att det avslöjar finskhetens betydelse i hennes liv. Hon anser att namnet är svenskt men att den finska stavningen ger henne en finsk identitet, eftersom namnet binder henne till den finska släkten. Det är vanligt att föräldrar vill visa upp sin finska identitet i en främmande miljö genom namnets stavning (jämf. *Jonas* och *Joonas*) (Alhaug & Saarelma 2009 s. 95). Liina behöver ofta förklara stavningen, men hon ser det inte som ett problem.

Tjugotvååriga Ida, som har finsk mamma och chilensk pappa, ser sitt namn som svenskt på grund av stavningen. Hon skulle betrakta sitt namn finskt om det stavades med två *i* (*Iida*). Man kan inte genom tilltalsnamnet se att hon är av finsk släkt. Ibland måste Ida berätta att hennes mamma är finska, eftersom Ida bryter lite när hon pratar svenska och hon får frågor om hon kommer från norra Sverige. Hon menar att ett annat tilltalsnamn bättre skulle representera hennes utländska bakgrund. Ida använder både mammans finska och pappans chilenska efternamn och efternamnen avslöjar hennes etniska bakgrund.

Mari, som är 20 år, har finsk mamma och gambisk pappa. Hon bär mammans finska efternamn som slutar på *-nen.* Mari säger att hela namnet tydligt visar hennes finska bakgrund, och hon känner sig mer finsk än gambisk på grund av namnet. Hon tycker att det är viktigt att hennes etniska bakgrund märks i namnet. Tjugoåriga Emma, som har finska föräldrar, upplever att hennes efternamn som slutar på *-maa* (*-maa* kan betyda 'jord' eller 'mark') gör hennes namn speciellt. Hon ser det enbart som positivt att det går att utläsa hennes finska bakgrund i namnet. Johanna, som är 24 år och dotter till finska föräldrar, anser att hennes etniska bakgrund framkommer av hela namnet, eftersom efternamnet slutar på *-nen.* Hon skulle dock inte vilja att namnet avslöjade så mycket om henne, eftersom hon vill höra till majoriteten. När hon bodde i Finland några år efter gymnasiet, njöt hon av känslan att genom namnet vara integrerad i samhället omkring sig.

De finskspråkiga efternamnen orsakar ibland praktiska problem för informanterna, men ändå skulle inte alla informanter kunna tänka sig att byta efternamn. Mari och Emma vill gärna ha kvar sina egna efternamn också i framtiden, medan Johanna tänker byta namn, när hon gifter sig. Johanna skulle gärna vilja ta sin pojkväns svenskspråkiga namn, eftersom hon inte vill väcka uppmärksamhet i Sverige med sitt främmande efternamn. Ida skulle kunna avstå från sitt finska efternamn, som inte hör till hennes släkt, eftersom det är hennes mammas före detta makes namn. Numera använder hon oftast bara det chilenska namnet, även om hon officiellt har båda namnen. Fastän det svenska tilltalsnamnet och det chilenska efternamnet inte avslöjar hennes finska bakgrund, känner hon sig starkt finsk. Tjugoåriga Marika, som har finsk mamma och svensk pappa, har alltid haft en negativ attityd till sitt efternamn, som slutar på *-nen.* Efternamnet väckte negativ uppmärksamhet, när hon var barn. Hon skulle kunna tänka sig att byta efternamn, men det nya namnet behöver inte nödvändigtvis vara svenskt. Liina har ett svenskt efternamn och vill bevara det, eftersom det inte finns så många namnbärare med detta namn. Trots sitt svenska efternamn upplever hon att hennes finska släkt står henne närmare än den svenska.

Alla de sex sverigefinska informanterna har tilltalsnamn som fungerar väl i det svenskspråkiga samhälle de lever. De flesta namnen är också vanliga i Finland. Detta kan tyda på att informanternas föräldrar har prioriterat namn som är lämpliga i Sverige men som inte heller är främmande i Finland. Det är bara Liina som tycker att tilltalsnamnet starkt representerar hennes finska familj och som anser att sambandet också är viktigt. De andra menar att bakgrunden kommer fram i namnhelheten.

Även om ett främmande namn hade orsakat praktiska problem i Sverige an-

ses anknytningen till finskheten vara viktig. Många av informanterna berättar att de identifierar sig med sverigefinnarna, vilket betyder att de inte känner sig vare sig som finska eller svenska utan sverigefinska. Att vara sverigefinne betyder att få dela både finskhet och svenskhet. Namnet verkar hänga samman med denna identitet. Att kunna finska är också en viktig faktor för identiteten. Enligt Yasir Suleiman (2006 s. 61, 63) är det just språket som reflekterar individens etniska identitet och namn kan ses som ett uttryck för identiteten.

3.12.3. Sammanfattning

Enligt de finska och de sverigefinska informanterna verkar namnets nationalitet vara avgörande, när namnbäraren befinner sig i en språkgemenskap där namnet inte är vanligt. Då avslöjar namnet bärarens bakgrund och individen blir mer medveten om de konnotationer som ingår i namnet. I sådana fall kan namnet anknyta till exempel till en etnisk grupp som individen identifierar sig med. Å andra sidan kan namnet också spegla den etniska grupp som föräldrarna eller en av dem tillhör, trots att namnbäraren själv inte längre identifierar sig med denna grupp.

4. Avslutning

Syftet med undersökningen har varit att analysera informanternas upplevelser av sina namn och de faktorer som skapar individens namnidentitet. Namnets betydelse för den egna identiteten är individuell, men många har åtminstone något slags förhållningssätt till sina namn.

Informanterna i denna studie har olika attityder till sina förnamn: för vissa är namnet mycket viktigt, men gemensamt för alla är att man på något sätt förhåller sig till sitt eget namn. Samtliga informanter har fäst sig vid sina namn, även om de inte upplever dem som särskilt tilltalande. Att informanterna inte skulle vilja byta tilltalsnamn talar för detta. De flesta vill bevara sina tilltalsnamn, eftersom de är så vana vid dem och eftersom namnen representerar dem själva.

Av denna studie framkommer också att efternamnen kan vara lika viktiga som tilltalsnamnen för namnidentiteten. De flesta kvinnorna i studien anser att det skulle vara lättare att byta efternamn än tilltalsnamn, och detta beror troligen på deras positiva inställning till tilltalsnamnet. Att bevara efternamnet hänger samman med frågor som jämställdhet, identitet och vana.

Individens namnidentitet skapas av olika faktorer som varierar från individ till individ. Utgående från denna studie är de faktorer som skapar namnidentiteten av följande slag: föräldrars värderingar, egna värderingar, namnets anknytning till familjen eller släkten, namnets höga eller låga frekvens, ålder, etnisk bakgrund och namnets nationalitet. Oftast nämns föräldrarnas värderingar och den betydelse som namnets frekvens har i namnidentiteten. Även binamn kan påverka individens namnidentitet. Enligt informanternas svar verkar könet inte påverka namnidentiteten anmärkningsvärt, eftersom det för dem är en självklar del av namnet.

Informanterna tror att deras föräldrar möjligen har försökt påverka barnens självbild och ge dem en känsla av unikhet genom namnet. Några av informanterna tror att föräldrarna dessutom har velat visa kulturell samhörighet genom namnvalet. De flesta informanterna anser att det finns anknytning till familjen eller släkten i namnet. Några tycker att tillhörigheten till en viss socialgrupp framgår i deras tilltalsnamn, men det verkar enligt dem inte påverka namnidentiteten.

Informanterna menar att tilltalsnamnen säger något om namngivarna, det vill säga föräldrarna. Fastän informanterna inte har valt sina namn själva, tycker de att namnen berättar något också om dem, och de har en stark relation till sina tilltalsnamn. De flesta uppger att namnet reflekterar deras personligheter och värderingar. Namnet är betydelsefullt för bäraren också, när individen inte tycker att namnet reflekterar henne själv eller hennes identitet. Även om namnet berättar om namngivaren, har bäraren en möjlighet att skapa sig ett eget förhållande till namnet. Föräldrarnas avsikter eller egenskaper kan observeras i namnvalet, men i sista hand är det enligt informanterna ändå namnbäraren som har ansvar för namnet. De associationer som föräldrarna har till namnet överförs inte alltid till barnet. Namnbäraren skapar sina egna betydelser av namnet, men dessa kan också vara likadana som föräldrarnas, eftersom värderingar och förhållningssätt ofta går i arv. Det är också möjligt att namnbäraren inte ser något samband mellan föräldrarnas associationer och de associationer som hon eller han knyter till namnet.

Personnamn knyter individen till olika grupper som klass, familj, etnisk grupp och åldersgrupp. Namnbärare identifierar sig med vissa grupper, och namnet kan reflektera individens tillhörighet till dessa grupper. Detta visar på en gruppidentitet. Å andra sidan har namnbäraren ett eget förhållningssätt till namnet, och föräldrarnas val kanske inte har någonting med dessa associationer att göra. Till exempel kan namnets låga frekvens i det namnkollektiv namnbäraren lever i, ha betydelse för individens namnidentitet, även om föräldrarna inte har tänkt i denna riktning. Individens egna asso-

ciationer till namnet hänger samman med hans eller hennes individuella identitet.

Det är viktigt att notera att namnidentiteten kan förändras och att de faktorer som skapar individens namnidentitet kan variera beroende på ålder, tid, situation och plats. Till exempel kan namnets nationalitet vara betydelselös i den språkgemenskap namnet tillhör men utanför denna gemenskap kan nationaliteten vara transparent och därför också betydelsefull. I vissa omgivningar kan namnet få mer uppskattning än i andra. Informanterna kan ha olika attityder till tilltalsnamnet under olika perioder i livet, vilket visar att uppfattningar om det egna namnet är föränderliga. Tillfredsställelsen med det egna namnet är bunden till individens uppfattning om sig själv, och detta kan förändras över tid. Det finns perioder i individens utveckling, när han eller hon är i stort behov av acceptans av omgivningen. Inställningen till det egna namnet kan vara en del av denna utvecklingsprocess.

Källor

Ainiala, Terhi & Halonen, Mia, 2011: Somalialaistaustaiset nuoret nimistönkäyttäjinä Itä-Helsingissä. I: Virittäjä 115. S. 192–220.

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula, 2008: Nimistöntutkimuksen perusteet. Helsingfors. (Tietolipas 221.)

Aldrin, Emilia, 2008: Finns det sociala skillnader i modern förnamnsgivning? I: Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. Uppsala. (NORNA-rapporter 84.) S. 13–19.

— 2009: The choice of first names as a social resource and act of identity among multilingual families in contemporary Sweden. I: Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences, August 17–22, 2008. Ed. by Wolfgang Ahrens, Sheila Embleton & André Lapierre. Toronto. S. 86–92.

— 2010: Om förnamn som identitetsbärare. I: Namn – en spegel av samhället förr och nu. Red. av Staffan Nyström. Uppsala. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 41.) S. 136–153.

— 2011: Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009. Uppsala. (Namn och samhälle 24.)

Alford, D. Richard, 1988: Naming and identity: a cross-cultural study of personal naming practices. New Haven.

Alhaug, Gulbrand & Saarelma, Minna, 2009: Namn på barn i Noreg (født 1990–2006) med finske eller finsk-norske foreldre. I: Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal 22–25 maj 2008. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. Helsingfors. (NORNA-rapporter 85.) S. 85–109.

Alvarsson, Jan-Åke, 1998: Vad var det jag hette? Indianskt namnskick reflekterat i 'weenhayek-folkets kultur. I: Personnamn och social identitet (se detta). S. 103–137.

Blomqvist, Marianne, 1993: Personnamnsboken. Helsingfors.

Brylla, Eva, 2004: Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 88.)

Erikson, E. Erik, 1968: Identity: Youth and crisis. New York.

Erola, Jani, 2010: Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. I: Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Red. av Jani Erola. Helsingfors. S. 27–44.

Fadjukoff, Päivi, 2007: Identity formation in adulthood. (Jyväskylä studies in education, psychology and social research 319.)

Hagström, Charlotte, 2006: Man är vad man heter – namn och identitet. Stockholm.

Halén, Torsten, 1998: Dagens svenska personnamnsskick från juridisk-social synpunkt. I: Personnamn och social identitet (se detta). S. 277–289.

Hedquist, Rolf, 1984: Egennamnens semantik. I: Florilegium Nordicum. En bukett nordiska språk- och namnstudier tillägnade Sigurd Fries den 22 april 1984. Red. av Lars-Erik Edlund. Umeå. (Umeå studies in the humanities 61.) S. 127–134.

Kiviniemi, Eero, 1982: Rakkaan lapsen monet nimet: Suomalaisten etunimet ja nimenvalinta. Espoo.

— 2006: Suomalaisten etunimet. Helsingfors. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1103.)

Kotilainen, Sofia, 2008: Suvun nimissä: nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle. Helsingfors. (Bibliotheca Historica 120.)

Levitt, Steven D. & Dubner, J. Stephen, 2005: Perfect parenting, part II; or: Would a Roshanda by any other name smell as sweet? I: Freakonomics. A rouge economist explores the hidden side of everything. Ed. by Steven D. Levitt, & J. Stephen Dubner, New York. S.179–204.

Lieberson, Stanley, 2000: A matter of taste. How names, fashions and culture change. New Haven–London.

Lif, Vera, 2004: Ingermanländares namnskick under 1900-talet. Kontinuitet och förändring. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia multiethnica Upsaliensia 17.)

Longobardi, Claudio, 2006: The meaning of first names in children's developmental psychology. I: Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences 2. Uppsala August 19–24 2002. Ed. by Eva Brylla & Mats Wahlberg in collaboration with Lars-Erik Edlund. Uppsala. S. 189–199.

Niedzielski, Nancy & Preston, Dennis R., 2000: Folk linguistics. Berlin. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 122.)

Omoniyi, Tope & White, Goodith, 2006: Introduction. I: The sociolinguistics of identity. Ed. by Tope Omoniyi & Goodith White. London–New York. S. 1–8.

Palander, Marjatta, 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. I: Virittäjä 105. S. 147–151.

Personnamn och social identitet, Handlingar från ett Natur och Kultur-symposium i Sigtuna 19–22 september 1996. Red. av Thorsten Andersson, Eva Brylla & Anita Jacobson-Widding. Stockholm. (Kung. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 42.)

Reisæter, Guro, 2007: Name choices in bilingual families in Norway. I: Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences 3. Uppsala 19–24 August 2002. Ed. by Eva Brylla & Mats Wahlberg in collaboration with Rob Rentenaar. S. 281–289.

Riihonen, Eeva, 1992: Mikä lapselle nimeksi? Helsinki.

Saarikalle, Anne & Suomalainen, Johanna, 2007: Suomalaiset etunimet Aadasta Yrjöön. Jyväskylä.

Saastamoinen, Mikko, 2006: Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. I: Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Toimitus: Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen. Tampere. S. 170–180.

Suleiman, Yasir, 2006: Constructing languages, constructing national identities. I: The sociolinguistics of identity. Ed. by Tope Omoniyi & Goodith White. London–New York.) S. 50–73.

Tolonen, Tarja, 2008: Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tammerfors.

Vaattovaara, Johanna, 2009: Meän tapa puhua. Torniolaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena. Helsingfors. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1224.)

Van Luik, Colette, 2009: Stora boken om namn. Stockholm.
Woodward, Kath, 2000: Questioning identity: gender, class, nation. London.

Internet-källor

Vrk = Befolkningsregistercentralen. www.vrk.fi. Läst 25.8.2010.
Vrk, Statistik = Befolkningsregistercentralen, Statistik. http://vrk.fi/default.aspx?id=279. Läst 24.2.2010.

Summary

ANNA MASANTI

The name identity of young Finnish and Sweden-Finnish women

This article presents the results of a survey examining the relationship between individuals' names and their identity. The aim is to gain a clearer picture of how individuals perceive their personal names as part of themselves, and what kinds of thoughts they have about their names. The survey explores the factors that build name identity. The data consist of two sets of interviews, with thirteen Finnish women and with six Finnish-speaking women living in Sweden. The focus is on their first names, but surnames are also discussed. The features examined in the survey are the meaning and phonic content of names, attitudes to one's name at different ages, changes of name, names as a sign of gender, family and age, the relationship between name and social class, the nationality of names, nicknames, names representing parents' values, and the meaning of a person's full name to its bearer.

According to the survey, the factors that build an individual's name identity are the values of parents, the individual's own values, how a person's name is linked to their family, the frequency of the name, age, ethnic background, nicknames, and the nationality of the name. The gender of a name does not seem to greatly affect name identity.

Personal and social identity unite in a person's name identity, because a name individualises the person as well as connecting him or her to a community. Name identity changes, and the factors that build this identity may vary depending on the individual's age, the time, the situation and the place.

OLLE ABRAHAMSSON

Skall man få heta vad som helst? En namnlagsutredares dilemma

Studia anthroponymica Scandinavica 29 (2011), 147–163.

Olle Abrahamsson, Director-General for Legal Affairs, Ministry of Justice, Stockholm: Must any name be approved? The dilemma of a committee of inquiry on Sweden's personal names legislation.

Abstract

The existing Swedish Names Act has been regarded as too restrictive of individuals' own choices of both forenames and surnames. In practice, however, the legislation has made possible choices of surnames that are difficult to pronounce, such as *Seydayéebdulcelil*, *Dıclekahraman* and *Viyeyethas*, English names like *Lovecraft* and *Nightlove*, and derogatory names such as *Knyckare* ('pilferer') and *Rackare* ('scoundrel'). As forenames, the courts have approved names referring to occupations, like *Länsman* ('county sheriff'), and mixed-gender combinations of names, such as *Erik Jan-Olov Madeleine*. Parents have been allowed to christen a son with the single letter *Q*, a daughter with the surname-like *Dykaredotter* ('diver's daughter'), and a son with the name *Blomman* ('the flower'). The surnames of extinct noble families, such as *Gripensvärd*, *Gyllenbielke* and *Nordenstjerna*, have been taken over by completely unrelated individuals. Citizens thus already seem to have ample scope to choose their own and their children's names. This creates a dilemma for the committee of inquiry set up in 2010 specifically to look into the possibility of further broadening freedom of choice in this area.

Keywords: personal names legislation, forenames, surnames, linguistic control, appropriate linguistic form, legal protection of names, administrative protection of names.

1. Bakgrund

Namnlagskommittén har i uppdrag att göra en allmän översyn av namnlagen (NL 1982), vilken har gällt i stort sett oförändrad sedan den 1 januari 1983. I

Artikeln återger i bearbetad form ett anförande vid Föreningens för lagstiftningslära sammankomst den 3 oktober 2011. Författaren är rättschef i Justitiedepartementet och ordförande i den parlamentariskt sammansatta Namnlagskommittén (Ju 2009:17).

regeringens direktiv (Kommittédirektiv 2009:129) för arbetet finns särskilt en formulering som man kan ha anledning att ställa sig något frågande till. Jag tänker på ett ställe där det står att kommittén skall undersöka »om det finns utrymme för ett något större hänsynstagande till enskildas intresse av att själva få välja sitt namn».

Formuleringen kan ge intrycket att en alltför restriktiv lagstiftning i förening med rigida myndigheter och domstolar hindrar medborgarna att få utlopp för sin kreativitet och sätter stopp för deras berättigade önskemål att fritt få bestämma vad de själva och deras barn skall heta. Det kan därför vara av intresse att närmare undersöka i vad mån denna beskrivning överensstämmer med verkligheten. Om vi först granskar den grundpelare i namnlagen som utgörs av reglerna om familjerättsliga namnförvärv, kan jag ge följande tre exempel på hur lagen fungerar.

> 1) I en vanlig familj med man, hustru och två gemensamma barn kan barnen få var sina efternamn som de inte har gemensamma med någon av föräldrarna, vilka i sin tur har olika namn. Lagen ställer sig alltså positiv till att alla i en sådan liten kärnfamilj har skilda efternamn. Riksdagen kritiserade på denna punkt regeringens förslag till ny namnlag och lät införa en regel vars syfte var att tvinga fram namnlikhet mellan syskon genom att ett senare fött barn automatiskt skulle få samma efternamn som sitt äldre syskon. Men denna regel kan enkelt föras åsido, genom att föräldrarna begagnar sin rätt att omedelbart efter barnets födelse till Skatteverket anmäla att barnet skall ha faderns eller moderns efternamn som ogift, även om inte någon familjemedlem bär det namnet.
>
> 2) Ett barn under 18 år kan tilldelas nya efternamn fyra gånger. Vid födseln får det sitt storasyskons namn enligt huvudregeln. På en enkel anmälan av föräldrarna kan det sedan i tur och ordning byta till faderns namn, moderns namn, faderns namn som ogift och moderns namn som ogift. Innan ett barn är myndigt kan det alltså ha begåvats med fem olika efternamn, eller ännu fler om också föräldrarna byter namn.
>
> 3) Namnlagen ger grönt ljus för att ett efternamn leds utanför den ursprungliga släkten och in i en ny familjebildning som saknar släktskap med den ursprungliga. Om t.ex. en Karlsson gifter sig med en kvinna som hör till den kända släkten Hammarskjöld har han ju rätt att byta till det namnet. När han sedan skiljer sig och får barn med en annan kvinna kan dessa enligt namnlagens familjerättsliga regler få namnet Hammarskjöld, utan att de alltså på minsta sätt kan räkna något blodsband med den hammarskjöldska ätten.

Om det är bra eller dåligt att det finns så frikostiga möjligheter att välja namn och att ha skilda efternamn inom samma familj, kan man ha olika uppfattningar. Namnlagskommittén har ännu inte tagit ställning till dessa frågor. Men de exempel jag gav återspeglar alltså gällande rätt. Ännu mer liberal hade lagstiftningen varit om 1972 års namnlagsutredning hade fått sin vilja igenom. Det var en utredning som justitierådet Olle Höglund arbetade med i sju år och

som således var klar 1979. Höglund hade en konservativ grundhållning, han tyckte t.ex. genuint illa om det begynnande bruket att i lagspråk ersätta »han» med »han eller hon». Hade han levt i dag skulle han ha betraktat Högsta domstolens övergång nyligen till att i sina domar skriva »ska» i stället för »skall» som ett uttryck för avtrubbad känsla inte bara för stil utan även för ordens skilda imperativa valörer, det är jag tämligen övertygad om.

Men i vissa avseenden hade Höglund för sin tid radikala idéer. Som rättschef i Justitiedepartementet hade han varit med om att förbereda 1970 års direktiv till Familjelagssakkunniga, som fick i uppgift att föreslå arvsrättens avskaffande, åtminstone i tredje parentelen, dvs. för syskonbarn. Hans eget utredningsförslag var också mycket radikalt. Han ville t.ex. inte ha någon övre gräns för hur många gånger en person skall tillåtas byta efternamn, och han tyckte att det var onödigt att inhämta faderns uppfattning om modern ansöker att barnet skall få sitt namn ändrat från faderns till en styvfaders.

Departementet lade in spärrar lite här och var, och sedan gjordes det ytterligare åtstramningar under riksdagsbehandlingen. Ändå argumenterade Dagens Nyheter och andra liberala och borgerliga tidningar på sina ledarsidor häftigt mot propositionen, när den lades fram av statsminister Fälldins tvåpartiregering våren 1982. Den moderata riksdagsgruppen fann att även lagutskottets reviderade förslag till ny namnlag var så släkt- och familjefientligt att man krävde en ny utredning.

När man läser Olle Höglunds (1998) kommentar till 1982 års namnlag märker man att han har svårt att förlika sig med de många justeringar som gjordes i hans förslag. Klara källan grumlad när regering och riksdag försökte blidka en konservativ opinion som var starkare än man hade föreställt sig!

2. Förnamn

De nämnda exemplen handlade ju om efternamn. I fråga om förnamn gäller den begränsningen i 34 § namnlagen att sådana namn inte får godkännas som uppenbarligen inte är lämpliga som förnamn. Då, frågar man sig, hur tillämpas den bestämmelsen, är det kanske här det finns utrymme för att ge medborgarna större valfrihet?

Hösten 2009 avgjorde Regeringsrätten ett mål där två föräldrar ville ge sin son bokstaven *Q* som förnamn (RÅ 2009 ref. 55 I). Skatteverket, länsrätten och kammarrätten tyckte att det var ganska självklart att en ensam bokstav inte var något lämpligt namn eftersom det inte skulle fungera som förnamn i samhället.

Regeringsrätten inhämtade yttrande från Institutet för språk och folkminnen. Där ställde man sig om möjligt ännu mer avvisande, ja man synes till och med ha ifrågasatt om en bokstav definitionsmässigt kunde vara ett namn.

Vad sade då Regeringsrätten? Jo, att valet av namn är en personlig angelägenhet och att en omfattande valfrihet måste tillerkännas den enskilde. Det låter sympatiskt, men man kan fråga sig vad den uppfattningen hade med saken att göra. Här gällde det ju inte att tillgodose föräldrarnas önskemål utan att avgöra om en bokstav var eller inte var i lagens mening uppenbart olämplig som förnamn åt gossen. Men den frågan besvarade Regeringsrätten närmast som i förbigående, vad man lade tryck på var att pojken borde få heta *Q* när föräldrarna nu så gärna ville det.

I ett parallellt mål bestämde Regeringsrätten att en vuxen kvinna skulle få byta förnamn till *A-C* (RÅ 2009 ref. 55 II). Så liberala hade rättsinstanserna inte tidigare varit, och man kan fråga sig varför Regeringsrätten den här gången vände tvärt på klacken. Här kommer man nog inte ifrån att rättens sammansättning spelade en stor roll. Jag tror med andra ord att regeringsrådens personliga preferenser hade avgörande betydelse. En av de fem ledamöterna anmälde i båda fallen skiljaktig mening.

Samma dag, i ett tredje förnamnsmål, slog Regeringsrätten fast att 34 § namnlagen inte utgör hinder för en vuxen person att anta en kombination av manliga och kvinnliga förnamn; i det här fallet tilläts en person att heta *Erik Jan-Olov Madeleine* (RÅ 2009 ref. 55 III). Utgången var här inte lika sensationell, för underinstanserna – länsrätten och kammarrätten i Sundsvall – hade varit av samma mening (se även Brylla 2010).

Jag antyder redan här lite av dilemmat för en kommitté som vill vara lojal med regeringsdirektiven. Hur skall den göra för att åstadkomma en ännu större valfrihet? Skall man t.ex. helt släppa på kravet att namnet inte får väcka anstöt och inte heller leda till obehag för bäraren? Nej, det går naturligtvis inte, för där sätter inte minst hänsynen till barnen en gräns. Visst kan det vara gulligt att döpa ett litet barn till *Sladden*, *Plutten* eller *Tummelisa*, men säkert är att de barnen får problem när de börjar skolan.

Över huvud taget tycks det mig som att utrymmet är begränsat för att ändra lagen i liberaliserande riktning när gäller förnamnen. Jag skall förklara varför.

Kammarrätterna har godkänt förnamn som *Ampo*, *Mango*, *Jazz-Ture*, *Krog* och *Länsman*. Dessa fall gällde vuxna personer, men som dopnamn har godkänts exempelvis *Axl*, *My-Love*, *Junior*, *Bebben*, *Fiddeli*, *Blomman* (som pojknamn), *Solstråle*, *St. John*, *Beatrice del Carmen*, *Summercloud*, *Dykaredotter*, *Prins* och *Lego*.

Denna för föräldrarna men inte alltid för barnen generösa praxis har häm-

tat näring från ett avgörande i Regeringsrätten 1987, då *Twilight* godkändes som förnamn, om än med viss tvekan eftersom man menade att ett engelskt ord av den typen kunde vålla osäkerhet i fråga om uttalet (RÅ 1987 ref. 9).

Förnamn av påtaglig efternamnstyp får inte godkännas som förnamn, men också här har Regeringsrätten mjukat upp kriterierna i och med att man två år senare godkände *Jolin* som förnamn (RÅ 1989 ref. 75). Man sade då att Jolin har viss men inte påtaglig efternamnskaraktär. Underinstanserna följde efter och kom med samma motivering snart att godkänna förnamn som *Yskander*, *Skjellerup*, *Hoffman*, *Beck*, *Jalkeus* och *Rickman*.

Ett problem är att praxis varierar mycket både inom och mellan myndigheter och domstolar. Det är t.ex. svårt att se någon rimlig förklaring till att förnamn som *October*, *Modesty*, *Proffe*, *Puma* och *Månstråle* har godkänts men inte *Måne*, *Lingon*, *Mayday*, *Knalle*, *Snövit* och *Myran*.

3. Nybildningar av efternamn

Även om de familjerättsliga namnreglerna ger stor valfrihet händer det att folk inte är nöjda med de efternamn de en gång har fått utan önskar sig nya, ofta unika namn för sig själva och sina barn. Detta möter för det mesta inget hinder sedan ansökan har gjorts hos Patent- och registreringsverket med åberopande av de s.k. administrativa förvärvsreglerna i namnlagen. Det kommer in ca 1 500 sådana ansökningar till Patentverket varje år. Dock finns det vissa begränsningar med hänsyn till att det kan finnas snarlika namn som behöver skyddas mot förväxling. Det finns också språkliga begränsningar, vilka kommer till uttryck i 12 § namnlagen, där det står att som »nybildat efternamn får inte godkännas namn som till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet».

En språkvetare som läser denna lagtext får nog intrycket att nya namnförslag skall granskas ganska strängt från språklig synpunkt. Han kanske rent av får i tankarna Gustaf III:s ord vid instiftandet av Svenska Akademien, att dess uppgift skall vara att värna svenska språkets renhet, styrka och höghet. Men verkligheten kunde knappast se mer annorlunda ut. I dagens rättstillämpning är den språkliga prövningen så gott som obefintlig. Eller vad skall man annars säga om att exempelvis följande nybildningar har befunnits lämpliga som efternamn här i landet: *Seydayéebdulcelil*, *Dîclekahraman*, *Shakibimomtaz*, *Viyeyethas* och *Ukaabdulhak*?

Jag överlåter åt mina läsare att avgöra hur dessa namn rätteligen skall utta-

las! Dock bör beträffande det andra namnet noteras att det innehåller cirkumflex, ett tecken som ju inte finns i svenskan. Ändå kan alltså nybildade och juridiskt sett svenska namn med det tecknet passera det språkliga nålsöga som 12 § namnlagen är tänkt att utgöra. Cirkumflexnamnet godkändes år 2009. Det året godkändes också efternamn som slutar på *-jänta* och på *-pappa*.

Tordsjänta har sålunda godkänts liksom *Nathaliespappa*. Eftersom barn normalt övertar sina föräldrars namn får man räkna med att det i framtiden kommer att finnas flickor som heter något på *-pappa* och ynglingar som heter något på *-jänta*. Nog är det en märklig ordning. Men kanske egentligen inte konstigare än att kvinnor har efternamn som slutar på *-son*!

Ett av de sällsynta avslag på senare år, som inte avsett förväxlingsrisken, inträffade 2008, då Patentbesvärsrätten förvägrade en kvinna att byta till namnet *Ogift*, men då inte med hänvisning till språkkravet utan på grund av det förbud mot vilseledande efternamn som också finns i 12 § namnlagen. Patentverket hade tidigare godkänt namnet, där hade man således inte haft några betänkligheter mot att kvinnan skulle få heta *Ogift*.

En grundorsak till att det har kunnat bli så här tokigt tror jag är att språkkravet var fel tänkt och fel utformat redan från början. Lagstiftaren insåg inte behovet av en rättslig ram för bedömningen, med påföljd att det i praktiken överlämnades till domstolarna att efter tycke och smak godkänna eller förkasta nya namnförslag. Den kände språkprofessorn Thorsten Andersson (1979) varnade för vad som skulle hända om lagstiftaren inte vågade sätta ner foten och ge mer handfast vägledning för språklämplighetsbedömningen:

> Om nya släktnamnsförslag inte längre sätts i direkt relation till existerande släktnamnsskick, förlorar bedömningen av allt att döma i stadga och stringens. Lagförslagets formulering [- - -] är påfallande vag. Den utgör inte någon säker ledning för utbildandet av en ny praxis i släktnamnsbedömningen.

Men denna varning tog lagstiftaren ingen hänsyn till och bäddade härigenom för den oenhetliga och som många nog skulle säga urartade praxis, som sedan följde. Man kan också tydligt se att Patentbesvärsrätten varit så att säga mest progressiv medan Patentverket har haft en något mer återhållsam inställning.

Utvecklingen har gått i flera steg. År 1990 godkände Patentbesvärsrätten namnet *Montroyal* med motivering att en nybildning inte är språkligt olämplig bara för att den ger intryck av att vara av utländskt ursprung. År 1997 förklarade Regeringsrätten med rösterna 3–2 att en nybildning är språkligt olämplig bara om den kan vålla »en inte obetydlig olägenhet» (RÅ 1997 ref. 75). Det ledde den gången till att namnet *Beachman* godkändes som nytt svenskt efternamn. Positionerna flyttades fram ytterligare 2004 då Patentbe-

svärsrätten menade att det från språklig synpunkt inte finns något att invända mot nybildningar där *å*-ljudet stavas med dubbeltecknat ⟨*aa*⟩.

Härefter har utvecklingen – eller urartningen om man så vill – gått rasande fort. Jag har gått igenom godkända nybildningsansökningar från 1983 och framåt, och funnit att fram till omkring år 2000 var de namn som godkändes fullt möjliga att uttala för en svenskspråkig person, även om många namn i och för sig gjorde ett exotiskt intryck. Men under de senaste tre till fyra åren har godkänts hundratalet namn som jag som svenskspråkig och med vissa kunskaper i andra europeiska språk inte alls vet hur de bör uttalas.

Det är uppenbart att de rättsliga instanserna inte uppfattar dagens lagstiftning som relevant. Man har inte velat ge legitimitet åt det nuvarande språklämplighetskravets syfte att bevara ett inhemskt namnskick någorlunda fritt från främmande influenser. Det multikulturella konceptet – detta misstänkliggjorda uttryck – har anammats så till den grad att man inte ansett sig kunna ta hänsyn ens till den börda ett främmande och svåruttalbart namn blir för ett barn som kommer att växa upp och verka i en språkmiljö där svenskan totalt dominerar.

Det är ju en sak att utlandsfödda behåller sina namn när de blir svenska medborgare. Men vad jag talar om här är nybildningar av från svensk språksynpunkt klart olämpliga namn, som Patentverket och Patentbesvärsrätten godkänner i parti och minut.

Frågan är om inte språklämplighetskravet i namnlagen har korrumperats till den grad att det inte längre bör finnas kvar i lagen. Om det skall ersättas med något annat och i så fall med vad är inte gott att säga. Det är troligen för sent att enligt Thorsten Anderssons modell införa ett språkriktighetskrav baserat på det befintliga namnskicket. Vad skulle det för övrigt tjäna till, när detta namnskick nu ser ut som det gör? Alternativet med ett allmänt lämplighetskriterium är inte heller en idealisk lösning, å andra sidan har jag svårt att se hur man helt skulle kunna klara sig utan ett sådant.

Det kan i sammanhanget vara av intresse att se vilka råd Patentverket ger på sin hemsida. Man anger där ett enda exempel på ett namnförslag som fått avslag för att det varit språkligt olämpligt, det gäller namnet *Anncoccozz*. Ser man däremot till vilka namnförslag man kan få fram ur verkets egen namngenerator finner man där namn som *Adememosse*, *Bernibåge*, *Davevu*, *Elfrös*, *Eststråle*, *Freddulv*, *Pålekvist* och *Ågörn*. Dessa namn är ju fullt möjliga att uttala, men bör de lämpligen rekommenderas till allmänheten?

Namnlagen föreskriver nämligen också att som nya efternamn får inte godkännas namn som kan väcka anstöt eller leda till obehag för den som skall bära namnet. Även på den punkten har det skett en påfallande liberalisering i

praxis, det skall bra mycket till för att ett namn skall underkännas av dessa anledningar. Det är inte utan att man häpnar över vilka egendomliga och ibland rent kuriösa namn som folk vill och får byta till.

Ansökningarna spänner över hela registret, alltifrån det försynta *Skogsmus* till det mer kavata *Liljewråål*.

Rätt stor är gruppen »romantiska» namn, såsom *Silfvenlängtan*, *Amorsken*, *Gryningsdotter*, *Soldansare*, *Påfågelöga*, *Elfenbensros*, *Måndroppe*, *Ängelhimmel*, *Rosenpärla*, *Lovecraft*, *Nightlove* och *Sadelstierna*.

Namnet *Solstråhle* godkändes av Regeringsrätten 1990 efter att ha avslagits av Patentverket och Patentbesvärsrätten (RÅ 1990 ref. 107). Idag är det få som ens höjer på ögonbrynen inför ett sådant namn. I somras godkändes för övrigt namnet *Solstrid* som nytt efternamn, tillsammans med bland andra *Silverpanda*, *Humleving* och *Falkuggla*.

Sedan har vi en grupp påtagligt prosaiska efternamn: *Starkström*, *Cyklist*, *Tvärnit*, *Åskregn*, *Töväder*, *Molntuss*, *Fallrep*, *Windrufva* och *Hårzon*.

Andra tycks vilja ha namn som imponerar. Exempel på sådana förmodat imposanta namn är *Stenriker, Himlensson, Lejonklippa, Örntand, Stormstege, Gyllenstorm* och *Gyllentofs*.

Kravet att namnet inte får leda till obehag för bäraren – och hans efterkommande, namnet går ju vanligen i arv – det kravet tar man alltså inte så allvarligt på numera, vilket framgår också av att på senare år har godkänts nybildningar som *Rackare*, *Knyckare*, *Hedning*, *Tvetomte*, *Talabani*, *Älkskog*, *Vanilja*, *Svinevit*, *Negrarosa*, *Muminsson*, *Mutsson*, *Halthur*, *Toffael*, *Spjuvér*, *Kramenbjörn*, *Stenskalle*, *Pottomsson* och *Gullroos. Rackare* är ju yrkesbeteckning för en bödel eller bödelsdräng, och *Gullros* torde jämte *Majros* och *Stjärna* höra till våra vanligaste konamn.

Slutligen finns det godkända namn som kan tyckas vara allmänt kufiska: *Rymdport*, *Mackafoj*, *Örnefjörden*, *Lejonlamm*, *Styltenhielm* och *Griffelcrona.*

De nämnda namnen är ju sådana som borde ha ifrågasatts inte i första hand från språklig synpunkt utan utifrån kriteriet i namnlagens 12 § p. 5 och 6 att namnet inte får väcka anstöt och inte heller vara chikanerande för bäraren. Man någon substantiell sådan prövning tycks alltså inte ske, nästan allt slinker igenom. Frågan är om lagstiftaren bör göra något åt det, och i så fall vad. Om kommittén föreslår skärpta krav kan det komma i konflikt med den ökade valfrihet som direktiven talar om.

Vissa gränser för denna ökade valfrihet måste ändå finnas. Det är inte önskvärt att vi i Sverige får en situation motsvarande den som råder i Norge efter det att en ny namnlag infördes där år 2003. Lagen har exempelvis fått till följd att en 23-åring från Arendal inte ansetts kunna förvägras att anta den bisarra

namnkombinationnen *Knut Egil Knudån Animal Gjeddefisker Knuteknut Ydse Pedersen*. Enligt Aftenposten den 23 mars 2007 blev mannen själv förvånad över att hans ansökan godkändes; han hade på sin höjd hoppas att ett av namnen skulle gå igenom efter det att han överklagat Folkeregistrets avslagsbeslut.

I ett specifikt avseende är emellertid de tillämpande instanserna omedgörliga, och det är fallet när någon begär att få lägga ett prefix till namnet, vanligen ett adelsklingande *af* eller *von*. Den historiska orsaken till denna avvisande hållning är att de adliga namnen ansetts innefatta ett kulturarv som är värt att skyddas och att det därför inte bör tillåtas att, som 1956 års namnrättskommitté framhöll

> [- - -] ett nytt namn förses med sådana utsmyckningar som kunna giva det sken av att vara adelsnamn såsom de, von eller af. Man bör också vid själva namnets utformning undvika sådana heraldiska begrepp, som av hävd uteslutande har använts i adelsnamn.

Efterhand som tiderna förändrades försvann kulturarvstanken som gångbart motiv för att reservera prefixen för adeln, och det finns inte ett spår av den tanken i 1982 års namnlag. Men i rättstillämpningen tog man ändå på sig ett slags kulturellt ansvar och vägrade att släppa prefixen fria. Man menade förmodligen att effekten annars kunde ha blivit en uppsjö av ansökningar från personer som ville höja sina vanliga namns status och att namnmyndigheterna tvingats godkänna löjeväckande namn såsom *von Johansson* och *af Larsson*. Men för att förhindra ett sådant oskick behövdes en juridisk förklaringsmodell, och den blev att prefixen från språklig synpunkt var olämpliga i efternamn här i landet. Syftet må vara gott, men att motivera avslagen på det sättet är som var och en inser kvalificerad humbug. Prefixen åtnjuter ju sedan århundraden full acceptans i det svenska namnskicket. Ändå är det fortfarande så som avslagsbesluten motiveras. Ett känt fall är *von Torslow*, där Patentbesvärsrätten år 1996 avslog ansökan av just språklämplighetsskäl, likadant var det i fallet *van Gent* år 2000.

4. Särskilt om adliga och adelsklingande namn

Den gamla namnrättskommittén menade alltså att också de heraldiska begreppen borde vara förbehållna adelsnamnen, detta med hänsyn till risken för vilseledanden beträffande namnbärarnas härstamning. Omkring år 1990 inträdde emellertid en kraftig ökning av antalet godkända ansökningar om nybildningar av namn med adlig klang. Efternamn som *Rosencreutz*, *Kru-*

senstråhle, *Oxenskjöld* och *Silverkors* såg dagens ljus. Det var alltså här fråga om påhittade namn som aldrig hade haft några tidigare bärare, men vilkas syfte var att ge intryck av att vara genuina adelsnamn och just därför uppfattades som attraktiva att byta till.

Man kan ha vilka synpunkter man vill på detta fenomen, men det är nog inte mycket lagstiftaren kan göra åt saken. Gärdet är rivet sedan länge, och någon stor skada är väl inte skedd, bortsett från att det kan vara tråkigt för Riddarhuset att de heraldiska begreppen får användas på detta nya sätt.

En allvarligare sak, som jag ser det, är att det härjämte har blivit möjligt att lägga beslag på namn som tillhört utslocknade adelsätter. Ansöker man om att få byta till ett sådant historiskt givet namn kan det självfallet inte bli tal om någon språklig lämplighetsprövning, utan då är det bestämmelserna om förväxlingsrisk i 13 § namnlagen som skall tillämpas. Där står att som efternamn får inte godkännas namn som lätt kan förväxlas med ett allmänt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt. Det vanliga är att namnet inte bara liknar utan är identiskt med det utdöda namnet, och då är ju förväxlingsrisken notorisk. Ensamt avgörande för om ansökan skall godkännas eller inte blir i sådana fall om namnet är »allmänt känt».

För mig kom det som en överraskning när jag upptäckte hur enkelt det var att byta till ett historiskt adelsnamn. När bytet sedan väl har skett hindrar de vanliga privaträttsliga namnreglerna andra personer från att använda sig av namnet, vare sig enskilt eller i ett kommersiellt sammanhang. Jag hade föreställt mig att åtminstone namn som finns förtecknade i det under mellankrigstiden utgivna verket Svenska adelns ättartavlor (Elgenstierna 1925–36), kunde i någon mening anses allmänt kända. Men där bedrog jag mig, för det visade sig att Patentbesvärsrätten har tillskapat en praxis som innebär att bara namn som förekommer under eget uppslagsord i Nationalencyklopedin är skyddade. Finns namnet endast i t.ex. Svensk uppslagsbok eller Svenskt konstnärslexikon är namnet inte allmänt känt, och därmed basta!

Denna till synes egendomliga praxis torde ha att göra med ett regeringsrättsavgörande 1996 (RÅ 1996 ref. 29). Patentbesvärsrätten hade där medgivit en person att byta till namnet *Leijoncrona*, med åberopande av att den utdöda adliga ätten Leijoncrona inte var allmänt känd. Det hade visserligen funnits flera framstående bärare av namnet, bland andra en generalkommissarie Johan Leijoncrona, som Kronobergsparken på Kungsholmen är uppkallad efter, och dennes son Christoffer Leijoncrona, som var envoyé vid engelska hovet och framstående skald. Emellertid meddelades 1990-talets elever i grundskola och gymnasium ingen undervisning om dessa mäns bedrifter och deras namn kunde därför enligt Patentbesvärsrätten inte anses allmänt känt. Rege-

ringsrätten gav Patentbesvärsrätten bakläxa med hänvisning till att Christoffer Leijoncrona fanns med under eget uppslag i Nationalencyklopedin. (Se även Brylla 1996.)

Patentbesvärsrättens reaktion på denna tillrättavisning blev att den i sin fortsatta praxis på ett ytterligt nitiskt sätt tog fasta på Regeringsrättens motivering, vilket fört med sig åtskilliga ganska upprörande fall av snyltning på frejdade adelsnamn, till och med i sådana fall där ätten har utslocknat relativt nyligen.

Patentverket gjorde för några år sedan ett försök att ifrågasatta nationalencyklopedidoktrinen då man vägrade två makar i Solna att anta namnet *Stiernkors*. Namnet hade tidigare tillhört en svensk-finsk adelsätt. En Stiernkorsare hade varit biskop i Åbo och en annan fältöverste över »allt rytteri och fotfolk i Finland». Om detta och mycket annat går att läsa i exempelvis Svensk uppslagsbok som gavs ut på 1950-talet. Men i Nationalencyklopedin som kom 40 år senare hade man inte bekvämat sig att ta med liknande upplysningar, och därför ändrade Patentbesvärsrätten beslutet och medgav sökandena att byta till namnet *Stiernkors*.

Det finns uråldriga ätter som fortlevde långt in på 1900-talet, och vilkas namn Andersson, Pettersson och Lundström i allt raskare takt lägger beslag på. Det ödet har drabbat namn som *Adlerstam*, *Gripensvärd* och *Nordenstjerna*. Fortfarande finns över 2 000 utdöda adelsnamn som hotas av att få nya innehavare, även om många av de mest attraktiva namnen redan har tagits i anspråk. Ett mindre antal övertogs redan på 1990-talet, såsom *Silverbielke* och *Gyllensparre*, men under senare år har månget vackert blänkande adelsnamn annekterats av oskylda bärare. Exempel på sådana namn är *Gyllenstam*, *Liljesvärd*, *Cederflycht*, *Gyllenbielke*, *Silfwercreutz*, *Nordenstråle*, *Lagersparre*, *Rosenklinga* och *Gyllenheim*.

Gemensamt för alla dessa hittills cirka 60-talet historiskt kända adelsnamn är alltså att de har haft oturen att inte komma med under eget uppslag i Nationalencyklopedin. I just fallet *Gyllenbielke* hjälpte det inte ens att Gyllenbielkeska stiftelsen och det ännu verksamma Gyllenbielkeska hospitalet i Kvidinge instämde i Riddarhusets protester. De ytterst få avslag som meddelats – utöver *Leijoncrona* har detta inträffat bara i fallen *Sprengtport* och *Meijerfeldt* – har alltså grundats på den närmast slumpmässiga omständigheten att namnen har funnits med i Nationalencyklopedin under egen rubrik.

Kan och bör man göra något åt detta? Ja, man borde nog åtminstone göra ett försök, för det är från allmän synpunkt stötande att ett för nationen gemensamt kulturellt och historiskt arv förskingras på detta lättvindiga sätt. En tänkbar metod att strama upp praxis kan vara att byta ut begreppet allmänt känt mot historiskt känt. Men det kan också finnas andra möjligheter.

5. Svagt administrativt namnskydd i förväxlingsfallen

Byten till namn som tillhört utdöda släkter är ett specialfall av det generella administrativa namnskyddet i 13 § namnlagen som säger att ett nytt efternamn inte får godkännas om det lätt kan förväxlas med ett efternamn som någon redan bär. Här blir det ofta fråga om intrikata bedömningar, som lämnar utrymme för ganska fritt tyckande, och det är också en förklaring till att Patentverket, Patentbesvärsrätten och Regeringsrätten påfallande ofta har gjort olika bedömningar. Även här kan man se att det är Patentverket som har stått för kontinuitet och som har velat hålla fast vid förarbetsuttalandena, där det betonas att »en rent språklig bedömning av likhet och förväxlingsrisk [bör] bli ett centralt moment».

Patentbesvärsrätten har haft en annan inställning och började för ca 20 år sedan tillämpa en mer fri prövning i en för den sökande generös riktning. Patentverket har klagat över detta, bland annat i skrivelser till Justitiedepartementet, och menat att det inte går att begripa hur besvärsrätten resonerar, för man uppfattar inte att domstolen följer någon klar linje.

Ett problem i detta sammanhang är bristen på prejudikat. Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen) har bara i två fall – år 2003 – prövat förväxlingsrisken. Att inte fler fall har kommit upp har att göra med att Patentverket inte har besvärsrätt när högre instans ändrar besluten och bifaller ansökningarna. I de två prövade fallen menade Regeringsrätten att det sökta namnet *Berneckow* var alltför likt *Barnekow* och att *Hemilton* var alltför likt *Hamilton* (RÅ 2003 ref. 97). Men i just dessa fall hade både Patentverket och Patentbesvärsrätten godkänt namnen såsom varande tillräckligt särskiljande; att målen hamnade i Regeringsrätten berodde på överklaganden från de Barnekowska och Hamiltonska släktföreningarna.

Det är som sagt tydligt att Patentbesvärsrätten har fjärmat sig från intentionerna bakom förväxlingsriskbestämmelsen i namnlagen. Man har t.ex. godkänt namnet *Milmark* trots att det redan fanns personer som hette *Millmark* och andra som hette *Milemark*. Man har godkänt *Nomell* och *Hölje* fast *Numell* och *Höljö* redan fanns. Man har godkänt *Anderhed* fast *Andered* redan fanns. Dessa namn står varandra så nära både visuellt och fonetiskt att det inte kan råda något tvivel om att det från språklig synpunkt föreligger förväxlingsrisk. Det är ganska anmärkningsvärt att namnlagstiftningen, som den tillämpas i dag, på detta sätt favoriserar sökandena på namnrättshavarnas bekostnad.

Om man menar att den som heter *Millmark* inte skall behöva tåla att någon annan tar sig namnet *Milmark* med enkelt *l*, då bör det vara en uppgift för namnlagskommittén att pröva i vad mån namnskyddet kan stärkas i likhets-

och förväxlingsriskfallen. Men också här är dilemmat att en sådan åtstramning går på tvärs mot intentionerna i direktiven om att ge medborgarna större frihet att själva välja sina namn.

6. Reformbehovet i övrigt

Nu är det förvisso inte så att det saknas områden där man bör kunna förenkla för medborgarna och ge dem större valfrihet, utan att alltför mycket tumma på namnskyddet och kravet på namnstabilitet. Jag kan se åtminstone tre sådana reformområden.

För det första förefaller det nuvarande förbudet att byta till ett efternamn som någon annan redan har, i ett avseende onödigt strängt. Det finns många namn som är så vanliga att det inte är relevant att tala om intrång i namnrätten ifall fler personer tillåts byta till samma namn. Inemot 260 000 svenskar heter *Johansson*. Från namnrättslig synpunkt är det försumbart om johanssönerna tillåts bli ännu fler. En tanke kan därför vara att släppa de vanligaste efternamnen fria, så att man får rätt att byta till ett sådant vanligt namn utan sakprövning, som ett enkelt anmälningsärende. Men kanske bara en gång i livet, kravet på namnstabilitet får inte urholkas alltför mycket.

Var gränsen i så fall skall dras kan diskuteras. Drar man den mellan det 200:e och det 201:a namnet kommer vem som helst att få byta till namnet *Frisk* men inte till *Wahlström* (Språkbanken vid Göteborgs universitet 2008). Bestämmer man sig för de 500 vanligaste namnen får man byta till *Östergren* men inte till *Edvinsson*. Är man ännu generösare och drar gränsen vid de 1 000 vanligaste namnen blir det fritt att byta också till namn som *Rosenkvist*, *Elg* och *Ekstedt*. Ett annat alternativ är att dra gränsen vid ett visst antal bärare av namnet. Om man t.ex. sätter gränsen vid 1 000 bärare skulle det bli fritt att byta till *Fridén* (1003) men inte till *Nordling* (999).

Man kan förstås ifrågasätta hur stort behovet av en sådan reform är, men den skulle i alla fall kunna bli ett av flera sätt att öka den enskildes valfrihet.

Ett annat och mer angeläget liberaliseringsprojekt är att göra något åt vad man nog rätteligen bör kalla mellannamnseländet. Reformen med mellannamn i 1982 års lagstiftning måste till stor del sägas ha blivit ett misslyckande. Folk begriper inte hur systemet fungerar, och i den mån de gör det irriterar de sig på lagstiftarens trångsynthet. Jag kan mycket väl förstå kritiken. Reglerna är så utformade att två makar inte kan få full namngemenskap utan att den ena maken avsäger sig sitt eget efternamn. Denna innebörd är ingalunda frukten av något för-

biseende utan är resultatet av ett medvetet ställningstagande från lagstiftarens sida, återspeglat i följande uttalande av 1972 års namnlagsutredning:

> För ändamålet med [mellannamn] är emellertid alldeles onödigt att tillskapa mer än en namnkombination. Det räcker med att endera maken tar den andres släktnamn som [mellannamn] för att familjeanknytningen dem emellan skall framgå. [- - -] De får alltså nöja sig med att endera får bära [mellannamn]. Det torde kunna överlämnas åt dem själva att bestämma vilken av dem som skall bära [mellannamn].

Eftersom mellannamnet är rent personligt kan en ensamstående förälder heller inte föra det vidare till sina barn, och på så sätt få namngemenskap med barnen. Det stärker bilden av att man behöver göra något ganska radikalt om man skall få acceptans för regelsystemet. Det räcker inte med att t.ex. ge makar möjlighet att korsvis bära varandras namn som mellannamn, utan sannolikt behöver man göra rent hus med hela mellannamnskomplexet.

Och har man väl satt yxan till roten är det kanske inte omöjligt att förbudet mot dubbelnamn faller för samma hugg. Dubbelnamn med bindestreck av typ *Burenstam-Linder*, *Cavalli-Björkman*, *Tarras-Wahlberg*, *Wiven-Nilsson*, *Gustaf-Janson* och *Ask-Upmark* har ju gammal hävd i namnskicket, men nya sådana namn får enligt en uttrycklig bestämmelse i 1982 års namnlag inte bildas. Förbudet har motiverats med att dubbelnamnen är otympliga och leder till praktiska svårigheter. Det må så vara, men dessa svårigheter är nog inte oöverstigliga och man kan i varje fall knappast påstå att de dubbelnamn som redan finns är mer ohanterliga än åtskilliga av de nybildade efternamn som i dag godkänns av de rättsliga instanserna.

Ett tredje stort reformområde har med processordningen att göra. Jag tror att bristen på enhetlighet i rättstillämpningen har ett klart samband med förfarandereglerna i namnlagen. Som det är i dag finns det inte mindre än nio olika instanser som hanterar och prövar namnärenden, vilket bäddar för en divergerande och rättsosäker tillämpning, förutom att det naturligtvis skapar förvirring hos den rättssökande allmänheten.

Skatteverket, som har hand om de familjerättsliga namnförvärven, kan överklaga förvaltningsrättens och kammarrättens beslut. Patentverket har däremot, som framgått, inte motsvarande rätt att överklaga Patentbesvärsrättens beslut, vilket kan vara en förklaring till att Patentbesvärsrätten ganska ostört har kunnat driva rättsutvecklingen i en riktning som Patentverket och även Institutet för språk och folkminnen haft svårt att förlika sig med och som dessutom saknar stöd i förarbetena till lagstiftningen. I det sammanhanget behöver kommittén ta ställning även till den övergripande frågan om hela eller större delen av prövningen i första instans i fortsättningen bör läggas på en och samma myndighet.

7. Avslutande anmärkningar

Jag har här gett några antydningar om en namnlagsutredares dilemma. Namnlagskommittén har fått tre år på sig, våren 2013 skall ett förslag till ny namnlag vara klart. I förhållande till uppdragets svårighetsgrad är den tilldelade tiden knapp. Professor Michael Bogdan (1991) har i sitt kompendium för juriststuderande skrivit att namnlagen är »en komplicerad och inte helt konsekvent kompromiss mellan olika politiska hänsynstaganden». Det är lätt att instämma i den bedömningen. Man måste vidare inse att kommittéformen i sig fordrar en längre utredningstid än vad en vanlig expertutredning skulle behövt. I namnlagskommitténs fall skall i möjlig mån tillgodoses önskemål från 14 politiskt valda ledamöter från 8 riksdagspartier och dessutom företrädare för Svenska Akademien och berörda myndigheter. Olle Höglund behövde förra gången som ensamutredare inte bekymra sig stort om den politiska verkligheten, men så visade det sig också bli strid mellan riksdagspartierna under beredningen av den namnlagsproposition som byggde på hans förslag. Företrädarna för regeringspartierna var inbördes oense, Moderaterna krävde utan framgång en ny lagrådsgranskning och yrkade slutligen avslag på propositionen i dess helhet. Förhoppningsvis får den nu pågående namnlagsrevisionen en mer tryggad politisk förankring redan under utredningsfasen. Men osvuret är som alltid bäst.

Källor och litteratur

Andersson, Thorsten, 1979: Yttrande till Patent- och registreringsverket med anledning av Namnlagsutredningens betänkande Nya namnregler (Statens offentliga utredningar 1979:25.). (Yttrandet återfinns i regeringens proposition 1981/82:156, s. 211–213.)

Betänkande 1982: Lagutskottets betänkande 1981/82:41 om ny namnlag (prop. 1981/82:156).

Bogdan, Michael, 1991: Namnrätt. 3 uppl. 1991. Lund.

Brylla, Eva, 1996: Adelsnamn och efternamnsbyte. Fallet *Leijoncrona*. I: SAS 14. S. 43–45.

— 2010: Han får heta *Madeleine*. En dom i Regeringsrätten. I: SAS 28. S. 151–154.

Carlson, Per, 2005: Anseende i personnamnsrätten. Några reflexioner i anledning av en dom i Regeringsrätten. I: SAS 23. S. 79–89.

Elgenstierna, Gustaf, 1925–36: Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser 1–9. Stockholm.

Höglund, Olle, 1998: Namnlagen. En kommentar. 2 uppl. Stockholm. (Norstedts gula bibliotek.)

Kommittédirektiv 1970: Kommittédirektiv till Familjelagssakkunniga. Stockholm. (Dir. 1970:52.)

Kommittédirektiv 2009: Kommittédirektiv. En översyn av namnlagen. Beslut vid regeringssammanträde den 21 december 2009. 2010. Stockholm. (Dir. 2009:129).

Namnlagsutredningen 1979: Nya namnregler, betänkande av 1972 års namnlagsutredning. Stockholm. (Statens offentliga utredningar 1979:25.)

Namnrättskommittén 1960: Förslag till namnlag. Betänkande avgivet av Namnrättskommittén. Stockholm. (Statens offentliga utredningar 1960:59.)
Nationalencyklopedin 1–20. 1989 ff. Malmö.
Patentbesvärsrätten: domar och beslut (http://www.pbr.se/avgoranden.htm).
Patent- och registreringsverket: beslut.
Patent- och registreringsverkets webbplats (http://www.prv.se/Personnamn/).
Proposition 1963: Kungl. Maj:ts proposition nr 37 år 1963 rörande ny namnlagstiftning. Stockholm.
Proposition 1982: Regeringens proposition 1981/82:156 om namnlag. Stockholm.
Regeringsrätten: domar.
Regeringsrättens årsbok (RÅ) (http://www.ne.se/regeringsrättens-årsbok).
Språkbanken vid Göteborgs universitet 2008: Vanliga efternamn, i frekvensordning (http://spraakbanken.gu.se/statistik/lbenamn.phtml).
Svensk uppslagsbok 1–32. Andra omarb. och utv. uppl. 1947 ff. Malmö.
Svenskt konstnärslexikon. Tiotusen svenska konstnärers liv och verk. Red.: Johnny Roosval. 1952–67. Malmö.
Tidning för kungörelser om efternamn. Utg. av Kungl. Patent- och registreringsverket. 1983 ff. Stockholm.

Summary

OLLE ABRAHAMSSON

Must any name be approved?

The dilemma of a committee of inquiry on Sweden's personal names legislation

In the Swedish Government's terms of reference (Ju 2009:129) for a committee of inquiry to review the Swedish Names Act (1982:670), it is stated that the committee is to look into 'whether there is scope to take somewhat greater account of the interest of individuals in choosing their own names'. This wording may give the impression that overly restrictive legislation, rigidly applied, is unnecessarily preventing citizens from deciding for themselves what names they and their children are to have. This may be true as regards the restrictions placed on the use of a surname as a middle name, which are difficult to understand and which, among other things, mean that spouses cannot fully share a family name unless one of them gives up his or her own surname. In other respects, however, it can scarcely be claimed that the personal names legislation places excessive constraints on citizens' choices of forenames and surnames. In this article, numerous examples are given to demonstrate how liberally the rules are in fact applied. Not least, it is shown that the Act's requirement that newly formed surnames must have a linguistic form appropriate 'in this country' has in reality become ineffectual.

The linguistic suitability requirement has not, for instance, been considered to prevent the coining of new surnames that are difficult to pronounce, such as *Seydayéebdulcelil*, *Dıclekahraman* and *Viyeyethas*, English names like *Lovecraft* and *Nightlove*, or derogatory names such as *Knyckare* ('pilferer, thief') and *Rackare* ('scoundrel, rogue'). As forenames, the courts have approved names referring to occupations, like *Länsman* ('county sheriff'), and mixed-gender combinations of names, such as *Erik Jan-Olov Madeleine*. Parents have been allowed to christen a son with the single letter *Q*, a daughter with the surname-like *Dykaredotter* ('diver's daughter'), and a son with the name *Blomman* ('the flower'). The surnames of ex-

tinct noble families, such as *Gripensvärd*, *Gyllenbielke* and *Nordenstjerna*, have simply been taken over by completely unrelated individuals.

Against this background, the cross-party Names Act Committee would appear to face a dilemma if it is to make recommendations that will increase still further the scope for citizens to choose forenames for their children and create new surnames for themselves and their families.

Recensioner

Emilia Aldrin: Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009. Uppsala: Uppsala universitet 2011. (Namn och samhälle 24.) ISBN 978-91-506-2195-2.

Vi bär alla ett förnamn. Förnamn är mycket mera än bara »ett namn», mera än en praktisk etikett. Namn kan skapa och representera vår identitet. I regel är det våra föräldrar som har gett oss våra förnamn och på det sättet också skapat eller påverkat våra identiteter. Men på vilka grunder ger föräldrar namn till sina barn? Vilka slags identititer skapas genom namngivning och vems identitet är det egentligen fråga om?

Sådana här frågor ställs i Emilia Aldrins doktorsavhandling, som befinner sig inom socioonomastikens forskningsområde. Socioonomastiken och även den bredare sociolingvistiken har använts i avhandlingen framför allt för att kunna förstå och analysera förnamnsgivningens sociala relevans.

Förnamn och förnamnsgivning har även tidigare studerats ur ett socioonomastiskt perspektiv. Inom den nordiska namnforskningen finns det dock bara enstaka mindre socioonomastiska studier som handlar om namngivning i senmodern tid. Däremot finns det några omfattande studier som behandlar historiskt material, t.ex. Linnea Gustafssons Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890 (2002) och Vera Lifs Ingermanländares namnskick under 1900-talet. Kontinuitet och förändring (2004). Aldrins avhandling är den första doktorsavhandlingen i Norden som behandlar förnamnsgivning i senmodern tid.

Syftet med avhandlingen är att undersöka hur föräldrar i Sverige i början av 2000-talet använder val av förnamn till sina barn som en del i en identitetsskapande process. Målet är att på det sättet öka kunskapen om förnamnsval som social handling. Det är fyra frågeställningar som berörs. För det första undersöks hur föräldrars val av förnamn till sina barn kan betraktas ur ett identitetsperspektiv. Det frågas i vilken mån ett identitetsteoretiskt ramverk kan tillämpas på föräldrarnas namngivningssituation och huruvida det empiriska materialet stöder en sådan tolkning. För det andra är syftet att beskriva vilka slags identiteter som skapas genom namngivningsprocessen. Identitet kan skapas på olika nivåer: på lokal nivå, på mikronivå och på makronivå. På lokal nivå är det fråga om relativt varaktiga identitetstyper som föräldrar återskapar många gånger i sitt resonemang om namnvalet. Föräldrar är också i viss mån medvetna om dessa identiteter och orienterar sig aktivt mot dem. Identitetsskapande på mikronivå betyder för sin del sådana identitetstyper som skapas mer eller mindre tillfälligt och omedvetet inom ett samtal. Identitetsskapande på makronivå betyder å sin sida sådana identitetstyper som skapas i relation till makrosociala strukturer. För det tredje är syftet att belysa hur identitetsskapandet sker. Här undersöks vilka aspekter av namnet, namnvalet och resonemanget om namnvalet som föräldrarna tar fasta på och använder på ett identitetsskapande sätt, och i vilken mån olika resurser används för att skapa olika slags identiteter. För det fjärde frågas det vems identitet – föräldrarnas respektive barnets – det är som namnvalet bidrar till att skapa. I sin helhet kan huvudsyftena anses vara relevanta, förnuftiga och även välformulerade.

Identitet, positioneringar och resurser är viktiga begrepp i avhandlingen. Individens identitet ses som en dynamisk process som äger rum på tre nivåer (mikronivå, lokal nivå, makronivå). Sociala positioneringar har där en central roll. De är de konkreta handlingar eller yttranden som bidrar till sociala ställningstaganden och individers skapande av olika bilder av sig själva och andra. I varje enskild situation finns en mängd olika handlingar, förhållningssätt och uttrycksmöjligheter som en individ kan välja mellan. Varje alternativ förutsätter och skapar olika sociala positioner och genom att välja ett visst alternativ placerar sig individen i en viss position. Man kan t.ex. positionera sig som vanlig eller originell.

Resurser är de konkreta språkliga medel som individer använder sig av för att skapa sociala positioneringar. Överhuvudtaget kan alla typer av lingvistiska resurser användas för att skapa sociala positioneringar. Lingvistiska resurser som är relevanta i avhandlingen är ansiktsaktiviteter, prestige, ackommodation och kategoriseringar.

Länkarna mellan språkliga uttryck och sociala positioner är indexikaliska, vilket betyder att de inte är stabila och a priori givna utan varierande och kontextbundna. Vissa språkliga uttryck förknippas konventionellt med vissa sociala betydelser inom en viss kultur eller grupp, och så blir det möjligt att indexera en särskild social position genom att använda detta språkliga uttryck, t.ex. ett förnamn. Allt som allt, identitet skapas i konkreta situationer och individer presenterar vissa bilder av sig själva i dem och väljer därmed aktivt, men ofta omedvetet, vem han eller hon vill vara.

Hur kan och ska identitetsskapande med hjälp av val av förnamn studeras? För att få en mångfasetterad bild har Aldrin genomfört två delstudier. Båda undersökningarna har genomförts i Göteborgs kommun. Här ska man notera att läget i Göteborg nödvändigtvis inte motsvarar det allmänna läget i hela Sverige. På sidan 44 skriver författaren själv att »storstadens speciella karaktär gör emellertid att de resultat som förmedlas i avhandlingen inte utan vidare kan generaliseras till att gälla andra delar i Sverige».

Den första delstudien är en kvantitativ enkätstudie. Här undersöks vilka generella mönster och normer som framträder vad gäller namnvariationen och föräldrars resonemang om namnvalet samt hur dessa mönster hänger samman med skapandet av sociala positioneringar på lokal nivå och på makronivå.

Enkäten riktades till nyblivna föräldrar. Alla hushåll i Göteborg där det fanns barn födda under perioden 1 maj till 21 juni år 2007 fick enkäten i sin brevlåda i början av hösten samma år. I enkäten fanns 21 frågor om namnvalet och 15 bakgrundsfrågor av olika slag. Med hjälp av bakgrundsfrågorna blev det möjligt att hitta lämpliga sociala variabler för studien. Dessa är ålder, utbildning, boendeform, språk och barnets kön. Totalt skickades enkäten till 1 021 hushåll, och totalt valde 637 hushåll att skicka in enkäten. Slutligen var det 621 användbara enkäter, vilket motsvarar 61 % av utskicket. Det visade sig att enkätens resultat kan uppvisa en något större homogenitet än vad som egentligen är fallet, t.ex. är personer som saknar utbildning från högskola eller universitet underrepresenterade. I alla fall kan resultaten anses vara generaliserbara för kommunen som helhet, redan av den orsaken att det är variationens samverkan med olika positioneringar som står i fokus i avhandlingen.

Hela enkätmaterialet har bearbetats och analyserats kvantitativt med hjälp av statistiska metoder. Analysmetoden liknar traditionell variationslingvistisk metod, och endast en makrosocial variabel, t.ex. mammans ålder, har beaktats åt gången.

I kategoriseringen av namn nämnda i enkäter har Aldrin kopplat namnen både till specifika tidsperioder och olika kulturer (s. 52–53). Det här har författaren gjort också intuitivt fast inte enbart. I t.ex. kopplingen till specifika tidsperioder har hon också använt namnfrekvenser. Men i fall namnen kan förknippas med flera olika tidsperioder har hon kategoriserat dem utifrån den intuitiva kopplingen hon tror är starkast. En sådan här in-

tuitiv namnkoppling väcker frågor och även förvåning. Kanske kunde man ha nöjt sig med statistikmaterial? Den intuitiva bedömningen är inte alltid pålitlig och kan vara för individuell.

Den andra delstudien består av intervjuer som istället har analyserats med en kombination av kvalitativa metoder. Här undersöks hur föräldrar genom samtal aktivt skapar och omförhandlar olika sociala betydelser och relationer kring olika namn och namngivningsmönster, samt hur detta meningsskapande hänger samman med deras positioneringar av sig själva och andra på mikronivå och lokal nivå.

Intervjuerna genomfördes under 2008 och 2009. Totalt deltog 23 föräldrar i intervjuerna, 18 mammor och 5 pappor. Intervjuerna gjordes på fyra barnavårdscentraler i olika områden. Intervjuinformanterna bor i fyra olika områden, som kallas Norr, Centrum, Väst och Söder. Centrum och Söder är högstatusområden och Norr och Väst lågstatusområden. Här ska man notera att de fem papporna representerar enbart högstatusområden och är makar till intervjuade mammor. Det här faktumet tar Aldrin inte upp, men det vore viktigt och intressant att analysera samverkan mellan makarna. Ytterligare tycks indelningen i hög- och lågstatusområden bli oanvändbar. Författaren analyserar knappast alls sina resultat utgående från informanternas olika boendeområden.

Intervjusamtalen har varit halvstrukturerade med följande teman: källor till inspiration, kriterier för namnval, namn och smak, samt namnets betydelse för barnets framtid. Samtalen har analyserats och upp till fyra olika metoder har använts: innehållslig analys, interaktionell sociolingvistisk analys, kategoriseringsanalys och konversationsanalytiskt inspirerad analys. I praktiken överlappar analysmetoderna varandra.

Enkät- och intervjuundersökningarna bildar tillsammans en välbalanserad helhet, och de båda undersökningarna har analyserats sakkunnigt och på ett övertygande sätt. Sällan har man ens internationellt inom personnamnsforskningen använt ett så omfattande och representativt material som författaren har här. Bakom detta ligger ett grundligt, initiativrikt och driftigt arbete.

Teoretiskt bygger avhandlingen på den traditionella och den socioonomastiska namnforskningen och sociolingvistiken, som även inkluderar identitetsteoretiska samt samtalsanalytiska synpunkter. Avhandlingen är både teoretiskt och metodiskt genomtänkt, grundlig och innovativ. Aldrin kombinerar namnteorin och sociolingvistiken på ett övertygande sätt. Ändå saknar jag emellanåt en djupare onomastisk syn vid sidan av den sociolingvistiska. Aldrin kunde ha fördjupat namnteoretiska och även namnpraktiska synpunkter och t.ex. speglat sina resultat mot namnlagen och god förnamnspraxis.

Inom namnteorin är den viktigaste synpunkten att namnet vid sidan av en identifierande funktion även har andra funktioner. Här hänvisar författaren till Thorsten Andersson (1996), som har skrivit att namnet kan ha en emotiv funktion, en ideologisk funktion och en samhörighetsskapande funktion. Dessa funktioner nämns ofta i avhandlingen. Under de senaste åren har namnforskare som har använt M. A. K. Hallidays systemisk-funktionella analys som förebild talat även om andra funktioner som namn kan ha (t.ex. Paula Sjöblom, Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot, 2006). Även här hade författaren kunnat påminna läsaren om denna nya riktning.

Socioonomastik och sociolingvistik är av stor relevans för avhandlingen. Den tidigare socioonomastiska forskningen är en viktig källa för Aldrin, och hon ger en grundlig översikt över denna och speciellt över forskningen om förnamn. På sidan 22 skriver hon – utan en enda källhänvisning – att det är personnamn som är i fokus inom majoriteten av de socioonomastiska undersökningarna. Det behövs ändå en mera grundlig evaluering och redovisning över ämnet.

Aldrin skriver även om språksociologi (s. 19, 22) vid sidan av sociolingvistik. De här begreppen används rätt synonymt. Det skulle ha varit tydligare att hålla sig enbart till sociolingvistiken eller att ha definierat termen *språksociologi*.

Inom sociolingvistiken har det hämtats perspektiv från identitetsteori och från samtalsanalys. Identitetsteori och samtalsanalys beskrivs under kapitlet 3.2, Sociolingvistiska utgångspunkter. Detta kan tolkas som att de här två ses som en del av sociolingvistiken. Förhållandet mellan sociolingvistik och samtalsanalys kunde ha gjorts lite mera tydligt.

Samtalsanalys kan definieras på olika sätt. I avhandlingen ses samtalsanalysen rätt brett, och den inkluderar konversationsanalys, interaktionell sociolingvistik och även andra inriktningar av den kommunikativt inriktade talspråksforskningen. Konversationsanalysens syn på samtal som sekventiellt strukturerade är väsentlig liksom antagandet att alla drag och detaljer i ett samtal potentiellt kan användas för att skapa sociala betydelser. Däremot är det inte konversationsanalysens kontextbegrepp, i vilken enbart den språkliga samtalskontexten tas hänsyn till i analysen, som författaren använder. I stället tillämpar hon en syn som används inom interaktionell sociolingvistik. I den anser man att det finns större sociokulturella kontexter som får betydelse för ett samtal, och även dessa bör analyseras.

Konversationsanalys används alltså inte direkt som sådan, och i stället talar författaren om konversationsanalytisk inspirerad analys (s. 63). Inte heller har hon följt konversationsanalysens exakta transkriberingskonventioner utan grovtranskriberat intervjumaterialet (s. 61). De strikta konversationsanalytikerna skulle antagligen inte »godkänna» författarens sätt att använda analysmetoden, och även därför är det tryggare att tala om konversationsanalytisk inspirerad analys.

Inom sociolingvistiken är det folklingvistiken (eng. *folk linguistics*) som forskar i gemene mans språkliga attityder och inställningar (eng. *perceptions*; Handbook of perceptual dialectology, 2002). Folkonomastiken kan å sin sida definieras som ett område som studerar gemene mans inställningar och observationer kring namn och namnbruk. Aldrins avhandling kunde ses som ett bra exempel på folklingvistisk och folkonomastisk forskning. Hon kunde även ha haft någon nytta av den folklingvistiska synvinkeln. Visst finns det redan nu tillräckligt med metoder, men kanske kunde man i fortsatta studier tillämpa även folkonomastik.

När det gäller själva namngivningen, introducerar Aldrin en ny term, *namngivningsprocess*. Den betyder att namnvalet inte sker plötsligt utan genom en process som sker i flera steg och innehåller olika faser. *Namngivningsprocess* är en välkommen och användbar term. I början av processen finns en inspirationsfas, då föräldrarna mer eller mindre medvetet söker eller lägger märke till tänkbara namn. Den här processen kan ta längre tid än vad som beskrivits i avhandlingen, eftersom den som låter sig inspireras av namn inte nödvändigtvis måste vara en förälder. Så har till exempel många unga kvinnor planerat namn för sina barn i åratal.

Hur ser avhandlingens resultat ut? Enligt materialet skapar föräldrarna oftast följande positioneringar: vanlig eller originell, traditionell eller modern, praktisk eller estetisk och svenskorienterad, internationellt orienterad eller utlandsorienterad. De här positioneringarna beskrivs och analyseras i avhandlingens sju kapitel på ungefär 160 sidor. Sammanlagt finns det 13 kapitel och cirka 250 sidor i avhandlingen. Avhandlingens fokus ligger på positioneringar på lokal nivå, men delvis tas positioneringar på mikro- och makronivå upp.

I varje analyskapitel ges exempel från båda polerna, t.ex. traditionell och modern, med hjälp av enkät- och intervjuundersökningen. T.ex. i en intervju (s. 101) säger mamma 16 att hon ville ha ett »lite mer klassiskt namn» och kategoriseringen tycks här bli ett sätt att förtydliga vilka slags namn hon tycker om. Genom att kategorisera det valda namnet som »klas-

siskt» framhäver hon betydelsen av kontinuitet och tradition och positionerar sig därmed som traditionell. Också makrosociala variablers (ålder, utbildning, boendeform, språk, barnets kön) betydelse analyseras, t.ex. en positionering som traditionell, men enbart med hjälp av enkätmaterialet.

Föräldrar kan också skapa specifika och ibland mycket individuella livsstilar genom namnvalet och resonemangen om namnvalet. Föräldrarna kan uttrycka sin egen livsstil och positionera sig som intresserade av litteratur, musik, film, natur och miljö, sport, historia, mytologi, kungligheter och religion. Å andra sidan kan föräldrar explicit ta avstånd från specifika livsstilar. Då kan det vara t.ex. kändisar eller arbetarklass man tar avstånd från. Föräldrar kan också önska en specifik livsstil för barnet genom namnvalet. Då handlar det främst om personlighetsdrag, framtida yrkespositioner och möjligheter till geografisk rörlighet. Det förekommer också att föräldrar vill undvika att barnet blir utsatt för mobbning.

I avhandlingen behandlas varje position för sig. Eftersom föräldrarna ofta kombinerar en mängd olika positioneringar, beskrivs och analyseras även detta fenomen. Först belyser författaren hur olika positioneringar under ett och samma intervjusamtal kan samverka hos några enskilda föräldrar. Här är det fråga om positioner i samverkan på lokal nivå. Därefter beskrivs och analyseras samverkan mellan lokal nivå och makronivå. Lokala och makrosociala positioner samverkar alltså i någon mån. Det visar sig att mammans ålder är den makrosociala variabel som får störst betydelse för vilka lokala positioner som skapas genom namngivningsprocessen. Äldre mammor har t.ex. oftare än yngre mammor positionerat sig som vanliga, traditionella och svenskorienterade. Analysen är nyanserad och skicklig. Aldrin har lyckats fint att på ett övertygande sätt beskriva och analysera de olika positioneringarna.

Det diskuteras också i avhandlingen vems identitet det är som skapas genom namnvalet och resonemangen kring namnvalet. Ofta positionerar föräldrar sig själva, men en del föräldrar har funderat kring barnets framtid i samband med namnvalet.

Emilia Aldrins avhandling om föräldrars val av förnamn är en innovativ och ytterst viktig studie. Redan frågeställningen och avhandlingens syfte är fräscha, fördomsfria och på ett positivt sätt ambitiösa. Författaren har lyckats bryta den traditionella onomastikens synvinklar och metoder på ett nyskapande sätt. Däremot överger Aldrin inte traditionen – vilket inte heller vore önskvärt – utan knyter på ett lyckat sätt sin egen forskning till den nordiska och även internationella onomastiken och dess historia. Med ett så omfattande material och med så brett teoretiska utgångspunkter blir Aldrins avhandling en betydande studie i Norden och även internationellt.

Det finns enstaka skönhetsfel i avhandlingen, som jag har beskrivit ovan. Dessutom kunde författaren även mera explicit ha beskrivit de teoretiska utgångspunkterna. I alla fall är bristerna i avhandlingen mycket små och inte av stor betydelse.

Som helhet är avhandlingen koherent, ändamålsenlig och välfokuserad. Den är även välskriven och tekniskt korrekt. Avhandlingens sista kapitel, där slutsatser för hela avhandlingen dras, sammanfattar utmärkt undersökningens resultat. Avhandlingen uppvisar även på ett framträdande sätt att i många fall är det resonemangen kring namnvalet som är viktigare för föräldrar än själva namnet.

Namnforskningen har någon gång anklagats för onödig självständighet och ovilja eller kanske oförmåga att ta hänsyn till den övriga språkforskningen och diskutera med den. Emilia Aldrins avhandling kan inte anklagas för det. Däremot tar den mångsidigt och innovativt hänsyn till den övriga språkforskningen, närmast sociolingvistiken och samtalsanalysen, och lyckas skapa en fin och imponerande helhet på hög vetenskaplig nivå. Avhandlingen är mångsidig och bred och relateras till den internationella namnforskningen och även till övrig språkforskning. Den kan till och med beskrivas som en av den nuvarande namnforskningens

förnyare. Jag är säker på att den kommer att stå som modell och inspirationskälla för många kommande studier både i och utanför Norden.

Terhi Ainiala

John M. Anderson: The grammar of names. 375 s. Oxford: Oxford University Press 2007. ISBN 978-0-19929741-2 (Hbk.), 978-0-19-953395-4 (Pbk.).

John M. Anderson är professor emeritus i engelska språket vid universitetet i Edinburgh. Under de senaste fyra decennierna har han bidragit till grammatisk och lingvistisk teoribildning med ett stort antal artiklar och böcker, och även namn har i flera av Andersons studier varit föremål för djuplodande resonemang. The grammar of names, som här anmäls, kan sägas ytterligare fördjupa och sammanfatta hans syn på namn som grammatisk kategori, på namnens specifika egenskaper och funktioner i språksystemet. I boken sätter Anderson in namn i en teoretisk, lingvistisk kontext som majoriteten av namnforskare inte är bekant med. Det gör texten svårtillgänglig. Terminologin och de formaliserade beskrivningsmodellerna är främmande och kan lätt upplevas som alltför tekniska, även om många av de grundläggande frågorna inte är obekanta. Var går gränsen mellan namn och andra grammatiska kategorier? Vad gör ett namn till ett namn? Har namn betydelse eller bara referens? Är namn en egen ordklass? Med tekniker och verktyg hämtade från s.k. »notional grammar» (snarast en variant av kognitiv grammatik) griper sig Anderson an uppgiften att fånga och formulera »the grammar of names», namnens grammatik. Hans många exempel är främst hämtade från engelska och franska men också från grekiska, ungerska, seri (ett isolatspråk i Mexico) och flera andra språk.

Boken består av tre delar rubricerade Why names? (kap. 1–2), Approaches to the study of names (kap. 3–6) och Towards a grammar of names (kap. 7–9). Den första delen är ägnad bland annat åt att visa att och hur kategorin namn och förhållningssättet/metoden *notional grammar* är utomordentligt förenliga: »[they] choose each other», som förf. uttrycker saken (s. 7). I det inledande kapitlet är gränsdragningen mellan namn och icke-namn en central fråga. Förf. undrar också »What is notional grammar?» och förklarar vad som kännetecknar detta grammatiska förhållningssätt. En grundläggande tanke, menar han, är att syntaktiska kategorier i hög grad kan definieras utifrån semantiska egenskaper, särskild hos semantiskt prototypiska företrädare för resp. kategori. Namns karaktäristika jämfört med icke-namn framgår således av såväl deras semantik som deras morfosyntaktiska egenskaper. Kap. 2, rubricerat Implementation of a notional grammar (s. 23–70), syftar till att successivt urskilja ett system av grammatiska kategorier, inklusive kategorin »namn», och försöka visa var i systemet denna kategori hör hemma och på vilka grunder.

Precis som i många andra grammatiska/lingvistiska modeller använder Anderson mängder av symboler, förkortningar och grafiska knep för att återge de språkliga strukturer, relationer och kategorier han diskuterar. En fundamental distinktion görs mellan lexikaliska kategorier (som t.ex. *noun*, *verb* och *adjective*) och funktionella kategorier (som *functor*, *determinative* och *operative*). En slutsats som förf. dragit redan i sina tidigare arbeten, nämligen att namn inte hör mest hemma i kategorin substantiv (*noun*) utan har mer gemensamt med pronomen (*pronoun*) och s.k. *determiners*, en av de funktionella kategorierna, framhävs på nytt.

Del två, Approaches to the study of names är en selektiv forskningsöversikt. Förf. kom-

menterar en rad tidigare arbeten som han menar på olika sätt kastar ljus över namnens grammatik. Han urskiljer tre forskningstraditioner av relevans och gör intressanta nedslag i dessa: en (språk)filosofisk tradition företrädd av t.ex. J. S. Mill och S. A. Kripke, en lingvistisk tradition, som i huvudsak haft och har en semantisk inriktning, även om studier av namnens syntax nu blir allt vanligare, och slutligen en onomastisk tradition med en bred, i huvudsak etymologisk, men också i övrigt semantisk inriktning. Anderson medger samtidigt att onomastiken förvisso har sysselsatt sig med en mängd olika infallsvinklar på namns innebörd, bruk och funktion – alltså inte bara med deras historia och ursprung – t.ex. nämns här studier av W. F. H. Nicolaisen och W. Van Langendonck.

Bokens tredje del inleds med ett kapitel som kan sägas knyta ihop observationerna i del två med den preliminära implementeringen av analysmodellen i den första delen. I kapitlet diskuteras också namnens olika roller/funktioner (*identification*, *nomination*, *address*) och kategorin »namn» ställs mot andra, närstående kategorier: »Names vs. determiners and pronouns» och »Names vs. generics». Lärdomar från forskningsgenomgången i del två berikar den fortsatta beskrivningen av det grammatiska system vari namnen utgör en specifik kategori. Det hela utmynnar i att en mer komplett version av »namnens grammatik» kan formuleras i de två sista kapitlen, kallade The syntax of names och Names and the lexicon (s. 239–333).

Att kort sammanfatta slutsatserna i John M. Andersons The grammar of names är inte lätt. Boken är en intellektuell utmaning även för den teoretiskt intresserade onomasten. I brist på vedertagen svenskspråkig terminologi och utan att ens försöka ge (säkert nödvändiga) förklaringar till de ämnesspecifika engelska begreppen – vilket oproportionerligt skulle förlänga texten – tillåter jag mig att här citera några originalmeningar från bokens baksida:

> John Anderson examines the distribution and subcategorization of names within a framework of syntactic categories, and considers how the morphosyntactic behaviour of names connects to their semantic roles. He argues that names occur in two basic circumstances: one involving vocatives and their use in naming predications, where they are not definite; the other their use as arguments – participant or circumstantial, complement or adjunct – of predicators, where they are definite.

Den hugade läsaren må själv söka bakomliggande förklaringar och argument i boken.

En intressant reflektion man kan göra är att ännu ett försök att diskutera namn ur ett teoretiskt perspektiv baseras på kognitiv grammatik i någon form, med semantik och syntax (och morfologi) i ett ofrånkomligt samspel. Så har t.ex. Antti Leino och Paula Sjöblom i Finland tidigare försökt angripa sina sjönamn respektive företagsnamn. Är det måhända dags snart att inkludera lite grundläggande kognitiv grammatik i de nordiska universitetens namnkurser?

Staffan Nyström

Botolv, *onomastikkens harding*. Veneskrift til Botolv Helleland på 70-årsdagen 9. juni 2010. Redigert av Terje Larsen & Tom Schmidt. 167 s. Oslo: Novus forlag 2010. ISBN 978-82-7099-569-1.

Den 9 juni 2010 presenterades en vänskrift till Botolv Helleland med anledning av hans 70-årsdag. De bägge redaktörerna, Terje Larsen och Tom Schmidt, inleder förordet med att »Fyrsteamanuensis Botolv Helleland er frå Hardanger og altså harding, og ein harding har han òg vore innan onomastikken – i 40 år.» Ämnet för hans examensarbete var också namn från Hardangervidda.

Botolv anställdes 1972 som arkivarie vid Norsk stadnamnarkiv, som senare blev ett institut vid Universitetet i Oslo och en avdelning under Institutt for nordisk språk og litteratur för att nu vara en del av Institutt for lingvistiske og nordiske studium.

Botolv är en mångsysslare inom onomastiken, kanske främst som ortnamnsforskare. Han har också stor erfarenhet inom den tillämpade namnforskningen, namnvården, och har sedan 1984 arbetat som en av Norges namnkonsulenter. I det nordiska samarbetet har han engagerat sig i NORNA (Nordiska samarbetskommittén för namnforskning), i vilken sammanslutning han också varit ordförande. Internationellt sett är han en auktoritet genom sitt arbete inom UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names). Han har dessutom varit vicepresident och styrelseledamot i ICOS (The International Council of Onomastic Sciences).

Till Botolvs engagemang inom den tillämpade namnforskningen anknyter Anne Svanevik i uppsatsen »Eigar eller festar kan fastsetje namn på eige bruk». En illusjon? Förf. tar upp skrivningen i den gamla och nya norska namnlagen och visar på otydligheter i lagtexten, vilket gör den svår att tolka.

Om normering av ortnamn handlar Kristoffer Krukens artikel Stadnamn i bunden form som forledd i samansette stadnamn. Kruken anknyter till en typ av namnformer som Kristin Bakken tidigare har behandlat, Markatur till Liahytta (1998). Genuina former som *Kruksetran* och *Mosetran* kan i dag uppträda i formerna *Krukensetra* och *Moansetra*. Fenomenet är inte obekant; i Sverige förekommer exempelvis moderna namnbildningar som *Stenhagenskolan* och *Tångenvägen* i stället för de förväntade *Stenhagsskolan* och *Tångevägen*. För Bakken är förklaringen analogi. Enlig henne har de i förleden ingående namnen en unik referens, vilket gör att den bestämda formen inte markerar bestämdhet på samma sätt som den gör hos appellativ. Kruken menar i stället att den bestämda formen i förleden har sin grund i skriftspråket. En sådan utveckling kan ske, när namnet lyfts ut från sin genuina lokala kontext och används av brukare utanför den lokala kretsen. Både Bakkens och Krukens resonemang är intressanta och diskussionen bör föras vidare.

Att föra ut den nordiska namnforskningen i ett internationellt sammanhang är viktigt och angeläget, och Botolvs insatser inom den internationella namnforskningen kan inte nog framhållas. Två av artiklarna belyser detta engagemang. Peder Gammeltoft skriver om UNGEGN, de Forenede Nationers samarbejde om geografiske navne – en hjertesag for Botolv, och Katharina Leibring redogör för hans insatser i artikeln ICOS och Norden.

Ortnamnsforskning av mer traditionellt slag behandlas i flera uppsatser. Peter Hallaråker tar upp ortnamn i en skiftesförändring, Stadnamn i ei utskiftingsforretning på garden Halderager (Hallaråker) frå 1830, och Gudlaug Nedrelid framhåller den muntliga traditionens betydelse vid tolkning av så kallade smånamn, dvs. namn på mindre områden, i *Durdeirumpa*, *Hovudbrotet* og andre teignamn i Gardsgrendi. En artikel som direkt anknyter till bokens titel är Inge Særheims artikel *Hardangskjer*, *Hardangstøna* og *Hardangberget* – hardingar på ferde, som behandlar ortnamn innehållande inbyggarbeteckningen *hardang* m. 'person frå Hardanger, harding'.

Undersökningar utanför norskt område görs av Svavar Sigmundsson, som i Et par islandske bjergnavne, behandlar namnen *Hafrafell* och *Göltur*, och Svante Strandberg, som i *Kävra* och *Kävsta* visar hur flera svenska och även norska namn kan innehålla en beteckning för vattensjuk mark.

Av mer namnteoretisk art är två uppsatser. I artikeln Stednavne i ny funktion som stednavne tar Vibeke Dalberg upp semantiskt sekundära namn och uppkallelsenamn och granskar bland annat också termbruket. Sirkka Paikkala dryftar i Reasons for name changes in Finland namnbyten och ser dessa som ett resultat av samhällsförändringar.

Propriers behandling i ordböcker visas i en artikel av Marit Hovdenak, Namn i Nynorsk-

ordboka. Ett par bidrag vetter mot dialektologin: Eric Papazians bidrag Utviklinga av eldre *sl*, *tl* och *tsl* i norsk och Ola Stemshaugs *Ulv* m. og *varg* m. i målføre og stadnamn nordafjells.

Slutligen så de tre personnamnsbidragen. Som sig bör tas namnet *Botolv* upp i en artikel av Gulbrand Alhaug, Namnet *Botolv* frå 600-talet til i dag. Han undersöker varierande skrivningar av namnet, frekvens och geografisk utbredning. Särskilt intressant är övergången från lång vokal i *Bótolfr* till kort, *Bottolfr*, vilken sker under 1300-talet. Normalt skall den långa vokalen bevaras. Förändringen har skett i personnamnet men inte i fonetiskt jämförbara appellativ. Alhaug förklarar fenomenet med att den ursprungliga betydelsen 'bot' har gått förlorad i namnet. »Heilt allment er namn meir utsett for lydlige endringar enn det øvrige ordtilfanget, og grunnen er altså semantiske forhold» (s. 3), och visar på ett illustrativt sätt, hur appellativ och motsvarande namn kan gå skilda vägar.

Alhaug konstaterar att *Botolv* allmänt är ett sällsynt namn. På 1700-talet nådde det sin höjdpunkt i popularitet, och ändå utgjorde det bara 0,06 % av namnbärarna i 1801 års folkräkning. Efter 1940 har endast 36 barn i Norge fått detta namn (i varianter som *Botolv*/*Bottolv* och *Botolf*/*Bottolf*). I dagens Sverige förekommer det om än i ringa omfattning: Enligt Statistiska centralbyrån var det vid utgången av år 2010 (www.scb.se; sökt augusti 2011) fyra bärare av *Botolv* och hela 21 manspersoner med varianten *Botolf*.

Olav Veka tar upp en intressant fråga i artikeln 646 *Kittelsen*, men ingen *Kjetilsen* – om forholdet mellom mannsnamn og patronym. Med hjälp av modern statistik och digitala databaser kan han beskriva intressanta utvecklingar i namnskicket. Veka visar hur mansnamnens popularitet under olika tider har påverkat former av patronymika. Det förhållandet att vissa varianter/skrivningar av mansnamn inte alls förekommer i patronymiska efternamn kan förklaras med att de inte var vanliga under den tid då sådana stelnade till ärftliga efternamn. Namnformen *Kittel*/*Kittil*, som i folkräkningen 1900 bars av ca 1 000 manspersoner, lever kvar i det stelnade patronymikonet *Kittelsen*. Något **Kjetilsen* förekommer inte idag, trots att *Kjetil* som mansnamn enligt den norska statistiken (över 10 000 namnbärare) nu har tagit över.

I Norden är det inte ovanligt att personer förutom förnamnet har angivits med preposition och ett ortnamn. Prepositionsfrasen har kunnat anknyta personen till en ort, där han/hon bor eller kommer från. Det har diskuterats huruvida sådana namntillägg är namn eller appellativa benämningar. Eyvind Weyhe ger sig dock inte in i denna diskussion i sin artikel, Tilnavne af stednavne i færøsk, utan skriver om »selvstændige tilnavne», dvs. binamn som är avledda av ortnamn och som i dagligt tal används i stället för personens officiella namn. I Weyhes material förekommer exempel där binamnet står i nominativform (bestämd eller obestämd). I stället för bestämningar som *Á Mýri* eller *Á Bakkanum* kan en person kallas för *Mýri* respektive *Bakkin*. Weyhe kan också visa exempel bildade till sammansatta ortnamn, där ena leden strukits, t.ex. *Dunsin* av *Í Dunsetoftum*. I några fall står namntillägget i ackusativ i stället för nominativ. Sådana former påminner enligt förf. om moderna färöiska efternamn, i vilka man föredrar former utan ändelsen *-ur*, t.ex. *Gásadal*. Prepositionsfrasen kan också ha pluralform, t.ex. *Í Bøkkum*, vilken konverteras till en singular form *Bøkkurin*. Ortnamnet innehåller plural form av *bakki* n. Även suffixavledda binamn förekommer i Weyhes material. Ändelser som *-r*, *-ar*, *-ari* och *-ing* fogas till ortnamnets stam, t.ex. *Hólar* av *Í Hólinum*.

De så kallade självständiga binamnen som Eyvind Weyhe här har presenterat är en intressant grupp. Bildningssättet är dock enligt förf. inte längre produktivt utan användes av personer som levde ett par generationer tillbaka. Typen anses nu som »altmodisch» enligt förf. Omnämnandet med förnamn + prepositionsfras är dock fortfarande i högsta grad levande, och i ett nutida modernt och urbaniserat Färöarna är det numera även i dagligt tal vanligt att identifiera personer med de officiella förnamnen.

Vänskriften avslutas med en bibliografi över jubilarens tryckta arbeten sammanställd av

Terje Larsen. Botolv Helleland måste känna glädje över denna innehållsrika och välredigerade skrift, som är en bekräftelse på hans viktiga insatser inom namnforskningen. Vänskriften vittnar också om bredden inom nordisk namnforskning överhuvudtaget.

Eva Brylla

Christina Falkengård: Jag heter Serudia. En bok om folk som inte heter som andra. 288 s. Stockholm: Bäckströms förlag 2009. ISBN 978-91-89394-39-1.

Detta är en namnbok som inte är riktigt som andra namnböcker. Författaren och journalisten Christina Falkengård har under många år samlat på sig uppgifter om ovanliga och udda förnamn i lokaltidningar, särskilt från Västerbotten och Norrbotten. Hon har, efter att ha kontrollerat namnens frekvens, sökt upp nu levande eller ättlingar till namnbärare av dessa udda namn och intervjuat dem om deras namn, familj och bakgrund och även om deras livsöden. Resultatet har blivit boken Jag heter Serudia – en fascinerande läsning som ger en bild av ett Sverige som fanns för inte så länge sedan. Ett Sverige med stora syskonskaror där mamma dör i barnsäng eller tbc och barnen hamnar i fosterhem eftersom pappa arbetar i skogen. Ett fattig-Sverige där barnen ges vackra och ovanliga namn men inte mycket annat utöver det än arbetsmoral med sig hemifrån, ett Sverige där de nu nästan avfolkade byarna i Norrlands inland får liv och röst. Men också ett mera modernt Sverige, ett där man har flyttat från övre Norrland eller in till städerna där, men ändå har rötter kvar i glesbygden som visar sig genom namnval och medvetenhet om sin bakgrund.

Vilka namn rör det sig om och var kommer de ifrån? För att ta några exempel: *Edolv*, *Elfine*, *Hedvigius*, *Herbertina*, *Kemmel*, *Pianne* och *Vionette*. De nu levande Edolv och Elfine har nog blivit uppkallade efter andra med samma namn i trakten, medan namnen *Hedvigius* och *Herbertina* torde vara ovanliga moveringar till *Hedvig* och *Herbert*. Båda namnbärarna är avlidna så den sakliga bakgrunden är okänd. Kemmel har fått sitt namn efter ett ryskt vapenmärke på en pistol som pappan tog med från finska vinterkriget. *Pianne* är en sammansättning av *Pia* och *Anne* från namnbärarens släkt och Vionette tror själv att hon blivit uppkallad efter någon litterär figur i en bok eller tidning. Som Linnea Gustafsson visade i sin avhandling (2002) var ju Västerbotten redan på 1800-talet plats för många nybildade namn och Falkengårds bok understryker att traditionen fortsatt.

Namnet i titeln, *Serudia*, ägnas ett eget kapitel. Falkengård gör verkligen sitt yttersta för att dels finna den första bäraren av detta otolkade namn, dels spåra samtliga bärare (idag 31 stycken, men totalt har över 100 funnits). Hon finner att över 80 % av bärarna bor i eller härstammar från Västerbotten. Flera av dem är dessutom släkt med varandra. Den första kända bäraren var född i Dorotea 1885. Den yngsta Serudia är född 2008 och hon är femte generationens ättling till den äldsta. Trots idoga sökningar och kontakter med flera etablerade namnforskare lyckas inte författaren få fram var *Serudia* kommer ifrån. En portugisisk blomma, en romersk gudinna, ett grekiskt ord? Eller kanske helt enkelt en romangestalt eller en ljudkombination som någon tyckte lät vacker?

Som visats ovan finns många olika bakgrunder till namngivningen och det är i intervjuerna med namnbärarna eller deras släktingar om de ovanliga namnen som boken har sin styrka. Det framgår med all önskvärd tydlighet att namn kan ges av ett otal olika anledningar. Detta är något som vi namnforskare alltid bör ha i åtanke, också då vi arbetar med historiskt namnmaterial. I berättelserna om de stora syskonskarorna finns också klassiska mönster som allit-

teration, nummernamn och förstås uppkallelse. Man kan också se att traditionen med ovanliga namn går i arv i vissa familjer (t.ex. på s. 181). Falkengård låter också yngre generationer uttala sig om sina tankar kring namngivning, även om de namn de givit inte är ovanliga, och det ger boken ett mervärde för den socioonomastiske forskaren.

Mindre tillfredsställande i boken är författarens sätt att inte konsekvent redovisa källor till etymologier och andra fakta. De slumpvist presenterade kändisarna med samma eller liknande namn som det undersökta faller också lite utanför ramen. Men – bokens syfte är inte primärt att ge namntolkningar utan att presentera ovanliga namn och om möjligt ta reda på varför bärarna fått dessa namn. Och att ge röst åt människoöden i en ganska bortglömd del av vårt land. Detta lyckas Christina Falkengård med på ett intresseväckande sätt på samma gång som boken ger givande inblickar i namngivares och namnbärares resonemang kring namn och liv.

Katharina Leibring

Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachschlagewerke. 1. Halbband. Deutsche Familiennamen im deutschen Sprachraum. Jürgen Udolph zum 65. Geburtstag zugeeignet. Hrsg. von Karlheinz Hengst & Dietlind Krüger. 637 s. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag 2009. (Onomastica Lipsiensia. Lepziger Untersuchungen zur Namenforschung 6:1.) ISBN 978-3-86583-392-1.

Som Eva Brylla anmärker i en recension i SAS 27 (2009 s. 122) tycks intresset för släktnamn vara stort i Tyskland. Ännu ett vittnesbörd om detta är denna tjocka volym, som endast utgör första halvbandet i en festskrift till Jürgen Udolph på dennes 65-årsdag, i vilken alla bidrag är ägnade släktnamn. Ämnet är valt för att Udolph, som ju annars huvudsakligen är ortnamnsforskare, i sin populärvetenskapliga verksamhet till stor del ägnat sig åt släktnamn (se Brylla i SAS 26, 2008 s. 159 f.). Verket skall enligt utgivarnas förord fungera som en handledning för forskning kring tyska släktnamn och rikta sig till såväl fackfolk och forskare från andra discipliner som till en bred allmänhet. I enlighet med bokens inriktning är flertalet uppsatser snarare forskningsinformation än grundforskning. Hänvisningar och litteraturlistor svarar för att man lätt kan söka sig vidare. Boken är inte heltäckande men väl vittfamnande. Helheten kan dock inte bedömas förrän nästa band är tillgängligt. Boken är indelad i sex avdelningar. Indelningen är inte invändningsfri, men jag har valt att följa den nedan.

Första avdelningen heter Neue Forschungsprojekte zu Familiennamen. Det stora projektet Deutscher Familiennamenatlas (DFA) presenteras av Konrad Kunze och Damaris Nübling (s. 21 ff.). Detta projekt, som även har presenterats av samma förf. i SAS 24 (2006), grundar sig på namn hämtade från fasta anslutningar till telenätet och innebär enligt förf. en ny epok för personnamnsforskningen. De betonar bl.a. att de historiskt framvuxna namnlandskapen uppvisar en förbluffande stabilitet in i nutiden. Huvuddelen av uppsatsen ägnas åt att visa vilka möjligheter till släktnamnsgeografiska undersökningar som DFA erbjuder. De element som väljs ut för att visa på möjligheterna är sådana som på något sätt hänger ihop med *Jürgen*, *Udolph*, *sechzig* och *fünf*.

Intressant nog riktas i den efterföljande uppsatsen av Albrecht Greule, Stefan Hackl och

Herbert W. Wurster (s. 67 ff.) kritik mot släktnamnsgeografi grundad på nutida förhållanden i allmänhet och på teleanslutningar i synnerhet. De anser bl.a. att följderna av sentida folkomflyttningar har undervärderats. De förespråkar att forskningen bör ge mer tyngd åt diakrona data och vill bygga upp stora historiska beläggdatabanker. I det följande presenterar de ett pågående projekt med den inriktningen, grundat på kyrkböcker från biskopsdömet Passau i sydöstra Tyskland från sent 1500-tal till år 1899. En historisk undersökning av ett enskilt namn, *Zitzelberger*, genomförs också, en undersökning som har rätt stora likheter med den som genomförs av Wolfgang Janka (se nedan), vilken använder källor från det angränsande biskopsdömet Regensburg.

Den andra avdelningen heter Zur Entstehungsgeschichte von Familiennamen. En allmän bild av de tyska släktnamnens uppkomst tecknas av Friedhelm Debus (s. 85 ff.). Det rör sig om en välskriven, komprimerad, traditionell – men i relativt hög grad problematiserande och forskningsanknuten – översikt över ämnet. Den efterföljande uppsatsen av Thomas Fähndrich (s. 109 ff.) är ett försök att precisera bilden utgående från källor från den schweiziska småstaden Zug från 1300-tal till 1600-tal. Till grund för framställningen ligger en monografi av förf., vilket inte nämns men framgår av talrika hänvisningar. Förf. kan genom exempel och kvantitativa metoder (se t.ex. tabellerna s. 129 f.) göra troligt att tillnamnen i staden fram till omkring 1500 ofta är binamn eller släktnamn som brukas i ett fåtal generationer, medan för tiden därefter fasta släktnamn dominerar i källorna.

Wolf-Armin Frhr. v. Reitzenstein (s. 133 ff.) går igenom medeltida förnamn och tillnamn bildade av djurbeteckningar och ger rikligt med belägg för sådana namn från 700-talet till ca 1500.

Ämnet för Sandra Berndts uppsats (s. 149 ff.) är i första hand metronymika och gynaikonymika (till vilka senare hon för inte bara namn efter hustrun utan också efter svärmodern). Hon diskuterar grunderna för metronymika mot bakgrund av kvinnans ställning under medeltiden och redogör för bildningssätt och nutida utbredning av släktnamn som innehåller kvinnonamn, t.ex. *Jüttner* och *Veranneman* (det senare av lty. *ver* 'fru', *Anne* och *-mann*). I ett kort avsnitt om metronymika och namnval i Europa i nutiden nämns Norge, Sverige och Danmark, men det visar sig att hon är obekant med att metronymika enligt nutida nordiska personnamnslagar är tillåtna och i viss mån även används.

Kirstin Casemir (s. 165 ff.) gör en genomgång av tyska släktnamn som har förklarats som sammanhörande med bagaryrket. Uppsatsen visar väl vilket kulturhistoriskt fascinerande stoff som kan utvinnas ur tyska släktnamn. Detsamma kan sägas om Franziska Menzel (s. 193 ff.), som behandlar släktnamn som karakteriserar den ursprunglige bäraren som slarvig, trög eller lättjefull. I sammanhanget tar hon också upp sådana namns bakgrund i en folklig smädeskultur.

Den tredje avdelningen heter Familiennamenverbreitung, Familiennamengeographie und Sprachgeschichte. I det första bidraget, av Kathrin Dräger och Konrad Kunze (s. 211 ff.) används data från DFA. Förf. visar med ett antal fallstudier, hur släktnamnsgeografi kan visa på senmedeltida dialektförhållanden. De är i hög grad medvetna om att de nutida släktnamnen är problematiska som källor, och för resonemang, som ofta pekar fram mot vidare forskning om hur framför allt eftermedeltida anpassning av namnen kan ha förvrängt bilden.

Horst Naumann (s. 245 ff.) hävdar inledningsvis att tysk namnforskning inte tillräckligt lyckats sammankoppla språkhistoria och utvecklingen av släktnamn och kritiserar i en liten forskningsöversikt tidigare försök i den vägen. I sin egen undersökning belyser han det medeltida tillnamnsbruket med en mångfald exempel från Obersachsen. Han behandlar särskilt formeln *dictus/genant*, bruket av bestämd artikel samt utvecklingen av vissa förnamnsformer och av släktnamn som korresponderar med dessa (t.ex. *Nitzsche*). Uppsatsen är principiellt intressant, men jag måste erkänna att jag fann den delvis svårtillgänglig och inte kan avgöra om Naumann lyckas sannsynliggöra sin tes, vilken, som jag förstår, innebär att vissa för-

namnsformer slutar användas som förnamn som en följd av att de används som släktnamn (se t.ex. s. 256 f., 266). Att en ortografisk differentiering har ägt rum i många fall står väl däremot klart (s. 256, se även Dräger & Kunze s. 214 f.). Naumann betonar också vikten av vidare forskning och av att göra större material tillgängliga.

Antje Dammel och Mirjam Schmuck (s. 271 ff.) använder liksom Dräger och Kunze material från DFA. De rör sig på nordtyskt område och koncentrerar sig på *r*-metates (t.ex. *Brunn*/*Born*) och intervokaliskt *d*-bortfall (t.ex. *Schröder*/*Schröer*). De utnyttjar för den senare utvecklingen även belägg från historiska släktnamnsböcker och kan konstatera att förändringen till större delen ägt rum omkring år 1600.

Rolf Bergmann och Ursula Götz (s. 297 ff.) behandlar användning av initial versal i förnamn och släktnamn. De kan genom en pilotundersökning av förteckningar över nya borgare i Regensburg från 1400-talet visa att det bör finnas intressanta resultat att utvinna om förhållandet mellan förnamn, släktnamn och personbeteckningar. Nordiska namnforskare brukar väl i allmänhet anse att användningen av versal i äldre källor är av mindre intresse. Kan det finnas skäl att ompröva denna ståndpunkt?

Tre regionalt avgränsade översikter av olika karaktär är följande. Saskia Luther (s. 331 ff.) redogör översiktligt för utvecklingen av lågtyska släktnamn under medeltiden. Värt att nämna är ett avslutande, mycket kortfattat men matnyttigt avsnitt om kvinnors namnbruk under medeltiden, särskilt såsom detta avspeglar sig i senmedeltida stadsböcker. Isolde Hausner (s. 351 ff.) ger en kortfattad översikt över österrikisk släktnamnsforskning. Hon behandlar dessutom ett antal regionalt karakteristiska namn. Rolf Max Kullys (s. 365 ff.) bidrag är en koncentrerad översikt över det nutida tysk-schweiziska släktnamnsskickets särdrag.

Den fjärde avdelningen heter Familiennamen – Migration – Integration. Först ut är Hans Walther (s. 397 ff.), som behandlar »Herkunftsfamiliennamen» från det medeltida Leipzig, med siktet inställt på att utröna varifrån namnbärarna härstammade.

Gundhild Winkler (s. 421 ff.) behandlar judars släktnamn i det tyska språket. Hon sätter in ämnet i sitt historiska, lingvistiska och onomastiska sammanhang och exemplifierar i en liten undersökning olika typer av släktnamn utifrån en adresslista från Leipzig 1933. En god illustration ges av bildningar till förnamnet *Aron*: de tyska typerna *Aron* och *Aronson* samt det slaviska *Aronowitz* och det otypiskt bildade *Aronstein* (s. 429). Det sistnämnda tillhör också typen »Kunstnamen» (s. 425, 434 f.), som blir rikt exemplifierad: bl.a. *Blum*, *Blumberg*, *Gold*, *Goldfinger*, *Apfelbaum*, *Rosenkranz*. Förf. noterar att det förekommer nybildningar till tyska ortnamnsefterleder som *-berg*, *-stein* och *-thal* men inte att förlederna i sådana namn kan vara bildade till ortnamn. Detta är beklagansvärt från nordisk synpunkt, eftersom den typen av släktnamn är mycket vanliga på svensk botten. Över huvud taget är parallellerna mellan tysk-judiskt och svenskt släktnamnsskick förbluffande många och tarvar en grundlig utredning, se tills vidare min avhandling, *Salanus*, *Tunström* och *Sporrong* (2002 s. 74 f.).

Andrea Brendler (s. 439 ff.) behandlar italienska släktnamn i tyskan. Efter en kort beskrivning av italienskt släktnamnsskick och en relativt utförlig historik över italiensk invandring, med exempel på släktnamn, ges en pedagogisk nyckel till hur man kan känna igen italienska namn genom vissa bokstavsföljder (s. 451 f.). Avslutningsvis skildras olika former av anpassning av italienska namn till tyskan.

Margit Hartig och Judith Schwanke (s. 459 ff.) behandlar franska släktnamn i det tyska språkområdet. De uppehåller sig särskilt vid hugenottiska flyktingars öden i Tyskland, ger en översikt över franskt släktnamnsskick och ger exempel på franska namns behandling i tyskan, uppordnade efter franska fonem. Därvid finner de att anpassningar vanligen gjorts genom att man med tysk ortografi i görligaste mån har försökt återge franskt uttal (t.ex. *Gillot* > *Schillo*, s. 471), medan anpassningar som visar på tyskt uttal efter skriftbilden är ovanligare (t.ex. *Picard* > *Pickert*).

Den femte avdelningen heter Familiennamen und Geschellschaft. I en brett upplagd genomgång under titeln Familiennamen und Mentalitätsgeschichte hävdar Volker Kohlheim (s. 477 ff.) bl.a. att spridningen av släktnamn i Europa inte hänger samman med någon särskild mentalitetsförändring utan bör ses som en långvarig diffusionsprocess, som har utspelat sig under vitt skilda sociala förutsättningar. Ett mentalitetsskifte indikeras däremot, menar han, av ett tilltagande bruk av och identifiering med släktnamnet under 1700-talet, vilket han förklarar med att den borgerliga kärnfamiljen då slår igenom som ideal. Den nutida utvecklingen, att kvinnan kan behålla sitt släktnamn i äktenskapet, kopplar Kohlheim, rimligt nog, till individualisering. Lite anmärkningsvärt tar han i detta sammanhang inte upp den stigande användningen av förnamn på släktnamns bekostnad – jfr Reinhard Härtel, som låter detta tema vara själva utgångspunkten i sin inledning till verket Personennamen und Identität (se om denna volym Gillian Fellows-Jensen i SAS 17, 1999, s. 115 ff.).

I ett avsnitt försöker Kohlheim teckna en bild av vad de medeltida binamnens och släktnamnens etymologiska betydelse (t.ex. *Zorn* och *Besserdich*) kan säga om tidens mentalitet och lutar sig därvid i mycket mot sin hustru Rosa Kohlheims forskning. (Se om detta ämne även bidragen av Casemir s. 187 f. och Menzel s. 193 ff.) Avsnittet formar sig delvis till ett inlägg i vad som skulle kunna bli en europeisk debatt.

Peter Ernst (s. 495 ff.) utgår i sitt bidrag från lingvistisk hövlighetsteori. Anslaget är intressant men resultaten, som berör modernt namnbruk, rätt magra.

Rosemarie Gläser (s. 503 ff.) behandlar pseudonymer; hon ger en rik provkarta på sådana från den tyska kultur- och underhållningshistorien och drar upp riktlinjerna för vidare forskning kring ämnet. Även namn som tagits av flyktingar behandlas i viss mån, t.ex. *Willy Brandt* (det officiella namnet var *Herbert Ernst Karl Frahm*, s. 510).

Två uppsatser tar upp släktnamn i företagsnamn. I den första redogör Angelika Bergien och Anja Blachney (s. 527 ff.) för en undersökning av släktnamns funktion i företagsnamn 1996–2006. Resultaten är intressanta, men den bild som tecknas blir betänkligt beskuren, i och med att företagsnamn som innehåller enbart förnamn är uteslutna, och i och med att företagsnamn som innehåller både förnamn och släktnamn inte får en systematisk behandling. I den andra uppsatsen tecknar Gerhard Koss (s. 537 ff.) en historisk bakgrundsbild med hjälp av en detaljrik historik över tyskt näringsliv. Han ägnar särskild uppmärksamhet åt senare tiders fusioner och globaliseringstendenser och dessas inverkan på släktnamn i företagsnamn. En kort forskningsöversikt (s. 561 ff.) avslutar framställningen.

Den sista avdelningen av boken tillägnas metodik. Det rör sig dock långtifrån om någon heltäckande behandling. Silvio Brendler (s. 575 ff.) gör en grundlig genomgång av förhållandet mellan genealogi och släktnamnsforskning, där han ställer mycket höga krav på att så långt som möjligt utreda släktnamns ärftlighetsförhållanden. Han för också en terminologisk diskussion.

Som ett komplement till genealogin lanseras genetiska metoder av Uta-Dorothee Immel, Manfred Kleiber och Michael Klintschar (s. 595 ff.). De tar bl.a. upp en undersökning av bärare av släktnamnet *Sykes* i norra England och en jämförelse av infödda tyskar med germanska respektive slaviska släktnamn. I båda fallen rör det sig om undersökningar av mäns Y-kromosomer.

Wolfgang Janka (s. 603 ff.) visar pedagogiskt, och vad jag kan avgöra väl underbyggt, hur en kombination av moderna utbredningskartor och historiska belägg kan klargöra namns bakgrund. De undersökta namnen är *Eidenschink*, *Eigenschink* och *Eisenschink*. Den nutida utbredningen av namnen pekar på ett område av Bayern. Genom en undersökning i källor från 1600- och 1700-talen kan författaren genom personidentifieringar visa att de tre namnen historiskt sett är former av samma namn. Efter vidare undersökningar i bl.a. medeltida källor finner förf. att den ursprungliga formen kan normaliseras till *Eilenschink*, och att namnet torde syfta på snabbhet. De varierande skrivformerna förklaras med hänvisning till dialektal ljudutveckling, omtolkningar och hyperkorrektion.

Arne Felske och Volkmar Hellfritzsch (s. 615 ff.) diskuterar hur man lämpligen karterar släktnamn. De utgår från ett eget dataprogram av ungefär samma typ som det som används i DFA. Bland annat argumenterar de för värdet av absolut återgivande av frekvenser och varnar för nackdelar med kartor som anger relativa frekvenser (jfr Nübling & Kunze i SAS 24, 2006, s. 55, som i första hand förespråkar relativ återgivning). Övervägandena sammanhänger med att databaserna är uppbyggda kring »Postleitgebiete» med starkt varierande antal teleanslutningar.

Den här recenserade festskriften till Jürgen Udolph erbjuder en värdefull ingång till tysk släktnamnsforskning. Läsaren får också en del utblickar mot romanskt och slaviskt område. Däremot omnämns knappast alls nordisk forskning, även när presentationer finns tillgängliga på engelska eller tyska, vilket förstås är att beklaga. En enda referens har jag funnit, till en uppsats av Paula Sjöblom om företagsnamn (s. 564). Både boken och den forskning som refereras imponerar med sin bredd och djup. Flera av bidragen är skrivna mer eller mindre inom ramarna för projektet Deutscher Familiennamenatlas, men även andra utgångspunkter är väl företrädda. Värt att nämna är att flera författare använder webbtjänsten Geogen för släktnamnsgeografi och statistik, vilken till skillnad från DFA:s program är allmänt tillgänglig.

Lennart Ryman

Märit Frändén: »Att blotta vem jag är». Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009. 314 s. Uppsala: Uppsala universitet 2010. (Namn och samhälle 23.) ISBN 978-91-506-2152-5.

Märit Frändéns doktorsavhandling i nordiska språk är ett pionjärarbete, eftersom den undersöker samiska personnamn, ett alltför eftersatt forskningsområde trots att det kan bjuda på spännande utmaningar för den metod- och teoriintresserade språkvetaren.

Det första kapitlet presenterar undersökningens syfte, frågeställningar och avgränsningar. Syftet anges vara att »ge en bild av det samiska släktnamnsskicket i Sverige» (s. 23) och de tre frågeställningarna avgränsar undersökningen till (1) hur det nutida samiska släktnamnsskicket ser ut, (2) hur namnskicket har påverkats av namnbärarnas namnbyten, och (3) vilka faktorer som kan ligga bakom dessa namnbyten. Undersökningen avgränsas till Sverige från och med 1920 och till ett studium av byten till nybildade och återtagna släktnamn. Kapitlet ger också en översikt över avhandlingens disposition och presenterar släktnamnsutvecklingen i Sverige samt den onomastiska terminologi som används i undersökningen. Sist i kapitlet ges information om de forskningsetiska principer som varit av betydelse för arbetet och om Frändéns syn på sin egen roll som icke-samisk forskare och de för- och nackdelar det innebär att studera en kultur i ett utifrånperspektiv.

Syftet med det andra kapitlet är att presentera några av de samiska och svenska samhällsförhållanden som utgör den kontext där de samiska släktnamnen används. Kapitlet tar därför upp flera teman och innehåller avsnitt om de samiska språken; om det tidiga 1900-talets »lapp skall vara lapp»-ideologi, rasism och rashygien; om rennäringen och dess roll i det samiska samhället; om tvångsförflyttningarna av nordsamer (med deras nordsamiska släktnamn) till lule- och sydsamiska områden; om den samiska etniska revitaliseringen och den ökade stolthet som växte sig starkare från och med 1970-talet; om diskriminering av samer och av samiskan genom bland annat fördomar, trakasserier och sabotage mot samiska vägskyl-

tar; om problemen med att definiera vem som är same och att uppskatta hur många samer det finns i Sverige (siffrorna varierar mellan 20 000 och 44 000); och om samiska giftermålsmönster. Frändén betonar särskilt att personnamn kan spela en viktig roll i de olika etniska processer som pågått och pågår eftersom »ett släktnamn», som hon skriver, »kan vara såväl en markör av samisk etnicitet som en markör av att inte ha samiskt ursprung» (s. 55).

Det tredje kapitlet tar upp tidigare forskning och här har Frändén valt att vidga temat från släktnamn till alla slags tillnamn, alltså alla slags namn som läggs till det namn hon kallar »förnamnet» (på grund av dess placering i namnräckan när man talar svenska). Här vidgas också det geografiska området till hela det samiska bosättningsområdet i Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Frändén tar inledningsvis upp källkritik, förändring och variation, och två för undersökningen centrala namnkategorier, parentonymika och binamn. Det därpå följande avsnittet refererar litteraturuppgifter om ärftliga samiska namn, om släktnamnsbruk, om de samiska tillnamnens typologi och språktillhörighet, och om gifta samiska kvinnors tillnamn. Den huvudsakliga diskussionen i kapitlet ägnas därefter åt den omdiskuterade frågan om huruvida det samiska släktnamnsskicket är inlånat eller inhemskt. Frändén lutar åt den senare åsikten, men påpekar att ytterligare forskning behövs, innan frågan kan lösas.

De teoretiska perspektiv som presenteras och diskuteras i det fjärde kapitlet är hämtade från två vetenskapsområden, namnforskning och samhällsvetenskap. Särskilt viktig för den följande analysen är i avsnittet om namnforskning genomgången av några typologier över namns funktioner, distinktionen mellan markerade och omarkerade namn, och ett kort avsnittet om namnbyten. Markerade namn definieras som sådana som »i något avseende sticker ut» (s. 93), och som Frändén betonar är båda begreppen naturligtvis situationsbundna; att mansnamnet *Faysal* kan uppfattas som markerat i Sverige innebär inte att det också gör det i Egypten. De samhällsvetenskapliga teoretiska perspektiven som diskuteras kan sammanfattas under några signalord som också utgör avsnittsrubriker i kapitlet: identitet, etnicitet, etniska markörer, stigma, assimilering och revitalisering. Varje begrepp presenteras kort med hjälp av texter av en eller ett par centrala forskare. Den avslutande delen av kapitlet diskuterar hur namn och etnicitet kan samverka, bland annat i förhållande till namnbäraren själv (som viktig för den personliga identiteten), i förhållande till den egna gruppen (som markör att man verkligen tillhör den), och i förhållande till det omgivande samhället (för att tala om vem man är).

Efter teorikapitlet följer i kapitel 5 en utförlig presentation av det källmaterial och de metoder som utnyttjats i de tre delundersökningarna. De behandlar släktnamn hos dagens svenska samer (kap. 6), byten till nybildade släktnamn under perioden 1920–2004 (kap. 7), och antagande av samiskt markerade släktnamn mellan 1999 och 2009 (kap. 8). Materialet för den första delundersökningen utgörs av en tredjedel av namnen i 2005 års röstlängd till Sametinget. Frändén diskuterar röstlängdens representativitet och geografiska fördelning, och presenterar sin språkliga indelning av släktnamnen i sex kategorier: (1) samiskspråkiga namn, (2) finskspråkiga namn, (3) namn som kan vara såväl samisk- som finskspråkiga, (4) svensk- och norskspråkiga namn utom *-son*-namn, (5) *-son*-namn (inkl. namn på *-sen* och *-dotter*), och (6) namn från övriga språk. Särskilda avsnitt behandlar svårigheter vid kategoriseringen, behandlingen av mellan- och dubbelnamn, och behandlingen av stavningsvarianter. Materialet till den andra delundersökningen, om byten till nybildade släktnamn under perioden 1920–2004, består av arbetet Sverges familjenamn 1920 och ett omfattande arkivmaterial med ansökningar om byte av släktnamn under perioden. Här diskuteras för- och nackdelar med den metod som använts och de pragmatiska val som Frändén gjort och som innebär att namnklassificeringen delvis är annorlunda än i den första delundersökningen. Även materialet för en referensundersökning av släktnamnsbyten hos befolkningen i sin helhet under 1940 tas upp. Den undersökningen har Frändén gjort för att se om och i så fall hur de samiska släktnamns-

bytena skiljer sig från släktnamnsbyten i Sverige i allmänhet. För den tredje delundersökningen, av antagande av samiskt markerade släktnamn mellan 1999 och 2009, har materialet hämtats från Patent- och registreringsverket (PRV) för tiden 1999–2008, från Skatteverkets folkbokföringsenhet från december 2009, och från en mindre intervjuundersökning. Metoderna för de tre delarna av delundersökningen presenteras och diskuteras.

Kapitel 6 redovisar delundersökningen om släktnamn hos dagens svenska samer, representerade av en tredjedel av namnen i 2005 års röstlängd till Sametinget. Resultaten presenteras i texten men också i tabeller. De mest frekventa släktnamnen i hela materialet är *-son*-namnen *Andersson*, *Johansson* och *Nilsson*, medan de mest frekventa svenskspråkiga släktnamnen är *Blind*, *Fjällström* och *Påve* och de mest frekventa samiskspråkiga släktnamnen är *Nutti*, *Labba* och *Svonni*. När namnen sammanställs områdesvis, visar det sig att det är stora skillnader mellan olika områden. I Torne lappmark längst i norr är samiskspråkiga namn vanligast (de två vanligaste är *Nutti* och *Svonni*), i Jämtland-Härjedalen däremot, är svenskspråkiga *-son*-namn vanligast (de två vanligaste är *Andersson* och *Persson*). I hela materialet bärs samiskspråkiga namn av 19 % av personerna i röstlängden, men i Torne lappmark är den siffran hela 34 %.

Den andra delundersökningen (kapitel 7) diskuterar svenska samers byten till nybildade släktnamn 1920–2004. Frändén analyserar både de namn man bytt bort och de namn man bytt till. Undersökningen indelar materialet i två tidsperioder, den första 1920–1969 och den andra 1970–2004. Det visar sig att under båda perioderna är de vanligaste bytesmönstren att *-son*-namn, finskspråkiga namn och samiskspråkiga namn byts mot svenskspråkiga namn. I vissa fall finns motiveringar till namnbytet i ansökningshandlingarna. Några av de exempel som nämns är att det gamla namnet anges vara svårt att uttala, att man vill ha ett mer svensklingande namn, att man vill ändra stavningen eller att man vill återuppta ett gammalt släktnamn, men de flesta byten motiveras överhuvudtaget inte. Eftersom materialet är litet är Frändén försiktig med att dra några slutsatser om utvecklingen under perioden, men konstaterar att den första gången någon bytt *till* ett samiskspråkigt namn var 1946 och att det därefter bara skett sex gånger fram till 2004. I jämförelse med referensundersökningen av släktnamnsbyten hos befolkningen i sin helhet under 1940 visar det sig att de samer som bytt namn under perioden 1920–2004 i mycket lägre grad bytt från *-son*-namn till andra svenskspråkiga namn (55 % av de samiska namnbytarna, men hela 95,5 % av de i referensundersökningen) och i mycket högre grad från finsk- och samiskspråkiga till svenskspråkiga namn (32 % i jämförelse med 1,5 %).

Det åttonde kapitlet, som behandlar byten till samiskt markerade släktnamn, består av tre delar. Den första baseras på material från PRV 1999–2008 och Frändén har i det materialet funnit elva namnbyten, där *-son*-namn och andra svenskspråkiga namn bytts mot släktnamn som är markerat samiska. En del av de nytagna släktnamnen fanns redan i registren, andra i samiskt skriftligt källmaterial. Den andra delen baseras på folkbokföringsmaterial från december 2009 och under den månaden var det två personer som antog samiska släktnamn. Om man jämför med att det under hela perioden 1946–2004 bara registrerades sju byten till samiskspråkiga namn, är detta anmärkningsvärt, men det är naturligtvis än så länge omöjligt att veta om det var en tillfällighet eller visar på en trend. Den tredje delen av den tredje delundersökningen, som är en mindre intervjuundersökning med tre informanter som alla bytt släktnamn till ett samiskt markerat namn, är det som huvuddelen av kapitlet ägnas åt. Här tar Frändén bland annat upp informanternas syn på etnicitet, deras berättelser om andras reaktioner på namnbytet och på det nya namnet och om släktnamnets tradition. Det är också härifrån som avhandlingens titel är hämtad. En av de tre informanterna säger nämligen på tal om namnbytet att »alltså, det är ju att blotta vem jag är. Att tala om att ... ja, på ett sätt, att vi är samer» (s. 231). I den avslutande diskussionen återknyter Frändén till en del av tankarna och

begreppen från teorikapitlet och relaterar informanternas svar till teman som fördomar, etnicitet, namn som etniska markörer, namnbytet som manifestation och namnet som kulturarv.

Kapitel 9, slutligen, sammanfattar undersökningen och ger en koncentrerad framställning av de metodiska och teoretiska val som gjorts, beskriver hur avhandlingens olika delar samverkar genom att ringa in forskningsfältet »samiska släktnamn» och diskuterar de tre delundersökningarnas resultat i relation till en del av texterna som togs upp i teori- och bakgrundskapitlen. Som avhandlingens vetenskapliga bidrag nämner Frändén bland annat att den belyser nordligt minoritetsnamnskick, namnbyten som helhetsprocess och namnens roll som sociala fenomen. Kapitlet avslutas med några tankar om framtida forskningsuppgifter och ett kort slutord, där Frändén bland annat skriver:

> Tillsammans representerar mångfalden av namn både kulturmöten, exkludering, försvenskning och återupptagande av det tidigare gömda. Varje namn bär sitt vittnesbörd, och tillsammans speglar de det samiska folkets historia. Som en del av den samiska kulturen lever namnen vidare och förs nu över till nya generationer (s. 261).

Därefter följer en engelsk summary och dessutom sammanfattningar på både lule- och nordsamiska, ett appendix med litteraturuppgifter om samiska släktnamn och till sist en käll- och litteraturförteckning.

När det gäller formalia är det lätt att konstatera att Frändéns doktorsavhandling är mycket gott korrekturläst, och att referenser i brödtext, fotnoter och litteraturlista liksom tabeller och tabelltexter, figurer och figurtexter är konsekvent förda. Dessutom är diskussionen av källmaterial, källkritik, metodfrågor och felkällor föredömligt noggrann (s. 116 ff., men också i de följande kapitlen). Däremot finns det en del övergripande problem med undersökningen. Jag väljer att här ta upp de fyra som jag uppfattar som de mest allvarliga: att det inte tydligt betonas att undersökningen endast handlar om släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009, när man talar svenska och i officiella svenskspråkiga sammanhang; att det är en bristande överensstämmelse mellan frågeställningar och undersökning; att teoretiska resonemang, sammanfattning och resultatpresentation i alltför hög grad fokuserar på teman som bara behandlas i en begränsad del av undersökningen; och att problemen med det statistiska urvalet i den första delundersökningen inte tas tillräckligt allvarligt.

Avhandlingen behandlar samiskt släktnamnsskick, när man talar svenska och i officiella svenskspråkiga sammanhang, däremot inte samiskt släktnamnsskick när man talar samiska, men den här viktiga avgränsningen vare sig motiveras eller diskuteras i texten, trots att släktnamnen har olika funktion i samiska och svenska kontexter. På nordsamiska används släktnamn, *goarggut*, till exempel inte när man om- och tilltalar en person. Dessutom används olika uttalsformer och till och med olika namn beroende på vilket språk man talar. Även om doktorsavhandlingen har lagts fram i nordiska språk, inte i finsk-ugriska språk, hade det varit viktigt att åtminstone resonera om samiska släktnamn i samiska respektive svenska diskurser, hur namnförråd och användning av namnen skiljer sig åt och tydligare presentera och motivera den valda avgränsningen. Att den inte varit medveten under skrivarbetet visas bland annat av att forskningsöversikten (kap. 3, s. 56 ff.) i huvudsak diskuterar samiska namn i samiskspråkiga sammanhang trots att avhandlingen alltså undersöker dem i svenskspråkiga sammanhang. I avhandlingen formuleras syftet flera gånger så att undersökningen gäller »det nutida samiska släktnamnsskicket» (s. 23, 116, 152) i Sverige, men ingenstans att det endast gäller, när man talar svenska. Det är antagligen denna outtalade avgränsning som förklarar varför det inte finns någon diskussion av regionalisering av samiskt namnskick (när man talar samiska), eller av äldre samiska namnbytestraditioner, två teman som hade varit naturliga att ta upp om undersökningen (även) handlat om användningen av samiska släktnamn när man talar samiska.

För att illustrera problemet så används till exempel *Blind*, det mest frekventa svenskspråkiga samiska släktnamnet i materialet (s. 160), framför allt när man talar svenska. På samiska använder man andra namn i stället för *Blind*, i Gárasavvon/Karesuando till exempel *Dámmot* eller *Márggut*, i Jiellevárri/Gällivare däremot *Bize*, *Heikkok*, *Nuorttuk* eller *Uŋgár*. Detta visar på ett viktigt karaktärsdrag (som inte diskuteras i avhandlingen), nämligen att man inom många släkter använder flera släktnamn i samiskspråkiga sammanhang, ett för var och en av släktens grenar. Så heter till exempel olika grenar av den nordsamiska *Eirá*-släkten *Fávrán*, *Junnan*, *Jusse*, *Ruoppa* och *Čávge*. Andra namn används av flera släkter, exempelvis *Heikoraš* som både är namnet på en gren av *Rásmos*-släkten i Finland och en gren av *Guhtur*-släkten i Norge (jfr B. Kåven et al., Sámi–dáru sátnegirji/Samisk–norsk ordbok. Kárášjohka, 1995, s. 625–629). Det är sant att namn som *Blind* eller *Skum* »har en stark samisk markering» (s. 98), men det gäller när man talar svenska, inte när man talar samiska. Då har de snarare en stark svensk markering. Eller för att ta ett annat exempel som illustrerar en icke-samisk användning av släktnamn. Frändén diskuterar ett fiktivt exempel, en man som heter *Anders Eriksson Svonni* med en hustru med namnet *Anna Maria Svonni, f. Nilsdotter Huuva*, och skriver att »*Svonni* är båda makarnas gemensamma släktnamn» (s. 142), utan att tillägga att detta endast gäller i officiella svenskspråkiga sammanhang. En nordsamisk kvinna behåller nämligen sitt släktnamn (*goargu*) även efter att hon gift sig, och på samiska blir därför hustruns släktnamn aldrig något annat än *Huvvá*, det samiska namn som i skandinavisk form blivit *Huuva*.

När det gäller indelningen i namnkategorier har Frändén valt »en språklig indelning i stället för en kulturell» (s. 125). Som samiska namn räknas »namn bildade av samiskt språkmaterial» (s. 126) och som exempel anges släktnamnen *Nutti* och *Utsi*, men utan att det diskuteras utifrån vilket eller vilka perspektiv språktillhörigheten ska bestämmas. *Nutti* och *Utsi* är ju försvenskade former av de nordsamiska släktnamnen *Nuhtte* och *Uhcci*, och de både skrivs och uttalas annorlunda (i de svenskspråkiga sammanhang där de används) än de samiska namnen (i de samiskspråkiga sammanhang där de används). Att det förstnämnda namnet, som Frändén helt riktigt påpekar, i sin tur »uppstått ur det nordiska mansnamnet *Knut*» (s. 126) gör inte klassifikationsproblemet lättare, men exemplen illustrerar hur viktig den i avhandlingen helt ignorerade frågan om språkkontext faktiskt är.

Det andra övergripande problemet är att undersökningen bara delvis besvarar frågeställningarna. Frågan om hur det nutida samiska släktnamnsskicket ser ut besvaras i kapitel 6, men den om hur namnskicket påverkats av namnbärarnas namnbyten får inga svar alls i undersökningen. I stället för den frågan hade det varit möjligt att (i förhållande till delundersökningen i det sjunde kapitlet) till exempel ställa frågan om vilka släktnamnsbyten samer gjort de senaste 90 åren och hur bytena motiverats, och att (i förhållande till delundersökningen i kapitel 8) ställa frågan om vilka samiskt markerade släktnamn som antagits under perioden 1999–2009. Den tredje av frågeställningarna (om vilka faktorer som kan ligga bakom namnbytena) får få svar. Det är enbart de tre intervjuerna i avsnitt 8.3 som utgör källmaterial i tillägg till lite material i ansökningshandlingarna som används i den andra delundersökningen, och det är ett väldigt tunt material. För att kunna svara på frågan hade det varit nödvändigt med mer omfattande intervjuer och kanske en enkätundersökning. Som läsare undrar man alltså varför frågeställningarna formulerats som de gjorts, varför inte delundersökningarna utformats för att besvara frågeställningarna, eller (alternativt) varför dessa inte formulerats annorlunda och anpassats till de undersökningar som verkligen gjorts.

De teoretiska resonemangen (s. 89 ff.) domineras av olika samhällsvetenskapliga perspektiv och gäller i hög utsträckning teman som etnicitet och identitet utan att det är relevant för undersökningen som helhet, och det är det tredje övergripande problemet med texten. Det är förvånansvärt lite namnteori som används. Namnbyten som är avhandlingens huvudtema

diskuteras till exempel bara på en sida (s. 94). Här hade Frändén kunnat välja teoretiska perspektiv som är mer anpassade till det som görs i avhandlingen i sin helhet, inte bara i delar av kapitel 8. Även i slutsatserna är det samma teman som dominerar, medan väldigt lite från de omfattande namninventeringarna i kapitel 6 och 7 tas upp. I stället spelar det spröda materialet från intervjuundersökningen en dominerande roll och får ta mycket plats. Det sägs också att »undersökningens tyngdpunkt i stor utsträckning lagts på hur namnen fungerar i samhället» och att den därför har en »socioonomastisk infallsvinkel» (s. 243). Det stämmer knappast med empirin, utom den tredje delen av kapitel 8.

Ett fjärde problem gäller det statistiska urvalet i kapitel 6. Frändén har som källmaterial valt vart tredje namn (alltså 33 % av namnen) i 2005 års alfabetiskt ordnade röstlängd till Sametinget. Visserligen noterar hon att om det bara finns ett belägg i urvalet kan det utgöra »mellan 20 % och 100 % av samtliga förekomster i röstlängden» (s. 157), och det innebär ju en mycket stor felmarginal, och hon drar den i och för sig riktiga slutsatsen att »[d]et möjliga intervallet för felkällan blir [...] mindre ju fler förekomster jag har i mitt material.» (s. 157), men problemet är att i tabellerna är det många namn som bara har några få belägg i urvalet (jfr tabell 22 f.). De namnens reella frekvens i röstlängden kan därför vara annorlunda än i urvalet. Om det finns två, tre eller fyra förekomster i urvalet motsvarar det mellan 25 % och 50 % (om det är två förekomster i urvalet), mellan 27 % och 43 % (om det är tre förekomster), och mellan 29 % och 40 % (om det är fyra förekomster) av antalet förekomster i hela röstlängden, i alla tre fallen betydande felmarginaler. Dessutom är det ju så att namn som saknas i urvalet antingen kan saknas i röstlängden i sin helhet, eller förekomma en eller två gånger. Dessa felmarginaler borde ha inneburit att slutsatserna i kapitlet dragits mer försiktigt. Alternativt kunde hela röstlängden ha använts som material. Den extra arbetsinsatsen hade inte varit oöverstiglig, och den hade vägts upp av att resultatet när det gäller namn med låg frekvens (och det är många sådana i de regionala översikterna) inte hade varit så osäkert.

Märit Frändéns doktorsavhandling är en på många sätt nydanande undersökning inom ett forskningsfält som i förvånansvärt liten grad tidigare intresserat forskare: de samiska släktnamnen. Min viktigaste invändning gäller avsaknaden av en diskussion av förhållandet mellan användningen av samiska släktnamn i svenskspråkiga sammanhang – det avhandlingen handlar om – och användningen av samiska släktnamn i samiskspråkiga sammanhang – något avhandlingen inte handlar om. Att avgränsa en undersökning till samiskt släktnamnsskick och släktnamnsbyten i offentliga svenskspråkiga sammanhang är naturligtvis helt legitimt, men avgränsningen borde (som andra avgränsningar) ha presenterats, diskuterats och motiverats.

Huvudintrycket av läsningen är emellertid att avhandlingens olika delar är väl utfärda. »Att blotta vem jag är». Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009 är en intressant studie skriven på ett lättflytande språk och texten innehåller många skarpa iakttagelser. De olika val författaren gjort (inte minst de på mikro- och mesonivå) motiveras klart i relation till alternativa tillvägagångssätt. De många och föredömliga diskussionerna av metodiska problem visar en hög grad av medvetenhet om svårigheterna att dra säkra och otvetydiga slutsatser och samtidigt en befriande pragmatisk hållning till olika källors och metoders möjligheter och begränsningar.

Att göra samiska släktnamn till objekt för en omfattande vetenskaplig analys innebär en viktig vitamininjektion för samisk namnforskning. Förhoppningsvis kommer avhandlingen därför att inspirera andra att undersöka samiska släktnamn, om än med andra avgränsningar, utifrån andra frågeställningar och med annat källmaterial, med andra metoder och inspirerade av andra teoretiska perspektiv. Men ingen som hädanefter kommer att undersöka samiska personnamn, vare sig det gäller i samiskspråkiga eller norsk-, svensk-, finsk- eller ryskspråkiga

sammanhang, kommer att kunna gå förbi Märit Frändéns doktorsavhandling. Genom att den brutit ny mark kommer den att utgöra den referenspunkt som framtida forskning om samiska släktnamn måste förhålla sig till.

Håkan Rydving

Sofia Kotilainen: Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle. 423 s. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura 2008. (Bibliotheca historica 120.) ISBN 978-952-222-048-6.

Den finska historieforskaren Sofia Kotilainen disputerade 2008 vid Jyväskylä universitet på avhandlingen Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle ('I släktens namn. Namngivningspraxis i inre Finland från början av 1700-talet till 1950-talet'). Hon har granskat personnamnsbruk i en agrar population och därvid använt genealogiska metoder kompletterade med sociologiska, etnologiska och lingvistiska synvinklar, varvid det lingvistiska greppet är underordnat det historiska. I fokus står förnamnsgivning efter släktingar och de mentaliteter som styrde namngivning av barn. Förf. anser att förnamn genom sin roll som kulturella symboler berättar om samhälleliga normer, attityder, värderingar, familjekänsla och andra mentaliteter, och att namn som ärvs från en generation till en annan överför denna kulturella kunskap. Genom att studera namngivning på individhistorisk nivå kommer förf. åt de mentaliteter som gällde vid namngivningen. Perspektivet är nytt och avhandlingen fyller därmed en lucka i den finska namnforskningen.

Utgångspunkten är Kotilainens nyfikenhet på varför förnamnen i en släkt har varit så viktiga att de har blivit ärftliga. Som undersökningsobjekt har hon valt två släkter, Hakkarainen och sin egen släkt Kotilainen, vilkas namngivningspraxis utreds genom fyra frågeställningar:

1. Vilka seder och bruk fanns inom släkterna vad gäller namnval, namngivning och namnbruk?
2. Varför gavs sådana namn, dvs. vad avslöjar namnen om släkternas mentalitet?
3. I vilken utsträckning påverkade könet hos namnbäraren eller namngivaren utformandet av namngivningsbruket?
4. Hur förändrades namngivningsbruket och med det förknippade tankesätt vid övergången från det förmoderna till det moderna samhället?

Således studeras traditionellt bruk, namngivningens individualisering och namngivningens betydelse för släktheder och -identitet. Vikten ligger på släktens roll som namnlåtare och namnens roll som förmedlare av släktens värderingar.

De undersökta släkterna är bosatta i den finskspråkiga Kivijärvi kommun och angränsande trakter i den norra delen av Mellersta Finland. Undersökningsområdet ligger i gränszonen mellan den östfinska och västfinska folkkulturen. De båda släkterna, som på 1500-talet flyttade till trakten, har sitt ursprung i östra Finland och de bär ärvda östfinska släktnamn. I Kivijärvi växte fram ett bruk där den östfinska släktnamnstraditionen varvades med det västfinska bruket att bära gårdens namn som tillnamn. Avhandlingen handlar dock huvudsakligen om förnamn och folkliga tilltalsnamn. Som huvudkälla har Kotilainen använt doplängder och andra kyrkböcker, som kompletterats med bland annat domböcker, folkminnesmaterial och intervjuer. Undersökningsperioden bestäms av det faktum att bevarade kyrkböcker från området finns från 1739. Namngivningen följs upp t.o.m. 1959. Därefter

ändrades namngivningsmönstret radikalt till följd av urbaniseringen såväl i Kivijärvi som i övriga Finland. Fram till senare delen av 1800-talet hade varje finsktalande person åtminstone två förnamn, ett officiellt svenskspråkigt och ett inofficiellt finskt namn som användes i det dagliga livet. Språket i kyrkböckerna var svenska fram till 1880-talet, vilket innebar att barnens finska namn försvenskades i doplängder. Samma längder kan dock innehålla folkliga finska namnformer för föräldrar och faddrar, som var namnar till barnen.

Undersökningen bygger på det av förf. sammanställda genealogiska materialet som omfattar 9 000 personer i de undersökta släkterna och innehåller uppgifter om upp till tio generationer. Närstudie görs av dopnamnen på 4 529 individer. De två klanernas avkomlingar, som ofta tillhör båda släkterna, utgör en fjärdedel av alla döpta barn i Kivijärvi.

I det gamla agrarsamhället var släktbanden starka. Genom sitt namn knöts individen till släkten, varvid förnamnet var lika viktigt som släktnamnet. Enligt traditionen gavs farfars namn till den äldsta sonen, morfars namn till den andra sonen, fars till den tredje. Nästkommande barn fick namn efter sina far- och morbröder. Namngivning av flickor följde samma system efter deras kvinnliga släktingar. Vid början av studien hade traditionen börjat luckras upp, men under undersökningsperioden fick ändå minst en femtedel av barnen i de undersökta släkterna namn efter sina far- eller morföräldrar och nästan lika många efter sina föräldrar. Var tredje flicka hade namn efter sin faster eller moster, något färre pojkar efter sin farbror eller morbror. En tredjedel var namne med någon av sina kusiner. Eftersom samma namn bars av många släktmedlemmar är indelningen dock endast approximativ. Ett barn var ofta namne med både sin far- eller morförälder och någon yngre släkting, varvid förf. antar den senare vara förebilden i fråga (s. 153), ett tveksamt antagande som kan snedvrida resultatet. Detta aktualiserar också frågan om skillnaden mellan namn som var nedärvda och vilka som var vanlig uppkallelse, en fråga som förf. inte redogör för. Den långa undersökningsperioden avslöjar gradvisa förändringar i namngivningspraxis. Fram till 1820-talet fick ca 70 % av barnen ett namn som bars av någon släkting. Traditionen var starkast inom bondefamiljerna. Namngivning av tvillingar, nöddöpta och illegitima barn följde inte det gängse mönstret. Nöddöpta fick ofta namn efter någon närvarande person och illegitima barn namn som inte avslöjade deras släkttillhörighet. Barnen fick i stället ofta nya eller sällsynta namn. De ärvda förnamnen var starkt bundna till familjen och dess heder, och att ge ett illegitimt barn ett sådant namn skulle ha besudlat namnet.

Vid sekelskiftet 1900 uppges nästan hälften av de döpta barnen vara namngivna efter sin fadder. Kotilainen (s. 230 f.) uppger att namngivning efter faddrar stärkte sociala band utanför familjen. Barnen var dock ofta släkt med sin gudfar eller gudmor, vilket torde ha bidragit till den höga andelen. Seden att uppkalla ett barn efter dess fadder avtog under 1900-talet snabbare än bruket av ärvda namn. Under 1800-talet skedde flera förändringar. Traditionen att namnge barn efter en släkting överlevde hela undersökningsperioden, men antalet barn som fick ett uppkallelsenamn minskade efterhand. Med det nya bruket att ge fler än ett förnamn, främst till flickor, utökades namnförrådet och nya modenamn kom i bruk, varvid släktens förnamn kunde leva kvar som ett andranamn. Tidigare var förnamnen inom prästfamiljerna den viktigaste källan till nya namn i Kivijärvi, men efter mitten av seklet fick allt fler barn okonventionella namn. Behovet av särskiljande namn var stort eftersom flera individer i lokalsamhället bar samma namn. Under undersökningsperioden döptes nämligen 50–60 % av barnen i Kivijärvi till *Johannes*, *Matti*, *Henrik*, eller *Maria*, *Sofia*, *Anna*. Samma namn var högfrekventa inom de undersökta släkterna.

De långsamt förändrade traditionerna från tidigt 1700-tal till modern tid reflekterar de mentaliteter som låg bakom namngivningspraxisen. Genom valet av namn till ett nyfött barn underströk föräldrarna släkttraditionens betydelse för dem. De sociala strukturerna fortsatte att ha en standardiserande påverkan på namngivningen även i modern tid. Den under

1800-talet framväxande nationalismen stärkte familjens och släktens roll, men den band också individen till en större gemenskap. Nationalismen förde med sig stora förändringar i samhället, som påverkade varje individ. En snabb förändringsvåg inleddes på 1870-talet, då samhället genomgick omfattande ändringar. Bland annat fick finskan officiell status, läskunnigheten förbättrades, bibliotek inrättades och flera finska tidningar gavs ut, vilket underlättade spridningen av nya namn. Nittonhundratalet förde med sig förändringar i samhället i utökad takt, vilket bidrog till att föräldrarnas val i än större grad byggde på personliga motiv. Den största förändringen orsakades dock av utflyttning från landsorten. Släktbanden försvagades och därmed också de ärvda namnens roll som släktskapsmarkör. Klanens kontroll av individen och individens heder bröts. Den systematiska namngivningen med traditionella namn övergavs men inte själva uppkallelsen.

Kotilainen framhåller att varje persons namn, rykte och identitet hör tätt ihop. Det är ett av de centrala teman som genomsyrar avhandlingen. Ett annat är markering av grupptillhörighet genom förnamnet, eftersom namnets primära uppgift verkar ha varit att knyta barnet till släkten, och ett tredje är förnamnets roll som social markör, då barnet genom sitt namn kunde inplaceras i samhällets hierarki och dess sociala identitet bestämmas. Även genusaspekten får stort utrymme. Namngivningsprinciperna var i regel knutna till könet. Utöver indelning av förnamn i mansnamn och kvinnonamn påverkade barnets kön antalet namn (flickor fick flera namn) och valet av ett ärvt namn. Namn som könsmarkör blev ett problem först under den senare delen av 1800-talet, när de finska namnen tog steget upp från tilltalsnamn till officiella förnamn, samtidigt som många nya finska namn skapades. En del av de nya namnen gavs till bägge könen, varmed de inte längre signalerade en persons könsidentitet.

Att flickor och pojkar namngavs efter olika kriterier avslöjar kulturella attityder. Flickor fick oftare modenamn, medan traditionen styrde namngivningen av pojkar. Följdriktigt förändrades flickornas namnförråd snabbare än pojkarnas. Det östfinska namnbruket var traditionellt patriarkaliskt. Bland annat ärvdes släktnamnet från fadern, och kvinnorna fortsatte att använda sitt fadersnamn även efter giftermål ända till 1900-talets början. Förf. anser att de patriarkaliska värderingarna var dominerande och att de kom till uttryck under hela undersökningsperioden. Som ett exempel kan nämnas att den patrilinjära namngivningen ökade kraftigt under 1900-talet, då krigen skördade många släktmedlemmar, vilket enligt Kotilainen (s. 159) reflekterar ett samhälle byggd på patriotism och patriarkaliska värden. Emellertid är inte skillnaderna i tabellerna särskilt stora. Av dem framgår att pojkarna namngavs patrilinjärt och flickorna matrilinjärt, och att de matrilinjära namnen vid 1800-talets brytningstid var vanligare än de patrilinjära.

Kotilainens granskning har resulterat i en innehållsrik bok med utförliga resonemang om namngivning och namnens roll. Analysen om namngivning efter släktingar stöds av 28 bilagor i åskådlig tabellform, medan studiens genealogiska karaktär styrks av ett omfattande personregister. Den engelskspråkiga sammanfattningen på åtta sidor är en relevant exposé. Tyvärr tyngs avhandlingen av många tröttsamma upprepningar. En stor nackdel är också det otydliga bruket av onomastisk terminologi. Det är ytterst förvirrande att ta del av en text där delvis odefinierade termer används parallellt och stundom också felaktigt. Bortsett från dessa anmärkningar är Suvun nimissä en grundlig undersökning, som beskriver dels hur förnamn har blivit ärftliga, dels bruket av de ärvda namnen och förändringar i bruket från 1700-talet till 1900-talets mitt. Även om studien omfattar namngivningen i två rurala släkter i innersta Finland, är den också representativ för namnbruket i övriga delar av landet. Utvecklingen av namngivningspraxis var likartad överallt, men förnyelsen var långsammare i de perifera bygderna. Särskilt värdefullt är att utvecklingen av namngivningsprinciperna kan följas under en lång period. Den genealogiska metoden kombinerad med personhistoriska iakttagelser innebär att familjer och lokalsamhällen beskrivs detaljerat, vilket avslöjar mycket om de normer

som gällde inom släkterna och som styrde den enskilda människans liv. Genom namn som ärvdes inom släkten framträder en stark släktkänsla, vördnad för äldre släktingar och för släktens värderingar.

Ulla Swedell

Kristoffers namnerike. Veneskrift til Kristoffer Kruken på 60-årsdagen 18. august 2010. Redigert av Margit Harsson & Botolv Helleland. 212 s. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studium. Universitetet i Oslo 2010. ISBN 978-82-92596-22-7.

Kristoffer Krukens kolleger vid Institutt for lingvistiske og nordiske studium vid Universitetet i Oslo hedrade honom på hans sextioårsdag med en samling, Kristoffers namnerike, ett urval av jubilarens egna artiklar, som publicerats på annat håll än i de mest kända namntidskrifterna. Titeln anspelar på hans mångsidighet inom onomastiken. Huvudintresset har legat inom personnamnsforskningen, som är ämne för tio av artiklarna, medan fem behandlar ortnamn och fyra rör sig inom andra ämnen.

Boken inleds med en inledning av Botolv Helleland och avslutas förutom en sedvanlig Tabula gratulatoria med en bibliografi över Krukens vetenskapliga produktion (1972–2010) upprättad av Terje Larsen.

Kristoffer Kruken anställdes som amanuensis vid Institutt for namnegransking 1987 för att sedan utnämnas till fyrsteamanuensis 1990 och professor 2005. En av hans viktiga uppgifter var att slutföra Norsk personnamnleksikon 1982. Här kompletterade han namnmaterialet och utarbetade artiklar i lexikondelen. I inledningen skrev han också Frå reformasjonen til den nordiske namnerenessansen, en artikel som har blivit flitigt citerad genom åren. Denna artikel hör till de nytryckta i vänskriften. Den andra utgåvan av lexikonet kom 1995 och då med honom själv som redaktör och utgivare.

Kristoffer har också varit medredaktör i Nytt om namn under åtta år, där han även var en flitig och kunnig recensent.

De flesta av skriftens artiklar rör sig kring personnamn. Många enskilda namntolkningar ges, av exempelvis kvinnonamn som *Mirjam*, kvinnonamn på *bjørg* och ovanliga mansnamn som *Pros*, *Singdal* och *Jarman*. Vid sidan av sitt arbete med Norsk personnamnleksikon utarbetade Kruken en norsk namnsdagskalender baserad på äldre norsk och nordisk namntradition med tillägg av nya namn för att få en lista som skulle tillgodose både mans- och kvinnonamn. Arbetet med denna beskrivs i artikeln Navnedagar og navnedagstradisjon (ur HVEM HVA HVOR 1999).

De två redaktörerna, Margit Harsson och Botolv Helleland, har gjort ett gott urval av artiklar, som visar på Kristoffer Krukens fina insatser inom namnforskningen. Jag vill gärna avsluta denna anmälan med ett citat ur Hellelands inledning: »Det Kristoffer har prestert innan personnamngransking, plasserer han mellom dei fremste personnamngranskarane i landet, utvilsamt den aller fremste når ein tek med det historiske perspektivet.»

Eva Brylla

Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact. Proceedings of the 23rd international congress of onomastic sciences August 17–22. [2008]. York University, Toronto, Canada. Edited by Wolfgang Ahrens, Sheila Embleton & André Lapierre with the assistance of Grant Smith & Maria Figueredo. Cd-rom. I–VI, 1111 s. Toronto: York University 2009. ISBN 978-1-55014-521-2.

ICOS 23. internasjonale kongress i navneforskning ble avholdt ved York University i Toronto, Canada, 17.-22. august 2008. Det ble holdt 115 innlegg fordelt på fire språk, engelsk, fransk, spansk og tysk. Disse foreligger nå på CD-rom, sammen med tre plenumsforedrag, åpningstalen og en oversikt over innlegg som ble holdt under kongressen. De første av de tre plenumsforedragene ble holdt av Adrian Koopman fra Sør-Afrika og bærer tittelen Southern African onomastic research. Det andre ble holdt av André Lapierre fra Canada, og har tittelen A Mari usque ad Marc: Reflections on Canadian toponomy – Réflexions sur la toponymie du Canada. Det tredje og siste ble holdt av Lynn Peplinski fra Canada, med tittelen Not an empty Wasteland: Placenames in Canada's North.

Denne anmeldelsen konsentrerer seg om de bidragene som handler om personnavn. Av plasshensyn er det dessverre umulig å gi en nærmere omtale av alle de 41 foredragene dette gjelder, men det er viktig å understreke at også de bidragene som ikke har fått plass her, er interessante og betydningsfulle for den videre forskningen.

Personnavninnleggene har stor tematisk spennvidde. Her finner man bl.a. bidrag om navn i historisk kontekst og historiens innflytelse på navn, om navnevalg i flerkulturelle og flerspråklige familier og om bruk av fornavn og andre tiltaleformer i klasserommet. Litterær onomastikk er representert, og en viss litterær tilknytning har også et bidrag som omhandler pseudonymer hos svenske forfattere fra 1870–1890. Det er interessant å lese om navn i tegnspråk, og ikke minst om forbindelsen mellom navn og skjebne. Flere av navneforskerne er opptatt av den gjensidige onomastiske påvirkningen mellom minoritetsgrupper og hovedbefolkning i ulike geografiske områder, som kan medføre både navnetap og nye navnekonstruksjoner. Det er gledelig å se at etternavnene, som ofte har vært «stebarn» innenfor navneforskningen, også har fått en del oppmerksomhet under denne kongressen. Fem innlegg omhandler ulike aspekter relatert til etternavn; to av dem drøfter etternavn i områder der ulike språk møtes; ett analyserer jødiske etternavnsendringer i Ungarn i det 19. og 20. århundre, ett tolker betydningen av to tilsynelatende gjennomsiktige etternavn som kanskje ikke er så transparente likevel, og ett omhandler østerrikske etternavn online.

Fra dette lærerike og inspirerende utvalget har jeg valgt ut ti innlegg som jeg vil gå nærmere inn på. Bidragene presenteres alfabetisk etter foredragsholdernes etternavn, slik de også er ordnet i innholdsfortegnelsen på CD-romen.

I en flerspråklig og flerkulturell familie vil valg av barnas navn være nøye forbundet med valget av ulike etniske identiteter. Under tittelen The choice of first names as a social resource and act of identity among multilingual families in contemporary Sweden redegjør Emilia Aldrin for sammenhengen mellom valg av fornavn og språklig bakgrunn i 126 flerspråklige familier i Gøteborg i Sverige. Et spørreskjema ble sendt ut til alle familier i Gøteborg som hadde fått barn i mai og juni 2007. Aldrin fikk svar fra 493 enspråklige familier og 126 flerspråklige. Hun konsentrerer seg i første rekke om hvilke navn som blir valgt, men er også til en viss grad opptatt av hvordan navnene velges. Undersøkelsen viser at et flertall av foreldrene (64 % eller 78 av 126 familier) har valgt navn som kan oppfattes som mer eller mindre svenske (*Ania*, *Emilija*, *Yasmine*, *Aleksin*, *Kimi*, *Luka*), men som samtidig fremstår som generelt internasjo-

nale eller gir signaler om annen etnisk tilknytning enn den svenske. De har med andre ord klart å kombinere sine respektive navneforråd og ulike etniske identiteter, og dermed sluppet å velge den ene fremfor den andre. Bare 36 % av barna (43 individer) fikk et offisielt fornavn som kan oppfattes som «fremmedartet» fra et svensk perspektiv. Omtrent 1/3 av navnene i denne kategorien var uvanlige både i Sverige og i det eller de språkene foreldrene snakker. En del av barna fikk flere fornavn, men det var relativt få foreldre som blandet navn av ulik etnisk opprinnelse. De flerspråklige familiene i undersøkelsen var i tillegg mer opptatt av å velge navn som kunne brukes i en større internasjonal kontekst, enn det som var tilfelle i familier med bare ett språk. Det fremgikk også av undersøkelsen at navnevalgene i flerspråklige familier i større grad påvirkes av farens etniske bakgrunn enn av morens. Aldrin konkluderer med at etnisk tilhørighet og identitet ikke er det eneste formålet med navnevalgene. Andre viktige hensyn var å unngå at barnet ble isolert eller mobbet, å velge et navn som fungerte godt internasjonalt, og å sikre at familiemedlemmer i andre land kunne føle seg vel med navnet.

Litterær onomastikk er et fagområde med mange ulike anvendelsesområder og innfallsvinkler. I sitt innlegg First names of fictional characters in novels by Charlotte Bronte har Herbert Barry III valgt å sammenholde navn i fire av Charlotte Brontës romaner, The Professor (1857), Jane Eyre (1847), Shirley (1849) og Villette (1853), med navnene på personer i forfatterens familie og bekjentskapskrets, for på denne måten å identifisere modellene for de fiktive personene. Undersøkelsen baserer seg på elektroniske filer der Barry har lagt inn alle navnene fra de fire romanene, samt navn på familiemedlemmer, venner og andre personer med tilknytning til Charlotte Brontë. De reelle navnene har han hentet fra forskjellige biografier om Brontë. Barry graderer personene i Brontës liv ut fra den betydning han mener de hadde for henne – familiemedlemmer regnes generelt som viktigere enn mennesker hun ikke er i slekt med, personer hun har truffet tidlig i livet regnes som viktigere enn bekjentskaper hun har gjort i voksen alder, venner anses generelt som viktigere enn kolleger og uvenner. Det er alltid interessant å avdekke en forfatters inspirasjonskilder og rollemodeller, men dette bidraget fremstår som noe dårlig underbygget, i og med at Barry ikke har andre belegg for sammenhengen mellom fiktive personer og det han oppgir som rollemodeller, enn et felles fornavn. Gitt at en realistisk forfatter per definisjon er nødt til å velge alminnelige navn fra det reelle onomastikon i det samfunn handlingen er lagt til, vil det alltid forekomme navnelikheter mellom de fiktive skikkelsene og personer i forfatterens familie og vennekrets. Til tross for det åpenbart omfattende arbeidet som er nedlagt i prosjektet, er det derfor vanskelig å se at det fører forskningen fremover.

Likestilling mellom kjønnene har medført mange forandringer i samfunnet gjennom de siste tiårene. I innlegget Female names and male names. Equality between the sexes drøfter Eva Brylla et tema som kan komme til å stå stadig mer sentralt i den offentlige debatten – hvorvidt fornavn fortsatt bør være relatert til kjønn, slik det vanligvis har vært tilfellet i navnemønsteret i den germanske verden. Siden navnets funksjoner blant annet er å individualisere og identifisere, vil kjønnsnøytrale navn naturlig nok kunne skape en rekke problemer. Historisk sett har det vært en utpreget forskjell mellom manns- og kvinnenavn i det germanske språkområdet, og mange kvinnenavn er oppstått gjennom movering, det vil si at man danner kvinnenavn av mannsnavn. Det motsatte forekommer bare en sjelden gang, for eksempel *Martinus* av *Martine* (dansk), *Dortheus* av *Dorthe* (norsk), *Erlar* av *Erla* (islandsk). Også rent semantisk kan man se at mannsnavn og kvinnenavn gjenspeiler ulike roller – mannsnavnene viser ofte til egenskaper som mot, styrke og hurtighet, mens kvinnenavnenes betydning omhandler skjønnhet, kjærlighet og godhet. Brylla peker på at det allerede eksisterer kjønnsnøytrale navn i det svenske onomastikon. De kan inndeles i tre grupper; innlånte navn – for eksempel asiatiske navn som *Hoang*, *Kwan*, *Li* og *Noor*; navn som er feiltolket i det svenske systemet – for eksempel *Andrea* og *Nicola*, som er maskuline i romanske språk men

er blitt tolket som feminine på grunn av endelsen *-a*; og navn av anglo-amerikansk opprinnelse, som for eksempel *Billie* og *Francis*. Den nye danske navneloven gjør det mulig å godkjenne fornavn som både maskuline og feminine. Den finske navneloven forbyr kjønnsnøytrale navn. I den anglo-amerikanske verden finnes det ca. 150 kjønnsnøytrale navn. I Kina er de så vanlige at man ofte setter et tegn for «kvinne» i parentes i offentlige lister for å indikere at navnet refererer til en kvinne. Brylla viser til en amerikansk undersøkelse av psykologien bak navnevalg, som konkluderer med at navn som regel utvikler seg fra maskuline til kjønnsnøytrale til feminine. Foreldre vil med andre ord oftere velge å gi sin datter et tradisjonelt mannsnavn enn å gi sin sønn et tradisjonelt kvinnenavn. En sammenligning med yrkesbetegnelser der man tidligere hadde kjønnsrelaterte inndelinger (lærer/lærerinne, forfatter/forfatterinne), viser at det som regel er den maskuline betegnelsen som videreføres. Brylla konkluderer med at dersom det samme skulle skje med et potensielt kjønnsnøytralt navneforråd, ville det generelt være mannsnavnene som ble de dominerende, og man risikerer at kvinnenavnene marginaliseres og at kvinnene blir usynlige.

Fra midten av det 19. århundre økte antall skribenter og forfattere som en følge av utviklingen av dagsaviser og et stadig ekspanderende bokmarked. Det kunne ofte være farlig å sette sitt virkelige navn på en bok, særlig hvis den omhandlet emner som politikk og religion, og derfor valgte både mannlige og kvinnelige forfattere ofte å skrive under pseudonym eller såkalte pennenavn. Sonja Entzenberg behandler dette fenomenet i innlegget By another name: The use of pseudonyms by writers in Sweden from 1870 to 1890, basert på et materiale på ca. 100 pseudonymer fra Sverige, likelig fordelt mellom kjønnene. Et pennenavn består ofte av et forkortet navn, for eksempel bare initialer, mens et pseudonym er et fiktivt navn, for eksempel *George Sand* for *Aurore Dudevant*. Pseudonymer kan inndeles i tre grupper: pseudonymer innenfor samme kjønn, pseudonymer hentet fra motsatt kjønn og andre pseudonymer. Entzenberg skriver at det var atskillig mer vanlig for en kvinne å anta et mannlig pseudonym enn for menn å gjøre det motsatte – et interessant poeng sett i relasjon til Bryllas konklusjon i det ovennevnte innlegget. Menn som valgte et kvinnenavn + etternavn har tilsynelatende ofte gjort det i en mer humoristisk kontekst. Den tredje gruppen av pseudonymer er uensartet og omfatter en rekke forskjellige typer konstruksjoner. Det kan for eksempel være et ord eller et uttrykk på et annet språk, et ordspill eller navnet på en litterær skikkelse. Enkelte forfattere benyttet både pennenavn og pseudonym, alt etter hvilken sammenheng teksten skulle publiseres i. Mot slutten av det 19. århundre var det ifølge Entzenberg ikke lenger nødvendig å skjule seg bak et pseudonym, men det ga likevel forfatteren en viss følelse av frihet til å utfolde seg uten å måtte ta hensyn til familie eller arbeidsrelasjoner. Særlig kvinner måtte være forsiktige med hvilken kontekst de publiserte i og hvilken sjanger de forholdt seg til. Men et pseudonym velges ikke bare med tanke på å skjerme identitet – det kan også tolkes som et «uttrykk for forfatterens egen identitet», avslutter Entzenberg.

I sitt innlegg Changes in naming patterns in 19th century Estonia. Discarding the names of parents and godparents kartlegger Annika Hussar veien vekk fra de gamle oppkallingsmønstrene i Estland. Denne utviklingen er kjent også her i Norden, men det spesielle for Estland var at barna der ofte ble oppkalt etter sine gudforeldre. Det estiske navneforrådet, som stort sett var kommet fra Tyskland med kristendommen, var relativt lite, spesielt med hensyn til kvinnenavnene. Hussar forteller at i et bestemt kirkesogn, der det ble døpt ca. 25 000 barn i det 18. århundre, var det bare totalt 122 mannsnavn og 94 kvinnenavn i bruk. Men i løpet av siste halvdel av det 19. århundre begynte nye navn å komme til Estland gjennom ulike kilder, og dette medførte en gradvis endring av onomastikon og navnemoter. Endringene begynte med en internasjonalisering av stavemåten (*Mari* ble til *Marie* eller *Maria*, *Jaan*, *Hans* og *Juhan* ble til *Johannes* osv.) Neste skritt var at man begynte å ta i bruk nye og hittil ukjente navn som kom inn via den lokale, tyske befolkningen (*Rosalie*, *Amalie*, *Eduard*, *Voldemar*).

Hussar mener også at den nasjonale oppvåkningen, som pågikk i 1860-årene, fikk betydning for endringene i navnevalgene. Folk fikk øynene opp for de nasjonale verdier, og på 1880-tallet begynte estiske kalendere å trykke oversikter over estiske fornavn. Disse ble nå anbefalt fremfor de innlånte, internasjonale navnene. Også navn fra andre finsk-ugriske språkgrupper ble fremhevet som gode valg. De nye navnene medførte også endringer i selve navngivningsmønsteret. Hussar ser nærmere på to konkrete forandringer, oppkalling etter foreldrene og oppkalling etter gudforeldrene, basert på et materiale fra 12 menigheter i det 19. århundre. Dette er et viktig og interessant prosjekt, ettersom hun påpeker at det pr. i dag ikke finnes noe publisert materiale om oppkallingstradisjoner i Estland. Undersøkelsen hennes, som også baserer seg på forskning utført av slektsforskere og folklorister, viser at oppkallingstradisjonene i alt vesentlig har fulgt de samme mønstre som vi kjenner fra Norden, med et par unntak: Estiske bønder var livegne helt til begynnelsen av det 19. århundre, og barna ble ofte oppkalt etter godseieren. Dessuten var det, som tidligere nevnt, vanlig å oppkalle barna etter gudforeldrene. Dette bidro til å styrke de sosiale båndene og ga barna en «utvidet» familiebakgrunn. Hussar går grundig inn på tro og overtro som ligger til grunn for mange av de tidligere oppkallingsmønstrene i Estland, og illustrerer utviklingen med tydelige og instruktive tabeller. Hun konkluderer med at i dagens Estland er de fleste av de gamle oppkallingsskikkene mer eller mindre forsvunnet.

Basert på et korpus av engelsk som andrespråk i den tysktalende delen av Sveits har Nicolas Pepin foretatt en innledende undersøkelse av fornavnsbruk i andrespråksopplæring – Proper names in second language classroom interaction. An initial investigation into the use of first names in instruction sequences. Pepin argumenterer for at fornavn er kontekst-sensitive, og den grunnleggende antagelsen er at fornavn ikke bare brukes som et enkelt referanse-verktøy, men at de også brukes som et redskap til å utføre et bredt spekter av sosiale handlinger og samhandlinger. Pepin plasserer sitt arbeid under termen «interactional onomastics», som nok ikke har noen ekvivalent i Norden – det må nærmest kunne oversettes med «samhandlingsonomastikk». Slik Pepin forklarer betegnelsen, utgjør «interactional onomastics» en kombinasjon av onomastikk og studier av språklig samhandling, og dette må da kunne betegnes som en studie av fornavnenes rolle innenfor språklig kommunikasjon. Hensikten er å beskrive bruk av fornavn og fornavnenes funksjoner ved å kartlegge gjentatte mønstre og systematiske kjennetegn, analysere dem i et perspektiv som også inkluderer prosodi, håndbevegelser, blikk og sekvens, og vurdere bruken og kategoriseringen av fornavn som en endogen prosess knyttet til deltagernes handlinger. Umiddelbart får man den tanke at dette prosjektet er nært forbundet med semantikk og kommunikasjonsteori, og det kan vel også til en viss grad knyttes til koblingen mellom navn og identitet, som det arbeides mye med for tiden, både blant steds- og personnavnforskere. Pepins korpus består av 150 timers opptak av andrespråksopplæring i perioden mellom august 2002 og juni 2006 i grunnskoler og videregående skoler i den tysktalende delen av Sveits. Elevenes alder er fra 11–18 år. Samtalesituasjonen preges av et skjevt forhold mellom læreren som en uavhengig deltager (han eller hun kan snakke uten å rekke opp hånden først, og styrer også utviklingen av samtalen) og elevene som bundne deltagere (de kan ikke snakke når de selv vil, de må vente til læreren henvender seg til dem eller velger dem som den neste til å ta ordet). Gjennom flere eksempler viser Pepin hvordan læreren bruker fornavn ikke bare for å identifisere og peke ut enkeltelever i en bestemt situasjon, men også for å tiltrekke seg hele gruppens oppmerksomhet før han/hun informerer om at noe er galt, at man skal over på en ny aktivitet, at det kommer en beskjed osv. Med andre ord, bruken av fornavn er en dynamisk aktivitet med forskjellige funksjoner alt etter konteksten – den gir læreren anledning til å peke på et bestemt element i en eksisterende situasjon og varsle deltagerne om at noe er i ferd med å endre seg eller må forandres for at situasjonen skal kunne utvikle seg videre. I konklusjonen peker Pepin på nytteverdien av å anlegge et slikt

samhandlingsperspektiv på onomastikken, ikke minst fordi det bidrar til å fremheve egennavnenes multifunksjonelle karakter og ikke bare deres referensielle nytteverdi, slik man ellers ofte ser.

Innlegget Ethnic, class and occupational identities in Shakespeare's names faller inn under fagområdet litterær onomastikk. Her redegjør Grant Smith for det han selv betegner som sine «dristige forsøk» på å katalogisere alle navn, referanser og betydninger i Shakespares skuespill. Dette er så avgjort en ambisiøs målsetning, men ut fra de eksemplene han gir i dette foredraget, vil arbeidet utvilsomt ha stor betydning både for Shakespeareforskningen og den videre utviklingen av den litterære onomastikken. Denne grenen av onomastikken er helt avhengig av at det etableres et solid teoretisk og metodisk fundament basert så vel på onomastikk som på litteraturforskning, og Smith er åpenbart oppmerksom på dette.

Foreløpig har Smith laget foreløpige utkast til analysene av fem skuespill – Much Ado about Nothing, As you Like It, Twelfth Night, Measure for Measure og All's Well That ends Well. Presentasjonen er konsentrert om etnisitet, klassetilhørighet og yrkesmessig identitet slik de kommer til uttrykk som elementer i Shakespeares navn. Smith hevder at de etniske kjennemerkene er mindre viktige enn de elementene som indikerer sosial klasse og yrke, men mener at de tilhører samme type identifiserende merkelapper, og at de sammen illustrerer hovedtrekkene i den kreative prosessen som kommer til uttrykk gjennom Shakespeares språkbruk. Han fremhever forskjellen mellom referanser til sosial klassetilhørighet og referanser til karaktertrekk, og mener at Shakespeare først og fremst komponerte skuespillene sine over begrepet sosial rangorden. Dette er et godt eksempel på hvordan reell navnebruk og navnehistorikk kan bidra til å kaste lys over komposisjon og tematikk i et litterært verk.

Smith påpeker videre at skikkelsenes navn og personlige identitet ofte gjøres kjent parallelt med at skikkelsene utvikler seg, for eksempel gjennom samspillet mellom personene innenfor en antatt sosial rangorden, og ofte med utspring i handlingen i en bestemt scene. Shakespeare individualiserer sine skikkelser i høy grad. De som ikke får navn, identifiseres ved hjelp av generelle merkelapper som forteller om klassetilhørighet eller yrke – *Cobbler*, *Fool*, *Herald*, *Soothsayer*, *Schoolmaster* etc. Her følger Shakespeare et veletablert mønster for navnelaging, idet dagens personnavn ofte opprinnelig har vært en beskrivelse av navnebærerens yrke eller hjemsted. Men interessant nok viser Smith at Shakespeare også legger inn rolleanvisninger til skuespillerne i sin betegnelse av skikkelsene i manuskriptene. Hvis man for eksempel ser på Lady Capulet i *Romeo and Juliet,* antyder Shakespeare fem ulike dramatiske funksjoner for henne ved å bruke fem forskjellige betegnelser på henne: *Mother*, *Lady*, *Wife*, *Old Lady* og *Capulet's Wife*. Disse og lignende variasjoner illustrerer hvordan Shakespeare tenkte på merkelapper til sine skikkelser og brukte dem for å betegne sosiale roller og peke på den dramatiske opptreden som til enhver tid var viktigst for den enkelte skikkelse. Han bruker sjelden navnene til å understreke moralske trekk, men ser på dem som sosiale konstruksjoner som gjenspeiler skikkelsenes sosiale roller og viser hvordan skikkelsen blir oppfattet av andre skikkelser. Shakespeares navnebruk blir dermed et tydelig eksempel på en av de viktigste funksjonene navn kan ha i et litterært verk.

Smith trekker også frem et annet viktig element i Shakespeares navnebruk, de såkalte «signaturscenene». Shakespeare knytter ofte en bestemt skikkelse til handlingen i en bestemt scene på en måte som fremhever og belyser skikkelsens identitet og tematiske funksjon i stykket. Dette skjer ved at betydningen av et personnavn blir illuminert gjennom navnebærerens replikker og/eller handlinger på en måte som er spesielt meningsbærende for denne scenen. I *Much Ado about Nothing* løses for eksempel det sentrale problemet i stykket da Boracchio trekker Conrade til side og sider: «I will, like a true drunkard, utter all to thee.» Navnet *Borachio* stammer sannsynligvis fra det spanske ordet *borracho*, som betyr -'full' eller 'drukkenbolt', og fremhever skikkelsens oppfatning av seg selv og hans rolle i handlingen. Ved hjelp av

dette navnet antyder Shakespeare samtidig skikkelsens sosiale status (hoffmann) og hans etniske opprinnelse (spansk).

Allerede gjennom dette relativt korte innlegget har Grant Smith påvist så mange interessante og særpregede trekk ved Shakespeares bruk av navn at man bare kan se frem til en snarlig videreføring av arbeidet hans.

Shannon Thunderbird forteller om navnetradisjoner hos tsimshian, en folkegruppe som tilhører den urbefolkningen som har hatt tilhold langs den nordamerikanske stillehavskysten fra Nord-California til Sør-Alaska. En fellesbetegnelse for disse folkegruppene har vært nordvestkystindianerne, men dette er problematisk for tsimshianfolket selv, idet de mener at dette er en betegnelse som er påtvunget dem etter Christopher Columbus' oppdagelsesreiser. Tsimshian er et folk som med stor stolthet viderefører de urgamle tradisjoner som er gått i arv gjennom generasjoner ved muntlig overlevering – de hadde ikke noe skriftspråk før de kom i kontakt med europeerne. Thunderbird gir en meget interessant skildring av en samfunnsinndeling og en sosial organisering som fremdeles opprettholdes i dag. Kort oppsummert er dette et matrilineært samfunn, og den grunnleggende sosiale enheten, utover kjernefamilien, er slektsgruppen eller klanen, som ledes av en høvding. Hver klan «eier» sine navn, titler, heraldiske symboler – såkalte emblemer, som ofte fremstiller dyreskikkelser – sanger og danser. På den måten får klantilhørigheten en sterk identitetsmessig betydning.

I onomastisk sammenheng er det personnavntradisjonene som først og fremst er av interesse. Thunderbird forteller at når en familie skulle finne navn til et barn, henvendte de seg tradisjonelt til *Halaayten*, som er tsimshians egen betegnelse på det som i vår vestlige verden er kjent som en sjaman. Halaayten går inn i en dyp meditasjon og kommuniserer både med sine egne og barnets forfedre. I tillegg vurderer hun naturfenomener som været, årstiden, svulmende elver, høy vannstand i havet og ulike fugler, dyr eller fisk som har vist seg for henne under meditasjonen. Thunderbird forteller også at hun selv tar de samme faktorene med i betraktning når hun blir bedt om å finne navn til et barn. Mange voksne tsimshian ber i dag om å få tradisjonelle navn i et forsøk på å lege sårene etter den uheldige innflytelsen fra vår vestlige kultur. Man må derfor også tenke igjennom navnebærerens alder, tro, stammetilknytning, tidligere erfaringer og opptreden og familiebånd før man bestemmer hvilket navn vedkommende skal ha.

Tsimshianhøvdinger og andre høytstående stammemedlemmer, som Thunderbird betegner som henholdsvis konger og adel, har tradisjonelt hatt fire navn knyttet til de ulike fasene i livet: Et vår/sommer-navn, et høst/vinter-navn, et åndelig navn som går i arv, og et navn som er knyttet til klanens emblem. Disse navnene gjør det lettere for individet å se seg selv gjennom samfunnets øyne og oppfatte sin egen situasjon gjennom ulike stadier av livet. Selv personer som misliker navnet sitt, vil som regel etter hvert akseptere det og danne seg en forståelse av det innholdet navnet formidler, og dermed også av de aspekter ved egen personlighet som navnet representerer.

Det aller mest interessante ved en slik navnetradisjon er utvilsomt den markante koblingen mellom navn og personlig identitet, både i individuell forstand og i relasjon til samhørigheten mellom individ og samfunn. Navngivningen fremstår som et identitetsskapende fundament under hele vandringen gjennom livet, samtidig som det knytter enkeltindividet både til forfedrene og deres tradisjoner, og til det samfunn det er omgitt av i dag. Og sist, men ikke minst, bidrar navnet til å fremheve sider av individets personlighet som har betydning for forholdet til nærmiljøet. Navnet får dermed en slags «oppdragende» eller «psykoterapeutisk» funksjon som kan hjelpe det enkelte individ til å justere sin opptreden og kanskje dempe mindre gunstige karaktertrekk.

Til slutt gir Shannon Thunderbird en tankevekkende – og nedslående – gjennomgang av betydningen av de stammebetegnelsene som i hvert fall jeg husker godt fra barndommens in-

dianerbøker. *Sioux* er franskmennenes navn på Lakota-, Dakota- eller Nakota-stammen, og betyr 'fiende'. *Irokeser* er fransk og betyr 'klapperslange'. Stammens rette navn er *Haudenosaunne* 'folket i langhuset'. *Eskimo* betyr 'de som spiser rått kjøtt'. Det rette navnet er *Inuitt* 'det opprinnelige folket'. Av disse eksemplene fremgår det tydelig at europeernes betegnelser på de innfødte rommer all den forakt og nedlatenhet som senere har preget den behandling de har vært utsatt for.

Per Vikstrands innlegg omhandler Pre-Christian sacral names in Scandinavia during the Proto-Scandinavian period, det vil si den urnordiske perioden som går forut for vikingtiden, et tidsrom som strekker seg fra ca. år 0 til år 700 e.Kr. Siden folkegruppene i Skandinavia i denne perioden må kunne karakteriseres som et naturfolk, er det interessant å se dette temaet i sammenheng med Tsimshiantradisjonene som beskrives av Thunderbird. Mens hun skildrer en navngivning som i hovedsak er basert på personlig identitet og samfunnstilhørighet, beskriver Vikstrand en navnetradisjon som karakteriseres av tre hovedtrekk: religion, heltemot og familiebånd. Motivene bak navnevalgene fremstår med andre ord som relativt forskjellige. Dette innlegget er konsentrert om de sakrale personnavnene i perioden, det vil si navn som i sin normale betydning refererer til religiøse konsepter. Dette tidsrommet preges av ditematiske eller toleddede navn, en arv fra indo-europeisk tid som allerede var godt etablert i det aktuelle tidsrommet.

Kildene til vårt kjennskap til disse navnene er runesten, enkelte litterære kilder og stedsnavn. Tolkningen av runestensinskripsjoner kan være vanskelig og avhenger bl.a. av utgangspunktet til forskeren – hvordan han eller hun oppfatter inskripsjonenes funksjon og den kontekst de er blitt til i. Vikstrand viser her bl.a. til Wolfgang Krause, som oppfatter runeinnskriftene som resultater av en rituell handling der den som utfører handlingen innehar en magisk rolle. De fleste forskere har tolket inskripsjonene fra et etymologisk og semantisk synspunkt, og Vikstrand mener at de aspektene Krause trekker inn, kan ha vært undervurdert i en større sammeheng.

Vikstrands arbeid tar utgangspunkt i Lena Petersons Lexikon över urnordiska personnamn (2004; oppdat. 2010), publisert online av Institutet för språk och folkminnen på www.sofi.se. Han har ekserpert alle navn som har fått en religiøs tolkning, og finner at de faller i fire kategorier. Den første gruppen inneholder leddet **ansuz*, 'ås, hedensk gud', den andre inneholder leddet **albiz* 'alf', den tredje gruppen består av navn relatert til adjektivet **hailaga* 'hellig', og den fjerde relaterer seg til adjektivet **wīha-* 'hellig'. Etter en grundig drøfting av betydningen og bruken av disse navneleddene, samt av den konteksten de forekommer i, går Vikstrand over til å diskutere hvorvidt gudenavn i det hele tatt forekommer som førsteledd i urnordiske navn. I vikingtiden var personnavn med gudenavn som forledd et fremherskende trekk ved skandinavisk navngivning, men det er usikkert om disse teofore navnene eksisterte allerede i den urnordiske perioden. Navnet *Þunrawīhaz*, som tilsvarer det gammelnorske *Þórir*, spiller en nøkkelrolle i denne diskusjonen, som Vikstrand går meget detaljert inn i. Etter hans oppfatning kan gudenavnet *Tor* ikke med sikkerhet påvises i urnordiske personnavn. I de tilfellene der det tilsynelatende forekommer, mener han at det i stedet dreier seg om substantivet **þunra-* 'torden', og peker på at det er en velkjent regel at når navn opptrer som førsteledd i et navn, står de i genitivs form. På samme måte argumenterer Vikstrand for at gudenavnet *Frøy* heller ikke opptrer som forledd i personnavn før vikingtiden. Det eneste urnordiske navnet der man tilsynelatende kan finne dette navnet som førsteledd er *Frēawaru* i *Beowulf*, som tilsvarer er urnordisk *Fraujawaru* (Peterson 2004 : 37). Førsteleddet her tolkes av Peterson som substantivet **frauja-* 'herre, mester'. Dette er det samme ordet som navnet på guden Frøy er avledet fra, men det er ikke navnet selv – og dette fremhever Vikstrand som en liten, men betydningsfull forskjell. Hans konklusjon blir derfor at gudenavn ikke opptrer i urnordiske personnavn, men at de må ha vært svært produktive i århundrene like før vikingtiden.

Til slutt vil jeg trekke frem Saundra K. Wrights innlegg, som er valgt ut fordi den går inn på et tema som har vært behandlet her før, nemlig Forms of address in the college classroom. Mens det forrige innlegget omhandlet lærerens måte å bruke tiltaleformer på, konsentrerer Wright seg om studentene, og mener å ha observert at det skjer endringer i studentenes valg av tiltaleformer – blant annet blir de fleste professorer nå tiltalt med fornavn, noe som var utenkelig tidligere. Wright ser også nærmere på motivene bak endringene.

Mange land har sine høflighetsformer innbakt i den grammatiske strukturen, der man må velge mellom former som tilsvarer et uformelt «du» og et mer formelt «De». Valget foretas ut fra en rekke ulike kriterier, som for eksempel aldersforskjell, sosial avstand og grad av nærhet i forholdet mellom den som snakker og den som blir tiltalt. Asiatiske språk har et enda mer nyansert grammatikalsk system for å uttrykke høflighet. Wright peker på at det engelske språket ikke har noen tilsvarende grammatikalske forskjeller mellom uformelle og formelle henvendelser, og man må derfor markere sosiale skiller på andre måter, for eksempel gjennom ulike kombinasjoner av elementene tittel, kjælenavn, fornavn og etternavn. En slik fremgangsmåte er i større grad mottagelig for endringer, og både i England og Amerika ser man i dag at tendensen går mot en stadig høyere grad av uformelle omgangsformer – leger tiltaler sine pasienter med fornavn, og det samme gjør bilselgere, eiendomsmeklere og til og med telefonselgere når de henvender seg til sine kunder.

En lignende endring finner Wright i akademiske miljøer. Tiltaleformene varierer i henhold til kommunikasjonsformen, graden av fortrolighet mellom foreleser og student, foreleserens personlighet og emnet det blir undervist i. Men selv om tiltaleformene i klasserommene blir stadig mer uformelle, er det slett ikke gitt hvilke varianter studentene faktisk velger å bruke. Den studien Wright presenterer her, er basert på en undersøkelse foretatt blant 74 studenter i aldersgruppen 19–33 år ved et mellomstort universitet, der de ble bedt om å vurdere sine egne preferanser i forbindelse med tiltaleformer – og med spesielle vekt på hvordan de selv foretrakk å tiltale sine forelesere.

Resultatene av undersøkelsene viser at valg av tiltaleformer ikke var avhengig av kjønn, hverken blant studentene som svarte eller når det gjaldt tiltalen av professorene. Grad av fortrolighet var derimot en vesentlig faktor – de fleste studenter var svært formelle overfor forelesere de ikke hadde truffet før, og «løsnet på snippen» etter hvert som de følte at de ble bedre kjent med dem. Tittelen «professor» markerte i studentenes øyne formalitet og respekt, samtidig som den ikke fremsto som overdrevent formell. Det er også verdt å merke seg studentenes oppfatning av forelesere som bruker denne tittelen – de fremstår som velutdannede og dyktige, og kursene deres blir vurdert som interessante og underholdende, men likevel utfordrende. Tittelen «doktor», derimot, oppfattes som overdreven formell, og de som bruker den, oppfattes av studentene som utilnærmelige, kjedelige og usikre.

Hele 78 % av studentene rapporterte at de tiltalte professorene med fornavn. Dette gjelder spesielt forelesere som fremstår som avslappede og trygge. Mange studenter liker å være på fornavn med sine forelesere, de mener at det skaper en likeverdig atmosfære i gruppen og markerer gjensidig respekt. Andre er negative til det og mener at det skaper en feil balanse mellom student og lærer. Forelesere som presenterer seg med fornavn overfor studentene, risikerer også at studentene tolker det som et tegn på at kurset er lettvint og mindre betydningsfullt, eller at foreleseren bare er ute etter «kompiser».

Wrights undersøkelse viser altså at tiltaleformene mellom forelesere og studenter rommer en rekke underliggende signaler som oppfattes og tolkes ulikt av studentene – og antagelig også av foreleserne. Man bør med andre ord tenke seg om to ganger før man går inn og presenterer seg for en ny studentgruppe, så man ikke risikerer å bli feiltolket!

Innholdet i denne utgivelsen er et gledelig bevis på det store mangfold som hersker i inter-

nasjonal personnavnforskning. Utgiverne har gjort et imponerende arbeid, redigeringen er godt gjennomført, og tekstene er godt presentert. Den eneste innvendingen man kunne ha, er at bidragene står oppført alfabetisk, etter foredragsholdernes etternavn. Innholdsfortegnelsen er ikke inndelt etter emne eller seksjoner, hvilket er en ulempe for lesere som ønsker å lete seg raskt frem til et spesielt emne. Siden bidragene presenteres på engelsk, tysk, fransk eller spansk, og når seksjonsinndelingen mangler, kan språkbarrierer gjøre det problematisk å finne frem til de foredragene som er av umiddelbar interesse.

Benedicta Windt-Val

Namn – en spegel av samhället förr och nu. Redaktör: Staffan Nyström. Uppsala: Norstedts 2010. 189 s. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 41.) ISBN 978-91-1-303081-4.

Namn – en spegel av samhället förr och nu er udgivet af det svenske Språkvårdssamfundet som årbog i skriftserien Ord och stil. Språkvårdssamfundet har nedlagt sig selv i 2011, og det er således både første og sidste gang årbogen i skriftserien Ord och stil omhandler navne. I bogen findes en introduktion og 10 fritstående artikler af forskellige nordiske navneforskere. I introduktionen giver redaktør Staffan Nyström først et meget kort rids af navnes stilling i samfundet som en del af sproget og som kilde til forståelse af samfundet, og derefter findes en kort præsentation af bogens ti artikler.

Gunnstein Akselberg giver i sin artikel en god oversigt over den socioonomastiske forskning, dens historie og dens sammenhæng med sociolingvistikken. Akselberg definerer forsigtigt socioonomastikken som »vitenskapen om korleis namnebruken i eit samfunn varierer i høve til ekstraonomastiske tilhøve i samfunnet, som t.d. sociale, kulturelle og materielle faktorer« (s. 16). Han kommer vidt omkring i sin beskrivelse af og ønsker for socioonomastikken. Det er hidtil mest stednavne og især personnavne der har været undersøgt med socioonomastiske briller, men Akselberg plæderer med rette for en udvidelse af datagrundlaget som sagtens også kunne bestå af fx navne på frisørsaloner, overnatningssteder, lokomotivnavne og meget andet, ligesom socioonomastiske undersøgelser af morfologiske, fonologiske og ortografiske varianters distribution også savnes.

Fem af bogens artikler handler om stednavne af meget forskellig karakter. Terhi Ainiala har interviewet 10 somaliske indvandrere i Helsingfors om deres brug af gadenavne og finder at somaliernes navnebrug afspejler både finsk og somalisk identitet. Unge mennesker med somalisk baggrund bruger flere slangnavne end de voksne med samme baggrund ligesom det i øvrigt er typisk for alle unge mennesker. Et interessant fænomen er navnet *Mogadishu* som egentlig er navnet på Somalias hovedstad, men som også er blevet et uofficielt navn på et område i Nordsjö hvor der bor mange med somalisk baggrund. Navnet er dannet af finner og blev i begyndelsen brugt nedsættende, men det er sidenhen taget i brug af somalierne selv – navnet er blevet en del af deres identitet. Artiklen giver et interessant billede af navnebrugen i et flersproget miljø, men man kunne ønske sig nogle overvejelser omkring hvor repræsentativ en gruppe på 10 informanter er for navnebrugen i det somaliske miljø i undersøgelsesområdet.

Maria Löfdahl og Lena Wenner har lavet en undersøgelse af børns navneforråd i en bydel i Göteborg hvor den etniske sammensætning er meget varieret. Blandt undersøgelsens ti informanter i alderen 8–12 år er der seks forskellige sprog repræsenteret som »hjemmesprog«.

Undersøgelsen kommer blandt andet frem til at børnene har lettere ved at forstå gadenavnenes betydning når der er tale om kategorinavngivning som giver dem en forståelig referenceramme, og at børnene selv danner navne til de gårde og legepladser som de ofte besøger. Löfdahl og Wenner konstaterer i øvrigt at børnenes udtale af de lokale stednavne viser en ældre sprogbrug end deres øvrige sprog. Det tolker forfatterne som en måde at vise at man er lokal kendt i området. På grund af det relativt lille materiale betragter forfatterne undersøgelsen som et pilotstudie.

I artiklen Stadnamn og identitet ved språkskifte af Aud-Kirsti Pedersen viser det sig at der i tre bygder i Troms fylke i Nordnorge ved sprogskifte fra samisk og kvensk (dvs. finsk i Nordnorge) til norsk oftere er sket en semantisk overførelse af stednavne end en fonologisk eller fonologisk-semantisk overførelse, hvilket er anderledes end forholdene ved andre nordiske sprogkontaktområder. Overvægten af semantisk overførsel skyldes blandt andet en udefra kommende langvarig fornorskning i området, men også sproginterne forhold mellem samisk og kvensk spiller ind.

Stilistisk variation i stednavne er temaet i Staffan Fridells fremstilling. Her redegør Fridell overbevisende for sit synspunkt om at navne undergår de samme stilistiske variationer som den øvrige del af sproget. Komplicerede og nogen gange modsætningsfyldte belægsserier kan med Fridell forklares som stilistisk variation: De forskellige former repræsenterer henholdsvis høj-, mellem- og lavstilsformer som har eksisteret side om side gennem lang tid – nogle gange gennem flere århundreder.

Svavar Sigmundsson belyser hvordan navne på husmandssteder og småhuse på ufri jord i Island har varieret ganske meget fra 1700-tallet og frem til cirka 2000. Den almene befolkning har ofte givet stederne uofficielle navne ved siden af de officielle navne og har dermed spillet en meget aktiv rolle for navnebrugens udvikling i Island. For eksempel kunne navnene variere efter hvem der boede i huset. I løbet af 1900-tallet blev navneformerne mere stabile som følge af navnelovgivning og oprettelsen af stednavnekomitéen samtidig med at antallet af husmandssteder blev mindre. Tidligere var der en del nedsættende navne som følge af husmændenes ringe vilkår, men efterhånden er disse navne forsvundet fordi bebyggelsen er forsvundet, eller fordi navnene er ændret til mindre negative navne.

Bogens fire sidste bidrag som alle omhandler personnavne, har lige så forskellig karakter som stednavnebidragene. Magnus Källström behandler patronymiske og metronymiske tilføjelser på runesten og diskuterer om der er en betydningsforskel på hvilken rækkefølge ordene nævnes, fx *HarðaR dōttiR* og *sunn GillaugaR*. Källströms materiale er lidt spinkelt til statistiske beregner på trods af at det indeholder alle kendte vikingetidige runeindskrifter med relevant sprogindhold. Det ændrer dog ikke på at fordelingen på foranstillet og efterstillet navn i forbindelse med ordet *sunn* ser temmelig forskellig ud når det gælder levende og døde personer. Et andet af Källströms synspunkter er at familier hvor en ægtefælle har giftet sig igen efter sin mages død og fået børn i det nye ægteskab, kan have været årsag til at man har haft behov for at understrege familiebåndene i runeindskrifterne.

Emilia Aldrin har undersøgt om nybagte forældre tror de gennem navnevalget kan påvirke den fremtidige identitet hos deres barn. Gennem interview af cirka 20 (det oplyses ikke præcist) forældre har Aldrin undersøgt hvordan de ræsonnerer omkring navnevalget til deres nyfødte barn. Nogle er meget bevidste om at de gennem navnevalget forsøger at påvirke barnets selvopfattelse og omgivelsernes opfattelse af barnet, mens andre ikke mener navnet har nogen indflydelse på barnets identitet. Aldrin kommer til slut med nogle interessante betragtninger idet hun mener at forældrenes navnevalg lige så vel afspejler forældrenes egen identitet som det afspejler barnets identitet, og at et navns associationer kan ændres med tiden sådan at der følger nogle helt andre associationer med det valgte navn end forældrene havde tænkt sig da navngivningen fandt sted.

Guðrún Kvaran skriver om mellemnavne som er en ny navnekategori i islandsk navngivning, og om nye fornavne som ofte afviger fra den almindelige islandske skrivemåde. Efter et stærkt ønske fra befolkningen blev det i 1996 tilladt at antage et mellemnavn som man kunne danne ud fra nogle retningslinjer givet af myndighederne. En del af de nye mellemnavne giver dog problemer når de skal bøjes i kasus fordi mange af dem bøjes anderledes end lignende fornavne og stednavne. Mange nye skrivemåder af fornavne afspejler ønsker om udenlandske stavemåder af navne som allerede findes med islandsk skrivemåde. Men de udenlandske skrivemåder afføder også i mange tilfælde en anderledes udtale, og det kan være svært at få passet udenlandske navne ind i det islandske bøjningssystem. I artiklen benyttes termen *personnavn* om det man på dansk normalt kalder *fornavn*, det giver anledning til lidt forvirring for en dansk læser, men er angiveligt i overensstemmelse med islandsk termbrug.

I bogens sidste artikel diskuterer Linnea Gustafsson om kælenavne (smeknamn) kan anvendes til at studere sociolingvistiske spørgsmål. Hun når frem til at kælenavne er betydeligt mere kontekstuelt bundne end almindelige fornavne, og at de udgør en central rolle som gruppemarkører i forskellige miljøer. Derfor er kælenavne særdeles velegnede i undersøgelser af en række faktorer i sociolingvistikken.

Hvad der er baggrunden og motivationen for at udgive denne bog med netop de emner og forfattere som tilfældet er, kommer ikke eksplicit frem, men det er en god bog som favner bredt, med artikler som introducerer mange forskellige aspekter inden for socioonomastikken. Der er artikler af overvejende refererende karakter som præsenterer både de mere traditionelle såvel som helt nye metodiske aspekter, og undersøgelser af meget konkrete materialer som til sammen spænder over en lang tidsperiode fra vikingetiden og helt frem til i dag. At navne og navnebrug afspejler samfundet kommer ikke bag på en navneforsker, men det er nok ikke noget folk uden for forskerverdenen tænker så meget over. Budskabet kommer klart og tydeligt frem i denne bog, og det giver den et bredt publikum hvor alle kan være med lige fra forskeren og den studerende til den almindeligt interesserede læser.

Birgit Eggert

Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen. Akten eines internationalen Symposiums in Uppsala 7.–9. April 2010. Hrsg.: Lennart Elmevik & Svante Strandberg. 222 s. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur 2010. (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 112.) ISBN 978-91-85352-86-9.

I handlingarna från ett symposium kring rekonstruktionen av ord utifrån egennamn förekommer tre uppsatser med personnamnsrelevans, alla med runologiskt innehåll, skrivna av Magnus Källström, Lena Peterson och Henrik Williams.

Magnus Källström inleder sin artikel, Lost words in personal names in Viking Age runic inscriptions. Obvious problems and some possible solutions, med ett exempel på en svårtolkad runsekvens funnen i Sigtuna och påpekar att sådana är svårtolkade, dels därför att runorna i den yngre runraden går att läsa på så många olika sätt, dels därför att vi har begränsad kännedom om språket. Å andra sidan har man just i runinskrifter möjlighet att hitta ord som inte finns belagda i senare källor. Runmaterialet innehåller ett stort antal personnamn, varav många är obelagda i andra källor. Eftersom många av dem också kan antas vara ursprungliga

binamn, kan de vara en möjlig källa till ord som annars inte finns belagda i runsvenskan. Källström tar upp tre exempel på runföljder, **kakr** (nom.), **hunifraʀ** (nom.) och **binu** (ack.), och diskuterar de olika problem som dyker upp i anslutning till tolkningen av dessa. I fallet **kakr** föreslår Källström en tolkning *KagR*, som skulle kunna vara nomen agentis till det fornvästnordiska verbet *kaga* 'kika, snoka'. Eftersom de flesta av de vikingatida personnamnen är bildade av inhemskt språkmaterial, betyder detta, menar Källström, att man också kan tänka sig ett runsvenskt verb **kaga* 'kika'. Den senare delen av följden **hunifraʀ** kan kopplas till det fornvästnordiska adjektivet *frár* 'snabb', som också förekommer i fornsvenska och i svenska dialekter. Förleden **huni** kan visserligen innehålla gudanamnet *Hønir*, men Källström visar också på en annan möjlighet. I nynorska finns ett verb *hyna*, som bland annat kan ha betydelsen 'förolämpa, skymfa'. Samma verb i finlandssvenska dialekter har den liknande betydelsen 'gräla, tillrättavisa'. Man kan därför tänka sig ett adjektiv **hȳnifrāR* med betydelsen 'snabb att gräla eller tillrättavisa'. Även i fallet med ackusativformen **binu** hittar Källström ett förslag i nynorskan, där verbet *bina* betyder 'stirra, titta på något med nyfikenhet'. Runnamnet **binu** kan alltså vara ackusativ av ett runsvenskt *Bīna*, 'den som stirrar' eller till och med 'den nyfikne'. Källström påpekar att eftersom en vikingatida runföljd oftast kan läsas på flera olika sätt är det förstås förnuftigt att basera tolkningarna på ord som finns belagda i fornvästnordiskan, men eftersom det är ett faktum att vår kännedom om det vikingatida ordförrådet har stora luckor, är det också naturligt att en stor mängd ord inte är belagda.

Lena Petersons artikel, Reconstructing lost words from old personal names – and the meaning of the place-name element *-lev*, behandlar namn i urnordiskt material. Många personnamn i urnordiska runinskrifter har bildats till redan existerande ord, men det kan ofta vara svårt att avgöra vad som är ett personnamn och vad som är en appellativisk personbeteckning. Peterson tar upp frågan huruvida **Saiwiharjaz*, som återfinns i sex sydskandinaviska ortnamn, *Särslöv*, *Særslev* och *Sjørslev*, är ett personnamn eller en personbeteckning. Det har ofta framhållits att upprepade förekomster av ett ortnamn är ett tecken på sekundär namnbildning. Just de upprepade förekomsterna är slående vad gäller det aktuella namnet, menar Peterson, som vill se **Saiwiharjaz* som en sekundär namnbildning. Detta leder in på frågan hur ortnamnselementet *-lev* ska tolkas. Tidigare har två möjligheter nämnts, nämligen att en personnamnsförled i ett *-lev*-namn kan ange antingen den person som tog emot en egendom (den så kallade passiva betydelsen), eller den som överlämnade den (den aktiva betydelsen). I bl.a. Svenskt ortnamnslexikon (SOL) anges endast den aktiva betydelsen, dvs. att en personnamnsförled anger vem som efterlämnade en egendom, men Peterson ansluter sig till dem som vill öppna för att såväl den aktiva som den passiva betydelsen kan förekomma. Med tolkningen att **saiwiharjaz* är ett appellativ med betydelsen 'sjökrigare', och att ortnamnselementet *-lev* inte bara kan beteckna arvegods utan också 'överlämnat gods' eller 'ämbetsgods', kan man i ortnamnen *Särslöv*/*Særslev*/*Sjørslev* alltså tänka sig en förläning, där en person med titeln **saiwiharjaz* fungerat som arrendator. Appellativet **saiwiharjaz* 'sjökrigare' har då rekonstruerats utifrån ett personnamn med stöd av ortnamn.

Henrik Williams tar i sin artikel, Personal names on rune stones as a source for the reconstruction of lost words, upp det faktum att man gärna väljer en välbekant tolkning framför en unik, och att detta i och för sig är gott och väl men att det blir ett problem, när man låter denna princip gå före vad som faktiskt står i en inskrift. Som exempel tar han runstenen i Hånningby, U 720, vars inskrift innehåller ackusativformen **iab** av ett mansnamn. I en tidigare tolkning har man antagit en utelämnad **r**-runa, och **iarb** har tolkats som ackusativ av mansnamnet *IarpR*, som också förekommer på en annan runsten. Williams påpekar dock att det ju faktiskt inte står **iarb**, utan **iab**, och att det inte finns några skäl att anta en utelämnad **r**-runa. Denna läsning strider också mot principen att ord med tyngre innehåll i allmänhet är noggrannare ristade än ord med mer formell funktion. De ord läsaren förväntar sig kan skrivas på

varierande sätt utan att egentligen utgöra ett hinder för kommunikationen, men de oväntade orden måste vara korrekt ristade för att kunna läsas av samtiden. Namn, framhåller Williams, är några av de mest oväntade ord som finns, eftersom ingen kan veta på förhand vad någon annan heter. Därför bör man alltså läsa namnen som de är skrivna, och se vart denna läsning leder. I fallet **iab** finns det fornisländska ordet *japr* som beteckning för en orm. Detta framstår i förstone inte som någon lovande förklaring, eftersom ordet förekommer bara i en tula. Men eftersom ordet trots allt existerar och mycket väl kan vara identiskt med ett runsvenskt **iapʀ*, bör man fråga sig dels om detta skulle kunna vara en rimlig identifiering av ett runsvenskt mansnamn, dels hur väl det skulle passa in i ett runsvenskt onomastikon. Williams konstaterar att det faktiskt finns direkta samband mellan ord i tulor och vikingatida runinskrifter, bland annat ett mansnamn på en annan runsten i Uppland, och att det dessutom finns fler exempel på hur mer eller mindre metaforiska beteckningar för 'orm' också förekommer som personnamn. Förekomsten av namn och andra ord i runinskrifter som kan vittna om förbindelser mellan isländska skalder och svenska runstenar är, avslutar Williams, en potentiell guldgruva.

Märit Frändén

Språken i Sverige. Temaredaktörer: Östen Dahl & Lars-Erik Edlund.176 s. Stockholm: Norstedts Förlagsgrupp AB [2010]. (Sveriges Nationalatlas.) ISBN 978-91-87760-57-0.

Det tjugoandra bandet i serien Sveriges Nationalatlas handlar om språken i Sverige, deras historia, mångfald och variation. Glädjande nog har inte mindre än 25 av bokens ca 165 rikt illustrerade sidor (ca 15 % bortsett från register, litteraturförteckning m.m.) ägnats åt ort- och personnamn. Här ska kapitlet om personnamn – författat av Eva Brylla – kommenteras något.

Kapitlet ger en utmärkt översikt över personnamnsskicket i Sverige från runtid till nutid. Förnamn, binamn och efternamn tas upp i nämnd ordning. Utvecklingstendenser, namntyper, mönster och egenheter som nämns åtföljs som sig bör av konkreta exempel. Avsnittet om förnamn är längst, vilket är rimligt med tanke på mängden olika namn och på den långa tidsperiod som här måste beaktas, men delvis beror denna fördelning av textmassan också på textens struktur. Förf. behandlar inledningsvis förnamnen ur ett genetiskt-kulturellt perspektiv: dels beskriver hon där våra äldre, nordiska namntyper och namngivningsprinciper, dels gör hon en genomgång av de utifrån kommande namnen (»kyrkliga» namn, tyska namn, franska namn, angloamerikanska namn m.m.). Senare följer ett avsnitt kallat Namnval och namnmoden genom tiderna, i vilket ett kronologiskt perspektiv utgör ramen. Underrubrikerna är Vikingatidens namn, Medeltidens namn, Nya tidens namn och Namn i vår tid. Däremellan finns en kort beskrivning av flernamnssystemets framväxt och tillämpning. Den valda dispositionen medför å ena sidan att namn och namntyper presenteras ur flera olika aspekter och sätts in i skiftande kontexter, vilket är belysande, men den leder å andra sidan till att en viss splittring och upprepning av stoffet knappast kan undvikas. Exempelvis återkommer vikingatidens namn och medeltidens tyska namn på flera olika ställen. Detta utgör dock inget reellt problem, menar jag. Avsnitten är korta, välskrivna och informativa. På många ställen görs kopplingar till samhälleliga företeelser och drivkrafter och framför allt i framställningen om

nya tidens namn och om namn i vår tid gör författaren fina utvikningar om namns växlande popularitet och om namnstatistik och namnmoden.

I avsnittet om binamn behandlas såväl medeltida som nutida individuella namn och därtill kollektiva binamn som *Änglarna*. Särskilt fokuserar framställningen på motiven bakom namnen och en slutsats är att gamla och nya binamn har väldigt mycket gemensamt i det avseendet. Personers yttre och inre egenheter, deras hemort eller yrke, speciella situationer, enstaka händelser och uttryckssätt har alltid inspirerat till träffande binamn.

Beskrivningen av efternamnsskickets framväxt och utseende utgår från de fyra stånden. Som de många exemplen visar är våra efternamn än idag i mångt och mycket en spegelbild av denna kategorisering av befolkningen. Adeln hade sina typiska namn, de lärda hade sina, borgarna sina etc. I beskrivningen av 1900-talets utveckling kommer förf. också in på dagens namnvård och namnreglering. Som bekant har ju åtskilliga patronymika och andra »vanliga» namn fått ge vika för unika, nyskapade efternamn, ibland efter långa diskussioner och rättsliga processer.

På de sex sidor som avsatts i atlasbandet Språken i Sverige har Eva Brylla lyckats beröra allt väsentligt om personnamnsskicket i Sverige. Till den som önskar en pålitlig och sakkunnig introduktion till ämnet kan hennes framställning varmt rekommenderas.

Staffan Nyström

Karin Stüber, *Thomas Zehnder* & *Ulla Remmer*: Indogermanische Frauennamen. 486 S. Heidelberg: Universitätsverlag Winter 2009. (Indogermanische Bibliothek. 3. Reihe. Untersuchungen.) ISBN 978-3-8253-5600-2.

Es ist das Ziel des hier besprochenen Buches, eine zusammenfassende Darstellung der Frauennamen der indogermanischen Sprachen zu bieten. Da eine solche bis jetzt fehlt, ist diese Initiative, die vom Indogermanischen Seminar der Universität Zürich ausgeht, sehr zu begrüßen. Dem Vorwort nach waren mehrere Personen an den Vorbereitungen des Buches tätig. Die beiden Autorinnen und der Autor haben verschiedene Spezialgebiete innerhalb der Indogermanistik, und die Behandlung der einzelnen Sprachzweige des Indogermanischen ist auf sie verteilt. Eine Einleitung haben sie gemeinsam geschrieben.

Es geht darum, die Struktur der weiblichen Individualnamen in den verschiedenen indogermanischen Sprachzweigen vor dem indogermanischen Hintergrund vorzustellen. Die Untersuchung bezieht sich auf die „zwölf hauptsächlichen Sprachzweige des Indogermanischen“ (S. 20), nämlich Anatolisch, Griechisch, Indisch, Iranisch, Italisch, Keltisch, Germanisch, Slawisch, Baltisch, Tocharisch, Armenisch, Albanisch. Während der indogermanische Wortschatz durch Gleichungen in den einzelnen Sprachen zum bedeutenden Teil erschlossen werden kann, fehlen entsprechende anthroponymische Gleichungen fast ganz. Unter den indogermanischen Frauennamen wäre **G^{u}ou̯-* ‘Kuh’ als Beispiel zu nennen, dessen Rekonstruktion aus griech. Βοῦς, zu βοῦς f. ‘Kuh’, und einer Entsprechung im Altindischen möglich zu sein scheint (S. 13, 51, 188).

Kennzeichnend für die indogermanischen Sprachen ist das Nebeneinander von Männernamen und entsprechenden movierten Frauennamen. Laut Einleitung des Buches (S. 18) verhält es sich so, „dass alle tatsächlich für die Grundsprache rekonstruierbaren Frauennamen eine genaue maskuline Entsprechung haben“. Neben dem gerade genannten eingliedrigen,

nichtmovierten Frauennamen *G^{u}ou̯- wird ein gleichlautender Männername angenommen, der in griech. Βοῦς m., zu βοῦς m. 'Ochse', vorliegt (S. 14 f.). Bei den alten, in der gemeinindogermanischen Grundsprache wurzelnden Frauennamen handelt es sich aber hauptsächlich um die für die indogermanischen Sprachen charakteristischen dithematischen oder zweigliedrigen Namen, und diese werden normalerweise durch Movierung (Motion) von Männernamen oder, wie es Gottfried Schramm (Namenschatz und Dichtersprache, 1957, S. 134) etwas präziser ausdrückt, von möglichen Männernamen gebildet; ein zugrunde liegender Männername braucht nicht konkret vorzuliegen.

Die Movierung erfolgt durch die Suffixe idg. *-ah₂-* (*-ā*) oder *-ih₂-* (*-ī*) (S. 19), z.B. griech. 'Αλεξάνδρα (neben 'Αλέξανδρος 'Männer abwehrend', S. 137) bzw. Εὐγένεια (neben dem zum Adj. εὐγενής 'gute Abstammung habend' gebildeten Männernamen Εὐγένης, S. 111, 115, 132); griech. *-i̯a geht auf idg. *-*ih₂* zurück (S. 14, 115).

Es sollte darauf aufmerksam gemacht werden, dass *Movierung* in der Terminologie des hier besprochenen Buches weiter gefasst wird, als es in nordistischer Literatur üblich ist. Darunter wird auch die Flexion des Adjektivs mit einbegriffen. Es wird z.B. darauf hingewiesen, dass der griechische Frauenname 'Ηδεῖα nicht unbedingt einen Männernamen 'Ηδύς voraussetzt, sondern direkt auf die feminine Form des Adjektivs ἡδύς 'süß' zurückgehen kann, wobei die Schwierigkeit erwähnt wird, „zwischen onomastischer und appellativischer Movierung zu unterscheiden" (S. 24). Dieselbe Frage wäre für einen eingliedrigen Frauennamen, idg. *Neu̯ah₂- 'die Neue', zu stellen, der ebenso wie ein entsprechender Männername, *Neu̯o- 'der Neue', für die indogermanische Grundsprache angenommen wird (S. 13 ff.). Da es in diesen Fällen einfach um die Flexion eines Adjektivs geht, würden wir nicht von Movierung sprechen, die wir nach nordistischer Auffassung strikter als eine Kategorie der Wortbildung auffassen.

Die Terminologie ist somit unterschiedlich. Dies hat aber auch Folgen für die Analyse der Namen. Es besteht ein nicht unwesentlicher Unterschied in der Bildung von Frauennamen wie Κλεοπτολέμη zum Männernamen Κλεοπτόλεμος 'ruhmreichen Krieg führend' (S. 135) und von Frauennamen wie Θεοδότη zum Männernamen Θεόδοτος 'von den Göttern/einem Gott gegeben', zwei Namen, die sich nur in der Flexion von -δοτος 'gegeben' unterscheiden (S. 111, 140).

Überhaupt hätte der Unterschied zwischen appellativischer und proprialer Movierung deutlicher hervorgehoben werden können. Frauen, die als *Bibliothekarinnen* oder *Sozialdemokratinnen* bezeichnet werden, unterscheiden sich diesen Benennungen nach nur im Geschlecht von männlichen Bibliothekaren und Sozialdemokraten. Anders ist es bei movierten Frauennamen. So z.B. hat awn. *Katla*, *-katla* f. (*ōn*-Stamm), die movierte Form von *Kætill* m. in nordischen Runeninschriften, awn. *Ketill*, zu *ketill* m. 'Kessel', wahrscheinlich auf den Helm bezogen (NRL S. 155), keine direkte Beziehung zu dieser Schutzwaffe, sondern ist lediglich eine feminine Entsprechung des Männernamens, was auch bei Nachbenennung in Anspruch genommen wurde (S. 293). In ähnlicher Weise verhält es sich z.B. mit dem gerade genannten griechischen Namen Κλεοπτολέμη und zahllosen anderen Frauennamen. Solche Namen sind mit jüngeren Movierungen wie dt. *Adolfine*, *Gustavine*, *Wilhelmine* (A. Bach, Deutsche Namenkunde 1.1, 2. Aufl., 1952, § 88.4) zu vergleichen. Namen wie Κλεοπτολέμη und *Katla* haben durch die Movierung rein äußerlich denselben semantischen Inhalt wie die entsprechenden Männernamen, aber dieser Inhalt ist nicht direkt auf die Welt der Frauen zu beziehen. Diese traditionelle Auffassung kommt z.B. bei Rüdiger Schmitt (in Namenforschung/Name studies/Les noms propres 1, 1995, S. 627) deutlich zum Ausdruck. „Der Grund für diese Bildungsweise", heißt es, „liegt selbstverständlich in der patriarchalisch-patrilokalen Gesellschaftsform der Indogermanen." Über die kriegerischen Frauennamen heißt es, dass sie „allenfalls für Amazonen paßten" (vgl. dazu Th. Andersson in Namen des

Frühmittelalters als sprachliche Zeugnisse und als Geschichtsquellen, 2009, S. 19 mit Lit.).

Hier sei noch einmal an die unterschiedlichen Typen von Frauennamen erinnert. Während Namen wie Κλεοπτολέμη die kriegerische Männerwelt widerspiegeln, verhält es sich anders mit Namen wie Θεοδότη. Auf die in diesem Vergleich enthaltene Problematik gehen Stüber, Zehnder und Remmer nicht ein. Vor allem aus einer Genderperspektive wäre eine tiefgehendere Analyse dieser Frage zu wünschen.

In der Einleitung wird als Hintergrund der weiteren Darstellung der Aufbau der einzelnen, nach Sprachzweigen gegliederten Kapitel vorgestellt. Zunächst werden in jedem Kapitel Quellen und Namensammlungen des betreffenden Sprachzweigs beschrieben und spezielle mit diesem Sprachzweig verbundene Fragen erörtert (S. 20–26). Darauf folgen Abschnitte über Morphologie (S. 26–36) und Semantik (S. 36–55), die einem strengen Schema folgen und dadurch Quervergleiche zwischen den Sprachzweigen erleichtern.

Morphologisch werden folgende Kategorien unterschieden: zweigliedrige Vollnamen, eingliedrige Vollnamen (d.h. „als Personennamen verwendete Substantive, Adjektive oder Partizipien", S. 30), Kurznamen und Hypokoristika (Kosenamen); bessere Termini wären *Kurz-* bzw. *Koseformen*. Die wichtigsten Kompositionstypen der zweigliedrigen Namen sind Possessivkomposita (Bahuvrīhis), Determinativkomposita und verbale Rektionskomposita. Als Possessivkompositum wird z.B. griech. Κλεόξενος 'einen berühmten Gast/berühmte Gäste habend' aufgefasst (S. 281), während die semantische Entsprechung *Hlewagastiz* im Urnordischen alternativ als Determinativkompositum mit der Bedeutung 'ruhmreicher Gastfreund (seiend)' verstanden wird (S. 294). Ein verbales Rektionskompositum ist z.B. griech. 'Αλέξανδρος (s. oben).

Die Unterscheidung zwischen Kurznamen und Hypokoristika erfolgt nach einem äußeren Kriterium, indem in den letzteren ein hypokoristisches Suffix vorausgesetzt wird (S. 33). Aus germanischer, jedenfalls nordgermanischer, Sicht ist diese Einteilung nicht ganz zufriedenstellend. Schon der *n*-stämmigen Ableitung ist kosende Funktion zuzuschreiben, z.B. in femininen Bildungen wie awn. *Ása* zu *Ás-*, *Dísa* zu *-dís*. Solche Ableitung kann mit expressiver Gemination verbunden werden, z.B. *Gudda* zu *Guð-*, *Tobba* zu *Þorbjǫrg*, (*Þórdís*) *Todda*. Es gibt auch Formen, die ein Suffix enthalten, z.B. *Yrsa* zu *Ýrr*. Es fällt schwer, innerhalb dieser Namenkategorie eine Grenze zwischen Kurz- und Koseformen zu ziehen. Die Gemination dürfte die hypokoristische Funktion noch unterstreichen. So gesehen wären auch ae. *Bugga* (< **Burga*) zu *Eadburh* und ahd. *Itta* zu *Iduberga* (S. 32, 35, 300, 308) am ehesten als Koseformen zu sehen. Es ist weiter zu beachten, dass Beispiele wie die hier genannten altwestnordischen Koseformen auch zu eingliedrigen Namen gebildet werden, z.B. *Dísa* zu *Dís*, *Hilda* zu *Hildr* sowie maskuline Bildungen wie *Gísli* zu *Gísl*, *Steini* zu *Steinn*, und in solchen Fällen wäre nicht von Kurzformen zu sprechen. (Für altwestnordische Beispiele s. A. Janzén in NK 7, 1947, S. 57 ff., S. Ekbo ibid. S. 275; *Todda* erwähnt von Ulla Remmer S. 308 f.; über Kurz- und Koseformen s. weiter den Artikel Personennamen des Rezensenten im Reallexikon der germanischen Altertumskunde [RGA] 22, 2003, S. 599 ff.)

Die semantische Analyse der Namen bezieht sich, wie in der Onomastik üblich, auf deren vorpropriale Stufe. Es wird daran erinnert, dass zwischen Namen, die an Kinder vergeben werden, und Namen, die für Erwachsene in Anspruch genommen werden, zu unterscheiden ist. Die ersteren sind oft Wunschnamen, während die letzteren anfangs normalerweise als Beinamen zu verstehen sind, die die Namenträgerin irgendwie charakterisieren und die sich erst allmählich zu „offiziellen" Individualnamen entwickeln.

In der semantischen Beschreibung geht es hauptsächlich um die Identifizierung und Klassifizierung des enthaltenen Sprachmaterials. Während die eingliedrigen Namen normalerweise leicht zu erklären sind, ist der Gesamtsinn der zweigliedrigen Namen oft durch die Variation verdunkelt. Eine freie Kombination von Namengliedern ist im Germanischen beson-

ders stark ausgeprägt, weshalb es für diesen Sprachzweig vorgezogen wird, nur die Bedeutung der Namenglieder, 'x + y', anzugeben (dazu näher S. 294 ff.).

Für die semantische Einteilung der Namen wird eine Systematik mit einem recht groben Netz gewählt, die für diese übersichtliche Darstellung gut passt: Lebensalter, Menschentum; Aussehen und physische Eigenschaften; Charakter und geistige Eigenschaften; Lebensumstände, Schicksal, Wohnort; soziale Stellung; Krieg und Frieden; erfüllter Kinderwunsch; Verwandtschaftsbezeichnungen; Geburtsumstände; theophore Namen; Ethnika, Herkunftsbezeichnungen aus Toponymen; Tierbezeichnungen; Pflanzenbezeichnungen (in den beiden letzten Fällen wird als Zweitglied *-namen* benutzt, was in diesem onomastischen Zusammenhang auffällt); süße Speisen; Materialien, Naturelemente, Naturerscheinungen; Kleidung, Schmuck, Geräte; Örtlichkeiten; semantisch entleerte und nicht eindeutig zuzuordnende Namen; fremde Namen. Gewisse Überschneidungen sind unvermeidlich, bereiten aber keine praktischen Schwierigkeiten. Etwas auffallend ist die spezialisierte Kategorie „süße Speisen", bei der „es sich im Kern gewiss um metonymische Zärtlichkeitsbezeichnungen" handelt (S. 53). Die obige Aufzählung erinnert an Versuche, Beinamen zu klassifizieren, und eingliedrige Individualnamen sind eben mit Beinamen eng verwandt und, wie gesagt, z.T. auch aus solchen entstanden.

Auf die Einleitung des Buches (S. 9–55) folgen Kapitel über die Frauennamen der verschiedenen indogermanischen Sprachzweige: Anatolisch von Thomas Zehnder (S. 57–99), Griechisch von Karin Stüber (S. 101–148), Indisch und Iranisch von Ulla Remmer (S. 149–194 bzw. 195–220), Italisch und Keltisch von Karin Stüber (S. 221–242 bzw. 243–278), Germanisch von Ulla Remmer (S. 279–318), Slawisch von Thomas Zehnder (S. 319–370), Baltisch von Karin Stüber (S. 371–383), Tocharisch, Armenisch und Albanisch von Thomas Zehnder (S. 385–400, 401–413 bzw. 415–425).

Die Erstüberlieferung der Frauennamen der einzelnen Sprachzweige erstreckt sich vom Anfang des zweiten Jahrtausends v. Chr. (Anatolisch) bis zum 16. Jahrhundert n. Chr. (die baltischen Sprachen Litauisch und Lettisch). Die späte Überlieferung hat zur Folge, dass die für die indogermanischen Sprachen charakteristischen theophoren Namen in bestimmten Sprachen, deren Quellen hauptsächlich nach der Christianisierung einsetzen, „bestenfalls in Resten greifbar sind"; das gilt für slawische, baltische, armenische und inselkeltische Sprachen (S. 49).

Die Zahl der Frauennamen ist in den indogermanischen Sprachen höchst unterschiedlich. Meistens sind sie gut oder gar reichlich vertreten. Im Armenischen gibt es aber nur eine Handvoll (S. 402), und im Albanischen fehlen ganz Namen der alten indogermanischen Tradition, die aber in Kurz- und Koseformen, die zu Fremdnamen gebildet werden, zum Ausdruck kommt (S. 417 f., 423 ff.).

Die große Vielfalt der vorliegenden Monographie über indogermanische Frauennamen kann hier nicht beachtet werden. Ich beschränke mich auf die germanischen Namen, die mir einigermaßen vertraut sind und die auch in erster Linie für diese Zeitschrift von Interesse sind.

Ulla Remmer gibt einen ausführlichen, eingehenden Überblick über die Struktur der altgermanischen Frauennamen im Verhältnis zu den Männernamen. Die Autorin zieht auch neuere Literatur heran, hat aber einen oben genannten Überblick über germanische Personennamen des Rezensenten (in RGA 22 S. 589–614) übersehen.

Kennzeichnend für die zweigliedrigen germanischen Personennamen ist bekanntlich die Verteilung der Zweitglieder nach Genus: feminine Wörter in Frauennamen, maskuline in Männernamen. Diese Aufteilung ist aber nicht, wie Edward Schröder meinte, ursprünglich. Auch im Germanischen ist mit alter Movierung zu rechnen. Reste dieser Struktur kommen besonders im Altnordischen, in der Peripherie des germanischen Sprachraums, vor. Die wich-

tigsten Beweise indogermanischer Tradition hat Remmer übersehen: die nordischen movierten Zweitglieder awn. *-elfr* zu *-alfr* m. 'Elf (Naturgeist)' und *-gerðr* zu *-garðr* m., eigentlich 'Zaun', von Gottfried Schramm als Fürstenmetapher aufgefasst (Th. Andersson in RGA 22 S. 596 und in Namen des Frühmittelalters ... [s. oben] S. 16). Remmer streift dieses Problem in der semantischen Übersicht, in der der langobardische Frauenname *Visigard* so kommentiert wird: „Hinterglied **-gardaz* 'Zaun'" (S. 312), d.h. eine Movierung zu diesem Namenelement. Obwohl Remmer die beiden genannten Namenglieder nicht heranzieht, kommt sie zu dem Ergebnis, dass die alte indogermanische Struktur der zweigliedrigen Frauennamen auch im Germanischen geherrscht hat und dass die in den altgermanischen Sprachen vorherrschende Struktur eine Neuerung ist (S. 287 f.). Die Frage, wie es zu diesem Traditionsbruch gekommen ist, ist von Gottfried Schramm (in BNF 13, 1962, S. 39–53) aufgenommen worden. Eine Fortsetzung dieser Diskussion wäre zu begrüßen.

In einem wesentlichen Punkt ist die Darstellung Remmers durch neuere Literatur zu ergänzen. Es geht um die germanischen Frauennamen kriegerischen Inhalts, vor allem um die beiden beliebtesten Zweitglieder, awn. *-gunnr* f. und *-hildr* f., die beide 'Kampf' bedeuten und die sich schwerlich als feminine Movierungen erklären lassen (vgl. dazu G. Schramm a.a.O. 1962 S. 47 ff., LUP S. 10 s.n. Heldaz, R. Nedoma, Personennamen in südgermanischen Runeninschriften, 2004, S. 310 ff.; einen nordischen Männernamen **Þorgunnr*, der bei Remmer S. 284 wieder auftaucht, hat es nicht gegeben, s. L. Peterson, Kvinnonamnens böjning i fornsvenskan, 1981, S. 26 Anm. 8, 59 Anm. 12). Jedenfalls sind *-gunnr* und *-hildr* für die germanischen Frauennamen typisch, und durch ihre zentrale Stellung spiegeln sie den kriegerischen, auf Ruhm zielenden Grundton der indogermanischen Personennamen wider. Sie unterstreichen dadurch die Bedeutung, die eben den germanischen Frauennamen in diesem Zusammenhang zukommt.

Meines Erachtens ist hier an die alte Idee von Karl Müllenhoff und seinen Nachfolgern anzuknüpfen, dass die kriegerischen germanischen Frauennamen mit der Walkürenvorstellung der Germanen eng zusammenhängen (vgl. S. 288 f.). Eine tiefere Begründung bekommt diese Idee in mehreren Beiträgen von Else Mundal, die in letzter Zeit die Namen aus der Perspektive der Stellung der Frau in der alten nordischen Gesellschaft analysiert hat. Mundal sieht die Walküren als Symbol eines Frauenideals, das mit dem Männerideal weitgehend identisch sei, und kommt zu dem Schluss, dass die kriegerische Ehrenkultur der Gesellschaft beiden Geschlechtern gemeinsam sei. Zu dieser Frage sei auf andere Darstellungen des Rezensenten hingewiesen (in Namen des Frühmittelalters ... [s. oben] S. 20 f. und in Etymologiens plass i navneforskningen. Rapport fra NORNAs 39. symposium i Halden 11.–13. mai 2010, 2011, S. 12). Die Schriften Mundals fordern zu weiterer Analyse der Stellung der Frauennamen in der alten germanischen Gesellschaft auf.

Die Erforschung der germanischen Personennamen hat eine lange Geschichte. Der Grundriss ihrer Struktur ist schon gezeichnet und jetzt von Ulla Remmer zusammengefasst worden. Das Bild kann aber, was besonders die Analyse Else Mundals zeigt, noch vertieft werden, nicht zuletzt aus einer Genderperspektive.

Nach den einzelnen Kapiteln des Buches über indogermanische Frauennamen folgt zunächst ein Verzeichnis von Abkürzungen, das leider etwas unvollständig ist und außerdem durch Hinweise auf Abkürzungen in zwei Spezialwörterbüchern ergänzt wird. Darauf folgen eine ausführliche Bibliographie und ein auf verschiedene Sprachen aufgeteiltes Namenregister. Nordische Literatur hätte besser beachtet werden können. Besonders ist auf das Fehlen der beiden Standardwerke LUP und NRL hinzuweisen. Bestimmte Spezialtermini, die für indogermanistische Fachleute wohl gang und gäbe sind, hätten für einen weiteren Leserkreis gern in größerem Ausmaß erklärt werden können.

Das von Karin Stüber, Thomas Zehnder und Ulla Remmer vorgelegte Buch ist ein äußerst wertvoller Beitrag zur Kenntnis der indogermanischen Frauennamen. Es ist sehr inhaltreich, mit vielen Einzelheiten und Beobachtungen, die den Leser bei wiederholtem Lesen beeindrucken.

Das in den verschiedenen Sprachzweigen ungleich reichlich vorliegende Material ist zusammengestellt und nach semantischen Kategorien klassifiziert worden. Dies macht eine ideale Grundlage für weitere Studien aus. Was ist der Inhalt der Namen, und was sagt dieser Inhalt über die Gesellschaft aus? Schon die verschiedenen Typen der Movierung, oben mit Κλεοπτολέμη und Θεοδότη exemplifiziert, laden zu weiterer Analyse ein. Noch wichtiger wäre es, eine Unterscheidung zwischen movierten und nichtmovierten Frauennamen zu unternehmen, denn nur die Semantik der letzteren kann ja die Welt der Frauen direkt beleuchten. Im Mittelpunkt des Interesses stehen dabei die eingliedrigen Namen, die normalerweise nicht moviert sind und nicht strikt von Beinamen zu trennen sind (s. oben). Sie sind bestens geeignet, die semantische Struktur der indogermanischen Frauennamen zu beleuchten.

Einige Züge sind zweifellos gemeinindogermanisch, andere für bestimmte Sprachzweige kennzeichnend. Solche Fragen lassen sich mit dem schon vorgelegten Material leicht untersuchen. In einem zweiten Schritt wären die indogermanischen Frauennamen mit den Männernamen zu vergleichen. Von den Männernamen sind bis jetzt vor allem die zweigliedrigen, die primär auf Kampf und Ruhm zielen, von der Forschung beachtet worden, aber dieses Bild ließe sich durch die eingliedrigen Namen zweifellos relativieren. Um das zu beurteilen, müssten aber die Männernamen ebenso wie die Frauennamen systematisch zusammengestellt und klassifiziert werden. Erst dann könnten genderspezifische Fragen, die über die Welt der Frauen und die der Männer zu stellen wären, beleuchtet werden. Eine solche Analyse hätte auch eine soziale Dimension (vgl. S. 281 f.). Wir wissen, dass die zweigliedrigen heroischen Männernamen zunächst in den hohen und höchsten Gesellschaftskreisen zu Hause waren, ehe sich dieser Namentyp zu immer weiteren Kreisen verbreitete. Vielleicht käme durch den Einbezug der eingliedrigen Männernamen ein älterer, sozial differenzierter Zustand zum Vorschein.

Das Buch Indogermanische Frauennamen ist nicht nur eine hervorragende Zusammenfassung der Struktur der Frauennamen, sondern auch – und vor allem – ein Anreiz oder eher eine Aufforderung zum vertieften Studium indogermanischer Individualnamen beider Geschlechter.

Thorsten Andersson

Meddelande

Lena Peterson, som tillsammans med Thorsten Andersson grundade Studia anthroponymica Scandinavica, har valt att från och med denna årgång (29, 2011) dra sig tillbaka från redaktörskapet. I hennes ställe som en av huvudredaktörerna i Uppsala har inträtt Katharina Leibring. Redaktionen tackar Lena Peterson för hennes enastående insats och djupa engagemang i tidskriften under tjugoåtta år. Medredaktören sedan 1986, Ritva Valtavuo-Pfeifer, Helsingfors, har också valt att träda tillbaka och ersatts av Minna Saarelma, Helsingfors. Även Ritva Valtavuo-Pfeifer tackas varmt för sin mångåriga insats.

Redaktionen

Författarna i denna årgång

Olle Abrahamsson, rättschef, Justitiedepartementet. olle.abrahamsson@justice.ministry.se

Terhi Ainiala, docent, Finska språket, Helsingfors universitet. terhi.ainiala@helsinki.fi

Thorsten Andersson, professor emer., Seminariet för nordisk namnforskning, Uppsala universitet. thorsten.andersson@telia.com

Eva Brylla, docent, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. eva.brylla@sofi.se

Birgit Eggert, ph.d., Nordisk Forskningsinstitut, Afdeling for Navneforskning, Københavns Universitet. beggert@hum.ku.dk

Märit Frändén, fil.dr i nordiska språk, Institutionen för moderna språk, Uppsala universitet. marit.franden@nordiska.uu.se

Torodd Kinn, førsteamanuensis, Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium, Universitetet i Bergen. torodd.kinn@lle.uib.no

Magnus Källström, forskare, Förvaltningsavdelningen, Riksantikvarieämbetet, Visby. magnus.kallstrom@raa.se

Patrik Larsson, docent, Akademin Utbildning och humaniora, Högskolan Dalarna, Falun. plo@du.se

Katharina Leibring, docent, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. katharina.leibring@sofi.se

Anna Masanti, stud., Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet. anna.masanti@helsinki.fi

Staffan Nyström, professor, Seminariet för nordisk namnforskning, Uppsala universitet. staffan.nystrom@nordiska.uu.se

Håkan Rydving, professor, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitskap, Universitetet i Bergen. hakan.rydving@krr.uib.no

Lennart Ryman, forskarassistent, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. lennart.ryman@sofi.se

Ulla Swedell, fil.lic., Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. ulla.swedell@sofi.se

Benedicta Windt-Val, namnforskare och översättare, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo. benwin1@nordlysnett.no

Insänd litteratur

Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 66 (2010), 67 (2011), 68 (2011). –*Beiträge zur Namenforschung*. Neue Folge 45 (2010): 2–4, 46 (2011): 1–4. – *Budkavlen* 89 (2010). – *Collegium medievale* 23 (2010). – *Danske Studier* 2010. – *Heimen* 2010: 3–4, 2011: 1–3. – *Maal og minne* 2010, 2011. – *Naamkunde* 37 (2007–2010). – *Namn och bygd* 98 (2010). – *Namn og nemne* 27–28 (2010–2011). – *Neuphilologische Mitteilungen* 111 (2010): 3–4, 112 (2011): 1–2. – *Névtani Értesítö* 32 (2010). – *Nomina* 32 (2009). – *Nytt om namn* 51–53 (2010–11). – *Onoma* 43 (2008). – *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 2010. – *Rivista italiana di onomastica* 16 (2010): 2, 17 (2011): 1–2. – *Saga och sed* 2010. – *Sananjalka* 52 (2010). – *Society for name studies in Britain and Ireland. Newsletter* NS 2. Spring 2011. – *Språk och stil*. Ny följd 20 (2010), 21 (2011).

Ahrens, W., se *Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact*. – *Aldrin, E.*: Om förnamn som identitetsbärare (ur: Namn – en spegel av samhället förr och nu, se detta). – *Alhaug*, *G.*, 10 001 navn. Norsk fornavnleksikon, Oslo 2011. – *Andersson*, *Th.*: Etymologiens ställning inom namnforskningen – en överblick (ur: Etymologiens plass i navneforskningen, se detta). – *Dens.*: Fanns det en medeltida Ölandslag? (ur: Saga och sed 2010). – *Dens.*: Folk i Norden (ur: Thule. Kungl. Skytteanska samfundets årsbok 2010). – *Dens.*: Hund och hundare i Mälarlandskapen (ur: Namn och Bygd 2010). – *Dens.*: Rekonstruktion nichtproprialer Wörter aus Orts- und Personennamen. Möglichkeiten und Grenzen (ur: Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen, se detta). – *Dens.*: Sebende (ur: Från sjö till hav, se detta). – *Dens.*: Skandinavische Familiennamengeographie: Westskandinavien (ur: Familiennamengeographie. Ergebnisse und Perspektiven europäischer Forschung, se detta). – *Dens.*: Vad och vade. Svensk slåtter-, rågångs- och arealterminologi, Uppsala 2010 (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 110). – *Dens.*: Zum Aufbau des Onomastikons (ur: Teoretické a komunikační aspekty proprií, se detta). – *Dens.*: Rec. av Duden. Deutsch als Fremdsprache. Standardwörterbuch. 2., neu bearbeitete und erweiterte Aufl. (2010) (http://www.alliteratus.com/pdf/ns_duden_daf.pdf).

Blomqvist, *M.*, Hoppetossan och Strippe. Om kattnamn i Svenskfinland (ur: Universitetsalmanackan (se detta). – *Dens.*: Våra fyrfota vänner har också namn, Helsingfors 2011. – *Botolv*, *onomastikkens harding*. Veneskrift til Botolv Helleland på 70-årsdagen 9. juni 2010. Red. av T. Larsen & T. Schmidt, Oslo 2010. – *Bo65*. Festskrift till Bo Ralph. Sammanställd av K. Jóhannesson, I. Larsson, E. M. Petzell, S.-G. Malmgren, L. Rogström & E. Sköldberg, Göteborg 2010 (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 39). – *Brylla*, *E.*, Scandinavian surname geography: East Scandinavian (ur: Familiennamengeographie. Ergebnisse und Perspektiven europäischer Forschung, se detta). . – *Dens.*: se *Proceedings of the 21st international congress of onomastic sciences*.

Coleman, *N. L.* & *Veka*, *O.*, A handbook of Scandinavian names, Madison 2010.

Dahl, *Ö.*, se *Språken i Sverige*. – *Deutscher Familiennamenatlas*. Hrsg. von K. Kunze &

D. Nübling. Graphematik/Phonologie der Familiennamen 1: Vokalismus. Von Ch. Bochenek & K. Dräger, Berlin 2009. 2: Konsonantismus. Von A. Dammel, K. Dräger, R. Heuser & M. Schmuck, Berlin 2011. – *Dillmann, F.-X.*: La connaissance des runes dans l'Islande ancienne (ur: Académie des Inscriptions & Belles-Lettres. Comptes rendus des séances de l'année 2009 janvier-mars).

Edlund, *L.-E.*, se *Språken i Sverige*. – *Elmevik*, *L.*: Akademiens högtidssammanträde 6 november 2010. Hälsningsord av preses; Minnesord den 6 november 2010 (ur: Saga och sed 2010). – *Dens.*: Att våga eller inte våga – ett dilemma vid försök att tolka gamla ortnamn av dunkelt ursprung (ur: Etymologiens plass i navneforskningen, se detta). – *Dens.*: In memoriam Oskar Bandle, Peter Foote, Björn Hagström (ur: Scripta Islandica 61, 2010). – *Dens.*: Letterstedtska föreningen. Björn Hagström in memoriam (ur: Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri 86, 2010). – *Dens.*: Lössnan och Lössnaren (ur: OUÅ 2010). – *Dens.*: Rekonstruktion von Wörtern aus Ortsnamen. Einige Bemerkungen zur Beleuchtung eines Problemkomplexes (ur: Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen, se detta). – *Dens.*: Sv. och no. dial. ō som motsvarighet till urnord. au. Till diskussionen om den s.k. birkasvenskan (ur: Studier i dialektologi och sociolingvistik. Föredrag vid Nionde dialektologkonferensen i Uppsala 18–20 augusti 2010, Uppsala 2011). – *Dens.*: Till diskussionen om en birkasvenska/hedebynordiska (ur: Studier i svenska språkets historia 11. Förhandlingar vid Elfte sammankomsten för svenska språkets historia i Uppsala 23–24 april 2010, se detta). – *Dens.*: Det värmländska sjönamnet Gapern (ur: Från sjö till hav, se detta). – *Dens.*: se *Från rabbal till Yggdrasill*. – *Dens.*: se *Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen*. – *Embleton*, *S.*, se *Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact*. – *Etymologiens plass i navneforskningen*. Rapport fra NORNAs 39. symposium i Halden 11.–13. mai 2010. Red. av O.-J. Johannessen & T. Schmidt, Uppsala 2011 (NORNA-rapporter 87).

Falck-Kjällquist, B.: Namnlandskapet i en isländsk roman – Indriði G. Þorsteinssons Norðan við stríð (ur: Bo65, se detta). – *Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachslagewerke.* K. Hengst, D. Krüger (Hg.). 1–2. Deutsche Familiennamen im deutschen Sprachraum, Leipzig 2009, 2011 (Onomastica Lipsiensia 6.1–2). – *Familiennamengeographie. Ergebnisse und Perspektiven europäischer Forschung*. Hrsg. von R. Heuser, D. Nübling & M. Schmuck, Berlin–New York 2011. – *Figueredo, M.*, se *Names in multi-lingual, multi- cultural and multi-ethnic contact*. – *Fridell*, S.: Graphic variation and change in the younger Fuþark (ur: NOWELE 60/61, 2011). – *From the Russian rivers to the North Atlantic – migration, contact and linguistic areas*. S. Ureland, Ed., Berlin 2010 (Studies in Eurolinguistics 7). – *Från rabbal till Yggdrasill*. Valda uppsatser av Lennart Elmevik återutgivna till hans 75-årsdag 2 februari 2011 med hans bibliografi 1962–2010. Red. av M. Reinhammar, Uppsala 2011 (Meddelanden från Sällskapet för svensk dialektologi 29). – *Från sjö till hav*. Namn- och ordstudier tillägnade Birgit Falck-Kjällquist. Red. av M. Löfdahl, F. Skott & L. Wenner, Göteborg 2010. – *Frändén*, *M.*: "Att blotta vem jag är". Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009, Uppsala 2010 (Namn och samhälle 23).

Gustafsson, L.: Om smeknamnens funktion. Kan smeknamn användas för att studera sociolingvistiska frågeställningar? (ur: Namn – en spegel av samhället förr och nu, se detta).

Hagåsen, *L.*: Restrictions on alliteration and rhyme in contemporary Swedish. Personal names with an old Germanic retrospect (ur: Alliteration in culture. Ed. by J. Roper, Basingstoke 2011). – *Harðarson*, *J. A.*: Rec. av Casaretto, A.: Nominale Wortbildung der go-

tischen Sprache. Die Derivation der Substantive (2004) (ur: Kratylos 54, 2009). – *Harsson, M.*: Leksikon over norske rud-namn frå mellomalderen, Oslo 2010. – *Dens.*: se *Kristoffers namnerike*. – *Harvalik*, *M.*, se *Teoretické a komunikační aspekty proprií*. – *Haubrichs*, *W.*, se *Proceedings of the 21st international congress of onomastic sciences*. – *Helleland*, *B.*, se *Kristoffers namnerike*. – *Hengst*, *K.*, se *Familiennamen im Deutschen*. – *Heuser*, *R.*, se *Familiennamengeographie*.

Johannessen, *O.-J.*, se *Etymologiens plass i navneforskningen*. – *Jóhannesson*, *K.*, se *Bo65*.

Karlsson, H.: Några egenskapsbetecknande sjö- och vattendragsnamn i västra Sverige (ur: Från sjö till hav, se detta). – *Kristoffers namnerike*. Veneskrift til Kristoffer Kruken på 60-årsdagen 18. august 2010. Red. av M. Harsson & B. Helleland, Oslo 2010. – *Krüger*, *D.*, se *Familiennamen im Deutschen*. – *Kvaran, G.*: Mellemnavne og nye personnavne i Island (ur: Namn – en spegel av samhället förr och nu, se detta). – *Källström*, *M.*: Hårds dotter och Gillögs son (ur: Namn – en spegel av samhället förr och nu, se detta). – *Dens.*: Runbruk i förändring. Några tankar om vikingatidens skrifttraditioner (ur: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Årsbok 2010). – *Dens.*: Runorna norr om Ödmården. Om vikingatida skrifttraditioner och missionsbiskopen som blev norrlänning (ur: Arkeologi i norr 12, 2010).

Lapierre. *A.*, se *Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact*. – *Larsen*, *T.*, se *Botolv, onomastikkens harding*. – *Larsson*, *I.*, se *Bo65*. – *Leibring, K.*, se *Uppländska namnstudier*. – *Löfdahl*, *M.*, se *Från sjö till hav*.

Malmgren, *S.-G.*, se *Bo65*. – *Minářová*, *E.*, se *Teoretické a komunikační aspekty proprií*.

Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact. Proceedings of the 23rd international congress of onomastic sciences August 17–22 [2008]. York University, Toronto, Canada. Ed. by W. Ahrens, S. Embleton & A. Lapierre with the assistance of G. Smith & M. Figueredo, Toronto 2009. – *Namn – en spegel av samhället förr och nu.* Red. S. Nyström, Stockholm 2010 (Ord och stil 41). – *Nübling*, *D.*, se *Familiennamengeographie*. – *Nyström, S.*, se *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. – *Dens.*: se *Uppländska namnstudier*.

Ohlsson, *M.*, se *Proceedings of the 21st international congress of onomastic sciences*.

Peterson, L.: Mansnamnet (ack.) **nuka** i U 768 och U 1165 (ur: Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 67, 2011). – *Dens.*: Reconstructing lost words from old personal names and the meaning of the place-name element -lev (ur: Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen, se detta). – *Petzell*, *E. M.*, se *Bo65*. – *Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen. Akten eines internationalen Symposiums in Uppsala 7.–9. April 2010*. Hrsg. von L. Elmevik & S. Strandberg, Uppsala 2010 (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 112). – *Proceedings of the 21st international congress of onomastic sciences*. Uppsala 19–24 August 2002 5. Eds.: E. Brylla, M. Ohlsson & M. Wahlberg in collaboration with W. Haubrichs & T. Schmidt, Uppsala 2010.

Reinhammar, *M.*, se *Från rabbal till Yggdrasill*. – *Dens.*: se *Studier i svenska språkets historia 11*. – *Rogström*, *L.*, se *Bo65*.

Schmidt, *T*., se *Botolv, onomastikkens harding*.– *Dens*.: se *Etymologiens plass i navneforskningen*. – *Dens*.: se *Proceedings of the 21st international congress of onomastic sciences*. – *Schmuck*, *M*., se *Familiennamengeographie*. – *Selinge*, *K.-G*.: Språket i landskapet. Om runstenar, rågångar och byar, Uppsala 2010 (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 111). – *Skott*, *F*., se *Från sjö till hav*. – *Sköldberg*, *E*., se *Bo65*. – *Smith*, *G*., se *Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact*. – *Språken i Sverige*. Temared.: Ö. Dahl & L.-E. Edlund. Temavärd: Kungl. Vitterhets,- historie- och antikvitetsakademien, Stockholm [2010] (Sveriges nationalatlas). – *Stiles*, *P*.: The Gothic extended forms of the dental preterit endings (ur: The Gothic language. A symposium, Odense 2010; NOWELE 58/59). – *Strandberg*, *S*.: Järna och Marviken. Ortnamnsforskning och geologi (ur: AnKnytningen 2011: 4). – *Dens*.: Kävra och Kävsta (ur: Botolv, onomastikkens harding, se detta). – *Dens*.: Namn på allmänningsvatten i Äldre Västgötalagens bilagor (ur: Äldre Västgötalagen och dess bilagor i Cod. Holm. B 59, Skara 2011). – *Dens*.: Probleme bei hydronymischer Rekonstruktion (ur: Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen, se detta). – *Dens*.: Sjönamnet Näsnaren (ur: Vårt Östra Vingåker. Östra Vingåkers hembygdsförening. Årsskrift 2011). – *Dens*.: Tjäran i Fasterna socken (ur: Från sjö till hav, se detta). – *Dens*.: Rec. av Nes om namn. Heidersskrift til Oddvar Nes på 70-årsdagen 27. desember 2008 (ur: NN 27, 2010). – *Dens*., se *Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen*. – *Studier i svenska språkets historia 11. Förhandlingar vid Elfte sammankomsten för svenska språkets historia i Uppsala 23–24 april 2010*. Utg. av M. Reinhammar under medverkan av L. Elmevik, S. Fridell, M. Thelander & H. Williams, Uppsala 2010 (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 113).

Teoretické a komunikační aspekty proprií. Prof. Rudolfu Šrámkovi k životnímu jubileu. Editoři: M. Harvalik, E. Minářová & J. M. Tušková, Brno 2009. – *Tušková*, *J. M*., se *Teoretické a komunikační aspekty proprií*.

Universitetsalmanackan för skottåret 2012 efter vår Frälsares Kristi födelse. Utg. av Helsingfors universitet. Helsingfors 2011. – *Uppländska namnstudier*. Valda namnspalter ur Upsala Nya Tidning 1982–2002. Red. av K. Leibring, S. Nyström & M. Wahlberg, Uppsala 2011. – *Utne, Ivar*: Hva er et navn? Tradisjoner – navnemoter – valg av fornavn og etternavn, Oslo 2011.

Wahlberg, *M*., se *Proceedings of the 21st international congress of onomastic sciences*. – *Dens*.: se *Uppländska namnstudier*. – *Veka*, *O*., se *Coleman*, *N. L.* & *Veka*, *O*. – *Wenner*, *L*., se *Från sjö till hav*.

Förkortningar

AN = Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, København
ANF = Arkiv för nordisk filologi
APhS = Acta philologica Scandinavica
AS = Anthroponymica Suecana
BNF = Beiträge zur Namenforschung
BØ = Bustadnavn i Østfold
DAG = Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg, SOFI
DAL = Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, SOFI
DAUM = Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå, SOFI
DD = Diplomatarium Danicum
DGP = Danmarks gamle Personnavne
DI = Diplomatarium Islandicum
DN = Diplomatarium Norvegicum
DR = Danmarks Runeindskrifter
DRA = Rigsarkivet, København
DS = Danmarks Stednavne
DSt = Danske Studier
FMU = Finlands medeltidsurkunder
FRA = Riksarkivet, Helsingfors
Fv = Fornvännen
G = Gotlands runinskrifter (SRI 11–12)
Gs = Gästriklands runinskrifter (SRI 15:1)
hd = härad
KA = Kammararkivet (i SRA), Stockholm
KL = Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
l. = län
LB = M. Lundgren, E. Brate & E. H. Lind, Svenska personnamn från medeltiden (1892–1934)
Lind = E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden (1905–15)
Lind Bin. = E. H. Lind, Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920–21)
Lind Suppl. = E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Supplementband (1931)
LUP = L. Peterson, Lexikon över urnordiska personnamn (http://www.sofi.se, 2004)
MM = Maal og minne
NG = Norske Gaardnavne
NÍ = G. Kvaran & S. Jónsson, Nöfn Íslendinga (1991)
NIYR = Norges innskrifter med de yngre runer
NIÆR = Norges Indskrifter med de ældre Runer
NK = Nordisk kultur
NN = Namn og nemne
NO = Norsk ordbok
NoB = Namn och bygd
NPL = K. Kruken & O. Stemshaug, Norsk personnamnleksikon (2. utg., 1995)
NRA = Riksarkivet, Oslo
NRL = L. Peterson, Nordiskt runnamnslexikon (5, rev. utg., 2007)
NRO = Norsk riksmålsordbok
Nä = Närkes runinskrifter (SRI 14:1)
OAU = Ortnamnsarkivet i Uppsala, SOFI
ODS = Ordbog over det danske Sprog
OGB = Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län
or. = original
OUÅ = Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift
Rep = Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis
SAOB = Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien
SAS = Studia anthroponymica Scandinavica
SD = Svenskt diplomatarium
SDns = Svenskt diplomatarium [ny serie] från och med år 1401
SkO = Skånes ortnamn
Sm = Smålands runinskrifter (SRI 4)
SMP = Sveriges medeltida personnamn
SMPs = SMP:s samlingar, Uppsala, SOFI
SMR = Svenska medeltidsregester 1434–1441
sn = socken
SNF = Studier i nordisk filologi
SOB = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Blekinge län
SOD = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Dalarnas län
SOFI = Institutet för språk och folkminnen
SOH = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hallands län
SOJä = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jämtlands län
SOJö = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jönköpings län

SOKa = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kalmar län
SOKo = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kopparbergs län
SOL = Svenskt ortnamnslexikon. Red.: M. Wahlberg (2003)
SOSk = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Skaraborgs län
SOU = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Uppsala län
SOV = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Värmlands län
SOVm = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västmanlands län
SOVn = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västernorrlands län
SOÅ = Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift
SOÄ = Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län
SOÖg = Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Östergötlands län
SRA = Riksarkivet, Stockholm
SRI = Sveriges runinskrifter
SRP = Svenska riks-archivets pergamentsbref
SvLm = Svenska landsmål och svenskt folkliv
Sö = Södermanlands runinskrifter (SRI 3)
U = Upplands runinskrifter (SRI 6–9)
u.d. = utan dag
u.o. = utan ort
UUB = Uppsala universitetsbibliotek
u.å. = utan år
Vg = Västergötlands runinskrifter (SRI 5)
vid. = vidimation
Vr = Värmlands runinskrifter (SRI 14: 2)
Vs = Västmanlands runinskrifter (SRI 13)
Ög = Östergötlands runinskrifter (SRI 2)
Öl = Ölands runinskrifter (SRI 1)
ÖNON = Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Norrbottens län
ÖNOV = Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Västerbottens län